بعون صانع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و آسمان

جریدۂ نادرہ کتابی روش جام جہان نما کہ مشتمل تا حال از کتم عدم بمنصۂ شہود جلوہ گر نشدہ

تذکرۂ علمای ہند

عالم الٰہی فاضل لوذعی محقق بی مثال جناب رحمان علی صاحب ممبر کونسل مقام ریوان بابی مصنف

در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکھنؤ بحسن طبع و حلی آراستہ شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

هست کلید در گنج حکیم

حمد بیحد و ثنای لاتعد حکیمی راست علم بالقلم و سپاس بیقیاس علیمی را علم الانسان مالم یعلم حکیمی که زبان
کروبیان را بکلمہ سبحانک لاعلم لنا الا ما علمتنا گویا ساخته و علیمی که دل انسان ضعیف البنیان را
تبذکار ما اوتیتم من العلم الا قلیلا تسلیه داده بتعلیم رب زدنی علما پرداخته تعالے شانه و لایزال
سلطانه آزهار درود و سلام مروح مشام نثار بارگاهی باد که کوس نبوتش غریوا العلماء ورثة الانبیاء
بذروهٔ افلاک وصیت انا مدینة العلم بگوش املاک رسانیده صلی الله علیه وعلی آله واصحابه الطیبین
الطاهرین الهادین المهدیین پس آن پوشیده مباد بمرز بوم هندوستان که جزو اولش هم پله جهان
هست از بدو شیوع اسلام تا این ایام بسیاری از علماے عظام و فضلاے کرام گذشتند و نامی
از خود گذاشتند بقول مولانا جامی قدس سره السامی ؎ نه دانایان بود این نکته مشهور
که دانش در کتب داناست در گور احصای اسامی گرامی شان بجز عالم الغیب که داند که بحیز
تحریر در آرد مگر طبع حریص که مجهول مالایدرک کله لایترک کله است و بمقتضای ؎ کار دنیا کسی
تمام نکرد هرچه گیرید مختصر گیرید هرچه دریافت نمی گذارد پس تراجم برخے ازان طائفه عالیه که از کتب
سلف و تحریرات رائقه معاونین با عز و شرف بمن هیچمدان پیوسته درین وجیزه موسومه

تذکره علماے هند ملقب به تحفة الفضلا فی تراجم الکملا بر می نگارم و از
اخلاق حسنه ناظرین با تمکین چشمی دارم که بعثرات و زلات قلم ژولیده رقم این فاقد الاستعداد
دستگیری فرموده بذیل اصلاح عیب پوشی را کار فرمایند والله المستعان وعلیه التکلان

واین کتاب مرتب است بہ ترتیب حروف ہجا تا نظار کتاب را بتلاش ترجمہ عالمی دقت رو ننماید
وذکر ماخذ ومعاونین در خاتمہ خواہد آمد انشاء اللہ تعالیٰ

حرف الالف

مولانا ابوحفص ربیع محدث بصری ابن صبیح السعدی البصری بر طالبان اخبار مخفی ومستتر نیست کہ اول شیوع ملت اسلامیہ بممالک ہند از دست محمد بن قاسم ابن عقیل ثقفی کہ ابن عم وداماد حجاج ابن یوسف ثقفی بود در عہد خلافت ولید بن عبدالملک بظہور آمدہ یعنے محمد بن قاسم بعمر ہفدہ سالگی بالشکر مجاہدین بروز پنجشنبہ دہم رمضان سال نود وسہ وبقولے سال نود ونہ ہجری ملک سندہ را از داہر بن چچ مرزبان سندہ مفتوح نمودہ رایات اسلامی دران دیار مرتفع فرمود وداہر مذکور درنا وردگاہ کشتہ شد ہمان زمان یا پس ازان صاحب ترجمہ دران دیار قدوم آوردہ بالجملہ وی از تبع تابعین وکملای محدثین است از حسن بصری و عطار روایت مے کند واز وسفیان ثوری ووکیع وابن مہدی راوی اندوی رحمۃ اللہ علیہ صدوق وعابد ومجاہد بود گویند کہ وی اول مصنفین درامت اسلامیہ است کہ بسال یک صد وشصت ہجری بملک سندہ رحلت فرمود رضوان اللہ علیہ

مولوی ابوالحسن فرنگی محلی ابن مولوی عبدالجامع ابن مولوی محمد نافع ابن مولوی عبدالعلی بحر العلوم بعد حفظ قرآن مجید تحصیل علوم درسیہ بخدمت مولوی عبدالحکیم نمودہ وبیعت از مولوی حافظ عبدالوالی کردہ ہفتدہم ذی الحجہ سال دوازدہ صد وہشتاد ودو ہجری بعالم جوانی ازین جہان فانی درگذشت

مولوی ابوالحسن نصیرآبادی ساکن قصبۂ نصیرآباد مضافات لکھنؤ عالم عامل صاحب ورع وتقوی بود بیعت وخلافت سلسلۂ نقشبندیہ از مولوی مراد اللہ فاروقی نسباً والمجددی المظہری مشرباً وتہانیسری موطناً مرید وخلیفہ مولوی نعیم اللہ بہرائچی مرید وخلیفہ حضرت مرزا مظہر جان جانان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم داشت عالمے را از ظلمات شرک وبدعت نجات بخشیدہ وباتباع سنت سنیہ مے کوشید دوم شعبان سن دوازدہ صد وہفتاد ودو ہجری

رحلت فرمودہ بجنت آرمید

شاہ ابوسعید عمری دہلوی تلمیذ مفتی شرف الدین رامپوری و مولانا رفیع الدین دہلوی بود و اجازت عامہ از مولانا عبدالعزیز دہلوی حاصل کردہ و بیعت طریقہ نقشبندیہ از شاہ غلام علی دہلوی داشت بروز عیدالفطر وقت صبح سال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری در ٹونک وفات یافتہ غفر اللہ لہ

میر ابوالغیث بخاری در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ عالمی متصوف آیتے بود از آیات الٰہی در مجلس لطیف او بجز قال اللہ و قال الرسول و اذ کار مشائخ ہرگز ذکرے دیگر نبود در سال نہصد و نود و پنج ہجری بعارضۂ قولنج بمقام لکھنؤ وفات یافتہ نعش او بدہلی آوردہ مدفون کردند و میر ستودہ سیر تاریخ فوتش یافتہ اند

شیخ ابوالفیض فیضی خلف اکبر و شاگرد شیخ مبارک ناگوری در سن نہصد و پنجاہ و چہار ہجری متولد شدہ ذہن ثاقب و فکر صائب داشت بعمر چہاردہ سالگی فراغ علمی حاصل نمود در اقسام علوم ہچو شعر و معما و عروض و قافیہ و تفسیر و تاریخ و لغت و طب و خط و انشا عدیم النظیر بود در اوائل بتخلص فیضی شعر می گفت و در اواخر بتقریب برادر خرد خود ابوالفضل کہ وے را علامی مے نوشتند بغرض تعلی انسان و زن تخلص فیاضی اختیار نمودہ در سن نہصد و ہفتاد و چہار ہجری بہ بارگاہ اکبر شاہ رسیدہ بخطاب ملک الشعرا ممتاز شد و او را قصیدہ است طویل در مدح اکبر بادشاہ موارد الکلم در علم اخلاق بعبارت عربی بحروف مہملہ و سواطع الالہام تفسیر قرآن بصنعت اہمال باتمام رسیدہ و صلہ آن دہ ہزار روپیہ اکبر شاہ وے را دادہ میر حیدر معمای تاریخ اتمام آن در سورۂ اخلاص یافتہ و ترجمہ فارسی لیلاوتی مصنفہ پنڈت بہاسکر بیدری کہ در سن ششصد و بست و دو ہجری تصنیف کردہ بود و ترجمۂ رامائن منظوم فارسی و مثنوی نلدمن و دیوان فارسی کہ دران پانزدہ ہزار ابیات انداز تصانیف مشہورۂ فیضی اند تاریخ دہم صفر سن یک ہزار و چہار ہجری بمقام اکبرآباد فوت شدہ مدفون گشت بنابر مشہور فیضی بمذہبی مقید نبود

ابوالفضل علامی پسر دوم شیخ مبارک ناگوری است در سن نہصد و پنجاہ و ہشت

ہجری متولد شدہ بعمر پانزدہ سالگی از علوم معقول و منقول فراغ حاصل کردہ تجرد و عزت پیش نظر داشت مگر باصرار احباب در سال نوزدہم جلوس اکبری ملازمت بادشاہ اکبر حاصل نمودہ تفسیر آیۃ الکرسی موسومۂ تفسیر اکبری کہ از ان تاریخ تالیف برمے آید نوشتہ پیشکش بادشاہ کردہ بالطائف خسروی مخصوص گشتہ اول بخدمت منشی گری ازان بعد بعہدۂ وزارت سرفراز گشت ودر اندک زمانے بخاطر بادشاہ آن چنان جا گرفت کہ محسود امراء و شاہزادگان شد و تخلص خود علامی می کرد بر وقت مراجعت از دکن باشارۂ شاہزادۂ سلیم یعنے جہانگیر راجہ نرسنگھ دیو بوندیلہ تاریخ چہارم ربیع الاول ۱۰۱۱ھ یک ہزار و یازدہ ہجری ابوالفضل را قتل کردہ و سرش بریدہ نزد شاہزادۂ سلیم کہ در الہ آباد مقیم بود فرستاد شاہزادہ بغایت خوش شد و اکبر شاہ تاسف خورد تحریرات و فاتر کتاب ابوالفضل و آئین اکبری و اکبرنامہ و عیار دانش و رسالۂ اخلاق وغیرہ یادگار قابلیت و سے ہستند او ہم حسب شہرت مقید بمذہبے نبود۔

حافظ شاہ ابواسحاق خلف و خلیفہ شاہ ابوالغوث گرم دیوان فاروقی بھیروی کہ بسال یازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمود و سے را گرم دیوان ازان گویند کہ جسم مبارکش در بعض اوقات بخرق عادت بدرجۂ غایت گرم می شد کہ نان گندم بران توان پخت و سے راد و خلیفہ نامور بودند یکے شاہ معشوق علی غازی پوری دوم فرزند ارجمندش مظہر محاسن اخلاق شاہ ابواسحاق ذات شریفش نادرۂ روزگار مذکر شیم صحابۂ کبار بود زہد و تقوی شعارش واحرار از اسرار شریعت دثارش افتادہ در تصحیح و تنقید احادیث نبویہ علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ ملکۂ و ہبی داشت و بتعلیم علوم ظاہر و باطن مے پرداخت و در مواظبت سنت سنیہ اندکے تغافل نمی ورزید در امر معروف و نہی منکر ہر صغیر و کبیر و غنی و فقیر را یکسان مے دید بسال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری بریاض رضوان آرمید **بھیروی** نسبت بموضع بھیرا بباے مکسورہ موحدہ مخلوط بہا و بیاے مثناۃ تحتانیہ معروف و راے مہملہ بعدش الف قریہ است بضلع اعظم گڈھ از چڑیا کوٹ جانب شمال شش کروہ فاصلہ دارد

حکیم ابوالفتح گیلانی ولد مولانا عبد الرزاق جامع کمالات از ملازمان اکبر شاہ بروز پنجشنبہ نوزدہم شوال ۹۹۷ھ سال نود و ہفتم از صدی دہم ہجرت رحلت نمود

شیخ ابوالفتح علامی قریشی کالپوی مرید و خلیفۂ سید محمد گیسو دراز جامع علوم ظاہر و باطن بعد بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ و کتاب عوارف المعارف پیش حضرت سید گیسو دراز گذرانیدہ و مثال خلافت و اقتدا یافتہ او را مصنفات است مثل تکمیل در نحو و مشاہد در تصوف قبرش بکالپی است برد اللہ مضجعہ

قاضی ابوالفتح بلگرامی عرف قاضی کمال در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ خدمت قضای بلگرام داشت در علوم فقہ علم بے مثالی مے افراخت بعمر ہشتاد و چہار سالگی در سن یکہزار و یک ہجری رحلت کرد

خواجہ ابوالفتح کشمیری دانشمند محقق و عالم مدقق خصوصاً در علم کلام ید طولی داشت وی شاگرد خواجہ حیدر چرخی است در استخراج مسائل فقہیہ بے انباز بود کتاب سیف السابقین در رد عقائد اہل تشیع از تصنیفات اوست در صدی یازدہم ہجری بدار بقا رحلت کرد جزاہ اللہ خیرا ؎

رفت اندر ہزار و یکصد سال ٭ تاریخ وفات اوست

شیخ ابوالفتح تھانیسری از فحول علمای روزگار و از اعیان متبحرین عالی مقدار بود سند حدیث از سید رفیع الدین محدث داشت و پنجاہ سال در اکبرآباد درس علوم عقلی و نقلی فرمودہ و بسی مستعدان چالاک از دامن افادۂ او برخاستہ اند مولوی عبد القادر بدایونی مصنف منتخب التواریخ از تلامذۂ اوست

مخدوم ابوالقاسم سندی ابن مفتی داؤد طالب علم صاحب مدرسہ سرآمد روزگار بود بسیاری طلبۂ علوم را بفیض وافی رسانیدہ اورنگ زیب عالمگیر وی را از طرف خود وکیل شرعی قرار دادہ بود بسال ہزار و صد و سیزدہ ہجری فوت شد مخدوم رحمت اللہ سندی در ذہب العلم من السند تاریخ فوتش یافتہ

قاضی ابوالمعالی ساکن آگرہ شاگرد و خلیفہ و داماد عزیزان بخارا است و در فقہ چنان دستگاہی داشت کہ اگر بالفرض والتقدیر جمیع کتب فقہ حنفی از عالم بر افتادے او از سر نو مے توانست نوشت در سن نہصد و شصت و نہ ہجری از توران بہند آمدہ در آگرہ مقیم شد و ہمانجا وفات یافتہ سال وفاتش بدریافت نرسید ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ

ومیر غیاث الدین الملقب بہ نقیب خان ازو مستفید شدہ اند

شیخ ابوالمکارم اسمٰعیل ابن شیخ صفی الدین ردولوی دوازدہم ربیع الثانی سال ہفتصد و ہشتاد و نہ ہجرت ولادت یافتہ چہل روزہ بود کہ پدرش ویرا بپاے سید اشرف جہانگیر سمنانی پیر خود انداخت سید موصوف فرمود این ہم مرید من است بالجملہ شیخ ابوالمکارم در سایۂ عاطفت پدر بزرگوار خود تربیت یافتہ بشانزدہ سالگی از جمیع علوم متعارفہ فارغ حاصل کردہ وشب و روز بدرس و تدریس وذکر و فکر بسر مے برد او رحمۃ اللہ علیہ بسیزدہم ربیع الاول روز چہار شنبہ وقت عصر سال ہشتصد و شصت ہجرت از دار فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود وے را چہار فرزند بودند عبد الصمد عزیز اللہ عبد القدوس حبیب اللہ عرف مخدوم متھن عبد الصمد و عزیز اللہ و حبیب اللہ از فیض تربیت پدر بزرگوار ارادت و خلافت خاندان چشتیہ نظامیہ حاصل کردند و شیخ عبد القدوس بخاندان چشتیہ صابریہ فیضیاب شدہ قصبۂ گنگوہ را محط انوار و ہدایت و ارشاد ساخت ۔

حاجی ابراہیم محدث اکبرآبادی بزہد و تقوی و ورع و درس علوم دینے خصوصًا علم حدیث قیام داشت تقید بشرع و تورع ویرا مانع اختلاط و ارتباط بمردم بود ہموارہ امر معروف ونہی منکر می نمود ہر گاہ حسب طلب در عبادتخانۂ اکبر بادشاہ می آمد بمراسم تکلفات و آداب ملوک مقید نمی شد و پیوستہ وعظ و نصیحت می گفت و سال وفاتش بدریافت نرسید رحمۃ اللہ علیہ

سید ابراہیم ایرجی ابن معین بن عبد القادر حسینی دانشمند کامل بر سائر علوم عقلی ونقلی و رسمی وحقیقی عبور نمودہ کتب بسیار از ہر علوم مطالعہ کردہ و تصحیح فرمودہ و مشکلات آنرا چنان حل کردہ کہ ہر کرا ادنی مناسبتی باشد نظر در کتاب او کافی بود و احتیاج استاد نداشت والحق کہ در دہلی در زمان او ہیچ کس بدانش او نبود وے بوجہ ناحق شناسی اہل روزگار در زاویہ خود بمطالعہ و تصحیح کتب مشغول بودے و درس کم گفتی با این ہمہ نسبت او بسلسلۂ علیہ قادریہ بر ہمہ غالب بودے مرید شیخ بہار الدین قادری شطاری است در سن نہصد و بست ہجری بدہلی در اواخر عہد سلطان سکندر لودے آمدہ شیخ عبد اللہ دہلوی و میان لادن و مولانا عبد القادر صابون گر و دیگر کارآگہان نامور بہ بزرگی او گرویدند و در عہد اسلام شاہ در سن نہصد و پنجاہ و سہ ہجری وفات یافتہ در مقبرۂ سلطان المشائخ مدفون است ایرجی

منسوب است به ایریج بهمزهٔ مکسوره و یای تحتانی مثناة مجهول و رای مهمله مفتوحه و جیم فارسی قصبه ایست بملک مالوه اکنون بضلع جالون تعلق دارد و از شرفاے مشائخ و سادات آباد

معلم ابراہیم باعکظه ساکن سورت دانشمند متبحر و فقیه اشهر شافعی المذہب خطیب مسجد جامع بندر بمبئی بود همواره بدرس و تدریس تفسیر و حدیث و فقه مشغول بودی مفتی عبد اللطیف و مولوی سید عبد الفتاح عرف مولوی اشرف علی گلشن آبادی و سید عماد الدین از ارشد تلامذهٔ وے هستند بست و هفتم رجب سن دوازده صد و هشتاد و دو هجری رحلت فرمود مرقدش در بندر سورت است و گلشن آباد نامش مشهور ناسک است

مولوی احسان الغنی ساکن دلمؤ معناف لکھنؤ عالم عامل که ورع و تقوی دثارش بود بماه رجب سال دوازده صد و هشتاد و یک هجری رحلت فرمود

حکیم احسان علی ساکن احمد آباد دناره خلف حکیم شیر علی متوطن احمد آباد دناره برادر کلان مؤلف کتاب بتاریخ بستم شعبان دوازده صد و بست و نه هجری بقصبه سلون متولد شده علوم رسمی و متعارفه بخدمت قاضی عبد الکریم قدس سره بمقام راے بریلی و علم طب از والد خود حاصل کردند و در طبابت مهارتی کامل داشتند و تمام عمر بعهدهٔ وکالت سرکار انگریزی باضلاع فتح پور و بانده ممتاز بودند بمقام بانده تا یک هفته علیل مانده تاریخ نهم ذی الحجه اخیر شب جمعه سال دوازده صد و نود و چهار هجری رحلت فرموده بروز جمعه بمقام بانده اند رون احاطهٔ دیوان محمد علی مرحوم متصل قبر شیخ محمد شفیع الزمان مدفون شدند قطعهٔ تاریخ وفات آن مرحوم از نتائج طبع شیخ محمد فهیم الزمان ساکن سندیله است ۵ حکیم احسان علی رحلت نمودند ٭ جوار حق کم از دو قوس بادا ٭ فهیم از درد دل سالش رقم زد ٭ مقامش جنت الفردوس بادا ٭ **ایضاً** از منشی نعمت حسن افسون تخلص رئیس بانده ۵ احسان علی وکیل نے رحلت جہان سے کی ٭ ذات شریف پاک تھی ہر ایک عیب سے ٭ افسون کو فکر جو ہوئی سال وفات کی ٭ داخل ہوئے بخلد ندا آئی غیب سے[۱۲۹۴]

تصانیفه- طب احسانی- معالجات احسانی- مفردات احسانی- مرکبات احسانی- اوراد احسانی- نکات احسانی- و دیگر کتب مفیده نیز یادگار ماند.

قاضی احمد مجد نارنولی ابن قاضی مجد الدین بن قاضی تاج الافاضل ابن قاضی

شمس الدین شیبانی از اولاد امام محمد شیبانی صاحب امام اعظم ابو حنیفه بود مولدش نارنول و
منشاے او اجمیر و مرقد او ناگور است تلمذ و ارادت بخدمت خواجه حسین ناگوری داشت در سن
هیژده سالگی فراغ حاصل کرده انواع علوم را درس مے گفت قاضی مجد الدین پدرش را هفت پسر
بودند همه دانشمند و متقی و متدین و بزرگترین ایشان احمد مجد در علم و عمل بر همه فائق و جامع علوم
شریعت و طریقت و ورع و تقوی و ذوق و حالت بود و در امر معروف و نهی منکر جانب ار
بحدیکه بپیش وے غنی و فقیر و خویش و بیگانه درین باب مساوی بودند گاہے مداهنت را
بخود راه نمی داد و ارباب دنیا را نزدش قدرے نبود در آوان طالب علمی با دانشمندان بحث
کردی و بزبان عربی و فارسی تقریر نمودی و در مجالس ملوک تمام را در آمدی و بحث کردی هم در عنفوان
شباب مرید خواجه حسین ناگوری شد و از بحث و جدل و در آمدن بخانهٔ ملوک توبه کرد و علم طریقت
پیش پیر خود خوانده در سن هیژده سالگی از نارنول باجمیر آمد و هفتاد سال دران بقعه شریف
بزهد و ورع در باخت و بانواع خیرات عمر بسر برد و در اجمیر روش او این بود که نیم شب
بروضهٔ خواجه بزرگ مے آمد و نماز تهجد مے گزارد و تا نماز چاشت تکلم نمے کرد و بعد فراغ
درس علوم دینیه مے گفت و بعد قیلوله قلیله بر مے خاست و تا عصر یاد را مشغول بودے
و بعد ازان تفسیر مدارک میان اهل مجلس بیان فرمودی چنانکه سلوک طریق مشائخ وے بود
نقل است که وے مے گفت وقتے همراه اقرباے خود برای مدد معاش به مندو رفتم و من دران ایام
خرد سال بودم شیخ محمود دهلوی شیخ الاسلام در مندو بود و صدارت علما با وے تعلق داشت
در نماز پیش از امام تحریمه بست چون از نماز فارغ شد هیچ کس از دانشمندان که در صف اول پهلوی
او بودند بوے چیزے نگفت چون دیدم که همه مداهنت مے کنند من پیشتر آمدم و بشیخ الاسلام گفتم
که این نماز تو درست نیست که تحریمه پیش از امام بستی شیخ الاسلام منفعل شده اعاده نماز کرد
منقول است که رسم سلاطین مندو چنان بود که مردم با ایشان پشت خم کرده و سبابه بر زمین نهاده
سلام مے کردند قاضی احمد مجد و قاضی ادریس دهلوی که دانشمندان بودند بآن وضع سلام
نکردند که بدعت است السلام علیکم گفتند و برابر بادشاه نشستند پادشاه انصاف
بایشان داد قاضی ادریس را قاضی اجمیر ساخت و چهار دیه بوے داد و امر فتوے

که موروثی قاضی احمد مجد بود بوے مسلم داشت قاضی احمد مجد را بدرجۂ غایت محبت باولاد رسالت
پناه صلعم بود و در عموم احوال جامۂ خسیس و کم شو پوشیدی و اکثر اوقات صرف کلاه بر سرش
بودی و جز نماز دستار بر سر کمتر بستی و شیروار در مجلس تذکیر نشستی و ما قال اللہ و قال الرسول بہیبت و
عظمت تمام گفتی چنانکه زہرۂ ملوک آب شدی و تعظیم خود از کس نمی پسندید بعد مدتے متوجه ناگور شد
که مسکن پیروی ہست و بتاریخ بست و پنجم صفر سال نہصد و بست و ہفت ہجری اللہ اکبر گویان
جان بحق تسلیم کرد و در روضۂ مخدوم بزرگ سلطان التارکین در پایان پیر خود مدفون گشت
ملا محمد نارنولی که مردے صالح و مقبول و مرید قاضی احمد مجد و مورخ وقت بود تاریخ نوشتن چنین یافته

نظم بستہ بود احمد مجد شیبانی ۞ زدون خدا بجو زاہد ز شاہ ۞ که تاریخ آن پیر خود نارنولے
برآورد از جملۂ شیخ زاہد ۞ رحمۃ اللہ علیہم اجمعین

مولانا شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ابن مولانا شیخ عبد الاحد فاروقے

نسب آنحضرت به بست و ہشت واسطه بجناب امیر المومنین سیدنا عمر بن الخطاب رضی اللہ
عنه مے پیوندد وی رحمہ اللہ از بزرگان سرہند بلکه باعث فخر اہل ہند عالم ربانی و مجدد الف
ثانی جامع بود میان علوم ظاہر و باطن و دلیلے بود ساطع بر شرافت نوع انسانی در سال ہفتاد
و یکم از نہصد و ہم ہجرت بساحت وجود قدم رنجه فرمود و بصغر سنی از حفظ قرآن مجید فراغت یافته
به تحصیل علوم متداوله روآورده اول از والد ماجد خود بعض علوم استفاده نموده بسیالکوٹ
رفت و از مولانا کمال الدین کشمیری نزیل سیالکوٹ کتب معقول بتحقیق و تدقیق تمام خوانده و
علم حدیث از مولانا یعقوب کشمیری اخذ کرده باز بخدمت مولانا عبد الرحمن محدث که از کبراے
محدثین ہندوستان بودند حدیث مسلسل بواسطۂ واحد و اجازت تفسیر و صحاح ستہ
و دیگر مفردات یافته بعمر ہفده سالگی از تحصیل علوم ظاہر فراغ حاصل کرده بدرس و تصنیف
مشغول شد خلافت سلسلۂ چشتیه از والد خود داشت و اجازت بیعت قادریه و غیره
از شیخ سکندر کیتھلی یافته بہواے حجاز محمل شوق بسته بدہلی رسید در انجا با حضرت خواجه محمد
باقی باللہ الکنگی قدس سره دولت ملاقات دست داد بطریقۂ علیه نقشبندیه بخدمت شان
بیعت کردند و در دو ماه و چند روز نسبت حضور سلسلۂ نقشبندیه حاصل نمودند چنانچه ہمدران

ایام حضرت خواجہ بیکی از مخلصان خود رقم فرمودند کہ شیخ احمد نام مردے از سرہند کثیر العلم
قوی العمل روزی چند با فقیر نشست و برخاست کردہ بسیار از روزگار و اوقات خود مشاہدہ نمود
بآن مے ماند کہ آفتابی شود کہ عالم از و روشن شود انتہی و ہمان زمان آوازہ آنحضرت بلند شدہ
آستان شان محط رحال و مجمع اصحاب کمال گشت علماے دور و نزدیک و امراے ترک و
تاجیک بشرف حضور بہرہ ور گردیدند و مشایخ ارادت آوردند و سلسلۂ شان از ہند تا ماوراء النہر و
روم و شام و مغرب رسیدہ ذات بابرکات شان آیتے بود از آیات ربانی و نعمتے بود از نعماے
یزدانی نزاعی کہ درمیان علماے کرام و صوفیۂ عظام از ہزار سال بود ایشان برداشتند و مورد
و مصداق حدیث صلہ شدند چہ ایشان درمیان علماے ظاہر و صوفیہ صلہ بودند کہ اختلاف
فریقین را در وحدت وجود بلفظ راجع داشتند صبر و رضا و تسلیم و شفقت بر خلق و صلۂ رحم و رعایت
ارباب حقوق و سبقت در سلام و لنیت در کلام شیمۂ کریمۂ ایشان بود با این ہمہ تمسک بہ
کتاب و سنت ہمین یک فضیلت مقادم ہزار فضائل تواند بود منقول است کہ علماے ظاہرین
پیش سلطان جہانگیر ابن اکبر شاہ شکایت کردند کہ شیخ احمد دعوے مے کند کہ مقام وے
بالاے مقام صدیق اکبر است چون سلطان شیخ را طلبیدہ از حقیقت حال استفسار کرد شیخ
جواب داد کہ شما براے خدمتی ادنے خادم خود را پیش خود مے طلبید و براہ مہربانی بوے سخنی
پوشیدہ مے گوئید ضرور است کہ آن خادم ادنی بعد طی کردن مقامات امراے عالی درجہ بشما می
رسد و باز آن خادم مراجعت کردہ بمقام خود ایستادہ مے شود پس بدین آمد و رفت لازم نئے آید
کہ مرتبہ خادم ادنی بالاے امراے نامدار باشد پادشاہ خاموش ماندہ و از عتاب گردانید ہمدرین وقت
مردے از حضار بارگاہ شاہی بشاہ معروض داشت کہ تکبر شیخ بہ بینید کہ سجدہ بشما نکردہ حال آنکہ شما
ظل اللہ و خلیفۂ او ہستند بادشاہ بر غضب شدہ وے را در قلعہ گوالیار محبوس کرد شاہجہان پسر
جہانگیر کہ بشیخ خلوصی داشت قبل از آمدنش ببارگاہ شاہی افضل خان و خواجہ عبد الرحمن مفتی را
مع بعض کتب فقہ نزد شیخ فرستادہ پیغام دادہ بود کہ علما سجدۂ تحیت جہت سلاطین جائز
داشتہ اند شما را باید کہ وقت ملاقات بادشاہ را سجدہ کنید و من ضامن مے شویم کہ از سلطان
بشما ضرری نخواہد رسید شیخ رح بجوابش گفت کہ اجازت سجدہ رخصت است و عزیمت

آنست کہ بجز خدائے عزوجل دیگری راسجدہ نکردہ شود القصہ شیخ تاسہ سال درحبس ماندہ بعدہ
جہانگیر بادشاہ وی را بدین شرط از قید برآورد کہ وی بلشکر سلطانی بودہ ہمراہش گشت کند چنانچہ
شیخ چندی بہ لشکر سلطانی حاضر ماند پس از آن از بادشاہ رخصت وطن یافتہ بسرہند
رونق افروز شدہ بروز سہ شنبہ بست وہشتم صفر سال سی وچہارم از صدی یازدہم ہجرت
بجوار رحمت ایزدی پیوست وبسرہند مدفون گشت تاریخ وفاتش رفیع المراتب یافتہ اند
نور اللہ مضجعہ ٭ تصانیفہ الانیقہ رسالۂ تہلیلیہ رسالۂ اثبات نبوت ٭ رسالۂ مبدء ومعاد ٭
رسالۂ مکاشفات غیبیہ ٭ رسالۂ آداب المریدین ٭ رسالۂ معارف لدنیہ ٭ رسالۂ رد الشیعہ ٭
تعلیقات العوارف ٭ شرح رباعیات خواجہ باقی باللہ رح ٭ مکتوبات در سہ مجلد ٭ **تذئیل**
حدیث شریف ان اللہ یبعث لہذہ الامۃ علی راس کل مائۃ سنۃ من یجدد لہا امر دینہا کہ در سنن
ابی داؤد وغیرہ کتب معتبرہ مروی است مراد از راس مائۃ باتفاق اہل حدیث آخر صدیست و
علامات وشروط مجدد آنیست کہ وی عالم باشد بعلوم ظاہر وباطن ونفع از تدریس وتالیف وتذکیر
او شائع باشد ودر احیای سنن ومحو بدعات سرگرم بود ودر آخر یک صدی واول صدی
دیگر اشتہار علوم وشیوع انتفاع از و باشد پس فضائل واوصاف مولانا شیخ احمد باعلی صوت
ندا می کند کہ وی رحمۃ اللہ علیہ مجدد وہست نہ مجدد مائۃ بل مجدد الف ثانی واز صد تا ہزار فرق بیّن
است **سہرند** بکسر سین مہملہ وسکون ہاے ہوز وکسر راے مہملہ وسکون نون ودر آخر دال مہملہ
شہریست درمیان دہلی ولاہور برشارع عام کذا ذکرہ حسان الہند فی سبحۃ المرجان
مولانا احمد احمد آبادی ابن مولانا سلیمان قدس سرہما اصل زاد بوم ایشان گروہست مولانا
سلیمان مذکور وارد احمد آباد گجرات گردید واز خدمت شیخ عبدالحق دہلوی کسب فیوض نمودہ
فاضل متبحر گشت تصانیف عالیہ از و یادگار ماند پسرش مولانا احمد کہ یگانہ روزگار بود در ہمہ
علوم دست رسا داشت ودر اکثر علوم تصانیف نادرہ دارد علم معقول بدیار گجرات
از و رواج یافتہ منجملہ مصنفاتش فیوض القدس نام کتابیست در علم کلام کہ آن را الہامات
قدسیہ توان گفت اکثر تحصیل وے پیش مولانا محمد شریف بودہ شرح مواقف واکثر علوم
عقلیہ از مولانا ولی محمد خانو وتصوف از میان شیخ فرید اخذ کردہ ودر ریاضے پیش

شاہ قبا دمخاطب بہ دیانت خان گذرانید و اجازت حدیث و بعض علوم از والد خود مولانا سلیمان گرفتہ بتاریخ بست و یکم جمادی الثانی سال یازدہ صد و دوازدہ ہجری بعالم قدس شتافتہ مولانا نور الدین گجراتی شاگردش تاریخ وصال وی درین مصرعہ یافتہ ۱۱۱۲ شمعی کہ بود بہ انجمن علم گل شدہ ؎ مرقد پدر و پسر در احمد آباد گجرات ہست

ملا احمد رام پوری کہ بولایتی شہرت داشت شاگرد مولوی برکت الہ آبادی بعلوم درسیہ خصوصاً در فلسفہ ماہر بود سلسلۂ تلمذ اکثر علمای رامپور بدو منتہی می شود

ملا احمد عبد الحق فرنگی محلی ابن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی تحصیل علوم بخدمت عم خود ملا نظام الدین نمود و در جنب وے بتدریس مشغول گشت و اعتبار تمام در ارباب و راکین شہر لکھنؤ پیدا کردہ در امور خانہ داری عم خود را سبکدوش سے داشت تصانیفش شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ یادگار ماند

ملا احمد حسین فرنگی محلی ابن ملا محمد رضا پسر چہارم ملا قطب الدین الشہید السہالوے کتب درسیہ متعارفہ بخدمت عم خود ملا نظام الدین تحصیل نمودہ فاضل کامل گشت و بتدریس علوم عمر گرانمایۂ خود بسر بردو در اواخر عمر او را سفر فیض آباد پیش آمد در آنجا بیمار شدہ بوطن می آمد در اثنای راہ وفات یافتہ ملا حبیب اللہ فرنگی محلی از تلامذۂ اوست

ملا احمد انوار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین سہالوی چون در فطرت ازلی محبت الہی در دلش ریختہ بودند در عالم طفولیت بخدمت والد خودسے نشست و از برکات انفاس طیبۂ او استفادہ مے برد کتب درسیہ بخدمت مولوی احمد حسین و ملا محمد حسن خواندہ تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی عبد العلی بحر العلوم نمودہ بعمر ہفتدہ سالگی بخدمت والد خود فائز بہ بیعت گشتہ توجہ خاطر بمعقولات نداشت کتب منقول البتہ منظور نظرش بودند الغرض اوقات شریفش بعبادت الہی بسر مے برد و نفسی بدون ذکر و شغل بر باد نمے داد حالات شریفش از خوارق عادات مفصلاً در اغصان اربعہ مذکور ست بست و ششم شعبان روز سہ شنبہ یک پاس روز ماندہ سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری روح مبارکش از حجرۂ قالب برآمدہ برفیق اعلے پیوست در باغ خود واقع لکھنؤ مدفون شد

شاعری مادهٔ تاریخ فوتش در مصرعه۔ رحمت حق بروح انور باد ؛ یافته

شیخ احمد لاہوری بن عبد الله بن علی محمد بن محمد جمال الدین دوانی وے اب الجد مولوی محمد اشرف لکھنوی بود اسلافش از دوان که قریه ایست در شیراز بودند وقتیکه اہل تشیع بر ایران زمین استیلا یافتند و قتل و نہیب اہل سنت از دست شان بظہور آمده جدش به پشاور رسید ہمانجا شیخ احمد متولد شد و علوم عقلیه و نقلیه اکتساب کرد و از پشاور بموضع نبه اقامت گزید طبیب حاذق بود بمداواة فقرا و غربا مے پرداخت و با غنیا ملتفت نمے شد و ہمواره بریاضات و بدرس علوم اشتغال داشت در سن یکہزار و ہفتاد و ہفت ہجری وفات یافته در نبه مدفون گردید نبه دیہی ہست از دیہات سیالکوٹ مضاف لاہور

مولوی احمد حسن قنوجی فرزند کلان مولوی سید آل حسن قنوجی جامع علوم عقلیه و نقلیه بتاریخ نوزدہم رمضان یوم شنبه وقت اشراق سال دوازده صد و چہل و شش ہجری متولد شد علوم مروجه ببلاد متفرقه بخدمت اساتذه چند آموخت شاعری قوے الحافظه جید الذہن بود در آخر بحلقهٔ تلمذ مولوی عبد الجلیل کولی در آمد و اجازت حدیث از شاه عبد الغنی مجددی دہلوی یافته در سال دوازده صد و ہفتاد و شش ہجری باراده حج بیت الله از وطن روانه شده بمقام برووده ملک گجرات رسید نزد مولوی غلام حسین قنوجی مقیم شد و در انجا بمرض تپ بیمار گشته نہم جمادی الاولے بروز جمعه سال دوازده صد و ہفتاد و ہفت ہجری رحلت فرموده بعد نماز جمعه در تکیه ماتریدیه مدفون گشت طاب الله ثراه

مولوی احمد الله پانی پتی فرزند و تلمیذ قاضی ثناء الله پانی پتی و مرید مرزا مظہر جان جانان دہلوے ماہر فقه و حدیث صاحب ورع و تقوی بود در سال یازده صد و نود و ہشت ہجری بعالم جوانی سوے عالم جاودانی شتافت

شیخ احمد فیاض امیٹھوی از فحول علماے کبار صاحب تقوی و ریاضت و مجاہده بود بحالت بیماری صعب قرآن مجید را در یکسال یاد کرده اکثر کتب متداوله برزبان داشت اگر شاگردی در خواندن غلط کردی صحت آن بیاد گفتی تفسیر و حدیث و سیر و تاریخ خوب میدانست قرأت فاتحه عقب امام روا داشتی ہمعصر شیخ نظام الدین امیٹھوی بود و شیخ

نظام الدین مذکور در سال نہصد و ہشتاد و یک ہجری وفات یافتہ تاریخ وفات شیخ احمد
معلوم نہ شد

قاضی احمد اللہ بلگرامی عرف محمد عثمان ابن قاضی محمد احسان وی بحلیہ علوم آراستہ بود
خصوصاً بفقہ و حدیث در بلگرام نظیری نداشت تا سال نود و ششم صدی دوازدہم بر مسند
قضاے بلگرام متمکن بود بلگرام را در زمان پیشین سرے نگری گفتند بالجملہ آن قصبہ عمدہ خیز و معدن
علماے و فضلاے نامدار بود از قنوج بسمت شمال مائل بمشرق بفاصلہ پنج کروہ واقع است
و در وسط آن بیرون شہر دریای گنگ بفاصلہ دو نیم کروہ مے گذرد

مفتی احمد ابو الرحیم فرنگی محلی ابن مفتی محمد یعقوب بعد تحصیل کتب درسیہ بدرس
اشتغال داشت و مزاولت کتب فقہیہ بسیار نمودہ مفتی متدین مشہور بود مدتے عدالت
فوجداری در عہد نواب سعادت علی خان لکھنوی باو تفویض ماند نواب موصوف بر دیانت
و امانت وے اعتمادی داشت بقضای الٰہی بیمار شدہ وفات یافت رحمۃ اللہ علیہ

مولوی احمد رضا خان بریلوی سلمہ اللہ تعالیٰ ابن مولوی نقی علی خان بن
مولوی رضا علی خان متوطن بریلی روہیلکھنڈ تاریخ دہم ماہ دہم یوم السبت سال ہفتاد و
دوم از صدی سیزدہم بعرصۂ دنیا قدم نہاد جد شریفش بروز عقیقۂ وے بشر شدہ گفت خوابی
دیدم کہ تعبیر آن فاضل و عارف شدن این فرزند ہست بالجملہ صاحب ترجمہ بعمر چہار سالہ از
خواندن قرآن مجید فراغت یافتہ و بعمر شش سالگی بماہ ربیع الاول بر سر منبر بحضور مجمع کثیر رسالۂ
میلاد شریف خواند تمامی علوم درسیہ از معقول و منقول بخدمت والد ماجد خود تحصیل نمودہ
بتاریخ چہاردہم شہر ہشتم سال ہشتاد و ششم از صدی سیزدہم فاتحہ فراغ خواند و ہمان تاریخ جواب
استفتاے رضاعت نوشتہ والد ماجد وی کار فتاوے نویسی باو سپردہ و در سال نود و
چہارم صدی مذکور بخدمت سید شاہ آل رسول مارہروے شرف بیعت حاصل نمودہ
مثال خلافت و اجازت جمیع سلاسل و سند حدیث یافتہ و در سال نود و پنجم صدے مذکورہ
بمعیت والد ماجد خود بزیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفا مشرف شدہ از اکابر علمای
آن دیار اعنی سید احمد دحلان مفتی شافعیہ و عبد الرحمان سراج مفتی حنفیہ سند

حدیث و فقہ و اصول و تفسیر و دیگر علوم یافتہ۔ روزی نماز مغرب بمقام ابراہیم علیہ السلام خواند بعد نماز امام شافعیہ حسین بن صالح جمل اللیل بلا تعارف سابق دست صاحب ترجمہ گرفتہ بخانہ خود برد و تا دیر پیشانی وی گرفتہ فرمود انی لاجد نور اللہ من ہذا الجبین بعدہ سند صحاح ستہ و اجازت سلسلۂ قادریہ بدستخط خاص دادہ فرمودند کہ نام تو ضیاء الدین احمد است در سند مذکور تا امام بخاری علیہ الرحمۃ یازدہ وسائط اند و ہم در مکۂ معظمہ بایمای شیخ جمل اللیل موصوف شرح رسالہ جوہرۂ مضیہ در بیان مناسک حج مذہب شافعیہ کہ از تصانیف شیخ سابق الوصف است اندر دو یوم نوشتہ و نام آن النیرۃ الوضیۃ فی شرح الجوہرۃ المضیۃ مقرر کردہ پیش شیخ برد و شیخ بہ تحسین و آفرین وے لب کشاد در مدینہ طیبہ مفتی شافعیہ یعنی صاحبزادہ مولانا محمد بن محمد عرب ضیافت صاحب ترجمہ کردہ باثنای اکل طعام مسئلۂ افضلیت مدفونین بقیع پیش گردید صاحب ترجمہ گفت کہ امیر المومنین عثمان رضی افضل اند و مولانا می فرمود کہ حضرت ابراہیم ابن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تفضیلت دارند جانبین دلائل خود ہا بیان مے کردند آخر مولانا فرمود کہ ہر دو قول صحیح و موجہ اند صاحب ترجمہ گفت ولکل وجہۃ ہو مولیہا آن وقت بانگ نماز عصر از حرم شریف برخاست مولانا فرمود فاستبقوا الخیرات آن جلسہ برخاستہ بنماز شریک شد بشب یعنی بعد نماز عشا صاحب ترجمہ در مسجد خیف تنہا توقف نمود و در آنجا بشارت مغفرت یافتہ وے سلمہ ربہ تصانیف بسیار دارد از ان جملہ اینند

ماتیعلق بالنبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ۱ تجلی الیقین بان نبینا سید المرسلین ۲ اقامۃ القیامہ علی طاعن القیام لنبی تہامہ ۳ سلطنۃ المصطفی فی ملکوت کل الوری ۴ نافی الفیء عمن بنورہ انار کل شیء ملقب بہ قمر التمام فی نفی الظل عن سید الانام ۵ ہدی الحیران فی نفی الفیء عن شمس الاکوان ۶ سمع وطاعہ لاحادیث الشفاعہ ۷ لؤلؤ الافلاک لجلال حدیث لولاک ۸ القیام المسعود بتنقیح المقام المحمود ۹ اجلال جبریل لجعلہ خادما للمحبوب الجلیل ۱۰ سماع الاربعین فی شفاعت سید المحبوبین ۱۱ البحث الفاحص عن طرق حدیث الخصائص **مماتیعلق بتفضیل الشیخین** ۱۲ منتہی التفضیل بمبحث التفضیل ۱۳ مطلع القمرین فی ابانۃ سبقۃ العمرین ۱۴ الزلال الانقی من بحر سبقۃ الاتقی ۱۵ الکلام البہی فی تشبہ الصدیق بالنبی ۱۶ وجد المشوق بجلوۃ اسماء الصدیق

والفاروق **مما یتعلق باہل بیت النبوۃ والصحابۃ** ۱۸ احیاء القلب المیت بنشر مناقب اہل البیت ۱۹ اظلال السحاب فی اجلال الصحابہ ۲۰ دفع العروش الخاویہ من ادب الامیر معاویہ ۲۱ الاحادیث الراویہ لمناقب الصحابی معاویہ **مما یتعلق بالاولیاء الکرام** ۲۱ الاہلال بفیض الاولیاء بعد الوصال ۲۲ انہار الانوار من یم صلوٰۃ الاسرار ۲۳ ازہار الانوار من ضیاء صلوٰۃ الاسرار ۲۴ طوالع النور فی حکم السراج علی القبور ۲۵ مجیر معظم شرح قصیدۂ اکسیر اعظم **مما یتعلق بالمسائل النزاعیۃ** ۲۶ حیاۃ الموات فی سماع الاموات ۲۷ منیر العین فی حکم تقبیل الابہامین ۲۸ نسیم الصبا فی ان الاذان تحول الوباء ۲۹ البارقۃ الشارقۃ علی مارقۃ المشارقۃ **مما یتعلق بفن الحدیث** ۳۰ النجوم الثواقب فی تخریج احادیث الکواکب ۳۱ نور عینی فی الانتصار للامام العینی ۳۲ الروض البہیج فی آداب التخریج۔ اگر پیش ازین کتابے درین فن یافتہ نشود پس مصنف را موجد تصنیف ہذا مے توان گفت **مما یتعلق بالفقہیات** ۳۳ عبقری حسان فی اجابۃ الاذان ۳۴ حسن البراعۃ فی تنفیذ حکم الجماعۃ ۳۵ انہی الہلال فی ابطال ما احدث الناس فی امر الہلال ۳۶ الاحلی من السکر لطلبۃ سکر روسر بفتح رائے مہملہ و سکون واو و سین مفتوحہ و در آخر رائے مہملہ ساکنہ نام جماعت تجار انگریزیست کہ در شاہجہانپور کارخانہ شکر و قند اجرا کردہ اند و استخوان حیوانات سوختہ بزگال آن تصفیہ شکر وغیرہ مے نمایند ۳۷ اجود القری لمن یطلب الصحۃ فی اجارۃ القری ۳۸ النیرۃ الوضیۃ فی شرح الجوہرۃ المضیئۃ ۳۹ جمل مجلیۃ فی ان المکروہ تنزیہا لیس بمعصیۃ ۴۰ الامر باحترام المقابر ۴۱ البارقۃ اللمعا علی طائع نطق بکفر طوعا ۴۲ المقالۃ المسفرہ عن احکام البدعۃ المکفرہ ۴۳ احکام الاحکام فی التناول من ید من مالہ حرام ۴۴ فصل القضا فی رسم الافتا ۴۵ العطایا النبویہ فی الفتاوی الرضویہ **من ابواب شتے** ۴۶ مقامع الحدید علی خد المنطق الجدید ۴۷ اعتبار الطالب ببحث ابی طالب ۴۸ السعی المشکور فی ابداء الحق المہجور ۴۹ نور الامال فی الاوفاق والاعمال ۵۰ شمائل و کفے من ادعیۃ المصطفے۔ بماہ جمادی الآخر سن سیزدہ صد ہجری برخے از مفضلین بریلی و بدایون و سنبھل و رامپور وغیرہ کہ سرخیل شان مولوی محمد حسن سنبھلی بودند در بلدہ بریلی فراہم شدہ خواستند کہ بصاحب ترجمہ درباب تفضیل جناب

مناظرہ کشایند صاحب ترجمہ باوجود علالت طبع و استعمال منضجات اولاً سی سوال نوشتہ پیش سرگروہ آن طایفہ فرستاد بمجرد معاینۂ اسولۂ مذکورہ سرگروہ مناظرین بسوارے عجلہ دخانی بعجلت تمام جانب وطن تشریف فرما شدند و دیگر معاونین شان بزاویہ من سکت سلم پناہ بردند چنانچہ قدرے تفصیل این واقعہ در رسالۂ فتح خیبر مطبوع شدہ است ازان بعد اعلان مناظرہ بحث مذکور منجانب صاحب ترجمہ عموماً مطبوع شدہ شائع گشت تا اے یومنا ہذا از جاے صدائے برنخاست ذٰلک فضل اللّٰہ یوتیہ من یشاء واللّٰہ ذو الفضل العظیم تصانیف وے تا این زمان قریب ہفتاد و پنج مجلد رسیدہ اند سلمہ اللّٰہ تعالیٰ

ملا احمد زین جونپوری عالم متبحر عامل و متوکل و متورع و متبرک مرید شیخ معروف جونپوری بود و شیخ معروف مرید مولانا اللہ داد شارح کافیہ وہدایہ و بزدوی و مدارک است و وی مرید راجہ حامد شاہ مانک پوری بود

مولانا احمد تھانیسری مرید شیخ نصیر الدین اودھی دہلوی در فضائل و علوم ظاہری بسیاری ماہر بود بعد معاودت امیر تیمور گورگانی مولانا از دہلی بکالپی آمدہ متوطن شد و ہمان جا وفات یافتہ اندرون قلعہ کالپی مدفون گردید او را قصیدہ ایست دالیہ در لغت کہ در وداد فصاحت و بلاغت دادہ چند بیت ازان شیخ المحدثین دہلوی در اخبار الاخیار نقل کردہ قابل دید ست

قاضی احمد غفاری قزوینی از اولاد امام نجم الدین عبد الغفار ست کہ صاحب کتاب حاوی در مذہب شافعی گذشت فاضل و منشی و مورخ و خوش طبع بے عدیل بود کتاب نگارستان در عجائب حالات و غرائب واقعات و کتاب نسخ جہان آرا کہ نامش تاریخی ست و در مجمل تواریخ عالم از زمان آدم تا حضرت خاتم صلعم از تالیفات اوست در آخر حال دست از وزارت بادشاہزادگان عراق باز داشتہ متوجہ زیارت بیت الحرام گردیدہ و آن سعادت را دریافتہ از بندر اہل ہندوستان مے آمد ناگاہ دست قضا در رخت ہستی وے خلل انداختہ در سال نہصد و ہفتاد و پنج ہجری بعالم بقا کشید

یفعل اللّٰہ ما یشاء و یحکم ما یرید

مولوی احمد بخش سندیلی ابن مولوی سید عبد اللہ ساکن سندیلہ اخذ علوم از والد ماجد خود و نیز مولوی اعز الدین سندیلی و مولوی حیدر علی سندیلی کردہ مرید و خلیفہ پدر خود بود طالبہ ظاہر و باطن را از فیضی مزید مے رسید کمتر درس میداد و مرید مے کرد سال وفاتش معلوم نہ شدہ در باغ امرہرہ واقع قصبہ سندیلہ پائین والد خود بخاک آسود علیہ رحمۃ اللہ الودود

شیخ احمد عرب یمنی شروانی ابن شیخ محمد یمنی شروانی در اواخر صدی دوازدہم یا باوائل صدی سیزدہم ہجری بہندوستان آمدہ و سیاحت شہرہاے کلان نمودہ اکثر بکلکتہ مقیم بودے در فن ادب عرب مہارتے کامل داشت از تصانیف وے نفحۃ الیمن فیما یزول بذکرہ الشجن کہ بپاس خاطر متی مزدن صدر المدرسین کلکتہ تالیف نمودہ و مناقب حیدریہ کہ بطیب خاطر غازی الدین حیدر فرمانرواے لکھنؤ تصنیف کردہ و شمس الاقبال فی مناقب ملک بھوپال و انشاے عجب العجائب مشہور اند و اظہار لیاقت علمی وے مے کنند
سال وفاتش بدریافت نرسیدہ

مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی از اکابر و مشاہیر علماے ہندوستان ہست بجمیع فنون متداولہ مہارتے تمام داشت علی الخصوص در اصول فقہ و فلسفہ اولی علم سربلندی مے افراشت بسال یک ہزار و دو صد ہجری از کتم عدم بمنصہ شہود قدم وجود نہادہ در عنفوان شباب در وطن مالوف خود بہ تحصیل علوم کمر ہمت بستہ طرفے از صرف و نحو بخدمت مولوی حافظ غلام علی عباسی کہ از گرامی ناموران مرز بوم چریاکوٹ بودند اخذ فرمودہ بعد از ان چون دغدغہ تحصیل کمال در دلش راسخ بود بسے بر نیامد کہ سوداے رہ نوردی بر زیلہ اہل بستہ و خار عناد رپاے جہد طلب شکستہ بخدمت مشاہیر علماے ہند پیوستہ از انجا کہ طبع صافی و ذہن ثاقب داشت ہیچ درسے از درہاے علم نبود کہ بروکشادہ نشد فنون ریاضیہ را از مولوی غلام جیلانی ہمراہی مولوی حیدر علی رامپوری و نیز تعلیم ایشان بہ تکمیل آوردہ و فلسفہ و فقہ و اصول و بلاغت را از بلاد بعیدہ حاصل کردہ و تحصیل علم قرءت و تجوید زمام تعلم بدست قاری نسیم رامپوری سپردہ و آن را با نجام رسانیدہ و اعمال سلوک در دریشان از برگزیدہ آفاق حضرت حافظ ابو اسحاق نوح

ساکن بہیار گرفتہ در ایام تحصیل داد سیاحت دادہ وبجہد تمام در پے ہر ہنری فتادہ بعمر سی سالگی از جمیع فنون درسیہ دغیر درسیہ طرف بستہ بوطن باز آمد و برسم ازدواج ومناکحت پرداخت وزان بعد بمسند افادہ فنون و درس علوم نشستہ جمعے کثیر را از فنون مختلفہ بہرہ مند گردانید در تعلیم وے را طریقہ خاصہ بود کہ ہیچ متعلم بے بہرہ دانی نمی ماند علماے معاصرش از طرز تعلیم وے معترف بکمالش بودند بتصانیف کمتر متوجہ مے شد مگر باقتراح بعض احباب بہ تسوید اجزاے چند در بعض علوم پرداختہ کہ بعضی ازان ناتمام ماندہ و برخے را تکمل ساختہ ہمچو انوار احمدی حاشیہ قال اقول و شرح سلم العلوم با نجام نرسیدہ ونور النواظر در علم مناظرہ باتمام رسانیدہ وہمچنین رسائل او در فنون مختلفہ فے الجملہ موجود اند وانار شد و اشہر تلامذہ وے علماے موصوف الذیل ہستند مولوی نصر اللہ خان خویشگی خورجوی و مولوی علی عباس چریاکوٹی و مولوی نجم الدین چریاکوٹی و مولوی عنایت رسول چریاکوٹی صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بماہ ذی حجہ سال دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری رخت ہستی بروضہ رضوان بربست علیہ الرحمۃ والغفران **چریاکوٹ** قصبہ ایست مروم خیز در سواد اعظم گڈھ بہیرا بہ بای موحدہ مکسورہ مخلوط بہاے مختفی ویاے مثناۃ تحتانیہ معروف وراے مہملہ مفتوحہ بآخرش الف قصبہ ایست بسواد اعظم گڈھ مسکن مشائخ عظام

قاضی احمد علی سندیلی ابن سید فتح محمد ساکن سندیلہ شاگرد و داماد مولانا حمد اللہ سندیلی دانشمند متبحر کثیر الدرس والتصانیف ذکی وذہین بود از پیشگاہ سلاطین دہلی بعہدۂ قضاے قصبہ سندیلہ عز امتیاز داشت مولوی حیدر علی ابن مولانا حمد اللہ ہم ازو مستفید شدہ حاشیہ میر زاہد رسالہ وحاشیہ میر زاہد ملا جلال وحاشیہ میر زاہد شرح مواقف و شرح سلم العلوم وحاشیہ منہیہ بر شرح سلم و رسالہ فرائض حنفی از تصنیف انیق او یادگار ماندہ او اخر صدی دوازدہم ہجری رحلت فرمودہ بقصبہ سندیلہ درصحن امام بارہ سید غلام حسین مدفون گشت طاب اللہ ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ

خواجہ اختیار الدین عمر ایرجی آبا و اجداد او از کبراے خطہ ایرج بودند وبمنصب عہدہ داری ستعین ومنصوب آخر الامر او را جذبہ دست داد بکلی ترک حطام دنیاوے نمودہ

ایجہ انا ادرارات والغامات متعین داشت ہمہ را بطوع و رغبت گذاشتہ در طلب علم و طریقہ زہد قدم صدق نہاد و در خدمت قاضی محمد ہادی کہ از اساتذہ عہد و صلحاے روزگار و مرید و خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود بود تحصیل علم کرد و بہ نعمت خلافت و اجازت مشرف گشت وفاتش چہاردہم محرم سن ہشت صد و نہ ہجری واقع شدہ بمقام ایرج مدفون گشت علیہ الرحمۃ والرضوان

حکیم ارزانی دہلوی نامش محمد اکبر بن حاجی محمد مقیم در عصر فیض اثر بادشاہ جمجاہ ابو المظفر محی الدین اورنگ زیب عالمگیر غازی طبیبی حاذق مرید خاندان قادریہ بود بہ مطب مرضیٰ و تالیف کتب طبیہ بسر می برد از تصانیف او کتب ذیل مشہور اند میزان الطب ۔ حدود الامراض منتخب اکبری ۔ مجربات اکبری ۔ مفرح القلوب ۔ شرح قانونچہ ۔ قرابادین قادری طب اکبر کہ در سال یازدہ صد و ہشت ہجری ترجمہ کتاب شرح اسباب و علامات تالیف نمودہ تاریخ تالیف آن در لفظ شرح اسباب و علامات بعد حذف اعداد حروف علت کہ چہار الف و یک واو است مولف موصوف خود یافتہ

قاضی ارتضا علی خان گوپاموی ابن مصطفےٰ علی خان در سال یازدہ صد و نود و ہشت ہجری متولد شدہ بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی علوم عقلی و نقلی اخذ کردہ و فن ادب از مولوی محمد ابراہیم بلگرامی آموختہ جامع شریعت و طریقت بود در سن دوازدہ صد و بست و پنج ہجری نزد والد خود بمدراس رسیدہ در آن وقت والد وے قاضی مدراس بود بعد وفات پدر خود ہم بران منصب ممتاز شدہ بافادہ علوم مے پرداخت بر صدرا و میرزاہد ملا جلال وغیرہ حواشی و شروح نوشتہ کہ مطرح انظار علماے کرام اند نفائس ارتضائیہ و نقود الحساب و رسالہ فرائض و شرح قصیدہ بردہ نیز از تصانیف مشہورہ وے اند در سال دوازدہ صد و پنجاہ و یک ہجری وفات فرمودہ

مولوی ازہار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبد الحق برادر عینی ملا احمد انوار الحق تا شرح جامی بخدمت مولانا عبد العلی بحر العلوم خواندہ بسبب روانگی مولانا موصوف جانب سیلکھنڈ کتب متوسطہ و اکثرے از معقولات منقول بخدمت ملا احمد حسین تحصیل نمودہ کتب معقول بپیش ملا محمد حسن استفادہ کرد ازان بعد بنا بر درس و تکمیل بہ شاہجہان پور نزد مولانا بحر العلوم رفت و ازانجا معاودت نمودہ مدتے در وطن خود لکھنؤ بدرس

معروف ماند پس بتلاش معاش بطرف راے بریلی روانہ شد شاہ لال مرحوم او را غنیمت شمردہ بخانہ خود جایش دادند و بخدمت وے طلبہ علم براے تدریس ہجوم کردند در مسجد شاہ مذکور درس میداد و از شاہ موصوف بسلسلہ نقشبندیہ بیعت کردہ و از انجا ہمراہ مولانا بحر العلوم روانہ بہار شد و در انجا درس بطلبہ میداد و باز واپس بوطن آمد و بکار درس مشغول ماند و بعمر ہفتاد سالگی از عالم فانی بملک جاودانی خرامید

شیخ اسحاق لاہوری ابن شیخ کاکو دانشمند متبحر و متوکل و متورع دایم درس می گفت جامع جمیع علوم و صوفی مشرب و ہمیشہ بحق مشغول می بود تا کسی بر سید سخنی نمی گفت شیخ سعد اللہ و شیخ منور از تلامذہ او مشہور اند سن شریفش از صد متجاوز شدہ بسال نہصد و نود و شش ہجرت رحلت فرمود

مفتی محمد اسد اللہ آکہ آبادی ابن مفتی کریم قلی بزرگی خاندان ایشان بہ بیگانگان ظاہر و ہویداست دانشمند ذکی و متقی باوصاف حمیدہ و اخلاق پسندیدہ آراستہ و پیراستہ بود نسبت تلمذ بہ مولانا فضل رسول بدایونی داشت ہنگامیکہ در فتح پور مفتی عدالت بودہ فقیر جامع الاوراق شرح عقاید نسفی و مشکوٰۃ شریف در خدمت بابرکت شان سبقاً خواندہ باز قاضی القضاۃ صدر آگرہ و در اخیر صدر الصدور جونپور شدہ بتاریخ یکم جمادی الاول یوم دوشنبہ سال ہیزدہ صد ہجری لا الہ الا انت گویان جان بجان آفرین سپردہ بمحلہ چتر ساری متصلات جونپور مدفون شد طاب اللہ ثراہ

مولوی اسد علی سندیلی پدر وے شیخ صادق علی از فیض آباد آمدہ مرید برہان شاہ سندیلی شدہ ہمانجا سکونت اختیار کردہ اسد علی بقصبہ مذکور ولادت یافت از علماے وقت کتب درسیہ باتمام رسانیدہ و تمام عمر ملازم درس و تعلیم بودہ بست و ہشتم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و نود و ہشت ہجری روز جمعہ رحلت فرمودہ بسندیلہ مدفون گشت

مولوی اسلم مدراسی نام وے محمد سعید است دانشمندی متبحر از تلامذہ ارشد ملک العلماے مدراس بود کتاب تحفہ اثنا عشریہ مصنفہ مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی را از فارسی بعربی ترجمہ نمودہ کتاب سفینۃ النجات ہم از تصانیف اوست علیہ الرحمۃ

سید اسمعیل بلگرامی دانشمند متبحر بود به سال یازده صد و شصت و چهار ہجری وفات یافتہ

شیخ اسمعیل لاہوری از عظمائے محدثین و مفسرین بود و اول کسی است کہ علم حدیث و تفسیر بہ لاہور آورد و ہزارہا مردم در مجلس وعظ وے مشرف باسلام مے شدند در سال چہار صد و چہل و ہشت ہجری بہ لاہور درگذشت

اسمعیل عرب از اقران شیخ حسین تبریزی در ہیأت و حکمت و طب بے نظیر بود و بدرس شرکت مکانی با شیخ حسین داشت و طلبہ را از یمن صحبت شریف ایشان ابواب فیض بر روے مے کشود بوجہ اثاث البیتی کہ داشت شے اوراد زدان شہر بعہد جلال الدین محمد اکبر شاہ کشتند

سید اشرف سمنانی وی را سید اشرف جہانگیر گویند از اکابر علمائے ربانی و کاملان صاحب کرامت و تصرفات است در سیاحت با امیر کبیر سید علی ہمدانی قدس سرہ رفیق بود عاقبت بجانب ہندوستان افتاد و در حلقہ ارادت شیخ علاء الدین درآمد و را بیش از ارادت مقامات عالیہ کشف و کرامت حاصل بود در حقائق و توحید عنان عالی دار داورا مکتوبات است مشتمل بر تحقیقات غریبہ و با قاضی شہاب الدین دولت آبادی معاصر بود غالباً قاضی از وے تحقیق بحث ایمان فرعون کہ در فصوص الحکم اشارتی بدان واقع شدہ است کردہ بود و درین باب بوے مکتوبے نوشت کہ در اخبار الاخیار شیخ المحدثین دہلوی نقل کردہ فرار سید اشرف در کچھوچھہ است نام مبارکش را در دفع جن بغایت موثر می دانند و در الملفوظاتے است مسمی بہ لطائف اشرفی کہ یکے از مریدان او جمع کردہ

شیخ اعظم ثانی لکھنوی ابن شیخ ابو المعالی بن شیخ موسی بن شیخ ضیاء الدین کرمانی از علمائے فحول و دانشمند متبحر جامع بود میان علوم ظاہری و باطنی و ارادت بہ شیخ ابو الفتح جونپوری داشت شیخ ضیا لکھنوی و شیخ سعد الدین خیرآبادی از ارشد تلامذہ وی اند و با شیخ سعد اللہ کنف در بے فراز معاصرت و مختتی تام داشت گویند وے را در علم فقہ مرتبہ بلند و پایہ ارجمند بود در تقریر مسئلہ فقیہہ بیانے صافے و تقریرے وافے مے کرد وے را در علم فقہ رسائل متعددہ اند شیخ ضیاء الدین اب اجدوی در عہد ہلاکو خان از کرمان بہ ہندوستان آمدہ

جہت ملاقات شاہ سمرقندی بہ لکھنو رسیدہ و بہ سبب علاقہ محبت او شان دران بلدہ توطن
اختیار کرد شیخ اعظم ثانی سہ عقب ذیل گذاشتہ وفات یافتہ سال وفاتش معلوم نہ شد
۱۔ شیخ محمد عرف شیخ قاضی ۲۔ شیخ احمد فیاض ۳۔ شیخ نصیرالدین۔ اولاد ہر یکے از انہا در لکھنو و
دیوہ وانام موجود اند

مولوی افہام اللہ سندیلی ابن مولوی سید فتح اللہ بن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم
زادہ سندیلہ اکتساب علوم متداولہ از والد خود و مولوی عبداللہ و مولوی احمد بخش سندیلیان و
مولوی انوارالحق و مولوی سراج الحق لکھنویان و علم طب از حکیم مرزا محمد علی لکھنوی طبیب
شاہی کردہ احسان حسین خان و مظفر حسین خان فرزندان سبحان علی خان کمبوہ و مولوی
محمد علی خان لکھنوی از تلامذہ صاحب ترجمہ بودند بجز شرح مختصر بر میزان الصرف تالیفے از و
یافتہ نشد بمقام نان پارہ ضلع بہرایچ دفتیکہ ملازم راجہ منور علی خان بود ازین جہان بی بنیان
رخت ہستی بر بستہ ہمانجا مدفون گشت علیہ الرحمۃ والغفران

مولوی اکبر علی سندیلی ابن مولانا حمداللہ سندیلی شارح سلم العلوم و برادر کلان مولوی
حیدر علی سندیلی اکتساب علوم ظاہر از والد ماجد خود نمودہ عالم متبحر بود مگر بدرس و تدریس
بوجہ اذکار و اوراد و چلہ نشینی التفاتے نے کرد او مرید شاہ قدرت اللہ مرحوم صفی پوری بود
و شرح بسیط بر حزب البحار تصانیف شریفہ او یادگار روزگار ہست تاریخ بست و
ہفتم شعبان سال دوازدہ صد و بست خواہ بست و پنج ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی
شتافت و بمقابر قدیم صاحبان سندیلہ واقع موسی پور بخاکش سپردند علیہ رضوان اللہ العلی الاکبر

مولوی آل حسن قنوجی ابن اولاد علی از سادات حسینی بخاری بلدہ قنوج در سال
دوازدہ صد و دہ ہجری متولد شدہ اولاً علوم درسیہ از مولوی عبدالباسط قنوجی تحصیل کردہ
سپس بہ لکھنو رفتہ بخدمت علماے آنجا مثل مولوی محمد نور وغیرہ مستفید گشت و در سال
دوازدہ صد و سی و سہ ہجری بدہلی رفتہ بجرگہ تلامذہ مولانا عبدالعزیز و مولانا رفیع الدین منسلک
شدہ اجازت کتب تفسیر و حدیث بدست آورد مرید و خلیفہ سید احمد مجاہد بریلوی و
شریک جہاد بادی بود آخر عمر بدرس و تدریس دادہ و موعظہ بسر بردہ مولفاتش بزبان ہندی

وفارسی وعربی بسیار اند از انجملہ راہ سنت وہدایۃ المومنین ونور الوقاسن مرأۃ الصفا ورسالہ
در معنی کلمہ طیبہ ورسالۂ رد تعزیہ ورسالۂ آداب تذکیر ورسالۂ آداب بیعت ورسالۃ الاختصاص
فی الحدود والقصاص وتقویۃ الیقین فی رد عقائد المشرکین وغیرہ از مؤلفات عقیدہ دی اند
بسال دوازدہ صد وپنجاہ وسہ ہجری رحلت فرمود تاریخ وفاتش درسات ۱۲۵۳ بجمہ یافتہ اند
از اعقاب او مولوی سید صدیق حسن خان بہادر زوج ثانی رئیسۂ بھوپال اند ذکرشان
در حرف صاد بیاید انشاء اللہ تعالے

مولانا آلہ داد جونپوری

از اکابر علماے جونپور بیک واسطہ شاگرد قاضی شہاب الدین
دولت آبادی ومرید راجی حامد شاہ مانک پوری بود عمر عزیزش در افادہ علوم وتصانیف صرف
کردہ در تحریر وتقریر وتنقیح مطالب علمی قدرتے تمام دخلی وافر داشت تصانیف عمدہ
ومعتبرہ دارد از انجملہ شرح ہدایہ در فقہ بچند مجلدات ضخیمہ وشرح بزدوی وحاشیہ بر حاشیہ ہندی
وحاشیہ تفسیر مدارک از وی یادگار روزگار اند شیخ عبدالحق محدث دہلوی در اخبار الاخیار نقل کردہ
کہ شیخ حسن بن طاہر ومولانا آلہ داد صاحب ترجمہ در سلوک طریق علم رفیق یکدیگری بودند
ودرمیان ایشان مودتے عظیم بود چون شیخ حسن ابن طاہر در سلسلہ راجی حامد شاہ مانکپوری
درآمد مولانا آلہ داد گفت کہ میان حسن شما حرمت طالب علمان بر باد دادید وی فرمود شما
نیز مخفی بخدمت ایشان برسید امتحان کنید تا ما را معذور دارید رفتند دیگر مرید وبار قصد ملازمت راجی
حامد شاہ کردند مولانا آلہ داد مسئلہ چند از ہدایہ وبزدوی کہ بسمت اشکال موسوم بودند تصور
کردہ باخود راست کرد چون بخدمت سید سیندوی رحمۃ اللہ علیہ بعنان عادت خود از
سر گذشت احوال خود حکایت کرد کہ رفع اشکال مولانا آلہ داد نمود گردید پس مولانا نیز مریدوی
شد وبسلوک طریق مجاہدہ وریاضت مشغول گشت ودر سال نہصد وسی ودو ہجری
وفات یافتہ نور اللہ مرقدہ

میان آلہ داد لکھنوی

مولوی عبدالقادر بدایونی در منتخب التواریخ تحریر فرمودہ کہ
میان آلہ داد از دانشمندان مستعد صاحب تصرف بود طبعی وقاد داشت وذہن نقاد در فقہ
واصول فقہ وعربیت نظیرش نبود ودر نحو رسالہ موسومہ قطبی بایراد مثال درعبارت نوشتہ

از تصنیفات او دو چیز غریب دیدم اول رسالہ کہ از طول چہاردہ سطر و از عرض نیز ہمان قدر سطور بجدول نوشتہ بودند و احکام و مسائل چہاردہ علوم ازین استخراج مے یافت دوم رسالۂ قیطون نام بر نہج مقالہ کہ عبارتی بروش مقامات حریری داشت و تصنیفات دیگر ہم دارد انتہی

ملخصا حال وفاتش جائی یافتہ نشد

مولانا الٰہ داد سلطانپوری اصل وی از قریہ نبودہ توابع سندیلہ است تلمذ نزد عبد اللہ مخدوم الملک نمودہ بشرافت حسب و نسب ممتاز از اعاظم علما و اکابر فقرای ہند بود در عہد اکبر بادشاہ چندگاہ بصدارت صوبہ پنجاب بعدہ بقضاے الٰہ آباد منصوب گردید و بجزوے معاش کہ داشت قانع بود و او را تصانیف بسیار است کتاب کشف الغمہ و منہاج الدین از تالیفات وے مشہور اند در سال یکہزار و شش ہجری رحلت کرد طاب اللہ تعالے ثراہ۔

مولانا الٰہ داد لنگرخانی لاہوری منسوب بہ محلہ لنگرخان از محلات لاہور در اکثر علوم متداولہ ماہر و متبحر بود و بتشرع و تورع و تقوی و صلاح بغایتے داشت و پیوستہ بدرس مشغول مے بود ہرگز بخانۂ ارباب دنیا نرفتہ و از ملوک زمانہ حاجتی نخواستہ و مدد معاش نگرفتہ غفر اللہ لہ

مولانا الٰہ داد امروہی بلا استعداد خوش طبع شیرین سخن خوش صحبت ندیم پیشہ بود مطائبہ ملیح داشت در ملازمت اکبر بادشاہ در سلک سپاہیان انتظام یافتہ در سال نہصد و نود ہجری در نواحی سیالکوٹ ودیعت حیات سپردہ بنواح امروہہ مدفون گشت نور اللہ مرقدہ

شیخ اللہ یار خیرآبادی از علماے متبحر بود در ابتدای احوال سالہا بدرس و افادہ گذرانید و بسیار دانشمندان صاحب کمال از وی وارث ماندہ اند آخر الامر بالکل رجوع بطریقہ صوفیہ نمودہ خرقۂ ارشاد از شیخ صفی خلیفہ شیخ سعد الدین حاصل کرد ذوق سماع و حالت وجد برو غالب آمد قدم از ابواب اہل دنیا کوتاہ گردانید تا اینکہ استدعاے ضیافت کسے ہم قبول نکردے

در سال نہصد و نود و سہ ہجری وفات یافتہ نور اللہ ضریحہ

حکیم امام بخش نامش احمد اللہ ساکن قصبہ کیرت پور ماہر علوم عقلی و نقلی طبیب حاذق از تلامذہ حکیم محمد اسحاق دہلوی ملازم راجہ تکیت راے مدار المہام نواب آصف الدولہ بہادر رئیس ملک اودہ بود کتاب آداب الاطبا و شرحش موسوم بمعرکۃ الآرا ہر دو بزبان عربے

ورسالہ خلاصۃ الطب دربیان ستہ ضروریہ بزبان فارسی از تصانیف او ست والد ماجد
مسود اوراق حکیم شیر علی مرحوم نسبت تلمذ بوے دارند سال وفاتش بدریافت نرسید
علیہ الرحمۃ والغفران

حافظ امان اللہ بنارسی ابن نور اللہ ابن حسین بنارسی حافظ قرآن مجید جامع معقول و
منقول حاوی فروع واصول درعہد اورنگ زیب عالمگیر بعہدۂ صدارت لکھنؤ کامیاب بود
در سن یازدہ صد وسی وسہ ہجری بمقام بنارس وفات یافتہ ہمدر انجا مدفون شد کتب
مرقومہ ذیل از تصانیف او یادگار ماند مفسر در اصول فقہ ۔ محکم الاصول شرح مفسر مذکور و
حواشی بر تفسیر بیضاوی وعضدی وتلویح وحاشیہ قدیمہ وشرح مواقف وحکمۃ العین وشرح
عقاید دوانی ورشیدیہ وبر مباحثہ میر باقر علے استرآبادی و ملا محمود جونپوری در مسئلہ
حدوث دہری محاکمہ تحریر کردہ و با قاضی محب اللہ بہاری مصنف سلم العلوم ہنگامیکہ
ملا محب اللہ قاضی لکھنؤ بود مذاکرۂ علمی میداشت

شیخ امان اللہ پانی پتی نامش عبد الملک بن عبد الغفور از علمائے صوفیہ موحدین
شاگرد شیخ مودود لاری ومرید شیخ محمد حسن بن شیخ حسن ابن طاہر جونپوری بود اورا در علم
توحید وتصوف کتب ورسائل بسیار ماند از انجملہ رسالہ موسومہ اثبات الاحدیہ وشرح
لوائح جامی قدس سرہ السامی از تصانیف او ست تاریخ دوازدہم ربیع الآخر سال ہنصد و
پنجاہ وہفت ہجری ازین دار فنا بدار بقا شتافت مدفنش پانی پت ست سقی اللہ ثراہ

مولوی امان اللہ دہلوی بن مولوی خیر الدین عالم فاضل ومتورع کامل در صغرسن
از علوم درسیہ فراغت یافتہ محسود اقران گشت در حسن اخلاق وعموم اشفاق آشنا وبیگانہ نزدش
مساوی بودند تصانیف رائقہ وتالیف فائقہ از و یادگار ماند امیر الامرا نواب خان دوران خان
وزیر محمد شاہ بادشاہ دہلی بوے خلوص داشت واز حضور بادشاہ بہ منصب شیخ الاسلام
سربلندی یافتہ در جنگ نادر شاہ درانی بیازدہ صد وپنجاہ ویک ہجری مقتول شد۔

مولوی امان علی احمد آبادی خلف حکیم شیر علی متوطن احمد آباد نارہ وبرادر کلان
مؤلف کتاب علوم متعارفہ اولاً مختصرات از مولوی ثابت علی ساکن بھکا ضلع الہ آباد

خوانده وکتب مطولات پیش مولوی محمد سعید رام پوری داماد مفتی شرف الدین گذرانیدند و
علم طب از والد ماجد خود اکتساب نمودند ورع وتقوی شعار ودثار شان بود حسب الطلب مهاراجه
بختاور سنگه فرمان روای ریوان از فتح پور آمده بتاریخ بست وچهارم ربیع الاول سال دوازده
صد ونجاه وهفت هجری بمنصب طبابت بمشاهرهٔ یک صد وبست روپیه ملازم شدند
دران وقت مسلمانان سکنهٔ خاص ریوان ومضافات آن به لاعلمی وصحبت هنود وامثال آن ها
از پابندی صوم وصلوٰة بمراحل دور بودند بلکه برخے باسماے هنود موسوم بودند بیمن قدوم
شان بسیاری از مسلمانان پابند صوم وصلوٰة پنجگاه شدند از عوام مرضی هیچ نمی گرفتند دوا از نزد خود
ے دادند پانزدهم شوال روز شنبه وقت عصر بمقام احمد آباد تاره سال دوازده صد وپنجاه و
هشت هجری بخدمت مولانا عبد الهادی فتح پوری خلیفه رفیع الدین عرف مولوی ذو الفقار علی
بیعت بسلسلهٔ قادریه ونقشبندیه مجددیه کرده خلافت هر دو سلسله حاصل نمودند واکثر مردم
این دیار را بحلقهٔ ارادت خود آوردند هیژدهم ذی الحجه روز جمعه سال دوازده صد وهفتاد
ودو هجری انتظام بندوبست کل ریاست سپرد گردیده وتاحیات بر عهدهٔ منتظم بندوبست مقرر
ماندند بتاریخ بست وچهارم ربیع الاول سال دوازده صد وهفتاد وهفت هجری بمقام
ریوان رحلت فرموده هم دران جا مدفون شدند حکیم ابو خان دهلوی تاریخ فوتش چنین بنظم
آورده ع صد افسوس حضرت امان علی ؛ بجنت شدند از جهان منتقل ؛ کنون سال رحلت
چه گویم بتو ؛ سر هوش رفت از غم درد دل ؛ ۱۲۷۷ تصانیف مثنوی پنجه خورشید
بزبان اردو - حسن البیان فی تفسیر الالباب - موضح البدعات تیسیر العسیر فی تراکیب
الاکاسیر رساله لذع الکلب - دو رساله خواص سور قرآنی بنظم اردو وفارسی - ترجمه منظوم چهل
حدیث - رد الوثیقه در رد مذهب نصاری عجائب التدابیر فی علاج البواسیر والنواسیر
مجربات متین - قرابادین متین ناتمام

مولانا حاجی امداد الله سلمه الله ساکن تهانه بهون جامع علوم ظاهر وباطن بیعت و
خلافت سلاسل چشتیه صابریه قدوسیه وچشتیه نظامیه قدوسیه وقادریه قدوسیه ونقشبندیه
مجددیه قدوسیه وسهروردیه قدوسیه وکبرویه قدوسیه از جناب فیض مآب قبله حقیقت

وکعبه معرفت حضرت میان جیو شاه نور محمد جهانوی دارند بسے از علمائے اعلام ہیچو مولوی رشید احمد گنگوهی و مولوی محمد قاسم نانوتوی و مولانا و مرشدنا حافظ حاجی محمد حسین محب اللهی العسکری الاله آبادی بحلقهٔ ارادت حضرت ایشان درآمدند و بمراد دلی خودہا فیضیاب شدند چنانچه حضرت ایشان در ضیاء القلوب تحت وصایائے خود ارشاد فرموده اند و نیز ہر کس که ازین فقیر محبت و عقیدت و ارادت دارد مولوی رشید احمد و مولوی محمد قاسم را که جامع جمیع کمالات علوم ظاهری و باطنی اند بجائے من فقیر بلکه بدارج فوق ازمن شمارند اگرچه بظاهر معامله برعکس شد که اوشان بجائے من و من بمقام اوشان شدم و صحبت اوشان را غنیمت دانند که این چنین کسان درین زمان نایاب اند و از خدمت ایشان فیضیاب بوده باشند فقط الحق که ذات ستوده صفات حضرت ایشان فی زماننا یادگار سلف ہست بزمانه غدر بعد حصول برات خود از مخمصه به مکه معظمه ہجرت فرموده مقیم آن دیار برکت آثار و مرجع صغار و کبار ماند و ہمواره بحرم شریف درس مثنوی مولانا روم مے دہند غذائے روح و ضیاء القلوب و تحفة العشاق و جهاد اکبر و ارشاد مرشد و درد غمناک از تصانیف حضرت ایشان مشهور اند مولوی محمد یعقوب نانوتوی و حافظ محمد یوسف تھانوی و مولوی کرامت علی انبالوی و مولوی محمد ابراهیم احمدادری از خلفائے مجاز حضرت ایشان اند فقیر حقیر مسود اوراق نیز بتوسط دستگیری مولانا و مرشدنا حافظ محمد حسین الٰه آبادی بزمرهٔ خدمهٔ خدام حضرت ایشان درآمده اجازت و بیعت بهر سلاسل یافته اللهم وفقنی لما تحب و ترضے و اجعل آخرتی خیرا من الاولے

مولوی امیر الدین علی امیٹھوی ہرگاه کفرهٔ ہنود مسجد عالمگیری را که بر ہنومان گڈھی متعلق بوده را که از معابد شهیرهٔ ہنود ست شهید کردند و دران معرکه شاه غلام حسین به حمیت اسلام تاریخ سیزدهم ذیقعده سال ہفتاد و یکم بعد صدی دوازدهم ہجری شهید گردید مولوی امیر الدین علے مرحوم جهت انتقام خون شاه غلام حسین و جهاد بمقابلهٔ بیراگیان ہنومان گڈھی پے سپر و جمعے کثیر از غازیان جان سپار دست بدستش بوده اند علمائے سنی و شیعه به پس و پیش افتادند کسے بفقدان شرائط فرضیت جهاد لب کشاده دیگرے

شرط امامت پیش نہادہ واجد علی شاہ فرمان روای لکھنؤ وعدۂ تصفیہ منازعت سے کرد وازجانب
رزیڈنٹ جہت انسداد قتال وجدال قدغن شدید بشاہ ووزیر ستنرد دریں قیل وقال چندی
توقف رونمود چون بمقابلۂ دولتمندان ہنود قطع امید رونمود امیر المجاہدین عزم بالجزم بسوے
مقصود کردہ روانہ شد بارلو فرنگی افسر فوج فرمان روائے لکھنؤ بحکم حاکم وقت سدراہ شدہ
بمقام شجاع گنج فوج بارلو غازیان را محاصرہ کردہ از طرفین نوبت بمقابلہ رسیدہ بتاریخ
بست وششم صفر روز چہار شنبہ سال ہفتاد ودوم از صدی سیزدہم ہجری امیر المجاہدین شربت
شہادت چشیدہ بروضۂ رضوان شتافت شکر اللہ سعیہ درعین معرکہ بعض ارادت مندان
او عرض کردند کہ اکنون موقع دیگرگون ہست اگر فرمائید شمارا بجاے محفوظ بریم بجوابش بی ساختہ
از زبان حق ترجمانش این مصرعہ برآمد ع سرمیدان کفن بردوش دارم ❊ طالبان تاریخ بعد
شہادتش چون غور کردند اعداد مصرعہ برجستہ مطابق سال شہادت برآمد منشی ظہیر الدین خلف
منشی مسعود بلگرامی تضمین آن کردہ وہو ہذا **قطعہ** بتاریخ شہیدان کفن پوش ❊
چہ حاجت تا سنش من برنگارم ❊ کہ خود فرمود آن میر شہیدان ❊ سرمیدان کفن بردوش دارم ❊

مولوی امین اللہ فرنگی محلی ابن مولوی محمد اکبر ابن مفتی ابوالرحم ابن مفتی محمد یعقوب
حافظ وفاضل درس بطلبہ میداد یک پسر مسمی بمولوی عبد الحلیم گذاشتہ بتاریخ بست ونہم
جمادی الثانی سال دوازدہ صد وپنجاہ وسہ ہجری بعارضۂ دق جہان گذران را پدرود نمود

مولوی اوحد الدین بلگرامی عالم وحید العصر وفرید الدہر در علم ادب وانشاے عرب
تلمیذ شیخ احمد عرب یمنی شروانی مؤلف نفحۃ الیمن بود از تصانیف او کتاب نفائس اللغات است
کہ دران زبان اردوے ہندوستانی را کہ مرکب از فارسی وعربی وترکی وہندی است اصل
لغت قرار دادہ عربی وفارسی آن را بیان کردہ الحق ایجادے نمودہ کہ پیش ازان ہیچ کتابے
از مکمن عدم بمنصۂ وجود شاید جلوہ گر نشدہ باشد اتمام آن بعہد محمد علی شاہ بادشاہ اودہ تاریخ
ہفتم رجب سال دوازدہ صد وپنجاہ وسہ ہجری بظہور پیوستہ سال وفات صاحب ترجمہ
معلوم نگردید شکر اللہ سعیہ

ادریس گوالیاری دانشمندی مناظر ومجادل در عہد اکبر بادشاہ بود ودر دادسے

اصول و فروع بے نظیر روزگار جودت طبع بمثابہ داشت کہ در وقت بحث چون کار بنقل مے افتاد صفحہ صفحہ و ورق ورق عبارت را بیاد مے خواند و مے گفت کہ این عبارت فلان کتاب است در انجا ببینید خصم را الزام مے داد چون تفحص مے کردند اثرے ازان در کتاب نمے یافتند

حرف الباء الموحدہ

مولانا بدرالدین اسحاق دہلوی ابن علی بن اسحاق دہلوی در اوائل حال بدہلی تحصیل علم مے کرد و در طلبہ علوم بجوش طبعی و حدت ذہن ممتاز بود بعد اتمام تحصیل علوم مروجہ متوجہ بخارا شدہ باجودہن رسید آوازہ کمال حضرت شیخ فریدالدین گنج شکر شنیدہ مشتاق خدمت او شدہ بملازمتش رسید شیخ چون او را قابل دید بخادمے و دامادے خود مخصوص گردانید و خرقۂ خلافت بخشید وی را رسالہ ایست مسمی باسرار الاولیا کہ دران ملفوظات گنج شکر جمع کردہ و در علم تصریف کتابے نظم کردہ و غایت تبحر و فصاحت را دران بکار فرمودہ قبرش در صحن مسجد جامع قدیم اجودہن ہست

شیخ بدہ بہاری دانشمندی راسخ و طبیبی حاذق بود کہ شیر شاہ سور از غایت اعتقاد کفش پیش پای ادمی نہاد وی بارشاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی شرحی معتبر نوشتہ

مولوی برہان الدین ساکن ردیوہ دانشمند فقیہ و محدث کہ ظاہر و باطنش بصلاح و تقوی آراستہ بود تمام عمر خود بتذکیر و موعظ خلائق بسر بردہ ہزار ہا مردم بہدایت و ارشادش عادات قبیحۂ غیر مشروعہ را ترک کردند و براہ راست آمدند از تصانیف او چند رسائل کہ بنظر سوداوراق گذشتند ہمہ مفید و بذیل مذکوراند مؤلف در ایام صبی از دیدار پر انوارش مشرف شدہ بود مثال مبارک وی ہنوز کہ بہ شصت و یک سال رسیدم از خیالم نرفتہ تصانیفہ تاریخ بست و نہم ربیع الثانی روز سہ شنبہ سال دوازدہ صد و چہل ہجری مباحثہ بمسائل مختلف فیہا در میان علماے دہلی واقع شدہ سرگروہ فریق اول حامی السنۃ مولانا رشیدالدین خان و سرخیل فریق ثانی ماحی البدعۃ مولانا عبدالحی بودند چون مباحثہ باختتام و تقریر تحریری ہر دو فریق بنظر صاحب ترجمہ در آمد وے رحمۃ اللہ علیہ رسالہ بطور محاکمہ

تحریر فرمودہ کہ برسالہ محاکمہ مشہور و قابل دید است۔ رسالہ تحقیق الاوزان بکار آمد صدقہ و زکوٰۃ و مہر بسال دوازدہ صد و چہل و ہفت نوشتہ۔ رسالہ احکام عید الفطر و رسالہ احکام عید الاضحیٰ حسب استدعاے بعض صلحاے احمد آباد تازہ در سال دوازدہ صد و پنجاہ ہجری تحریر کردہ۔ رسالہ نکاح۔ رسالہ منع اشارہ تشہد۔ رسالہ نذر و ذبیحہ۔ رسالہ تحقیق ربوا و رج رسالہ کفارہ میت۔ از تصانیف وے اند رحمۃ اللہ علیہ و علی اسلافہ

شیخ برہان الدین النسفی دانشمندے کامل حال بود اگر شاگردے بخدمت او آمدے تا چیزی بخواند او گفتی کہ اول برمن سہ شرط بکن تا چیزی ترا بیاموزم از ان جملہ شرط اول اینست کہ طعام یک وقت خوری تا وعاے علم خالی ماند دوم آنکہ ناغہ نہ کنی اگر یک روز ناغہ کنی دوم روز ترا سبق نگویم سوم آنکہ چون مرا در راہی پیش آئی ہمین کہ سلام کنی زود بگذری و دست دپا افتادن و تعظیم زیادت در میان راہ نہ کنی

شیخ برہان الدین محمود بلخی بن ابی الخیر اسعد البلخی رح از اکابر علماے وقت سلطان غیاث الدین بلبن متصف بوفور علم و دانش بود و جد و سماع جامع بود میان علوم شریعت و طریقت در عہد صبی بہ صحبت مولانا برہان الدین مرغینانی صاحب ہدایہ رسیدہ و بشارت علم یافتہ بسال ہشت صد و ہشتاد و ہفت ہجری وفات یافتہ قبرش جانب شرقی حوض شمسی واقع دہلی است کہ آن راحتہ گویند مردم آن دیار خاک قبرش باعتقاد فتح باب علم اطفال را مے خورانند رحمۃ اللہ علیہ

بہاء الدین زکریا ملتانی خلیفہ شیخ شہاب الدین سہروردی نام نامیش زکریا کنیت وے ابو محمد لقبش بہاء الدین القرشی الاسدی ثم الملتانی شیخ الاسلام و از اکابر اولیاے ہند صاحب کرامات ظاہرہ و مقامات باہرہ جامع بود بعلوم ظاہری و باطنی از بغداد بملتان شرف قدوم ارزانی فرمودہ اکابران بلدہ بروے حسد بردند کاسہ بہانہ شیر محدقش فرستادند شیر باینکہ درین شہر گنجایش دیگرے نیست شیخ الاسلام این معنے را دریافتہ گلی بر شیر کاسہ نہادہ پیش آن جماعہ فرستاد موی برآنکہ درین شہر جاے ما بچو گل بر سر خواہد بود اکابر ملتان از حسن لطافتش حیران ماندند و از اغنیاے شاگرد بودہ دی را تصانیف عدیدہ

خاصہ بعلم سلوک ہستند تاریخ ہفتم صفر سال ششصد وشصت ویک ہجری رحلت فرمودہ
مرقدش بملتان ہست رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

شیخ بہاء الدین مفتی آگرہ بغایت مردی بزرگ عالم وعامل ومعمر ومتبرک ومتدین بود
ودر سخاوت وامانت مسلمانان یگانہ عصر از اولاد شیخ الاسلام بہاء الدین زکریا درسال ہفتصدو
شصت وشش ہجری وفات یافت تغمدہ اللہ بغفرانہ

شیخ بہکھاری کاکوروی نامش نظام الدین ابن امیر سیف الدین ہست بسال ہشت
صد ونود ہجری ولادت یافتہ جامع علوم ظاہرہ وباطن بود درعلوم ظاہر بہ مولانا ضیاء الدین
مدنی محدث وقاضی عبد اللطیف ہرانی نسبت تلمذ داشت ودر اوائل کتب درسیہ
متعارفہ از والد خود تحصیل کردہ ودر اکتساب علم باطن مرید سید ابراہیم ایرجی است کہ
نبیرۂ سید عبد الرزاق ابن غوث الثقلین شیخ عبد القادر جیلانی بود کتاب منہج در اصول حدیث
ومعارف در تصوف وترجمہ رسالہ ملمعات قادری مصنفہ سید عبد الرزاق از تصانیف
شریفہ او یادگار ماند بعمر نود ویک سال بسال نہصد وہشتاد ویک ہجری وفات
یافتہ در قصبہ کاکوری مدفون شد جملہ مخدوم زادگان کاکوری از اولاد امجاد او ہستند
ازان جملہ شاہ محمد کاظم وشاہ تراب علی قدس اللہ سرہما شہرہ آفاق بودند ومولوی
محمد محسن نیز از اولاد دیند کہ در نظم ونثر نظیر خود ندارند قصائد نعتیہ وسراپائے رسول اکرم صلعم و
مثنوی صبح تجلی ومیلاد مبارک وغیرہ اند کہ از بسیار دمشتی نمونہ از خروار تصنیف
بدیع او شان ہست سلمہ اللہ تعالے

شیخ بہکھاری جونپوری ابن شیخ الہ داد جونپوری یکی از علمائے فحول عہد دولت
سلطان سکندر لودی بود منقول ہست کہ سلطان روزی علمائے دیار خویش راجمع کردہ بیک
جانب شیخ عبد اللہ تلنبی وشیخ عزیز اللہ تلنبی وجانب دیگر شیخ الہ داد جونپوری ولپسرش
شیخ بہکھاری رادر بحث معارض ساختہ آخر چنان معلوم شد کہ آن دو بزرگوار در تقریر واین
دو عزیز در تحریر فائق اند واللہ اعلم

شیخ بہلول دہلوی علم حدیث راخوب ورزیدہ در صحبت اہل فقر وفنا رسیدہ

با اہل دنیا کارے نداشت در عہد اکبر شاہ بافادہ وافاضہ طلاب مشغول بود

شاہ بہلول جالندہری عالم عامل وفاضل کامل شاگرد سید عبد الرشید وضع قلندرانہ داشت مرید شاہ بھیکہ چشتی لاہوری بود و کتاب بعلوم مختلفہ تصنیف کردہ از انجملہ فوائد الاسرار و شرح دیوان حافظ شیراز و احوال نامہ از مصنفات اوست در سال یک ہزار و یک صد و ہفتاد ہجری رہگراے علیین شد نور اللہ مرقدہ

شیخ بہار لکھنوی ابن محمد شریف از اولاد شیخ سعد اللہ کندوری فرزجامع بود میان شریعت و طریقت اول فطرت بر نشار تقوی وصلاح برآمد بر عصمت ذاتی نشو ونما یافتہ بعد تحصیل علوم دینی بہ تہذیب اخلاق و تبدیل صفات موفق شدہ از زہاد وقت گردید مسن و معمر و متبرک بود و بافادہ علم اشتغال داشت و افضل ترین اعمالش این بود کہ کتب بسیار جمع کردہ و تصحیح فرمودہ و مشکلات آن را چنان حل نمودہ کہ ہر کرا دنے مناسبتی باشد نظر بر کتاب او کافی بود حاجت او ستاد نداشت و باوجود این لطافت کتب وے اور ا مداد طلبہ مشہور وقت بود سال فوتش بدریافت نرسید شکر اللہ سعیہ

ملا بیکس غزنوی بیکسی تخلص می کرد بوفور فضائل و عنوف کمالات اتصاف داشتہ و بزیارت حرمین شریفین رسیدہ بہندوستان آمد بعضی کتب احادیث مثل مشکوٰۃ المصابیح در عرب و شمائل النبی صلعم بہ میر مرتضی شریفی وغیرہ گذرانیدہ بجہت استیلاے ضعف پیرے متوجہ وطن مالوف غزنین شدہ بمنزل پشاور ندای ارجعی از پیک اجل شنیدہ در سال نہصد و ہفتاد و ستہ ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

پیر محمد شروانی ملا خوش فہم اعلی ادراک بود مجلسی شگفتہ داشت از شروان بقندہار بخدمت خانخانان بیرم خان آمدہ نشو ونما یافت و بعد از فتح ہند خطاب خانے بعدہ خطاب ناصر الملکی یافتہ در سلک ناوہ بآب نربدا غرق شدہ ہلاک گشت

شیخ پیر محمد لکھنوی دانشمندی بود بعلوم ظاہری و باطنی صاحب التصانیف الرائقہ والتالیفات اللائقہ آبای کرامش از سادات مندیاہون سواد جونپور بودند کتب درسیہ در جونپور و حرمین شریفین و دہلی و اجمیر و قنوج تحصیل کردہ بہ لکھنؤ آمدہ مدتے بمقام شاہ

مینا قدس سرہ بودہ ریاضات و مجاہدات می کشید و فاتحہ بعد فراغ بخدمت مولوی قاضی عبد القادر لکھنوی خواندہ در باطن از روح پر فتوح حضرت شاہ مینا ادام اللہ فیضہ فینا تربیت مے یافت بعدہ بخدمت شاہ عبد اللہ سیاح چشتی پیوست و در بقیہ اولی بنعمت ارادت و خلافت وے کامیاب شد و اجازت سکونت لکھنؤ یافت وحسب وصیت پیر خود مدام بدرس افادہ علوم مشغول بودے انچہ از فتوحات یافتے براہ خدا صرف مے کردی و بجز قوت یک روزہ برای خود نگرفتی اکثرے از علماے نامدار فاتحہ فراغ اند خوانند بعد وفاتش کہ در سال ہشتادم از صدے یازدہم بوقوع آمدہ شیخ محمد آفاق کہ سر حلقہ مریدان وے بود بجایش منصوب گردید مرقد شیخ پیر محمد بر بلندی لب دریاے گومتی در شہر لکھنؤ زیارت گاہ ہست و بہ ٹیلہ شاہ پیر محمد شہرت دارد

حرف التاء المثناۃ

شیخ تاج الدین دہلوی ولد شیخ زکریا اجودھنی دہلوی از علمای عہد اکبر شاہ ہے شاگرد رشید شیخ امان پانی پتی بود از تصانیف او شرح لوائح و شرح نزہۃ الارواح ہست گویند وے ہم باعث بر فتور اعتقاد اکبر شاہ بود

مولوی تراب علی لکھنوی ابن شیخ شجاعت علی بن مفتی تقیۃ الدین بن مفتی محمد دولت بن مفتی ابو البرکات مصنف فتاوی جامع البرکات نامش رکن الدین محمد و کنیت وی ابو البرکات ست سلسلہ نسبتش بہ مصعب بن زبیر مے پیوند و بزرگانش باشندہ دہلی اند در سال دوازدہ صد و سیزدہ ہجری تولد یافتہ لفظ بہ خوردار مادہ تاریخ ولادت اوست ۱۲۱۳ الغرض وی بخدمت مولوی سید مخدوم لکھنوی و مولوی محمد اسمعیل لندنی و مولوی مظہر علی لکھنوی و مولوی ظہور اللہ لکھنوی اکتساب علوم نمودہ فائق الاقران گشت و بدرس و افادہ طلبہ عمر خود بسر بردہ تاریخ دوازدہم صفر سال دوازدہ صد و ہشتاد و یک ہجری بمقام قصبہ محمد آباد ضلع اعظم گڈھ رحلت فرمودہ ہمدرانجا مدفون شد در لفظ فارغ مادہ فوت او یافتہ اند ۱۲۸۱ اورا تصانیف بسیار اند ازان جملہ برخے بذیل مذکور مے شوند. شمس الضحی لازالۃ الدجی التکملۃ العلی للواد الہدے الفراضۃ الغالبۃ. مصفاۃ الاذہان فے تحقیق السبحان -

العشرۃ الکاملۃ ۔ منیۃ مصفاۃ الاذہان ۔ التحقیقات البدیعۃ الشوکیۃ فی توہین الفوات السعدیہ التحقیقات الزکیۃ فی التوہمات السعدیہ ۔ حاشیہ شرح ملائے جامی ناتمام ۔ ازالۃ العضل عن اشعار المطول ۔ الترشیح الجلی فی مسائل المرور امام المصلی ۔ القول الصواب فی مسائل الخضاب العجالۃ الدقیقۃ فی مسائل العقیقہ ۔ سبیل النجاح الی تحصیل الفلاح ۔ التعلیق المرضی علی شرح القاضی ۔ التعلیق الاحسن علی شرح ملاحسن ۔ حاشیہ شرح سلم مولوی حمد اللہ سندیلی ۔ شوکۃ الحواشی لازالۃ الغواشی حاشیہ صدرا ۔ لجۃ الروایات فی اجوبۃ الواقعات ناتمام ۔ الملالین علی الجلالین ناتمام ۔ شرح فارسی قصیدہ بردہ ۔ ترجمۂ فارسی قصیدہ تنترانی تحصیل العجزہ ۔ بآداب العمرہ ۔ شرح فارسی تحصیل العجزہ ۔ مسالک السداد فی مسائل الافراد ۔ ہدایۃ الاتمام فی آداب الاحرام ۔ تحصیل التخضع بآداب التمتع ۔ الفوز المبین بآداب البلد الامین ہر دو ناتمام اند ۔ موائد القرب فی آداب الاکل والشرب ۔ مدرک المآرب فی آداب اللحی و الشوارب ۔ شرح شمس بازغہ ناتمام ۔ التحقیقات الکمالیہ فی ابطال ارتدادات الکلالیہ العجالۃ للبکیہ ۔ سواد الطریق لابطال اقوال الزندیق ۔ ہدایۃ النجدین الی مسائل العیدین ۔ قرۃ العینین فی ابطال مسح الرجلین ۔ رسالہ در فضائل حضرت صدیق رضہ ۔ رسالہ در فضائل حضرت عثمان رضہ ۔ رسالہ معراجیہ وغیرہا

شاہ تراب علی کاکوروی ابن شاہ محمد کاظم قلندر از دانشمندان صوفیہ در علم تصوف دستگاہی کامل داشت وی را معدن تہذیب اخلاق می توان گفت مطالب رشیدی و اصول مفسرہ و دیوان اشعار وغیرہ از تصانیف وے مشہور اند اور ادو فرزند ارجمند بود یعنے مولوی شاہ حیدر علی و مولوی شاہ تقی علی بودند کہ ہر دو کمال ظاہر و باطن داشتند ۔

مولوی تفضل حسین خان کشمیری معروف بخان علامہ کہ بذات خود شیعی مذہب شدہ مولدش سیالکوٹ و منشائے او شاہجہان آباد ست در علوم عقلیہ و نقلیہ بہرہ وافی داشت مہتم علوم ریاضیہ شہرۂ آفاق بود در شاہ جہان آباد از مولوی وجیہ تلمیذ ملا نظام الدین سہالوی کتب معقول و ریاضیات از مرزا محمد علی ابن میرزا خیر اللہ مہندس استفادہ نمودہ و بہ لکھنؤ از ملاحسن فرنگی محلی میر زاہد شرح مواقف سبق گرفتہ

ودیگر کتب حکمیہ ہمچو شفا وغیرہ بطور خود مطالعہ کردہ در محافل بخاریہ علم انی اعلم مالا تعلمون برافراشت وہنگامیکہ اتالیق نواب سعادت علی خان بود در الہ آباد بمولوی غلام حسین دکنی شاگرد مولوے برکت الہ آبادی بتوسط مولوے ولدار علی طرح مباحثہ منطق انداخت ودر بنارس از شیخ محمد علی حزین نیز استفادہ علوم نمودہ وخود دانشمندان فرنگ اعزازی نام داشت زبان عربی وفارسی وانگریزی ولاٹنی نیکو میدان است بغایت سادہ روش بود چندے بوکالت آصف الدولہ ممتاز بودہ بازبہ نیابت نواب موصوف ممتاز گشت آن زمان ہم سادہ روے راازدست نداده دربان بدرخود مقرر نکردہ ہرکس باوے رسید بعد فوت آصف الدولہ درعہد نواب سعادت علی خان لکھنوی از نیابت مستعفی شدو بمطالعہ کتب وافادہ طلبہ علوم مے گذرانید از تصانیف معتبرہ او کتابے درفن ہیئت حکماے فرنگ و دو نسخہ دیگر در جبر ومقابلہ وغیرہ اند بمقام کلکتہ بعارضہ فالج ومالیخولیا مبتلا شدہ جہت تبدیل آب وہوا بہ لکھنؤ میرفت کہ مابین کلکتہ ومرشد آباد بتاریخ ہیجدہم شوال سال یک ہزار ودوصد و پانزدہ ہجری درگذشت غفر اللہ ذنوبہ

ملا تقی الدین شستری درعہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ علوم عقلی ونقلی نیکو میدانست وطبع نظم داشت بحکم اکبرشاہنامہ فردوسی بعبارت نثر نوشتہ بقول ملا عبدالقادر بدایونی قماش را بلاس دریسمان را پنبہ کردہ

مولوی تقی علی کاکوروی ابن شاہ تراب علی قلندر بن شاہ محمد کاظم قلندر ساکن قصبہ کاکوری مضاف لکھنؤ تلمیذ مولوی محمد مستعان کاکوروی بود ہموارہ بدرس وافادہ طلاب مشغول بودی کتاب روض الازہر فی مآثر القلندر ازو یادگار ہست عمروراز یافتہ بتاریخ ہفتدہم رجب سن دوازدہ صد ونود ہجری بروز چہارشنبہ بعد ساعتی بالاے دوازدہ ساعت نہاری رحلت فرمود

حرف الثاء المثلثہ

مولوی ثابت علی ساکن بہکا ابن شیخ نہال الدین صدیقی ساکن موضع بہکا متصل پورہ مفتی پرگنہ چائل ضلع الہ آباد شاگرد رشید مولانا محمد اشرف لکھنوی بکتب منطقیہ

مہارتی کامل داشت اکثر درس وتدریس شان بذریعہ ملازمے امرائے وقت بود ہنگامے کہ
جناب شان جہت تعلیم مولوی محمد عمر برادرزادہ مولوی محمد ظہور مچھلی شہرے بمقام
غازی پور ملازم بودند مؤلف اوراق شرح جامی بخدمت شان تحصیل کردہ وفات شریفش
ہفتم ربیع الاول روز دوشنبہ سال دوازدہ صد وہشتاد و دو ہجری بموضع بہکا مسکن
مالوف اتفاق افتاد

قاضی محمد ثناء اللہ پانی پتی از اولاد شیخ جلال الدین کبیر الاولیا پانی پتی قدس سرہ اند
زبدۂ علمای پرہیزگار وعمدہ اتقیائے روزگار بودند بعمر ہفت سالگی حفظ قرآن شریف نمودہ تا زمان
شانزدہ سالگی از تحصیل علوم فراغ یافتند ودر ایام تحصیل صد و پنجاہ کتاب سوائے کتب
درسیہ بمطالعہ خود درآوردند نخستین بیعت بخدمت شاہ محمد عابد سنامی قدس سرہ
نمودند بعد وفات حضرت ممدوح بخدمت مرزا مظہر جان جانان شہید قدس سرہ الحمید
کسب کمالات کردند وبرزبان حضرت ایشان بہ لقب علم الہدے سرفراز گشتند و
مولانا شاہ عبد العزیز قدس سرہ العزیز بہ لقب بیہقی وقت یاد مے فرمودند مدت العمر
در افاضہ فیض ظاہر وباطن واشاعت علوم وفصل خصومات وانفتاے سوالات وحل
معضلات مصروف مے بودند ودر علم تفسیر وفقہ وکلام وتصوف ید طولے مے داشتند
خصوصًا فقاہت وے برتبہ رسیدہ بود کہ چندین کتب ورسائل درین علوم تصنیف
فرمودہ ومکاتیب بسیار در جواب اسولہ مشکلہ تحریر فرمودہ اند تفسیر مظہرے کتابیست بس
ضخیم در ہفت مجلد کلان والسیف المسلول کہ آن را شمشیر برہنہ ہم مے گویند ورد مذہب شیعہ
وارشاد الطالبین ورسالہ مالا بدمنہ وتذکرۃ الموتے والقبور وتذکرہ المعاد وحقوق الاسلام
کہ بحقیقۃ الاسلام شہرت دارد ورسالہ در حرمت واباحت سرود ورسالہ
حرمت متعہ ورسالہ شہاب ثاقب ودیگر کتب ورسالہ کہ از سی عدد متجاوز خواہند بود
از تصانیف حضرت ایشان است وفات شریف قاضی موصوف الترجمہ غرہ
رجب سال دوازدہ صد وبست و پنج ہجری بوقوع آمد مولوی حافظ محب اللہ پانی پتی تاریخ
رحلتش در آیہ کریمہ فہم مکرمون فی جنت النعیم یافتہ علیہ الرحمۃ والمغفرۃ من الغفور الرحیم

حرف الجیم

شیخ جان محمد لاہوری دانشمند ماہر شریعت و طریقت مقتدای زمانہ بمحلہ پرویز آباد
کہ بیرون لاہور ہست سکونت داشت در صغر سن بخدمت شیخ عبد الحمید خلیفہ شیخ اسمعیل
عرف میان کلان لاہوری تحصیل علم مے کرد روزے ہمراہ اوستاد بخدمت میان موصوف
حاضر بود کہ میان سابق الذکر بوے فرمود کہ اگر عالم شوے بمن تکرار احادیث خواہی کرد شیخ جان محمد
بحیا و ادب ساکت ماند باز بہ اشارت اوستا دعرض کرد کہ اگر بتوجہ شریف فائز المرام خواہم شد
بالضرور بخدمت خواہم رسید میان موصوف دست بر داشتہ بحق وی دعا نمود کہ
مستجاب شد وے در چند ماہ استعدادی بہم رسانید کہ شیخ عبد الحمید از تعلیمش خود را
قاصر یافتہ او را بشیخ تیمور لاہوری سپرد او بخدمت شیخ تیمور بسے نگذشت کہ فاتحہ
فراغ برخواند روزے بجاذبہ قلبی میان کلان وی را بخود کشید چون جان محمد بخدمتش حاضر آمد
میان کلان با و معانقہ کردہ نعمت باطن عطا فرمود و گفت کہ حسب وعدہ بروز
دوشنبہ و جمعہ نزدم تکرار احادیث کردہ باشند چنانچہ تا حیات میان موصوف بایام معینہ
حاضر آمدہ تکرار احادیث مے کرد و بہر حدیث کہ شبہہ عاید مے شد میان کلان بتوسط مراقبہ
از حضور پر نور رسالت پناہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تصحیح آن مے کرد وے رحمۃ اللہ علیہ
بسال یازدہ صد و بست ہجری رحلت فرمودہ در پرویز آباد مدفون گشت مے گویند کہ بعد
چند سال بمقدم محلہ مذکور در منام گفت کہ نعش مرا بر آوردہ متصل مرقد میان کلان مرحوم
مدفون کن ورنہ بمحلہ تو بلاے سخت نازل خواہد شد صباح آن مقدم مذکور نعش مبارک
وی را از مدفن بر آوردہ قریب میان کلان مدفون ساخت رحمۃ اللہ علیہ

سید جان محمد بلگرامی ابن سید معین الدین در سال ہزار و ہشتاد و سہ ہجری ولادت
یافتہ اولا قرآن مجید حفظ نمودہ بتحصیل علوم متعارفہ قدم نہاد و در جمیع علوم لائق و فائق گشت
و خط نسخ خوب مے نوشت بشوق زیارات از بغداد و سر من راے و نجف و کربلا و طوس
بہ بیت الحرام رسیدہ بعد اداے مناسک حج بمدینہ منورہ بتمناے موت رغبت
اقامت انداخت و در مسجد نبوی بہ تصحیح مصاحف مے پرداخت و ہمدران بقعہ کریمہ

در سال یازده صد و چهل و نه هجری رحلت فرموده در بقیع مدفون شد

مولوی جان محمد لاہوری از اعاظم مشایخ و اکابر علمائے لاهور بود هر روز جمعه وعظ
مے گفت خلق خدا از دور و نزدیک بخدمت وے حاضر شده بهره وافی وحظ کافی از علم و
عمل حاصل مے کردند در سن دوازده صد و شصت و هشت هجری بلاهور درگذشت۔

شیخ چاپن میواتی ساکن سُهنه و آن قصبه ایست در ملک میوات هیزده کروه از دہلی از
علمائے صوفیه صافیه و مشاهیر خلفائے شیخ عبد العزیز دهلوی بود بر جاده فقر استقامت
تمام داشت و کتب تصوف مثل فصوص الحکم و نقد النصوص وغیره را بطالبان اهل استحقاق
درس می گفت در آخر عمر جلال الدین محمد اکبر شاه را نسبت وے اعتقادی عظیم پیدا شده
در بعضی مهمات استمداد از وی می نمود و در عبادت خانه قریب محل شاهی جائے از برائے او
معین ساخته شبها خلوت بادی می داشت بادشاه چون کار معکوس را از و مشاهده نمود نسبت
معکوس شد شیخ در سال نهصد و نود و هشت هجری درگذشت

مولوی جعفر ساکن ڈلمؤ مضاف لکھنؤ عالم صاحب ورع و تقوے بود در سال دوازده صد و
سی و دو هجری وفات یافته

سید جلال کشمیری ابن سید جمال عالم و عامل و حافظ کتب فقه و حدیث و تصوف بود
متصل مقابر آبا و اجداد خود خانقاہے ساخته باتقائے تمام بسر مے برد در دوازده صد و
هفتده هجرے رحلت کرد

شیخ جلال تهانیسری خلیفه عبد القدوس گنگوہے قدس سرهما جامع علوم ظاهری و باطنی
بود بافاضه علوم دینیه و نشر معارف یقینیه اشتغال داشت آخر حال از علوم رسمیه اعراض نموده
از جلوت بخلوت آمده اوقات شریفش بختم قرآن مجید و نوافل و درود و دعا مربوط بود
سنین عمرش بنود و سه رسیده و بغایت ضعیف و نحیف گشته پوستی و استخوانے
مانده بود باآنکه قوت نشست و برخاست نداشت و همه وقت از کم قوتی و سبب
قوتے تکیه زده خفته بودے همین که استماع اذان فرمودی بے مدد دیگرے برخاسته
نعلین پوشیده و عصا بدست گرفته بودے خود باداب طهارت و صلوٰة قیام نمودے

وباز برسم معہود بربستر خفتے درسن نہصد وہشتاد ونہ ہجری عالم فانی را پدرود کرد و در لفظ شیخ الاولیا
تاریخ رحلتش یافتہ اند

مولانا جلال الدین مانکپوری جد مولانا حسام الدین مانکپوریست مردی بزرگ
وعالم وعابد وصابر ومتقی بود وے بعد از نماز خفتن تا نیم شب بیدار مے بودند بخواب می رفت
بعد ازانکہ مردم بخواب مے رفتند برمے خاست تا بامداد نماز کردے وہر روز چہل ویک بار
سورۂ یس بخواندی وبعد نماز چاشت تعلیم علم دین می کرد وخوردن او از کسب کتابت بود مصحف
مے نوشت و بدہلی مے فرستاد بہ پانصد تنگہ ہدیہ مے شدی وہرگز بے وضو قلم نگرفتے و
اگر در ملک وقتے برغبت غارت گری شدی دران ایام گوشت نخوردی شاید کہ گوشت از
مواشی مغروتہ باشد وے ارادت بہ شیخ محمد حنیفہ نظام الدین اولیا قدس سرہ داشت۔

مولوی جلال الدین احمد بنارسی بن مولوی عبد الاعلی بنارسی بسال دوازدہ صد و
بست ویک ہجری متولد شدہ بخدمت والد خود ونیز مولوی احمد اللہ بنارسی علوم متعارفہ
اکتساب نمودہ سند حدیث از مولوی عبد الحق محدث بنارسی یافتہ عامل بالحدیث و متبع
سنت نبوی وقانع ومتقی بود جید الحافظہ آن چنان بود کہ در یک روز یک پارہ کلام مجید حفظ نمودہ
وقت شب بماہ رمضان بتراویح مے خواند فرہنگ اخوان الصفا وفاتحۃ الصواب سفے
قرأۃ فاتحۃ الکتاب وزبدۃ القوانین در صرف ونحو وشرح کافیہ ناتمام وقواعد اردو ناتمام از
تصانیف اوست بکالج بنارس بعہدہ مدرسی اول معزز بود بسال دوازدہ صد وہفتاد و
نہ ہجری بعمر پنجاہ وہشت سال انتقال فرمود

مولانا جلال الدین رومی کہ بس اوستادے متفنن بود اما در منصب افادہ
سبق علوم دینی در مدرسہ فیروز شاہی واقع دہلی در عہد فیروز شاہ پادشاہ مے بود ومتعلمان را
ہمارہ تفسیر وحدیث وفقہ تعلیم مے کرد

قاضی جلال الدین ملتانی دانشمند متبحر حق گو وحق پسند بود در ابتداے حال تجارت
کردی ودر اواسط بدرس مشغول شد وچند سال در اکبرآباد اقامت فرمود وبعد عزل قاضی
یعقوب بامر اکبر پادشاہ بعہدہ قاضی ہند مباہی گشت ودر دیانت وامانت

بنفس نفیس خود بهترین قضاة بود اما بشومی پسر نا خلف بد دیانت بجانب دکن اخراج یافت
حکام آن دیار که آوازه رسوخ او در دین اسلام و اظهار کلمة الحق شنیده بودند در تعظیم و تکریم
او باقصی الغایة کوشیدند از انجا بزیارت بیت الله الحرام مشرف شد و همانجا داعی اجل را
لبیک اجابت فرمود علیه الرحمة والرضوان

سلطان جلال الدین قریشی دانشمندی متجرد درویشی صاحب حالت مجذوب شکل
بود اکثر احوال سر و پا برهنه بودے و در بیابانها گشتے و از پوشش بر مقدار ستر عورت اکتفا کردے
و علوم عقلی و نقلی درسے و حقیقتے همه بر زبان داشت و گاهے که در تقریر آن افتادے بیانے
وافے کردے هیچ چیز هیچ کس تعلق نداشت بزبان عربی و فارسی و هندی سخن گفتی مشرب
قلندریه داشت از عبادات بر فرائض و سنن اقتصار کردے فصوص الحکم و سائر کتب
تصوف یاد داشت چندگاه در دهلی تشریف داشت و در بیابانهٔ آگره و نواحی آن نیز می بود
عمر او بست و پنج سال بود در سن نهصد و چهل و هشت هجری وفات یافته در بعض
قریات منڈو مدفون شد رحمة الله علیه

سید جلال الدین حمید عالم بن سید محمد ابو المجد محبوب عالم احمد آبادی گجراتی دوم
جمادی الاول بسال هزار و شصت و دو هجری ولادت یافته علم ظاهر و باطن از پدر
بزرگوار خود آموخته بمرتبه کمال رسیده رساله مرآت الرویا در تعبیر خواب و رساله مفتاح الحاجات
در اعمال و اشغال از او شان یادگار اند شب بستم ذی الحجه سال هزار و صد و چهارده هجری
جهان فانی را پدرود فرمود و در احمد آباد گجرات برآسود

مولوی سید جلال الدین برہانپوری عرف الله والے صاحب شاگرد مولانا شاه
عبد العزیز دهلوی عارف وقت زاهد و عابد و محدث بود در سال دوازده صد و هفتاد و سه
هجری در برهانپور وفات یافته

شیخ جمال الدین احمد ہانسوی الخطیب انتساب او بامام اعظم ابو حنیفه کوفی است
از اعاظم خلفای شیخ فرید الدین گنج شکر قدس سرهما جامع کمالات ظاهر و باطن بود صاحب ترجمه
رسائل و اشعار دارد که در میان مردم یافته مے شوند از ان جمله رساله ملهمات بزبان عربے

جامع کمالات متفرقہ است کہ در اوصاف فقر بیان فرمودہ قبرش در قصبہ ہانسی است
یزار و یتبرک بہ

ملا جمال الدین کشمیری برادر ملا کمال الدین دانشمند متبحر و مرید بابا فتح اللہ حقانی بود
شب و روز شغل بدرس و تعلیم داشت ابو الفقراء شیخ نصیر الدین و بابا نصیب الدین و شیخ
اسمٰعیل چشتی از تلامذہ وی اند او بے تکلفانہ بیک قمیص و بوریا بسر می برد مرقدش بہ کشمیر است

مولوی جمال الدین فرنگی محلی ابن ملا علاء الدین شارح فصول اکبری از کتب درسیہ
فراغت حاصل کردہ بملک مدراس رفتہ بنابر تعلیم نواب غلام غوث خان رئیس کرناٹک بمشاہرہ
دو صد و پنجاہ ملازم شد ہمدرانجا بتاریخ ہشتم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری
وفات یافتہ مدفون گشت

مولانا جمال لاہوری ساکن محلہ تلہ منجلات شہر لاہور اعلم علمای وقت جامع جمیع علوم
شاگرد ملا اسمٰعیل اچی خوش تقریر و منفح گوی در عہد اکبر بادشاہ مدرس مدرسہ لاہور بود می گویند
از عمر ہشت سالگی بافادہ طلبہ مشغول شدہ مباحث دقیقہ معقول و منقول بآسانے
خاطر نشان شاگردان مے ساخت صاحب صلاح و تقوی و متخلق باخلاق حمیدہ بود تفسیر
شیخ فیضی را اکثری از اصلاح دادہ اُوچی نسبت باوچ بضم اول و سکون واو و جیم فارسی
مشدد قریہ ایست مشہور از توابع ملتان واوچ بزبان پنجابی بلند را گویند چون آبادی آن قریہ
بر زمین بلند واقع شدہ لہذا آن را باوچ نامیدند

شیخ جمال دہلوی فاضل خردمند متخلص بجمالی مرید شیخ سماء الدین رح دہلوی بود از ہند
بخراسان رفتہ و بعد فوت سلطان حسین مرزا از خراسان بہ ہند آمدہ بمصاحبت سلطان سکندر
لودی و بابر شاہ و ہمایون شاہ بسر بردہ و ہریکے از شاہان صدر الذکر احترامش مے کردند
کتاب سیر العارفین از تصانیف مشہورہ اوست در سال نہصد و چہل و دو ہجری رحلت نمود
خسرو ہند وای تاریخ فوت اوست

مفتی جمال خان دہلوی ابن شیخ نصیر الدین و برادر میان لادن تلمیذ پدر خود
از طائفہ کنبوہ اعلم العلماء زمان خود در علوم عقلیہ و نقلیہ خصوصاً فقہ و کلام و عربیت

و تفسیر بی نظیر بود و بر شرحین مفتاح محاکمہ کردہ و کتاب عضدی را چہل مرتبہ از اول تا آخر درس دادہ و ہمیشہ درس گفتی و افادہ علوم دینی فرمودی و بخانہ ملوک و سلاطین نرفتی و پیوستہ نزد حکام معزز و محترم بودے اکثر شاگردانش دانشمند شدہ اند و عمرش از نود گذشتہ بود کہ در سن نہصد و ہشتاد و چار ہجری بدار البقا رحلت فرمود **تصانیفہ** شرح عضدی شرح مفتاح شرح انوار فقہ وغیرہ

جواد ساباط مردی بود از عرب اصل نام وی جواد ساباط لطفی بن ابراہیم ساباط الساباطی و بعد ارتداد از ملت محمدیہ بملت مسیحیہ بنام ناتانئیل ساباط شہرت یافتہ بسال دوازدہ صد و بست و دو ہجری در کلکتہ بشیخ احمد عرب شروانی ملاقی شدہ او در ظرافت سخن و نقل نوادر و غرایب و ایراد مضحکات و عجائب یکتائے روزگار بود در علوم مختلفہ تصانیف دارد **مصنفاتہ** القواعد الفکریہ فی الصرف والنحو بالفارسیہ۔ ضروریات الصرف۔ ربط الحمار فی رد الاستعذار و آن کتابیست از تصنیف مولوی باقر مدراسی در اثبات اجتہاد امیر معاویہ۔ مقدمۃ العلوم در منطق۔ الموجز النافع در عروض۔ مختصر در قوافی۔ الانموذج الساباطی در عروض و قوافی۔ التحفۃ الباقشریہ در صنائع و بدائع۔ شراب الصوفیہ در اصول تصوف۔ السہام الساباطیہ در مجربات خود و الوظائف الساباطیہ در ادعیہ کہ برائے خود انشا نمودہ۔ موجز الرمل۔ ضرغاطۃ الرمل۔ و ہمانکہ ساباطیہ در صرف و نحو ہندی وغیرہا کتب و رسائل بزبان عرب و فارس تالیف نمودہ و نیز قصائد غیرا و دارد

جوہر ناتھہ کشمیری از علمای نامدار کشمیر است محدث و جامع علوم عقلیہ بود اکثر علوم بمدرسہ سلطان قطب الدین کشمیری تحصیل کردہ بحرمین شریفین رفتہ بعد ادائے مناسک حج بیت اللہ بتحصیل حدیث متوجہ شد و از اکابر علما و اجلہ محدثین آن دیار اجازت حدیث حاصل نمود و از ملا علی قاری ہروی و ابن حجر مکی اجازت حدیث بسند معنعن یافتہ و بہ کشمیر معاودت کردہ بگوشہ انزوا بعبادت خالق مشغول گشت و بغرض استرزاق حلال پیشہ رسیدن پشم کہ از ان دوشالہ مے سازند اختیار کردہ و درس علوم دینیہ ہم مے کرد

از تلامذہ اشہر وے ملا محمد ٹوپیگر محشی شرح جامی است صاحب ترجمہ بسال ہزار و بست و شش ہجری وفات یافتہ در کشمیر جانب شرقی مرقد ملا حسین خباز مدفون شد

ملا جیون امیٹھوی نام او شیخ احمد ابن ابی سعید بن عبد اللہ بن عبد الرزاق بن خاصة الصدیقی نسباً الحنفی مذہباً الملکی اصلاً الصالحی لقباً الامیٹھوی مولداً قوت حافظہ بغایتے داشت کہ قصیدہ بشنیدن یکبار یاد وے گرفت و عبارت کتب درسیہ بلامعاینہ کتاب زبانی سے خواند اول قرآن مجید حفظ کردہ کتب درسیہ از علماے عصر خود تحصیل نمودہ فاتحہ فراغ بخدمت ملا لطف اللہ ساکن کوڑہ جہان آباد خواند پس ازان بحضور محی الدین اورنگ زیب بادشاہ باریاب شدہ بادشاہ موصوف بتعظیم و توقیر تمام پیش آمدہ بحلقہ تلامذہ وے درآمد و تا زندگی پا از جادہ ادبش بیرون نہ نہاد ہمچنین اولاد بادشاہ موصوف مراعی آداب بودند ملا ممدوح الذکر عمر عزیزش را با افادہ درس و تصنیف صرف نمودہ بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ از غرہ ربیع الاول سن یازدہ صد و پنج ہجری تسوید نور الانوار شرح منار آغاز کردہ بہ ہفتم جمادی الاول سال مذکور در حرم شریف مدینہ منورہ بلا اعانت کتابے باختتام رسانیدہ و نیز تفسیر احمدی در شرح آیات احکامی از تصانیف شہیرہ اوست در یازدہ صد و سی ہجری بدہلی وفات یافتہ نعش او را بامیٹھی آوردہ دفن کردند طاب اللہ ثراہ و جعل الجنۃ مثواہ

حرف الحاء المهملة

میان حاتم سنبھلی شاگرد و مرید شیخ عزیز اللہ تلنبی سنبھلی در عہد خود من حیث الجامعیۃ خصوصاً در علم کلام و اصول و عربیت و فقہ بی ہمتا و مرتاض و صالح و متقی بود سے گویند شرح مفتاح و مطول را از باے بسم اللہ تا تاے تمت چہل مرتبہ درس گفتہ ہمچنین حال کتب دیگر قیاس باید کرد چون ملا علاء الدین لاری حاشیہ عقائد نسفی مصنفہ خود را بدعوے تمام نزد میان پیش کرد وی بعد از مطالعہ چندان تدقیق فرمود کہ ملا را ہیچ جواب نماند بالجملہ تا ہفتاد سال بر مسند افادہ و ارشاد متمکن بود در سال نہصد و شصت و ہشت یا نہ ہجری از دار دنیا درگذشت

حافظ کوبکی مشہور بحافظ تاشکندی دانشمند متبحر بود خصوصاً در عربیت در خدمت ملا عصام الدین اسفرائینی تلمذ نمودہ جمیع علوم نیک میدانست وبسیار افادہ فرمود سپاہی وضع بود در سن نہصد وہفتاد وہفت ہجرے بہند آمدہ بملازمت اکبر شاہ مشرف شدہ تفسیر سورۂ محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بحضور شاہ گذرانیدہ قریب چہل ہزار روپیہ صلہ یافتہ براہ گجرات متوجہ حرمین شریفین شد

حاجی محمد کشمیری اصلش از ہمدان است یکی از بزرگانش ہمراہ سید علی ہمدانی بکشمیر آمدہ رخت اقامت انداخت حاجی محمد درانجا متولد شدہ وبدہلی رسیدہ کسب فضائل نمود ودر اکثر علوم بمرتبۂ کمال رسیدہ بفقر وعبادت بسر مے برد وہا دو دنیوی ملوث نمی شد روز پنجشنبہ نوزدہم صفر سال ہزار وشش ہجری وفات یافتہ ع نوزدہم بود از شہر صفر ۔ مادہ تاریخ فوت اوست

شیخ حبیب اللہ قنوجی از مشائخ کبار بلدہ قنوج عالم علوم درسیہ مروجہ معاصر مولوی علی اصغر قنوجی در سلوک وتصوف توغل عظیم داشت وہمگی ہمتش بہدایت وارشاد خلق اللہ مصروف بود جواہر خمسہ وتذکرۃ الاولیا وروضۃ النبی وانیس العارفین والفاضل فی الفقہ از تصانیف لطیفہ اوست داد ارشاد عبد الجلیل آلہ آبادی بیعت وارادت داشت درسال یازدہ صد وچہل ہجری در قنوج وفات یافتہ بباغ خودش مدفون گشت

ملا حبیب اللہ فرنگی محلی ابن ملا محب اللہ بن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی اکثر کتب درسیہ بخدمت برادر کلان خود ملا محمد مبین تحصیل نمودہ وبعضے ازان بخدمت عم خود ملا ازہار الحق اکتساب کرد وکتب مطولہ از ملا احمد حسین ومعقولات درخدمت ملا محمد حسن خواند بوجہ فقدان معاش متوجہ بدرس نہ شد شب شانزدہم ذی قعدہ سال دوازدہ وصد وبست وشش ہجری وفات یافتہ ع شد بعرش برین حبیب اللہ ۔ مادہ تاریخ رحلت اوست

مولانا حسام الدین مانک پوری ابن مولانا خواجہ ابن مولانا جلال الدین مرید وخلیفہ شیخ نور قطب عالم نبیرۂ دادا از اعیان مشایخ وقت خود عالم بود بعلوم شریعت

وطریقت اورا ملفوظاتی ہست رفیق العارفین نام کہ یکے از مریدانش جمع کردہ۔

حکیم حسن گیلانی بحذاقت شہرت داشت وعلمش نہ چنان بود امابہ مکارم اخلاق ومحامد اوصاف موصوف بود سوم محرم سال یک ہزار وچہار ہجری وفات فرمود۔

شیخ حسن بن طاہر جونپوری والداو شیخ طاہر از ملتان بطلب علم باین دیار افتاد مدتے در بلدہ بہار سکونت کرد وپیش شیخ بدہ حقانی تحصیل علم نمود وہم در بہار شیخ حسن پسرش متولد شد واز عنفوان شباب درا ثناے تحصیل علم طلب حق دامنگیر حال او گردید کہ مرید راجی حامد شاہ مانکپوری گشت اورا رسائل در سلوک وعلم توحیدانداز جملہ کتاب مفتاح الفیض ہست درعلم سلوک وی از مشایخ جونپور است در زمان سلطان سکندر لودی از جونپور باستدعاے او بدہلی قدوم آوردہ در کوشک بجی منڈل کہ نام برج حصار سلطان محمد تغلق ہست با اہل وعیال سکونت ورزید وہم درانجا بتاریخ بست وچہارم ربیع الاول سن نہصد ونہ ہجری وفات یافتہ قبرش ونیز قبر اکثر اولادوے درانجاست علیہ الرحمتہ

حسن علی موصلی شاگرد رشید شاہ فتح اللہ در سال فتح کابل بملازمت اکبر بادشاہ رسیدہ مامور بتعلیم شاہزادہ بزرگ گشت وچندگاہ شیخ ابوالفضل نیز خفیہ از وتعلیم فن ریاضی وطبیعی وسایر اقسام حکمت گرفت ودقائق وغوامض علوم را ازو کسب کردے وبعد چندی ترک وظیفہ کردہ عازم گجرات شد درانجا مرزا نظام الدین احمد وپسرش محمد شریف ازو استفادہ علوم عربیہ عقلیہ نمودہ بدرجہ کمال رسیدند بعد زمانے ابوالفضل وغیرہ مقربان شمۂ از فضائل وکمالات او در مجلس شاہی مذکور ساختند کہ فرمان بہ طلب او رفت صاحب ترجمہ بلاہور آمد وقت کورنش اور ا تکلیف سجدہ نمودند وازین معنے آزار یافتہ درسن نہصد ونود وہشت ہجری عازم وطن گردید

مرزا حسن علی صغیر محدث لکھنوی ساکن محلہ بیلے گنج منحلات لکھنو ملقب بہ میرک جمال الدین المعروف بمرزا از سادات علوی ہست خودرا ہاشمی مے نوشت سند حدیث ازمولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی یافتہ صدہا مردم علم حدیث ازو استفادہ نمودند

سیدی مولوی ابوالخیر محمد معین الدین المشہدی الکردی سند حدیث از ایشان داشتند
سالہ تحفۃ المشتاق فے النکاح والصداق از تصانیف مشہورہ وییست ونیز کتابے موسوم
بہ برہان الخلافۃ وفتاوی بزبان فارسی بدو منسوب سے کنند وبعض سے گویند کہ مذہب
شافعی سے داشت منشی خادم علی سندیلی موئف تاریخ جدولیہ بہ سال دوازدہ صد وبست وشش
ہجری بمقام باندا مستفیض خدمت او شدہ وبعد او اخر سلطنت نصیر الدین حیدر شاہ اودھ
بمقام لکھنؤ بمرض استسقار حلت فرمودہ ہم درانجا مدفون شد سقی اللہ ثراہ

مرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی ساکن محمود نگر منمحلات لکھنؤ شاگرد مولوے
حیدر علی سندیلی بود

مولانا حسن صغانی لاہوری ابن محمد بن حسن بن حیدر صغانی صغان بصاد
مہملہ مفتوحہ وغین معجمہ شہریست از شہرہاے ماوراء النہر معرب چغان بزرگانش ازانجا آمدہ
بلاہور رخت اقامت انداختند مولانا حسن بتاریخ پانزدہم صفر سن پانصد وہفتاد وہفت
ہجری درلاہور متولد شدہ نشو ونما یافت واز پدر خود تحصیل علوم کردہ مولانا موصوف
فقیہ کامل ومحدث عامل وعالم ربانی واقف احکام ومعانی بود درسن ششصد و
پانزدہ ہجری بہ بغداد رفتہ مقیم شد وبعلوم عدیدہ کتب فائقہ تصنیف کردہ وہمانجا قبل از تکمیل
تصنیف کتاب العباب درلغت درسن ششصد وپنجاہ ہجری وفات یافتہ
حسب وصیت خود ہمان سال بمکہ معظمہ مدفون شد منجملہ تصانیف مشہورہ او
کتب ذیل متداول اند شوارد درلغت شرح القلادہ السمیطیہ فے
توشیح الدریدیہ۔ کتاب الافتعال۔ کتاب العروض۔ مشارق الانوار۔
مصباح الدجی۔ الشمس المنیرۃ۔ شرح البخاری۔ درۃ السحابۃ وشرح درۃ السحابۃ درعلم
حدیث۔ کتاب الفرایض۔ کتاب العباب ناتمام۔ وغیرہ۔

امیر حسن بن علاء سنجری دہلوی او را درمیان فضلاے عصر عزتے ومکانے
دیگر بود ودرمیان مریدان شیخ نظام الدین اولیا بقربت وعنایت شیخ امتیازی داشت
درحسن معاملت وصفاے سریرت وسائر صفات حمیدہ یگانۂ روزگار بود

امیر حسن

باوصاف تصوف موصوف و با میر خسرو مصاحبت و معاصرت داشت او را بمدح غیاث الدین بلبن قصایدیست و در کلام امیر خسرو مدح سلطان مذکور کمتر امیر حسن را کتابیست مسمی بفوائد الفواد و دران ملفوظات شیخ نظام الدین قدس سرہ جمع کردہ در غایت متانت الفاظ و لطافت معانی و کتاب مذکور درمیان خلفا و مریدان شیخ نظام الدین قدس سرہ مجبو دستوریست

مولوی حسین علی سندیلی ولد غلام مرتضی در اصل باشندہ قصبہ صفی پور از اولاد ہمشیرہ مخدوم عبد الصمد عرف شاہ صفی صفی پوری ہستند سلسلہ نسب شان بہ عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما میرسد از چہار پشت بواسطہ مادری بہ قصبہ سندیلہ قیام پذیر اند مولوی حسین علی بسال دوازدہ صد و چہل بہ سندیلہ متولد شدند و بخدمت پدر خود و نیز علمائے فرنگی محل کتب فارسی و عربی تحصیل نمودہ فراغ حاصل کردہ بافادہ طلبہ اشتغال دارد دیوان اشعار فارسی و شرح چہل کاف و آمد نامہ منظوم از تصانیف اوست بخدمت سید شاہ محمد احسن سرہندی بختیار نگری بسلسلہ قادریہ ارادت دارند و نیز مجاز اند بیعت بسلسلۂ قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ از شاہ خادم صفی صفی پوری ہستند سلمہ اللہ و ابقاہ

سید حسین شاہ تخلص بحقیقت کہ فی الحقیقۃ در فضائل و کمال بجائے خود شاہی بود و بہ منصب میر منشی رئیس مدراس سربلندے داشت وے را تصانیف بسیار اند از انجملہ کتاب خزینۃ الامثال ست کہ دران امثال عربی و فارسی و ہندی بسال دوازدہ صد و پانزدہ ہجری جمع آوردہ بخاتمہ کتاب مذکور سے نگارد کہ چون درین خزینہ عامرہ نقود امثال عربیہ و فارسیہ و ہندیہ بہاست بنائے علیہ دہا چاش در ہر سہ السنہ حسن اتمام پذیرفت و بعد اختتام خامہ دوز بانم اشعار تاریخش نیز در ہر سہ زبان گفت ؎ حین اتممت ہذہ النسخۃ مستعینا برب المتعال ٭ سال تاریخ خواستم کہ کنم ٭ ہم زنامش عیان براہل کمال ٭ گر خزینے سے خرچ نشاط مرد بہ بولا ہاتف خزینۃ الامثال ٭

خواجہ حسین ناگوری از اولاد شیخ حمید الدین ناگوریست جامع میان شریعت

وطریقت وحقیقت ومرید شیخ کبیر بود ودر ولایت گجرات مدتے بخدمت پیر خود بوده تحصیل
علوم کسبے ووہبی نموده بوطن اصل رجوع فرمود از تصانیف او تفسیر نورالنبی است که ہر
جزوے از قرآن مجلدی جدا نوشته وحل تراکیب وبیان معنے قرآن از آنچه در تفسیر ہا
مے باشد به تفصیل وتسہیل تمام تر بیان فرموده وبر قسم ثالث مفتاح شرحی نوشته
رسائل ومکتوبات دیگر نیز دارد وگویند که سوانح شیخ احمد غزالی را نیز شرحی کرده است ووی
اول کسے است که بر بالائے قبر خواجه معین الدین چشتی اجمیری عمارت روضه بنیاد نہاد
وے به تعلیم علوم دین وتلقین طریق ارباب یقین مشغول وبغایت مولع محبت حضرت
سرور کائنات صلعم بود وہرچه از خانه وباغ وجاه داشت ہمه را بآن حضرت نسبت
کرده وقف نموده بود در سن نہصد ویک ہجری وفات یافته رحمته الله علیه

ملا حسین ہروی از فرزندان شیخ رکن الدین علاؤ الدوله سمنانی است در علوم
معقول شاگرد مولانا عصام الدین وملا حنفی بود ودر شرعیات تلمذ نزد خاتم العلماء والمحدثین
شیخ ابن حجر ثانی نموده ووی در وادی سلامت شعر وانشا وصنائع وبدائع وحسن تقریر و
فصاحت وبلاغت وظرافت ولطائف بے نظیر بود دیوان اشعار فارسی باتمام رسانیده
از پیشگاه اکبر شاه بنظم نمودن سنگھاسن بتیسی مامور شده بود مگر بانجام نرسید وے در سال
نہصد وہفتاد ونه ہجری از ہندوستان رخصت وطن حاصل کرده شیخ فیضی کتاب تہنیت
یافته او بود در لفظ وام ظله تاریخ آن یافت بعد ازان نزدیکے به کابل ازین عالم
گذشت۔

مولوی حسین علی قنوجی ابن مولوی عبدالباسط قنوجی شاگرد پدر خود بود وبحیات
پدر خود بدرس وافاده طلبه علوم مے پرداخت تمرین المتعلم در بیان صیغ مشکله ازو
یادگار ہست بعد پنج ماه از فوت والد خود بعمر بست وچہار سالگی در سال دوازده
صد وبست وسه ہجری ازین جہان بعالم جاودان رفت تغمده الله فی دار النعیم

مولوی حسین احمد ملیح آبادی ابن شاه علی احمد بن شاه علی امجد والد وی از
سرہند به لکھنؤ تشریف آورده از انجا بقصبه ملیح آباد مضاف لکھنؤ رخت اقامت

انماخت صاحب ترجمہ بتاریخ بست و پنجم صفر سال دوازدہ صد و یک ہجری بہ ملیح آباد متولد
شدہ بخدمت مولوی ظہور اللہ لکھنوی و مولوی عبد الرحیم ساکن کلکتہ و مرزا حسن علی محدث
صغیر ساکن لکھنؤ محلہ یحییٰ گنج و مولوی سید مخدوم لکھنوی و مولوی نور الحق لکھنوی و مولانا شاہ
عبد العزیز دہلوی و شیخ عمر محدث مکی و حکیم محمد صادق فیض آبادی و مولوی حیدر علی
سندیلی اکتساب علوم متداولہ نمودہ ہموارہ بدرس و عبادت و ارشاد طالبان مشغول بودہ
بہ تصنیف کمتر متوجہ بود رسالہ جواز قرأت فاتحہ خلف امام و رسالہ در بیان بیعت و
شرح رسالہ مولوی رفیع الدین دہلوی دہیان وجود و چند رسائل در تصوف و حلیہ
نبوی صلعم از تصانیفش بر صفحہ روزگار یادگار ماند چہارم رمضان سن دوازدہ صد و
ہفتاد و پنج ہجری وفات یافتہ بجوار والد خود در مقابر موضع دودھیا متصل ملیح آباد
مدفون شد

مولوی حفیظ اللہ فرنگی محلی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی برادر
خرد مولوی ولی اللہ ذہین و ذکی بودہ باستعداد تمام کتب درسیہ تحصیل کردہ خدمت سررشتہ داری
عدالت فیض آباد او سرکار شاہ لکھنؤ داشت ہمدران حالت بدرس طلبہ می پرداخت
بستم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و ہفتاد و نہ ہجری رحلت فرمود۔

حکیم الملک گیلانی نامش شمس الدین در حکمت و طب جالینوس زمان و مسیح دوران بلا کلام
اکبر شاہ و خیر خواہ ہندگان خدا و آشنا بود پیوستہ طلبہ را درس گفتی و بے ایشان طعام
نخوردی و بجانہاے مردم کم رفتی بسال نہصد و ہشتاد و ہشت ہجری بزیارت حرمین
شریفین رفتہ ہمانجا سفر آخرت پیش آمد

حکیم دانا سیالکوٹی نامش ملا محمد صادق ابن مولانا کمال الدین سیالکوٹی است جامع علوم
عقلیہ و نقلیہ بود نور الدین محمد جہانگیر بادشاہ شہرہ کمالش شنیدہ او را بہ محفل خاص بار دادہ
ہرگاہ مباحثہ علماے اہل تسنن و تشیع پیش آمدے وے از اہل سنت
مناظر و مجیب بودے و ملا حبیب اللہ شیعہ را خاموش کردے بعد وفات بخانہ خود
واقع محلہ جمالتہ مدفون گردید

مولوی حمد اللہ سندیلی ولد حکیم شکر اللہ ولد شیخ دانیال ولد پیر محمد صدیقی از ارشد تلامذہ ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین شہید سہالوی عالم عامل و طبیب حاذق بود در قصبہ سندیلہ منضافات لکھنو مدرسہ کلان بنا نہاد و بجہت مصارف مدرسہ چند دیہہ از پیشگاہ بادشاہ وقت معاف یافتہ عمر گرامی خود بدرس و افادہ طلبہ علوم مے گذرانید از پیشگاہ شاہ دہلی مخاطب بفضل اللہ خان بود نواب ابو المنصور خان صوبہ دار اودھ بوے دستار ہل برادرانہ داشت بسیاری علما و فضلاے نامدار از سایہ دامن تربیتش سر بر آوردہ اند کہ نام نامی شان درج ذیل است قاضی احمد علی سندیلی داماد صاحب ترجمہ۔ مولوی احمد حسین لکھنوی۔ ملا باب اللہ جونپوری۔ مولوی محمد اعظم قاضی زادہ سندیلہ۔ مولوی عبد اللہ ابن مولوی زین العابدین مخدوم زادہ سندیلہ و از مولوی حمد اللہ مرقوم الترجمہ تصانیف ذیل مشہور و متداول اند شرح تصدیقات سلم العلوم معروف بحمد اللہ و حاشیہ شمس بازغہ و حاشیہ صدرا و شرح زبدۃ الاصول عاملی وفات او بمقام دہلی در سال یازدہ صد و شصت ہجری بوقوع آمدہ جانب غرب و جنوب از مزار حضرت قطب الدین اوشی قدس سرہ مدفون گشت غفر اللہ لہ

قاضی حمید الدین ناگوری در عہد شمس الدین التمش بادشاہ بود نام شریفش محمد ابن عطا ست از مشائخ متقدمین ہندوستان جامع بود میان علم ظاہر و باطن مرید و خلیفہ شیخ شہاب الدین سہروردی اما بر مشرب او وجد و سماع غالب آمد کہ دران معاملہ متوغل بود او را تصانیف بسیار است بزبان عشق و دلولہ سخن مے کند از ان جملہ طوالع شموس در اسماء حسنی وے بسال ششصد و پنج ہجری بجوار رحمت حق پیوست

شیخ حمید الدین الصوفی السعیدی الناگوری انسوالی کنیتش ابو احمد و لقب وے سلطان التارکین است از اعاظم خلفاے خواجہ بزرگ معین الدین سنجری اجمیری و اکابر علماے صوفیہ صافیہ رضوان اللہ علیہم اجمعین از اولاد سعید بن زید منجملہ عشرہ مبشرہ رضی اللہ عنہم بود عمرے دراز یافتہ و اول مولودیست کہ بعد فتح دہلی بخانہ مسلمانان پیدا شدہ از زمان حضرت خواجہ معین الدین تا اوائل وقت

شیخ نظام الدین اولیا باقی بود او را تصانیف بسیار اند از ان جملہ نسخہ اصول الطریقہ مشہور تر است وفاتش بست ونہم ربیع الثانی سال ششصد و ہفتاد و سہ ہجری وقوع یافتہ مرقدش در ناگور است پارۂ تبرک بہ سواے موضعی است از مواضع ناگور کہ شہریست لبسر زمین مارواڑ

مولانا حمید قلندر دہلوی فاضلی شاعری بود مرید شیخ نظام الدین اولیاست ودر صحبت بعضے خلفاے شیخ انچہ مقتضی قابلیت و استعداد باشد استفادہ کردہ اول در خدمت مولانا برہان الدین غریب بود وجملہ ملفوظات او جمع آوردہ بعد ازان در ملازمت شیخ نصیر الدین محمود افتادہ و از ملفوظات او نیز جمع نمود آن را خیر المجالس نام کرد ابتداے تالیف آن در سن ہفت صد و پنجاہ و پنج ہجری بود و انجام آن در سال ہفت صد و پنجاہ و شش ہجری صورت بست

شیخ حمید سنبھلی علامہ زمان یگانۂ دوران بہ تفسیر دانی قرآن مجید معروف و دقیقہ رسی فرقان حمید موصوف بود ہمایون بادشاہ بوے عقیدہ راسخ داشت مے گویند کہ وے در زمان تسخیر ہندوستان بہ نوبت ثانی جہت استقبال ہمایون شاہ بکابل رفت واز بسکہ بادشاہ را باو اعتقاد بود روزے برآشفت وگفت کہ بادشاہم تمام لشکر شما را رافضی دیدم بادشاہ پرسید شیخ چرا چنین مے گوید گفت دیہر جا نام لشکریان شما یار علی وکفش علی وحیدر علی یافتم وہیچ کس را ندیدم کہ بنام یاران دیگر بودہ باشد بادشاہ ہم برآمد و قلم کہ بدستش بود برزمین زدہ گفت نام پدر کلانم خود عمر شیخ است دیگرے نے دانم و برخاستہ بحرم سرا شد و باز آمدہ بملائمت و رفق شیخ را بحسن عقیدہ خویش اطلاع داد نتیجہ این حکایت عصوبت شیخ حمید بر تسنن وخوش عقیدگی و حسن خلقی ہمایون بادشاہ است رحمہما اللہ تعالے

قاضی حمید الدین دہلوی عمدۃ العلما قدوۃ الفضلا عمر خود را بدرس صرف کرد و شرح ہدایۃ الفقہ از تصنیفات مشہورۂ اوست بسال ہفت صد و شصت و چہار ہجری بدار البقا رحلت فرمود

حمید الدین نارنولی عالم متصوف بود تیسیر البرکات شرح دلائل الخیرات از تالیف اوست کہ دران اختلافات نسخ متن بیان کردہ

ملا حیدر کشمیری ابن خواجہ فیروز بعمر ہفت سالگی قرآن مجید حفظ نمودہ از علمائے وقت ہیچو بابا قطب الدین وجوہر ناتہہ اولاً استفادہ کرد و ازان بعد از کشمیر بدہلی رسید و بخدمت شیخ المحدثین دہلوی فقہ وحدیث وتفسیر تکمیل نمود و بہ کشمیر واپس آمد حاکم آنجا ہرچند برائے قضائے آن بلدہ گفتہ وے ازان منصب اباکرد وفاتش درسال ہزار وپنجاہ وہفت ہجری بظہور پیوستہ

قاضی حیدر کشمیری المخاطب بقاضی خان از علمائے کبار وفقہائے نامدار کشمیر شاگرد ملا عبدالرشید زرگر بود بوجہ عسرت معاش از وطن مالوف بہ لشکر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ پیوست وبتوسط سیادت خان صدر الصدور بخدمت بادشاہ رسیدہ اولاً بتعلیم شاہزادگان مامور شد باز بقضائے دہلی سربلندی یافتہ بدیانت وعدالت وے بادشاہ بغایت رضامند شدہ وے را بخطاب قاضی خان ممتاز فرمودہ درسال یازدہ صد وبست ویک ہجری بعارضہ اسہال بملک دکن وفات یافتہ نعش وے بہ کشمیر آوردہ بیرون شہر در باغ بچہ پورہ زیر زمین سپردند

مولوی حیدر علی سندیلی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی تلمیذ والد ماجد خود وقاضی احمد علی سندیلی بود وتکمیل از ملا باب اللہ جونپورے شاگرد پدر خود کردہ عالم متبحر وطبیب حاذق وشاعر بود از تلامذہ مشاہیرش قاضے ارتضا علی خان گوپاموے ومولوے دلدار علی لکھنوی مجتہد شیعہ ومولوے سید محمد پسر مولوے دلدار علی مرقوم ومولوی نور اللہ فرنگی محلی وحافظ غلام میر سندیلی ومولوے احمد بخش سندیلی ومولوے نجف علی وقاضی جلال الدین آسیونی ومولوے محمد علی بدایونی وحاجی امین الدین کاکوروی ومولوے اعز الدین سندیلی ومولوے حسین احمد ملیح آبادی ومرزا حسن علی محدث کبیر ساکن لکھنؤ محلہ محمود نگر ومولوے رجب علی چریاکوٹی اند حاشیہ میر زاہد رسالہ وتعلیقات میر زاہد ملا جلال وتعلیقات شرح سلم مولوے حمد اللہ وتکملہ ناتمام شرح سلم

مولوی حمداللہ از تصانیف مشہورہ او ہستند بتاریخ ششم رجب سال دوازدہ صد و بست و پنج ہجری وفات یافتہ درصحن مدرسہ پدر خود بہ سندیلہ مدفون شد علیہ الرحمۃ والغفران

مولوی حیدرعلی رامپوری اولاً از مولوی عبدالرحمن قہستانی دکھنی وثانیاً از مولوے محمد جیلانی رامپوری اکتساب علوم کردہ تکمیل تحصیل نمود و بدختر مولوے محمد جیلانی مذکور کتخدا گشت در علم طب ید طولی داشت باواخر عہد نواب احمد علی خان بہ ٹونک رفتہ درانجا عزے وشانے یافت مے گویند سند علم حدیث از مولانا عبدالعزیز دہلوی یافتہ در ٹونک درس وطبابت مے کرد ہمانجا وفات یافت تاریخ وفاتش معلوم نیست از مولفات وی صیانۃ الاناس عن وسوسۃ الخناس بزبان اُردو ورسالہ رفع الیدین بفارسے مشہور اند

مولوی حافظ حیدرعلی فیض آبادی درعلم مناظرہ وکلام فایق الاقران بو وخصوصاً درفن مناظرہ باشیعہ سنے زمانا نظیرے نداشت مطالعہ کتب خصم زیادہ تر مدنظرش بود عمر شریفش از ہفتاد و پنج متجاوز شدہ قریب پنج سال مے گذرد کہ در حیدرآباد دکن بملازمت فرمان رواے آن دیار دوصد روپیہ مشاہرہ مے یافت ہمانجا رحلت فرمودہ مدفون گشت اکنون پسرانش درانجا ملازم وموجود اند علاوہ کتب مذکورہ ذیل دیگر مصنفاتش تمام وناتمام در مناظرہ شیعہ ہستند **تصانیفہ المشہورہ** منتہی الکلام۔ رسالہ درنکاح ام کلثوم۔ نضارۃ العینین عن شہادۃ الحسنین۔ کاشف البثام عن تدلیس المجتہد القمقام۔ ازالۃ الغین عن بصارۃ العین در سہ جلد۔ الداہیۃ الحاطمۃ علی عمن اخرج من اہل بیت الفاطمۃ۔ رویۃ الثعالیب والغرابیب فے انشاء المکاتیب۔ رسالہ در بیعت مرتضوے

حرف الخاء المعجمہ

خانخانان دہلوی نامش عبدالرحیم پسر محمد بیرم خان خانخانان است بچہاردہم صفر سال نہصد وشصت وچہار ہجری درلاہور متولد شدہ در قابلیت واستعداد

ممتاز و یکتائے روزگار بود بزبان فارسی و ہندی و سنسکرت اشعار نیکو مے گفت واقعات
بابری از تصانیف وے است بعمر ہفتاد و دو سالگی در سال ہزار و سی و دو ہجری
وفات یافتہ در دہلی مدفون گشت

مولوی خادم احمد فرنگی محلی بن مولوی محمد حیدر بن مولوی محمد مبین کہ محفل وعظ در مسجد
فرنگی محل برطریق آبائے خود وے آراستہ و از وعظ وے رونق فرنگی محل بود و بیعت از
پدر خود مولوی محمد حیدر مرحوم داشت مے گویند ہنگامیکہ مولوے امیر الدین علی امیٹھوی
بجمعیت اسلامی جہت مقابلہ بیراگیان ہنومان گڑھی بسال ہفتاد و یکم بعد صدے
دوازدہم کرہمت بستہ بود وے ہم بشمول دیگر علمائے زنخواہ حسب اشارہ نواب
نقی علی خان بفہمائیش مولوی امیر الدین علی سابق الوصف لب کشادہ ہمدران زمان
بتاریخ دہم ذی الحجہ سال مذکور مولوی خادم احمد بعارضہ فرود آمدن رودہ مبتلا شدہ واقع
دوازدہم وقت ظہر طائر روح پرفتوحش بعالم بالا پرواز نمود منشی الطاف حسین منشی
خزانہ سلطانے تاریخ رحلتش سے فی البدیہہ چنین بسلک نظم کشیدہ ٭ درین مقام سرای
فانی نہ کعبہ دنے کنشت باشد٭ نہ طفل باشد نہ پیر باشد نہ خوب باشد نہ زشت باشد٭
نہ تخت باشد نہ تاج باشد نہ مملکت سے نے خراج باشد٭ نماند این ہیچ قصر و ایوان نہ در نہ دیوار
خشت باشد٭ نہ پست باشد نہ اوج باشد نہ بحر باشد نہ موج باشد٭ بماند البتہ
نام آنکس بہر آنکہ نیکو سرشت باشد٭ بعین حسرت شدہ روانہ چو خادم احمد ازین زمانہ٭
رقم زد الطاف بہر سالش الٰہی او در بہشت باشد٭ فاعتبروا یا اولی الابصار ہیبت
کہ دریماں قرب زمان بلکھنؤ مرزبان آن از دست انگلشیان چہار روے کار ظہور
یافتہ **تصانیفہ** دو رسالہ عربے و فارسی در بیان دائرہ ہندیہ۔ تعلیقات متفرقہ
برشرح وقایہ۔ رسالہ حاصل و محصول متعلقہ فوائد ضیائیہ

مولوی خرم علی بلہوری از مشاہیر فضلائے بلہور شاگرد خاندان مولانا شاہ عبد العزیز
دہلوی بود ہموارہ در قلع بدعت و احیائے سنت مے کوشید چنانچہ رسائل مؤلفہ
وے برآن دلالت مے کنند وے رحمۃ اللہ علیہ در سال دوازدہ صد و پنجاہ و

هشت هجری حسب الامر نواب ذو الفقار بهادر رئیس باندا ترجمه در المختار شرح تنویر الابصار
از کتاب النکاح بزبان اردو آغاز کرده بماه رجب سن دوازده صد و هفتاد هجری تا آخر
کتاب باتمام رسانید پس ازان بماه محرم بسال دوازده صد و هفتاد و یک هجری
ترجمه کتاب الحج مکمل نموده از شروع کتاب تا باب الاذان ترجمه نوشته بودند که همین
سال داعی اجل را لبیک اجابت گفته رهگرائے عالم بقا شدند بعد وفات شان
مولوی محمد احسن نانوتوی حق تالیف ترجمه مذکور از ورثه مولوی خرم علی مرحوم خرید فرموده
آنرا مکمل کرده نامش غایة الاوطار نهادند که عدد وی دوازده صد و شصت و چهار مے
برآید که آن زمانه درمیان سنه ۱۲۵۰ و سنه ۱۲۷۰ هجری است رساله منع قرأت فاتحه خلف الامام و ترجمه
مشارق الانوار و آداب الحرمین و نصیحة المسلمین از وی یادگار ماند

امیر خسرو دهلوی خسرو شاعران نامدار و سرآمد متصوفان معرفت شعار جامع علوم ظاهر
و باطن بود وے سلطان الشعرا و برهان الفضلاست نام شریفش ابوالحسن بن امیر
سیف الدین محمود از امیرزاده هائے هزاره لاچین بود در قصبه مومن آباد عرف پتیالی تولد یافته
اشعار آبدارش از چهار صد هزار زائد اند و مشهور است که نود و نه کتاب در سلک نظم کشیده
ازان جمله تغلق نامه و کتاب نه سپهر و قران السعدین در بیان داستان ملاقات ناصر الدین
بغرا خان حاکم بنگاله با پسرش معز الدین کیقباد بادشاه دهلی است وے نسبت فنا
فی الشیخ با مرشد خود مولانا شیخ نظام الدین اولیا قدس سره داشت بعد ششماه از فوت
پیر خود بشب جمعه هیژدهم شوال سال هفتصد و بیست و پنج هجری بجوار رحمت حق پیوست
پائین مرشد خود در دهلی مدفون گشت رحمة الله علیه

مولانا خواجه بانگیوری پدر مولانا حسام الدین بانگیوری دانشمند متبحر متقی بود فقر
بسیار مے کشید وقتے سه فاقه شده بود که شخصے پیش وے برائے استفتا آمد و پاره زر نیز
آورد وے زر مذکور بصاحبش باز گردانید مردم خانه عتاب کردند نماز شام رسید ملک
عین الدین در بانگیور فرود آمده بود نماز مے خواند او را لفظے مشکل شد پرسید درینجا
عالمے هست گفتند مردم مولانا خواجه دانشمند است طلبیده آن لفظ را حل کرد

ملک عین الدین ہمان قدر زر کہ مستغنے آوردہ بود بازیادت جامہ وطعام پیش آورد بعد ازان
باہل خانہ گفت چون ہمت کردیم ومال مشکوک باز گردانیدیم خداے تعالی مالا از وجہ
حلال عطا کرد رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ محمد قنوجی بن عبدالرحمن قنوجی عالم عارف وسالک بود از سادات رسول و
اخلاق حمیدہ وفضائل شہیرہ داشت بحرمین شریفین رفتہ واز مشائخ آن دیار مستفید
شدہ بقنوج مراجعت فرمود از تصانیف او کتابیست در علم تصوف وسلوک موسوم
بہدایۃ السالکین الی صراط رب العالمین در قنوج وفات یافتہ تاریخ فوتش معلوم نہ شد

خواجہ محمد دہلوی ابن شیخ ملا ابدال الدین اسحاق از اولاد دختری شیخ فرید الدین گنج شکر
است قدس سرہ جامع علوم وحاوی فنون بود در علم حکمت وموسیقی نیز کمالی داشت و
بکمال ذوق وشوق وعبادت موصوف بود وے شیخ نظام الدین اولیارا در نماز امامت
مے کرد از ملفوظات شیخ نظام الدین کتابے مسمی بانوار المجالس جمع کردہ رحمۃ اللہ علیہ

مولانا خورجکی کالپوی مرید وخلیفہ شیخ نصیر الدین محمود وشاگرد مولانا معین الدین
عمرانی واوستاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی بود پیش از آمدن امیر تیمور گورکان از دہلی
برآمدہ بکالپی متوطن شد ودر ہمانجا بسر برد قبرش بیرون شہر کالپی است ۔

خواجہ بہاری لاہوری فقیہ محدث مفسر واقف اسرار حقانی بود اولاً از مسکن خود
حاجی پور بلا قصب گودہ بود بہ نیت تحصیل آمدہ بخدمت شیخ جمال الاولیاے خواند سپس
بلاہور آمدہ بخدمت ملا محمد فاضل لاہوری دستار فضیلت بست ودرانجا وے سکونت
اختیار کرد وبالآخر مرید وخلیفہ حضرت میان میر گشت در سال ہزار وشصت ہجری
وفات یافتہ بلاہور مدفون گردید

شاہ خوب اللہ الہ آبادی نامش محمد یحیی برادرزادہ وداماد وخلیفہ شیخ محمد افضل
الہ آبادی بحر امواج علم شریعت وطریقت بود بعمر سیزدہ سالگی از تحصیل علوم متعارفہ
فراغ حاصل نمودہ موافق تربیت وتعلیم پیر خود مدارج سلوک را طے کردہ ہم پہلوے مرشد
خود برآمد وبعد مرشد خود تمام عمر امور خلافتش انجام داد وکتب ورسائل بسیار

تصنیف کردہ از انجملہ القول الصحیح فی صلوٰۃ التسبیح والکلام المفید فیما یتعلق بالشیخ والمرید والکلمات المؤتلفہ فی المقاصد المختلفہ وبضاعۃ مزجاۃ وماخذ الاعتقاد فی شان الصحابۃ واہل بیت الامجاد وتزئین الاوراق فی مخرق الطباق وخلاصۃ الاعمال ووفیات الاعلام بہ نمط نفحات الانس ملا جامی وچہار مجلد مکتوب در اظہار حقیقت تصوف مشہور ومعروف اند شب دوشنبہ پانزدہم جمادی الاول سال یک ہزار ویک صد وچہل وچہار ہجری بجوار رحمت حق آسودہ بجنب پیر ومرشد خود در الہ آباد مدفون گشت کان الشیخ قطبا تاریخ رحلت اوست

حرف دال مہملہ

داتا گنج بخش لاہوری نام شریفش علی مخدوم غزنوی است شجرۂ نسب او با امام حسن بن علی رضی اللہ عنہما منتہی مے شود از اولیاے متقدمین جامع علوم ظاہر وباطن عابد زاہد متقی مظہر خوارق وکرامات حنفی المذہب بود علاوہ مرشد خود شیخ ابو الفضل بن حسن ختلی با دیگر مشایخ کبار مجمع شیخ ابو القاسم گورگانی وابو سعید وابو المجد وابو القاسم قشیری محدث صحبت یافتہ فوائد کثیرہ حاصل کردہ ودر آخر باشارہ مرشد خود از غزنی بلاہور آمدہ ہنگامہ فضیلت ومشیخت گرم نمودہ روز بدرس وتعلیم وشب بہ تلقین بسر مے کشید بودہ بسے علما وصلحا از دامن تربیت او برخاستند تصانیف بسیار ازو یادگار ماند از ان جملہ کشف المحجوب شہرت دارد بسال چہار صد وشصت وپنج ہجری رحلت نمودہ در خانقاہ خود بلاہور بزیر زمین آسود۔

ملا درویزہ پشاوری جامع علوم ظاہری وباطنی مرید وخلیفہ سید علی خواص بود در رفع زنادقہ وملاحدہ در نفس بغایت مے کوشید وبا آنہا مباحثہ کردہ ملزم ساختے خصوصا با عیسے ملوے وبایزید ملحد کہ خود را پیر روشن نام نہادہ بود بحثہا کردے کتاب مخزن الاسلام بزبان پشتو تالیف نمودہ ناتمام ماند پسر رشیدش ملا عبد الکریم او را باتمام رسانید ہر قدر از تصنیف ملا درویزہ است دران علاوہ معارف وحقائق تذکرہ احکام شرع شریف بسیار است وانچہ از تکمیل پسر رشیدش عبد الکریم است دران اکثر حقائق ومعارف

مذکور شده و تحزن الاسلام را از شرحی است مسمی بشرح کلمات باقیات مولانا درویزه در
سال یکہزار و چہل و ہشت ہجری وفات یافته

حافظ دراز پشاوری نامش محمد احسن واعظ ابن حافظ محمد صادق واعظ بن حافظ
محمد اشرف خوشالی پشاوری در فقه و حدیث و اصول یگانه روزگار از دودمان علم و فضل بود
اکثر علوم از والده ماجده خود که عالمه و فاضله بود تحصیل نموده بر مسند افادت و افاضت
متمکن شد و تمام عمر گرامی بدرس طلبه و تالیف کتب صرف کرده منح الباری شرح فارسی
صحیح بخاری و تفسیر سورۂ یوسف و تفسیر والضحی و معراج نامه و وفات نامه و حاشیه شرح قاضی
مبارک بر سلم و حواشی تتمه اخوند یوسف وغیره رسائل و کتب از تصانیف اوست
بعمر شصت و یک سالگی بعهد دوازده صد و شصت و سه ہجری رحلت فرمود

بابا داؤد مشکوتی کشمیری از علماے نامدار کشمیر در فقه و حدیث و تفسیر و حکمت د
معانی ید طولی داشت و حافظ مشکوة المصابیح بود بدین وجه اورا مشکوتی می گفتند
علوم متداوله بخدمت خواجه حیدر چرخی اکتساب کرده و علم باطن پیش بابا نصیب الدین
و خواجه محمود نقشبندی حاصل نمود کتاب اسرار الاخیار در حالات سادات و درویشان کشمیر
اسرار الاشجار و منطق الطیر منظوم از تصانیف اوست و بسال ہزار و نود و ہفت ہجری
وفات یافت در کشمیر متصل عیدگاه مدفون گشت

مولوی سید دلدار علی لکھنوی مجتہد الشیعہ ابن مولوی معین الدین بن عبد الہادی
رضوی در سال یکہزار و یک صد و شصت و شش بقصبه جائس یا نصیر آباد متولد شده او
اولی کسی است که در اہل تشیع بہندوستان دعوی اجتہا د کرده و جمعه جماعت بدان
مذہب بظہور آورده در مبادی احوال علوم عقلیه را از فضلاے ہندوستان مثل سید غلام حسین
دکنی الہ آبادی و مولوی حیدر علی ولد ملا حمد الله سندیلی و مولوی باب الله شاگرد
ملا حمد الله سندیلی استفاده نموده و بعد فراغ از عقلیات در کربلاے معلی از آقا باقر
بہبہانی و سید علی طباطبائی اکتساب علوم فقه و حدیث و اصول کرد و در مشہد مقدس
از سید مہدی بن سید ہدایت الله استفاده و اجازت یافته بوطن مالوف رجوع نمود

وبافادہ وتعلیم مطالب مذہبی سے کوشید کتب ذیل از تصانیف وینسد اساس الاصول۔ مواعظ حسنہ۔ شرح باب الصوم حدیقۃ المتقین مصنفہ اخوند مجلسی۔ وشرح باب الزکوۃ ازکتاب مذکور۔ عماد الاسلام در پنج مجلد کلان وشہاب ثاقب وصوارم الالہیات و حسام الاسلام واحیاء السنہ ورسالہ ذوالفقار ورسالہ غیبت ورسالہ جمعہ وحاشیہ بر شرح ہدایہ حکمت ملاصدرا ومنتہی الافکار ومسکن القلوب ورسالہ ذہبیہ ورسالہ آثارۃ الاحزان درعہد سلطنت غازی الدین حیدر بادشاہ اودھ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب بسن یک ہزار ودوصد وسی وپنج ہجری وفات یافتہ درمقبرہ حسنیہ واقع لکھنؤ مدفون شد تجاوز اللہ عن سیأتہ وے درسال دوازدہ صد وبست وہفت ہجری مسجدی تعمیر فرمودہ شاعری تاریخ آن گفتہ وہو ہذا ؎ دلبر زہرا ودلدار علی ٭ کامل اندر اجتہاد واتقا ٭ ساخت چون مسجد شدہ تاریخ آن ٭ مسجد اقصاے ثانی شد بنا ٭ بالآخر صاحب الترجمہ درعہد سلطنت غازی الدین حیدر بادشاہ اودھ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب سن یک ہزار ودوصد و سی وپنج ہجری وفات یافتہ درمقبرہ حسنیہ مدفون شد

مولوی دین محمد سندیلی ابن وجہ الدین ابن شیخ عبدالسمیع قاضی زادہ سندیلہ دانشمندی محدث ومدرس بود توکل وتقوی شعار خود داشت در اوائل صدی سیزدہم جہان فانے رابدرود نمود

حرف ذال معجمہ

مولوی ذاکر علی سندیلی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی شارح سلم العلوم جوانے فارغ التحصیل بود از والد ماجد خود ونیز مولوے حیدر علی سندیلی تربیت وتعلیم یافتہ بعالم جوانے ازین جہان فانی ہنگام غسل غدیر آبے کہ آن راہندی تالاب گویند روبروی والد خود غریق بحر شہادت گردید ؎ این ماتم سخت است کہ گویند جوان مرد اسطر اللہ علیہ شآبیب الرحمۃ والغفران

حکیم ذکا خان ساکن آگرہ طبیبے حاذق درسلک ملازمان مادھوجی سیندھیا والی گوالیار انتظام داشت درسن دوازدہ صد وشش ہجری وفات یافتہ قبرش اندر احاطہ

درگاہ شاہ علاءالدین واقع اکبرآباد موجود است وآن را از سنگ مرمر ساختہ اند بران تاریخ فوت وے منقوش است وھو ہذا ٭ ذکا خان عالم قانون حکمت ٭ کہ وادے عقل کل بردست او بوس ٭ شب آدینہ دبستم زشوال ٭ بعزم کوچ زد زین کو چگہ کوس ٭ خرد گفت از سر افسوس تاریخ ٭ شد از دنیا مسیح وقت افسوس

حرف الراء المہملة

راجح ابن داؤد احمد آبادی نہم صفر ۸۷۱ھ ہشتصد و ہفتاد و یک در احمد آباد ولادت یافتہ صرف ونحو ومنطق وعروض وغیرہ از محمد بن محمود مقری حنفی درس گرفتہ وعلم معانی وبیان از مخدوم بن برہان الدین وعلم ہیئت وکلام بخدمت محمد بن تاج الحنفی اکتساب نمودہ در جملہ فنون تجرید اکرد وطبع مائل بشعر داشت واجازت الفیہ حدیث از سخاوی گرفتہ در سال نہصد وچہار ہجری رحلت فرمود

رحمت اللہ سندی از اکابر علمای عاملین بود از سندھ بمدینہ طیبہ اقامت گزید در سال نہصد و نود ہجری بمکہ معظمہ رحلت فرمود

حافظ رحمت اللہ الہ آبادی اصلش از پنجاب است در صبی ہر دو چشمانش بعارضہ چیچک بے بصر شدند چون بسن تمیز رسید قرآن مجید باندک زمانے یاد کرد کتب صرف ونحو از علماے عصر باقی خواندہ ہمچنین کتب اکثر علوم از اساتذہ وقت خواند لغایت ذکی الطبع وجید الحافظہ بودے گویند کہ از شنیدن سہ کرت عبارت کتب ورق ورق بیاد مے گرفت قاموس اللغۃ در شش ماہ یاد کردہ کتب صحاح ستہ برزبان داشت در الہ آباد متاہل شدہ رخت اقامت انداختہ بچہاردہم رمضان المبارک روز سہ شنبہ سال دو ازدہ صد و نود و سہ ہجری ازین جہان رحلت فرمود رحمۃ اللہ علیہ

مولوی رحمت اللہ فرنگی محلی پسر دوم مولوی نور اللہ بن ملا محمد ولی بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد بن ملا قطب الدین سہالوی شاگرد عم خود ملا ظہور اللہ از تحصیل علوم درسیہ فراغت یافتہ بمقام غازی پور زمانیہ طرح اقامت افگند ومدرسہ موسومہ بچشمۂ رحمت ترتیب دادہ تعلیم علوم متداولہ متعارفہ از معقولات ومنقولات

بطلبہ میداد خلقی از فیض وے کامیاب می شدند بتاریخ شانزدہم جمادی الاول سن سیزدہ صد و پنج ہجری بغازی پور رحلت فرمودہ مدفون گشت

شیخ رزق اللہ دہلوی عم کلان شیخ عبدالحق محدث دہلوی تخلص بمشتاقی مردے فاضل و کامل و عارف از نوادر روزگار از مردم سلف یادگار جامع فضائل صوری و معنوی بود و طبع موزون در ہندی و فارسی داشت در سالہاے ہندی او بہم آین و جوت نرنجن پیش ارباب شوق و ذوق مقبول و مشہور اند تخلص او در ہندی راجن و در فارسی مشتاقی در سال ہشتصد و نود و ہفت ہجری رحلت فرمود در مشتاق ختم تاریخ وفات او شیخ المحدثین دہلوی یافتہ رحمہما اللہ

مولوی رستم علی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی در سال یازدہ صد و پانزدہ ہجری متولد شدہ از مختصرات تا مطولات کتب درسیہ بخدمت والد خود تحصیل کردہ بعد وفات پدر سفاتحہ فراغ در سال یازدہ صد و چہل ہجری بخدمت ملا نظام الدین لکھنوی خواند و بمسند افادہ و افاضہ جانشین پدر گردید تفسیر صغیر کہ در ایجاز عبارت بجلالین ہمدوش است و شرح منار در غایۃ اختصار از تصانیف شہیرہ اوست در سال یازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمودہ

مولانا رشید الدین خان دہلوی از ارشد تلامذہ مولانا رفیع الدین دہلوی ذہن وقاد و طبع نقاد و در علم کلام کمالی وافر داشت شوکت عمریہ بجواب بارقہ ضیغمیہ بمقدمہ متعہ وغیرہ رسائل در رد مذہب اہل تشیع از تصنیفاتش یادگار ویند در سال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری طائر روحش باوج علیین پرواز کرد برد اللہ مضجعہ

مولوی رضا حسن خان کاکوروی ابن امیر حسن خان از مخدوم زادگان کاکوریست سیزدہم ذیقعدہ یوم پنجشنبہ سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری ولادت یافتہ حاجی محمد سعید بغدادی چند قطعہ تاریخ ولادتش بزبان عرب نظم نمودہ از آن جملہ این است ؎ شرف العصر بمولود وفاق ☆ و مادہ ثانی معدن للخیر قد زان الوجود و از ذہانت و فطانت وہبی داشت بعمر ہیزدہ سالگی از تحصیل علوم متعارفہ فراغ یافتہ

خصوصًا در انشای عربی وفارسی نظمًا ونثرًا گوی سبقت از اقران ربوده مشار الیہ اہل کمال
گشت مصنفاتش در بنگال مشہور ومعروف اند منجملہ آن قصیدہ انموذج الکمال ہموزن و
قافیہ قصیدہ بردہ در سال دوازدہ صد وشصت وچہار ہجری تصنیف فرمودہ چنانچہ
بخاتمہ آن مے فرماید ؎ تم المدیح نقدارخت موتمنا ۞ اللہ ازل الایجاز والختم ۞
وشرح آن بدوازدہ صد وشصت وپنج ہجری نوشتہ دران وقت نوزدہ سالہ بود دیگر
معارج الاذکیا در حل عویصات علوم مختلفہ است واین ہر دو کتاب بنظر مؤلف رسیدند
الحق کہ ازان لیاقت علمی مصنف ظاہر مے شود آخر باقتضای کل نفس ذائقۃ الموت در عین
شباب بملک بنگالہ سفر آخرت گزید رحمۃ اللہ علیہ

مولوی رضا علی خان بریلوی ابن محمد کاظم علی خان بن محمد اعظم شاہ ابن محمد سعادت
یار خان بہادر از اجلہ علمائے بریلی ملک روہیلکھنڈ واز عالمہ افاغنہ بڑیچ است بزرگان
شان پیش سلاطین دہلی بر عہدہ ہائے جلیلہ بمنصب شش ہزارے سرفراز وممتاز
بودند وے بسال بست وچہارم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ بخدمت مولوے
خلیل الرحمن مرحوم بمقام ٹونک تحصیل علم درسی کردہ بعمر بست وسہ سالگی از اکتساب
علوم متداولہ فراغ یافتہ مشار الیہ اماثل واقران گشت خصوصا در علم فقہ مہارتے
کامل داشت تذکیر پر تاثیر وے مشہور ومعروف است بالجملہ لینت کلام وسبقت سلام
وزہد وقناعت وحلم وتواضع وتجرید از خصائص وے توان شمرد دوم جمادی الاول سال
ہشتاد ودوم صدی سیزدہم ازین سرائے بے بود رحلت فرمود رضی اللہ عنہ **بڑیچ**
بباے موحدہ تازی وراے ثقیلہ ہندیہ ہر دو مفتوح ویاے تحتانی ساکن وجیم فارسے
موقوف گروہے از افاغنہ اند کہ ایشان را روہیلہ نیز گویند

شاہ رضا لاہوری قادری شطاری از اکابر علمائے وکملائے مشائخ لاہور صاحب
تقوی وارشاد بود فتوحات ظاہر وباطن ہر انچہ ہر دو پیوستہ در پنجاب بکسی میسر نگشت
بتاریخ دوازدہم جمادی الاول سال ہیزدہم از صدے دوازدہم رحلت فرمودہ
مرقدش بلاہور است

شیخ رضا رفیقی کشمیری ابن محمد بن مصطفی رفیقی کنیت وے ابو حمزہ است بسال دوازدہ صد و پنج ہجری متولد شدہ از پدر بزرگوار و اعمام و جد مادرے خود شیخ نعمت اللہ بن اشرف ٹوپیگر و علوم تحصیل کردہ فقیہ و محدث و مفسر گشت و بدرس علوم مذکورہ اشتغال داشت و بر ہر کہ ومہ سبقت سلام سے کرد و از بس حلیم و رحیم و متواضع بود بماہ شعبان سنین دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری رحلت فرمود

میر رضی الدین از علمائے کشمیر فاضل کامل و متبحر بود بزمان تسلط مرزا حیدر بہ محلہ قطب پورہ مدرس مقرر شدہ با کثر علوم تالیفات جیدہ دارد دختر وے بحبالۂ نکاح ملا فیروز در آمد مولوے فقیر محمد لاہوری در حدائق حنفیہ مطبوعہ مطبع نولکشور بصفر ۱۳۰۷ اولاً وفاتش در سن نہصد و پنجاہ و شش ہجری نوشتہ باز ہمان صفحہ در ذیل ترجمہ میر موصوف وفات او در سن نہصد و شصت ہجری تحریر مے فرمایند ندانم کہ صحیح کدام است و وجہ تکرار ترجمہ جیست بجز اینکہ بر مسامحت قلم تاریخ محمول شود

مولوی رضی الدین ولد حسیب الدین قاضی کانپور کہ بزیور رضا و تسلیم آراستہ بود بحکم قضا در سال دوازدہ صد و شصت و دو ہجری در بلدہ کانپور راہ دولت سرائے فنا بدار البقا شتافت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی ادام اللہ برکاتہ تاریخ وفاتش چنین یافتہ ~~سنہ~~ نہال باغ شرف مولوی رضی الدین بقضا نہفتہ بخاکش چو آفتاب بمیغ ۱۲۶۲ زپیر عقل چو سال وفات او جستم بزغصہ گفت بمن ہائے ہائے در رتیغ ۔

میر سید رفیع الدین محدث ساکن آگرہ آبائے کرامش ہمہ علما و صلحا بودہ اند و او نیز دانشمند و محدث بود بغایت جود و سخاوت و خلق و لطف داشت در معقولات شاگرد مولانا جلال الدین دوانی و در حدیث شاگرد شیخ شمس الدین محمد بن عبد الرحمن السخاوی الحافظ المصری است و طنش از شیراز بود تولد او ہم در انجا است در زمان سلطان سکندر لودی بدہلی تشریف آورد سلطان سکندر را در حق او اعتقادی عظیم پیدا شد وی باذن سلطان سکندر در آگرہ اقامت فرمود وفات او در سال نہصد و پنجاہ و چہار ہجری شدہ قبرش ہم در انجا است کہ خانہ او بود رحمۃ اللہ علیہ

مولانا رفیع الدین دہلوی ابن شاہ ولی اللہ دہلوی از اجلہ علماے وقت بود مقدمۃ العلم و رسالہ عروض و کتاب التکمیل و رسالہ دفع الباطل و اسرار المحبۃ و ترجمہ قرآن مجید بزبان اردو و تحت اللفظ از تصانیف وے ہستند گاہی شعر ہم گفتی چنانچہ غزل مولانا عبدالرحیم دہلوی را کہ در بیان ماہیۃ نفس بجواب غزل عربی شیخ الرئیس بود مخمس نمودہ بسال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمود رفع اللہ درجاتہ فی الجنات

مولوی رفیع الدین مراد آبادی ابن فرید الدین علم حدیث بخدمت مولوی خیر الدین سورتی شاگرد شیخ محمد حیات سندی و نیز بخدمت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی حاصل نمودہ و با مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی صحبتہای تحقیق و تدقیق داشت مرید و شیخ محمد غوث لاہوری بود و بحرمین شریفین رفتہ بحج و زیارت مشرف شدہ و کتابے در حالات حرمین شریفین تالیف کرد کتاب قصر الآمال بذکر الحال و المآل و سلو الکئیب بذکر الحبیب و ترجمہ عین العلم و شرح اربعین نووے و کنز الحساب و تذکرۃ المشائخ و کتاب الاذکار و تذکرۃ الملوک و شرح غنیۃ الطالبین و تاریخ افاغنہ مشہور ترین از مصنفات وے اند یازدہم ذی الحجہ سال دوازدہ صد و ہیزدہ ہجری در مراد آباد بمرض استسقاء وفات یافت۔

مولوی روح اللہ لاہوری در سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری متولد شدہ باکتساب علوم پرداخت در صرف و نحو و منطق و معانے و حدیث و تفسیر واسے نظیر خود نداشت شاگرد رشید مولوے محمد سلیم لاہوری بود حکام عہدے یعنی رنجیت سنگھ وغیرہ ادب وے بغایت مے کردند دران زمان کہ سورش سکھان در لاہور بدرجہ غایت رسیدہ بود او است کہ در لاہور آثار شرع جاری داشت فتواے او نزد علماے عصر مقبول مے شد در سکہ معظمہ رفتہ بسے رود بماہ رمضان شریف قرآن مجید حفظ کرد صاحب تصانیف بود بوقت مراجعت در معمورہ یمن بسال دوازدہ صد و چہل و چہار ہجری وفات یافتہ

شاہ رؤف احمد مصطفےٰ آبادی نقشبندی مجددی مصطفےٰ آبادی برادر خالہ زاد

شاہ ابوسعید دہلوی فقیہ و محدث و مفسر بود کسب علوم ظاہر از مولانا شاہ عبدالعزیز کردہ خرقۂ خلافت خاندان نقشبندیہ از شاہ غلام علی یافتہ در بھوپال مقیم شد تفسیر رؤفی بزبان اردو تالیف نمود کہ آغاز آن در دوازدہ صد و سی و نہ و اختتام آن در دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجرے بظہور پیوستہ و نیز دار المعارف در بیان ملفوظات مرشد خود و دیوان رافت در اشعار ہندی و فارسی از تصنیفات اوست و در اشعار رافت تخلص مے کرد از بھوپال بعزم زیارت بیت اللہ روانہ شدہ بسوارے جہاز

در سال دوازدہ صد و سہ ہجری انتقال فرمود

حرف زائے معجمہ

مولانا شاہ زاہد بخاری احمد آبادی محدث و فقیہ حنفی المذہب مرید شاہ عالم گجراتی درس علوم مے داد تاریخ ششم شعبان سال ہشت صد و نود و سہ ہجری وفات یافت وبہ احمد آباد گجرات مدفون گشت

ملک زین الدین و ملک زبر الدین ایشان دو برادر گود رعلمائے کرام معدود نیستند مگر از اتقیائے روزگار و صلحائے امت و محب العلم والعلما بودند لہذا ذکر شان درین مختصر بمقتضائے المرء مع من احب یتمنا و تبرکا کردہ مے آید

ملک زین الدین از وکلائے خان جہان کہ از عظمائے امرائے سلطان سکندر لودی است توفیق بر خیرات و مبرات رفیق حالش بود و بعلاقہ صلاح و تقوے و خدمتگاری اکثر مشایخ و علمائے وقت را باد بکتبی در جوع بودے ہموارہ تلاوت قرآن مجید بحالت قیام مے کرد رحلے ساختہ کہ تا سینہ وے بلند بود بران قرآن مجید مے نہاد و استادہ تلاوت مے کرد و تمام متعلقان او از خدمتگاران وغیرہ از نصف اخیر شب برائے تہجد برمے خاستند و تا وقت چاشت در منزل او جز باشارت دست و زبان بوجہ شغل اوراد وغیرہ کارے نمی شد گویند کہ دی راشب جمعہ بروح مطہر رسول اللہ صلعم مقدار چند من برنج قبول مے پختند بر ہر برنجی سہ کرت قل ہو اللہ احد خواندہ می دمیدند و در ایام مولد آنحضرت صلعم ہر روز یک ہزار تنکہ زیادہ مے کرد تا روز دوازدہم

دوازدہ ہزار تنگہ خرج مے شد تنگہ بالفتح وکاف عربی بمعنی قرص رائج خواہ از زر باشد خواہ نقرہ یا مس واین معرب تنکہ است

ملک زبر الدین بخدمت وملازمت برادر کہ در گاہ ور سلطانے داشت اکتفا کردہ روزگار بتجرد مے گذرانید و قریائیکہ درحوالی دہلی بودند بملکیت گرفتہ بعلما وصلحا وصوفیان خویش مے گذرانید چون ہر دو برادران التزاماً بروز چہار شنبہ دعاے شہادت خود مے کردند ہچنان شد کہ ایشان مے خواستند یعنے زین الدین در سنہ نہصد وبست وشش ہجری مسموم وفات یافت وزبر الدین ہمراہ سلطان ابراہیم ابن سلطان سکندر لودے در سن نہصد وسی ودو ہجری شہید شد قبر او جانب غربی حوض شمسی واقع دہلی است

زین العابدین دہلوی عرف شیخ اودہن دہلوی جد مادری شیخ عبدالحق محدث دانشمند کامل متورع ومتعبد ودر غایت خشوع وانکسار وتادب ووقار بود بہمان وضع وآداب کہ درمیان مردم مے بود درون خانہ نیز بودے وزبانش دائم بذکر اللہ مے رفت وحلیۂ در غایت جمال ونورانیت داشت کہ انوار علم وتقوے از جبین وی لائح بود اکثر احوال صائم بودے ودر لقمہ احتیاط تمام داشتی سلطان ابراہیم بن سلطان سکندر لودے وے را بجابت خویش خواند قبول نکردے مرید مولانا سماء الدین وشاگرد مولانا عبداللہ تلنبی است رحمۃ اللہ علیہم وفات او در سال نہصد وسی وچہار ہجری بظہور پیوستہ قبرش جانب غربی حوض شمسی در دہلی است

شیخ زین الدین خوافی تخلص وفائی صدر مستقل ظہیر الدین محمد بابر شاہ بود فور دانشمندی موصوف بود او را مسجد یست در آگرہ ومدرسہ کہ آن طرف آب جون واقع شدہ و صاحب کمالات صوری ومعنوے ودر معما وتاریخ وبدیہہ گوئی وشعر وسائر جزئیات نظم ونثر وانشاء بے عدیل زمان خود بود مے گویند کہ بمجلس اول کہ با بر بادشاہ را ملازمت نمودہ پرسید کہ سن شما چند باشد وے فی البدیہہ گفت کہ قبل از ین بہ پنج سال چہل سالہ بودم وحالا چہل سالہ ام وبعد وسال دیگر چہل سال بتمام می شود از دست

قطعہ ہذا است غم گریبان گیر شد سر در گریبان چون کشم * شوق دامنگیر آمد پا بدامان چون کشم * اے گریبانم ز شوقت تار و دامن چاک چاک * بےتو پا در دامن و سر در گریبان چون کشم * و سے تاریخے نوشتہ مشتمل بر فتح ہندوستان و شرح غرائب آن و داد سخنوری دران دادہ وفاتش در حدود چنار گڈھ بسال نہصد و چہل و دو داده در مدرسہ خود باگرہ مدفون گشت

خواجہ زین الدین علی بتور کشمیری راینواری از علمائے کشمیر شاگرد شیخ یعقوب صرفی و ملا شمس الدین پال و مرید شیخ حمزہ بود در اواسط عمر بحرمین شریفین رفتہ واز شیخ ابن حجر مکی اجازت حدیث یافتہ بکشمیر واپس آمد و بتدریس علوم صارف الاوقات بود بعد وفات بمحلہ راینوارہ کہ مسکن ویست مدفون گشت

مولوی زین الدین کشمیری ابن خواجہ عبداللطیف دانشمند کامل ذکی الطبع بود و طبع موزون داشت اشعار فصیح مے گفت در اکل حلال کمال محتاط بود بعمر پنجاہ و دو سالگی بسال یازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری وفات یافتہ بمحلہ راینواری متحلات کشمیر قریب خواجہ زین الدین علی جد خود مدفون شد

حرف سین مہملہ

مولوی سخاوت علی عمری جونپوری ساکن قصبہ منڈیاہون مضاف جونپور کثیر الدرس والتذکیر کہ از ذات جامع صفات شان مرطبہ علوم را فیضی عام بود ولادت ایشان در سن دوازدہ صد و بست و شش ہجری وقوع یافتہ از مولوی قدرت علی رسولپوری و مولوی عبدالحی دہلوی و مولوی محمد اسمعیل دہلوی و مولوی احمد اللہ انامی اکتساب علوم نقلیہ و عقلیہ فرمودہ بدرس و افادہ طلبہ ہمہ تن متوجہ بود و مسجد جامع جونپور کہ از تعمیرات سلاطین شرقیہ است بقبضہ اہل تشیع مرکز بدعات شنیعہ بود تخلص فرمودہ در انجا مدرسہ ربانیہ قرآنیہ قائم کرد تا حال جاریست و نماز پنجگانہ و جمعہ مے شود و صدہا کسان حافظ قرآن از وے برآیند برائے چندے در باندا بعد نواب ذوالفقار بہادر مرحوم مدرس مدرسہ آنجا بود مسودہ اوراق دو کرت بہ حضرت ایشان

شرف یاب شد اول در مچھلی شہر بمکان استادی مولانا محمد شکور غفر اللہ لہ و دوم در رفع پور
بفرودگاہ مفتی محمد اسد اللہ مرحوم ذات پاکش مہربان بحال طلبہ یافتم وے رح بزیارت
بیت اللہ الحرام مشرف شد ہمدرانجا ششم شوال سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری
جان بجان آفرین تفویض نمودہ بجنۃ المعلی مدفون گشت القویم سفر احادیث النبی الکریم
در حدیث و رسالہ اسلم در منطق و رسالہ تقوے در رد بدعات و عقائد نامہ اردو و رسالہ
کلمات کفر و رسالہ اسرار فقر و جواب سوالات تسعہ از مولوے شیخ محمد مچھلی شہری
و رسالہ عرض نیک در مناظرہ شیعہ و رسالہ عرفان در اوقات و رسالہ تعداد لغات
وغیرہا از تصانیف مشہورہ او ہستند بسے علماے نامدار از زیر دامن تربیتش برخاستند
از انجملہ مولوے سید خواجہ احمد نصیر آبادی و مولوے کرامت علی جونپوری و مولوی رجب علی
جونپوری و مولوے محمد شریف جونپوری و ملا غلام محمد جگدیس پوری اعظم گڈھی و مولوے
شیخ محمد مچھلی شہری و مولوی محمد یعقوب بہاری و مولوی شجاعت حسین و مولوے محمد عمر
غازیپوری و مولوی غلام جیلانی بایزید پوری غازیپوری و مولوی فیض اللہ مؤے اعظم گڈھی
و مولوی رحیم اللہ ساکن ضلع بستی مشہور اند وی را حق تعالی چہار فرزند ارجمند عطا فرمودہ یکے
مولوی محمد دوم مولوے حکیم محمد جنید سوم مولوے محمد شبلی چہارم مولوے حافظ ابوالخیر محمد مکی
ذکر این چہار بمحل خود خواہد آمد انشاء اللہ تعالے

مولوی سراج الحق بدایونی ابن مولوی فیض احمد بدایونی اند عالم کامل و فاضل مکمل
ذہن نقاد و طبع وقاد دارند ولادت شان در سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری
بمنصۂ وجود جلوہ ظہور افگند اظہار الحق نام تاریخی او شان است اکثر کتب مروجہ پیش
والد ماجد خود گذرانیدہ و تکمیل تحصیل بخدمت خال خود مولوی نور احمد بدایونی نمودند
و شرف بیعت از مولوے شاہ فضل رسول بدایونی یافتہ بافادہ و افادہ ہمہ تن متوجہ
ہستند درین چند زمان کہ علم در کتاب و علما در گور اند ذات شریفش را از مغتنمات
توان شمرد رسالہ سراج الحکمۃ در فلسفہ و شرح رسائل معمیات بہاء الدین عاملے
و شرح میزان منطق و حاشیہ بر کتاب معتقد منتقد و رسائل طبیعہ و دیوان عربے

وفارسی از تصانیف شان مطرح انظار علماے وقت اند سلمہ اللہ وابقاہ ورتقاۃ اسے ایتمنا
حکیم سراج الدین شاہ جہان آبادی از مشاہیر اطباے شاہجہان آباد علامہ
زمان بود در تصانیف وکتابت شہرتے داشت چراغ دین وانتخاب بحرالکلام وعلم رموز
عقل افزاد حکمت ایمانی وسراج منیر وسراج ہدایت ولب لباب مثنوی مولانا روم
ودستور العمل علماے متقدین وعقلاے سابقین ومجموعہ گل وریاحین وقانون العلاج
از تالیف اوست

سراج الدین علی خان اکبر آبادی آرزو تخلص محقق زبان فارسی چراغ ہدایت و
تذکرہ شعرا موسوم بمجمع النفایس وتنبیہ الغافلین متضمن خوردہ گیری شیخ علی حزین گواہ فضل
اوست علاوہ فارسی در ریختہ گوئی ہم کمالے داشت بروقت برباد رفتن دہلے
حسب الاشارہ نواب سالار جنگ بہ لکھنؤ رفتہ ہمانجا در سال یازدہ صد وشصت ونہ
ہجری وفات یافت

مولوی سید سرفراز علی سندیلی ولد میر محفوظ علی ولد میر محمد صالح کہ سلسلہ نسبتش
بہ سید ناموسیٰ کاظم رضی اللہ عنہ میرسد در سال دوازدہ صد وسی وشش ہجری ولادت
یافتہ بخدمت علماے زمان خود اکتساب علوم مروجہ متداولہ نمودہ فراغ حاصل کرد از ابتداے
تعلم تا حال اشتغال بہ تعلیم طلبہ دارند وخلیفہ مجاز شاہ غلام رسول کانپوری رحمۃ اللہ علیہ
اند سلمہ اللہ وابقاہ

شیخ سعد اللہ نبی اسرائیلی لاہوری از شاگردان رشید شیخ اسحاق بن کاکو
لاہوریست خود را نبی اسرائیلی می گفت اطوار مختلف داشت ابتدا متشرع بود بہ یکبار ترک
تقید نمودہ مرتکب جمیع نواہی شدہ با مطربہ تعلق پیدا کردہ با ریش سفید در بازار
مے گذشت ــــہ زین بیش گرچہ خلق گرفتی ز ما سبق ــ عشق آمد و نماند نشانے
زما سبق ــ مردم خاکپای او را از بس حسن عقیدہ بجای توتیاے کشیدند وعقیدہ ولایت باو
داشتند دوران حالت در عین نخاس درس مے گفت واز اسباب جمعیت ہرچہ
داشت در عشق آن نگار در باخت شبے باوشراب مے خورد کہ جمعے از محتسبان باتفاق

طلبہ کہ نسبت تلمذ با و داشتند ہجوم نمودہ بجہت اصلاح حال او از راہ دیوار بخانہ او در آمدہ و آلات ملاہے و مناہے شکستہ خواستند کہ او را تعزیر نمایند ہمان سخن را بزبان آورد کہ بہ خلیفۂ ثانی امیر المؤمنین عمرؓ گفتہ بودند کہ اگر ما یک نامشروع کردہ ایم شما سہ نامشروع را ارتکاب نمودہ اید پس شما بتعزیر سزاوار ترید کہ بہ تجسس بے اذن از راہ دیوار سرزدہ درین خانہ در آمدید آن جماعہ منفعل و خجل شدہ باز گشتند بعد ازان توفیق توبہ نصوح یافتہ و کتاب احیاء العلوم را دستور خود ساختہ پیوستہ بعبادت و ریاضت مے گذرانید و تصانیف بسیار مفید و عالی نوشتہ ازان جملہ شرحے بر جواہر القرآن مصنفہ امام غزالی است جلال الدین محمد اکبر بادشاہ او را بخلوت طلبیدہ پرسید ندکہ از کدام قومے گفت از جماعہ نویسندہا کہ ایشان را بزبان ہندی کایستھ مے گویند بادشاہ را این بے تکلفی او بسیار خوش آمد صحبتی ممتد بوی داشتند و ہرگز سائلی را محروم نگذاشتہ باجود آنکہ از اسباب تجارت و زراعت فارغ بودہ و مدد معاش از جانب بادشاہ ہم نداشت معلوم ہیچکس نمی شد کہ آن ہمہ صرف و بذل و ایثار از کجا بود و خلائق درین امر حیران بودند بعد ازانکہ بسن ہشتاد سالگی کم و بیش رسیدہ ازین سرا ے مجازی درگذشت و اصاغر و اکابر بتشییع جنازہ او متجاوز از الوف رفتہ نعش پاک را بہ تبرک بر سر و دوش مے گرفتند

کہ جای نہادن قدم نبود التائب من الذنب کمن لا ذنب لہ

شیخ سعد اللہ کندوری فراز لکھنوی ابن شیخ سماء الدین لکھنوی جامع بود بجمیع علوم نقلی و رسمی و حقیقی سطوت و شوکت ظاہر و باطن داشت و از اغنیاے شاکر ببذل ایثار مشہور بود از بسکہ طعام وافر بر فقرا و محتاجان ایثار مے کرد وے را کندورے فراز گفتندے و از زبان فیض ترجمان مخدوم شیخ قیام الدین ملقب بشیخ الاسلام گشت ارادت و خلافت خاندان چشت از والد ماجد خود یافتہ خرقہ سہروردیہ از سید اجمل جونپوری گرفتہ او را ہشت پسران بودند۔ بدیع الدین۔ فرید الدین۔ شیخ بڈہی۔ شیخ جہانگیر۔ امین الدین۔ سعد الدین۔ فخر الدین۔ رکن الدین۔ صفات و بزرگی وی متجاوز از حد احصا است برخے ازان شیخ رحمت اللہ لکھنوی

در تذکرة الاصفیا تحریر کرده این مختصر گنجائش آن ندارد بالجمله وفاتش بست و سوم ربیع الثانی
سن هشت صد و بست و نه هجری واقع شده پائین پدر خود به لکهنو مدفون گشت شیخ
رحمت الله مؤلف تذکرة الاصفیا در کلمه رحمة الله علیه تاریخ فوتش یافته کندوے
بالفتح و دال مهمله مضموم سفره و دستارخوان

شیخ سعد الله بیانوی در علم نحو نظیر خود نداشت سالها طلبا را ملازم طلبهٔ علم و اهل سلوک و
صائم الدهر بود از شیر و گیاه و میوه‌هاے بیابانی افطار مے کرد از صغر سن بار ارادت
شیخ محمد غوث بر دوش نهاده آخر الامر حیرت برو غالب آمده سکوت ورزید و در حجره
تنهائی عزلت گزید که فرزندان را هم بخود راه نمی‌داد تا در سال هشت صد و هشتاد و نه هجری
ازین جهان درگذشت و بجا نقاهے که در بیانه تعمیر کرده بود مدفون گشت برد الله مضجعه
بیانه بر وزن بهانه قصبه ایست قریب بهرت پور

حافظ سید سعد الله بلگرامی فاضل بے عدیل عالم عدیم المثیل شاگرد ملا عبد الرحیم قاضی
مرادآباد شاگرد ملا عبد الحکیم سیالکوٹی در سال یک هزار و یک صد و نوزده هجری وفات یافت

مولانا سعد الله سلونی ابن عبد الشکور نبیرهٔ شیخ پیر محمد سلونی در صغر سن باندک
زمانے از تحصیل علوم فراغ یافته بر مسند درس و تصنیف جلوه افروز شده بزیارت حرمین
شریفین فائز گشت و در مکه معظمه تا دوازده سال قیام فرمود اهل حرمین شریفین بدو اعتقاد
راسخ داشتند شیخ عبد الله بصری مکی صاحب ضیاء الساری شرح صحیح بخارے
بطریقه قادریه مرید او گردید مخدوم هاشمی سندهی از ارشد تلامذه اوست مولانا سعد الله
از مکه معظمه معاودت کرده به بندر سورت رخت اقامت انداخت و مرجع خلائق شد
شرح هدایة الحکمة و رساله کشف الحق و شرح مثنوی مولانا روم و رساله تحفة الرسل
از تالیفاتش یادگار اند بتاریخ بست و هفتم جمادی الاولی سال یک هزار و یکصد و [illegible]
هجری به بندر سورت وفات یافته همانجا مدفون گشت علیه الرحمة والغفران وی دو پسر داشت
عبد العلی و عبد الولی بودند پسر ثانی در کمالات علمی ثانی پدر بود عزلت تخلص می کرد
مولوی محمد صادق لکهنوی شاگرد اوست

مولوی مفتی سعد اللہ مرادآبادی ولادت شریف او در سال ہزار و دو صد و
نوزدہ ہجری وقوع یافتہ کہ تاریخش از لفظ ظہور حق و بیدار بخت برمے آید در اوائل سن صبی
از کتب فارسیہ ضروریہ فراغت یافت من بعد شوق طالب العلمی در سر افتاد برام پور
رفتہ شروع در صرف و نحو نمود پس ازان بمقام نجیب آباد شرح جامی وغیرہ از
مولوے عبد الرحمن قہستانی خواندہ استعدادے تام بہم رسانیدہ بدہلی تشریف آوردہ
بر آخوند شیر محمد ولایتی و مولوے محمد حیات پنجابی و مفتی محمد صدر الدین خان صدر الصدور
اکثر کتب درسیہ تحصیل کردہ در سال ہزار و دو صد و چہل و سہ ہجری بہ لکھنؤ وارد شدہ
از مولوے محمد اشرف لکھنوی و مولوی محمد اسمعیل مرادآبادی و میرزا حسن علی محدث و
مفتی ظہور اللہ لکھنوے فرنگی محلی رجوع آوردہ بعد فراغ علمی واز دواج خود اولاً بعہدہ
مدرسی مدرسہ شاہی وثانیاً بتالیف بعض مجلدات تاج اللغات ترجمہ قاموس ثالثاً
بعہدہ افتائے کچہری کوتوالی تا مدت بست و نہ سال مامور ماند درین ایام
بسفر حج بیت الحرام توفیق یافتہ از شیخ جمال مکی سند جدید علم حدیث گرفتہ بلکھنؤ
مراجعت فرمودہ بانصرام عہدہ افتا مصروف شد بعد عزل واجد علی شاہ حسب الطلب
نواب یوسف علی خان کہ تلمیذ وے بود برامپور رسیدہ خدمت قضا و افتا و مرافعہ
وغیرہ بدو تفویض یافت و تا عہد نواب کلب علی خان رئیس رامپور بدستور بعہدہ
مفوضہ مامور بود واقع چہار دہم برمضان روز یکشنبہ سال ہزار دو صد و نود و چہار ہجری
بمقام رامپور داعی اجل را لبیک گفتہ رحلت فرمود وہمانجا مدفون گشت طاب اللہ
ثراہ دو فرزند ارجمند مسمیان لطف اللہ و بشارت اللہ عقب خود گذاشت ہر دو
برامپور قیام پذیرا اند حکیم لطف اللہ در تاریخش چند اشعار عربے گفتہ مقطع آن کہ
شامل مادہ تاریخ است اینست ؎ فانا اللطف خضت تاریخا ٭ لسنی موتہ وما اختاہ
قبوجہ الجمیل یا بشری ٭ قیل مثواہ طاب طیب ثراہ ٭ مولوے محمد یحیی تاریخش چنین گفتہ
؎ تاریخ وفات گفت یحیی ٭ گنجینۂ علم وفضل صد آہ ٭ مسودا و راقم در سنہ ۱۲۶۲ھ
بمقام لکھنؤ بجہت طلب علم در انجا وارد بود صاحب ترجمہ را دیدہ عشک

مزاج یافت وبا اصاغر کرم توجہی مے نمود از تصانیف رائقہ او کتب ذیل یادگار ماند مفید الطلاب فی خاصیات الابواب ۔ القول الفضل فی ہمزۃ الوصل ۔ عقود الاجیاد فی مجہول اختار وانتقاد ۔ نوادر الاصول فی شرح الفصول در علم صرف غایۃ البیان فی تحقیق السبحان ۔ رسالہ ترکیب بسم اللہ در نحو خلاصۃ النوادر ۔ نوادر البیان فی علم القرآن رسالہ مدّہ فی وجود الغنہ در قرأت ۔ القول المانوس فی صفات القاموس ۔ نور الصباح فی اغلاط الصراح ترجمہ بعض مجلدات قاموس در علم لغت ترجمہ فقہ اکبر و وصیت نامہ امام ابوحنیفہ و ترجمہ حقیقۃ الاسلام و ہدایۃ النور فیما یتعلق بالاظفار والشعور ۔ زاد السبیل الی دار الخلیل و حواشی مالا بد منہ و رسالہ طہر متخلل در دینیات ۔ حاشیہ بر شرح سلم مولوی حمد اللہ سندیلی و شرح ضابطۃ التہذیب و شرح خطبہ قطبی ۔ در منطق ۔ رسالہ قوس قزح و رسالہ تناسخ و رسالہ تحقیق علم واجب در حکمت و رسالہ سبع عرض شعرہ موسومہ مفید البصیرہ در حساب ۔ حاشیہ بر شرح چغمینی در ہیأت ۔ رسالہ تشبیہ واستعارہ در علم بیان رسالہ عروض با قافیہ و میزان الافکار شرح معیار الاشعار و قصیدہ لامیہ فارسیہ وغیرہا

شیخ سعد الدین لکھنوی بن شیخ الاسلام شیخ سعد اللہ کندوری فراز لکھنوی جامع بود میان علم ظاہر و باطن ومدام بدرس وافادہ علوم دینیہ اشتغال داشت و در مدرسہ وی طلبہ مستعد رجوع مے کردند طبع شریفش مائل بشعر بود و تخلص او سعدی است از نتائج فکر اوست ~~ چو داری موسئے چون قل ہو اللہ ٭ خطی درکش بگرد ماسوی اللہ ٭ ولہ چون دوست موافق است سعدی ٭ سہل است جفای ہر دو عالم ٭ ولہ گرہ برعیوب کس نکنی ٭ خندہ بر عیب دیگران چہ زنے ٭ بست ونہم جمادی الاول سال ہشت صد وہشتاد ویک ہجری رحلت بدار البقا فرمودہ اعداد مخدوم قطب الاولیا موافق سال وفاتش اند

شیخ سعد الدین خیرآبادی پدرش قاضی خیرآباد بود شیخ اولاً از حفظ قرآن مجید فراغ نمودہ بحلقہ تلمذ مولانا اعظم لکھنوی در آمد تکمیل تحصیل علوم کردہ مرید شیخ مینا لکھنوی گشت بعد وفات پیر خود بخیرآباد وطن مالوف خود رفتہ بدرس وارشاد صارف الاوقات ماند

تا آنکہ در سال ہشت صد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافت شرح مصباح و شرح کافیہ و شرح جامی و بزودی و شرح رسالہ مکیہ مسمی بہ مجمع السلوک کہ لبسی از ملفوظات و حالات شیخ مینا دروی درج کردہ از دست قبرش در خیر آباد دہست یزار و تبرک بہ۔

ملا سعد الدین دہلوی گنجینۂ پر الفضایل بود شرح کنز الدقایق دمنار از عمدہ تصانیف او ست در سن ہفت صد و نود و یک ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

طاب ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ

مولوی سعد الدین صادق دہلوی ابن مولوی امان اللہ شہید بسال یازدہ صد و بست و ہفت ہجری متولد شدہ از والد ماجد خود علوم تحصیل کردہ بر مسند افادہ متمکن گشت و در اکثر مباحثات بر معاصرین غالب مے آمد تاریخ بست و سوم ذیحجہ سال یازدہ صد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافتہ و قریب مدفن والد خود مدفون گردید

مولانا سعید سمرقندی اعلم العلماء روزگار بودہ اکتساب علوم از ملا احمد جند و ملا محمود سرخ و ملا عصام الدین ابراہیم نمودہ در سال نہصد و شصت و شش ہجری بہ ہندوستان آمدہ ملازمت اکبر بادشاہ ممتاز شدہ کیفیت درویشی و انکسار غالب داشت خوش طبع و فصیح و بلیغ و شفیق بر تلامذہ بود صحبت او بادشاہ را خوش مے آمد

در سال نہصد و ہفتاد ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

مولوی سلام اللہ محدث رامپوری بن شیخ الاسلام بن حافظ فخر الدین از اولاد امجاد شیخ عبد الحق محدث دہلوی فقیہ و محدث و مفسر بود علوم متداولہ از والد ماجد خود شیخ الاسلام مصنف شرح فارسی صحیح بخاری و رسالہ طرد الاوہام عن اثر الامام الہمام و کشف الغطاء عما لزم للموتی عن الاحیا حاصل کرد و سند اجازت حدیث وغیرہ یافت جد امجد او حافظ فخر الدین نیز علامہ عصر بود از تصانیف حافظ مذکور شرح فارسی صحیح مسلم و شرح فارسی عین العلم و شرح حصن حصین یادگار روزگار اند بالجملہ صاحب ترجمہ بعد اکتساب علوم بجا اسلاف خود بر مسند افادت و افاضت متمکن بودہ در نشر علوم مے کوشید بماہ جمادی الثانی وقت شام سال دوازدہ صد و بست و نہ و بقوے

دوازده صد وسه ہجری رحلت کرد تصانیفه المشهورة کمالین حاشیه جلالین ۔ محلی شرح موطا که آنرا درسن دوازده صد و پانزده ہجری تصنیف نمود تاریخ آن ہو الفوز الکبیر است ترجمہ فارسے صحیح بخارے ۔ ترجمہ فارسی شمائل ترمذی ۔ رسالہ اصول حدیث بزبان عربی

مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری

ابن شیخ برکت اللہ صدیقی رئیس بدایون عالم العلوم کالشمس بین النجوم ذات بابرکاتش مستغنی از توصیف و تعریف است مؤلف اوراق نیز چندی خوشه چینی خرمن فیض آن بزرگوار نموده رسالۃ الاسناد که وقت اعطاے سند بہ مخدومی مولوے شاہ محمد عادل ارشد تلامذه خود جناب موصوف بزبان فارسے تصنیف فرموده اند بنابر بیان ترجمہ شریف کافی است ازان رسالہ ترجمہ حالیہ بر سبیل اختصار حوالہ قلم نموده مے آید و ہو ہذا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مے گوید سلامت اللہ بدایونی مولد صدیقی نسب حنفی مذہب قادری مشرب که فقیر تحصیل کتب درسیه متداوله از خدمت چند فضلاے عصر نموده اولاً در حداثت سن از خدمت مولانا ابو المعالی بن مولانا عبد الغنی بدایونی که سلسله درس ایشان به ملا جلال الدین دوانی میرسد استفاده کرده درعرض مدت دوسال از میزان صرف تا شرح جامی بر کافیه و شرح تہذیب یزدے خواندم بعد ازان از خدمت مولوے ولی اللہ رحمۃ اللہ له از تلامذه مولانا باب اللہ جونپوری بودند تحصیل قطبی و میبذے و رشیدیہ مناظره بعمل آمد بعد ازین ہمینکه مولوے صاحب بداعیہ ضرورے مراجعت بوطن خود فرمودند حسب ارشاد ہدایت بنیاد حضرت پیر و مرشد برحق سید شاه آل احمد مارہروی قدس سره العزیز بخدمت شریف مولانا محمد مجد الدین عرف مولوے مدن صاحب که دران زمان از کلکته مراجعت فرموده عزت افزاے سکنه بریلی بودند حاضر شده تکمیل تحقیق و تدقیق کتب درسیه متعارفه از زواہد ثلاثه و قاضے مبارک و حمد اللہ شرح سلم و مطول تفتازانی و صدرا و شمس بازغه و شرح عقائد جلالی

با ملا یوسف وحاشیہ ملا کمال الدین وہدایہ فقہ حنفی ومسلم الثبوت وبیضاوی وغیر آن اتفاق افتاد وجناب مولانا بفرط عنایت در اندک فرصت ہر قدر ہا کہ از ذخیرہ مبلغ معلومات بہ تحویل خود بدولت داشتند تفویض ہن ہیچ کارہ فرمودند وحق اینست کہ جل تحقیقات وتدقیقات کہ معارکہ آرا ومزال اقدام علما وفضلا است ازمین ارشاد جناب ممدوح درکیسہ استعداد وم فراہم شد واللہ یضاعف لمن یشاء وبعد طی مرحلہ تحقیق وتدقیق کتب درسیہ برطبق فرمان واجب الاذعان جناب پیر ومرشد برحق قدس سرہ ذخیرہ اندوز سعادت تہا از خدمت سراپا موہبت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی انار اللہ برہانہ گردیدہ درصدد تحقیق وتنقیح وسند کتب احادیث وتفاسیر افتادہ فائدہ ازین مائدہ عامرہ گرفتم چنانچہ صحاح ستہ وکتب تفاسیر را از حضور مولانائے ممدوح ومولانا رفیع الدین برادر کوچک ممدوح کہ تبحر تام در جملہ علوم خاصۂ علم حدیث وتفسیر داشتند بعرض سند رسانیدم تا آنکہ از فیض مجالست وخدمت این ہر دو بزرگ فہم معانی احادیث وادراک حقائق ودقائق تفسیر بمذاق طبع حاصل شد آخر کار جناب مولانائے ممدوح تفقد کریمانہ بحال این خاکسار فرمودہ بہ اجازت صحاح ستہ ومشکوٰۃ المصابیح وحصن حصین وکتاب المسلسلات ودیگر کتب احادیث وتفاسیر ورسائل مصنفہ خود ونیز کتب مؤلفہ والد ماجد خود سرفراز فرمودہ رخصت فرمودند مجملاً فقیر سند کتب درسیہ تمام وکمال از خدمت مولانا مجد الدین شاہ جہان پوری دارد وسند کتب احادیث وتفاسیر قراءۃً وسماعۃً ودرایۃً واجازۃً از ذروۃ المحدثین واسوۃ المفسرین مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی وبرادر ایشان مولانا رفیع الدین دارد وحضرت ایشان از والد ماجد خود شان مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی دارند وحضرت ایشان حال اسانید متنوعہ خود در کتاب الارشاد الے مہمات الاسناد بہ تمامتر تفصیل نوشتہ انتہی ملخصاً مولانا صاحب الترجمہ حین حیات خود مسجدے بمقام کانپور وطن خود در سال یک ہزار ودو صد وشصت وہفت ہجری تعمیر فرمودند کہ تاریخ بنائے از فقر ہاے ۔ ان ہذا الا بیت اللہ ۔ وما ہذا الا مسجد الفردوس ۔ وواللہ

ہوالغنی الحمید مے برآید چونکہ نفس قدسی آنحضرت مفید عام و مفیض انام بود صدہا علما و
فضلائے نامی زیر سایہ دامان تلمذ و درس آن خاتم العلما برخاستہ اند با این ہمہ کتب مصنفہ
آنحضرت معزے الیہ دال بر ذخیرہ علمی شان موجود اند ازانجملہ کتب ذیل ہستند تحفۃ الاحباب
و معرکۃ الآراء و برق خاطف در مناظرہ اہل سنت و شیعہ و تحریر الشہادتین شرح
سر الشہادتین در بیان شہادت سید الشہدا رضی اللہ عنہ و تعدادکی رحمت خرد و کلان
در بیان میلاد سرور کائنات علیہ الصلوٰۃ والتحیات و رسالہ شہاب ثاقب در
سقوط کواکب و حقائق احمدیہ در علم حقائق و بحر التوحید در بیان شطحیات اولیاء اللہ
و اسرار العاشقین در حل اقوال و اشعار عربیہ و فارسیہ بطریق صوفیہ کرام و رسالہ کشفیہ
بجواب ایرادات بعض جہلہ کہ بوجہ ناواقفیت از اصطلاحات حافظ شیراز بر چند اشعار
حافظیہ وارد نمودہ اند و ترجمہ دو تا رسالۂ شیخ محی الدین بن العربی در بیان لطائف
موسومہ معائنات صوفیہ و مکاشفات قدسیہ و رسالہ نغمات حالات و رسالہ
اشباع الکلام فی اثبات المولد والقیام و رقعات کشفی و شرح مثنوی گل کشتی و رسالہ الوان
در بیان جواز و عدم جواز الوان و رسالہ در تحقیق جواز مصافحہ و معانقہ عیدین و رسالہ مجموعہ
استفتہا کہ اجوبہ ہر یک خود تحریر فرمودہ اند و رسالۃ الاسناد در بیان کیفیت تحصیل علوم
مختلفہ متداولہ و استحصال اسناد علوم از اساتذہ۔ مولانا را طبع شعرگوئی ہم بود بنابران
تخلص خود کشفی مے کردند و دیوان کشفی کہ مجموعہ اشعار آبدار فارسی است مشتے
نمونہ از خروارے بہ میزان فہم باید سنجید چند اشعار از دیوان مذکور بطور نموذج نوشتہ
مے شوند ؎ آنانکہ بر خیال تو جان را فدا کنند ٭ بینند اگر نہ دیدہ جمالت چہا
کنند ٭ محو نظارۂ رخ خوب تو دیدہ ہاست ٭ آئے کہ خاک پائے ترا توتیا کنند ٭ ترسم کہ رفتہ
رفتہ فتنہ طشت من ز بام ٭ یاران اگر کلافۂ عشق تو وا کنند ٭ غیر از جفا ندید دل من
ز مہوشان ٭ این ہم حکایتے است کہ خوبان وفا کنند ٭ بیمار عشق بہ نشود از دم مسیح ٭
بیہودگی نگر کہ طبیبان دوا کنند ٭ تنہا نہ من سبکرو گلزار وحدتم ٭ زندان تمام تکیہ
بدوش صبا کنند ٭ آئینہ را بدست نگیرند زینہار ٭ خوبان اگر معاینۂ یار ما کنند ٭ ٭

تا ہر تو حق شناس تی راہ خود بگیر؛ خاصان حق ہمیشہ بمن اقتدا کنند؛ تروانم چنانکہ ملائکۂ آسمان؛ نام مراوظیفہ بجائے دعا کنند؛ حرف حزین بگفتۂ حافظ نمے رسد؛ کشفی تو کیستی کہ ترا مرحبا کنند؛ بالجملہ ہر کملے را زوالی است وکل نفس ذائقۃ الموت مسکن دل ہر صاحب خیالے آہا غم آہا کہ آن آفتاب فلک تحقیق و تدقیق واقع سوم رجب یوم سہ شنبہ سال یک ہزار و دوصد و ہشتاد و یک ہجری زیر افق عدم پنہان شدہ در کانپور پیش مسجد خودش بزمین سپردند طاب اللہ ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ قطعۂ تاریخ وفات آن مرجع العلوم بر سنگ بالین مزارش چنین کندہ اند ـــہ مظہر کشف و کرامات جناب کشفی؛ ہادی راہ خدا کاشف راز عرفان؛ شدہ برخاستہ خاطر چو ازین گلشن دہر؛ رفت و رچشم ردن جانب باغ رضوان؛ سال تاریخ قلمبند نمودم ارشد؛ یوم ہفتہ سوم از ماہ رجب شد زجہان؛

حاجی سلطان تھانیسری بزیارت مکۂ معظمہ و مدینہ طیبہ مشرف شدہ و علوم نقلیہ را خوب ورزیدہ و مدتے مدید در خدمت اکبر بادشاہ بودہ حسب الحکم بادشاہ موصوف چہار سال بہ ترجمہ کتاب مہابھارت موسوم برزم نامہ بطریق انفراد و استقلال اشتغال داشتہ بنائے کہ از نقیب خان شروع شدہ بود انرا باتمام رسید ہنگام ترجمہ نویسی مہابھارت یکے از وے پرسید کہ این چیست کہ مے نویسید گفت کہ حرف دہ ہزار رسالہ را بزبان حال موافق مے سازم

قاضی سماء الدین الملقب بقتلق خان وزیر سلطان حسین شرقی کہ اعلم العلماء وقت بود در سال ہشت صد و ہشتاد و چہار ہجری بدست سلطان بہلول لودے اسیر شدہ بزندان رفت و از محبس مومنان رہائی یافت

مولانا سماء الدین دہلوی جامع بود میان علوم رسمی و حقیقی و تقوے و ورع از دنیا زیادہ بر ما یحتاج اختیار نکردہ و پیش مولانا سناء الدین شاگرد میر سید شریف جرجانی تلمذ کردہ و از ملتان بسبب بعضے وقائع برآمدہ مدتہا در رتھمبور و بیانہ وغیرہ گذرانیدہ بدہلی آمد و توطن کرد مرید شیخ کبیر است و سن ہم کبیر داشت در آخر عمر حاسہ بصرش رفتہ بود حق سبحانہ تعالیٰ بے واسطہ علاج بصارت را بوے رد کرد

برلمعات شیخ فخرالدین عراقی حواشی نوشتہ کہ بحل معانی آن کافی ووافی است ورسالہ مفتاح الاسرار ہم از تصانیف اوست تاریخ ہفتدہم جمادی الاول سن نہصد ویک ھ وفات یافتہ قبراو در دہلی بالاے حوض شمسی است رحمہ اللہ مولانا تراب علی لکھنوی از اولاد امجاد شان ہستند

مولوی ضیاءالدین احمد بدایونی ابن مولانا محمد شفیع بن مولانا عبدالحمید ابن مولانا محمد سعید ابن مولانا محمد شریف ابن مولانا محمد شفیع بدایونی ولادت وے درسال دوازدہ صد ونوزدہ ہجری بظہور رسیدہ چنانچہ ظہور حق نام تاریخی ویست اکثرے ازعلوم درسیہ بخدمت مولانا فضل امام خیرآبادی وعلم حدیث وتفسیر بخدمت مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی تحصیل نمودہ فوائد متعددہ درنحو وحاشیہ قاموس درلغت ودیگر مسودات عربیہ ازتالیفاتش یادگار ماندوے رحمۃ اللہ علیہ بیعت بخدمت عم خود مولانا عبدالمجید عین الحق داشت بماہ محرم سال دوازدہ صد وہفتاد وہشت ہجری رحلت فرمودہ

سید احمد گیسو دراز کالپوی جامع علوم ظاہر وباطن مرید پدرخود سید محمد کالپوی بود گیسو درازکردنش بمتابعت سید محمد گیسو دراز بود کہ در دکن آسودہ اند کتاب جوامع الکلم بعبارت عربی درشرح اسماے حسنیٰ ومشاہدات بزبان فارسے درحقائق ومعارف ازتصنیفات اوست درسال یک ہزار وپنجاہ وہشت رحلت فرماے عالم بقا شد قدس اللہ سرہ

سید احمد مجاہد راے بریلوی گو بظاہر بجرگہ علماے ظاہر معدود نبود مگر باطن او بنور علم الٰہی معمور بودہ وے ازخاندان سادات تکیہ راے بریلی است کہ دران خاندان عالی پیش ازین بسیاری از اولیاءاللہ گذشتہ اند مثل شاہ علیم اللہ کہ وفاتش درسال ہزار وصد وشش ہجری وشاہ محمد عدل عرف شاہ لال متوفی سن یازدہ صد ونود ودو ہجری سید احمد قدس سرہ مرید وخلیفہ مولانا شاہ عبدالعزیز مرحوم بود درسال دوازدہ صد وسی وہفت ہجری بزیارت بیت اللہ مشرف شدہ بسال دوازدہ

صد وسی و ہشت ہجری مراجعت نمودہ بمسکن خود رسیدہ ہفتم جمادی الثانی سال دوازدہ صد وچہل ویک ہجری روز دوشنبہ وقت عصر از تکیہ رای بریلی بعزم جہاد فی سبیل اللہ ہجرت فرمودہ بتاریخ بست وچہارم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وچہل وشش ہجری متصل بالاکوٹ واقع ملک پنجاب شربت شہادت چشید۔ شکر اللہ سعیہ

سید محمد دہلوی بن سید مبارک بن سید محمد بن سید محمود کرمانی جامع کتاب سیر الاولیا کہ دران احوال مشایخ چشتیہ جمع نمودہ وے بصغر سن بشرف بیعت شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ مشرف شدہ وبعد از بخدمت خلفاے او بودہ از شیخ نصیر الدین محمود کہ اجل خلفاے شیخ موصوف بود تربیت یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

سید محمد گیسو دراز ساکن گلبرگہ ابن یوسف الحسنی الدہلوی خلیفہ راستین شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی جامع بود میان سیادت وعلم وولایت وشانے رفیع ورتبتی منیع وکلام عالی داشت دراوائل حال بدہلی تشریف داشت بعد رحلت فرمودن پیر خود بدیار دکن رفت وقبولی عظیم یافت وہمانجا رحلت فرمود اوراگیسو دراز ازان گویند کہ روزے او باچندے دیگر از مریدان پالکی شیخ نصیر الدین محمود برداشتہ بودند وقت برداشتن گیسوے او بسبب درازی در پایہ پالکی بند شد واو بسبب رعایت ادب واستغراق بہ برآوردن گیسو مقید نہ شد وہم بران وضع کہ واقع شد مسافت بعیدہ قطع کرد چون شیخ برین معنی اطلاع یافت خوشحال شدہ این بیت انشا فرمود

ہرکو مرید سید گیسو دراز شد ٭ واللہ خلاف نیست کہ او عشق باز شد ٭ بعض مریدانش کہ محمد نام داشت ملفوظاتش موسوم بجوامع الکلم جمع کردہ واز تصنیفات خاص وے کتاب اسماء است کہ حقائق ومعارف بزبان رمز وایما والفاظ واشارات بیان فرمودہ

مفتی سید محمد لاہوری بن مفتی غلام محمد لاہوری صاحب علم وعمل بود کتاب خلاصۃ المدارج ونفقہ محمدی ومخزن الفرایض از تالیفات اوست بارادہ زیارت حرمین شریفین قدم براہ سفر نہادہ کہ ناگاہ متصل ٹھٹھہ کوٹ سفر آخرتش پیش آمد روانہ دار البقا گردید

سید محمد قنوجی از فرقۂ سادات رسول دار و استاد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ ماہر علوم ریاضیہ وادبیہ بود حاشیہ مطول از تصانیف اوست

مولوی سید محمد برہانپوری ابن شاہ فضل اللہ نایب رسول اللہ دانشمند بزرگ و عارف سترگ بعد وفات پدر وسادہ آرای افادہ علوم در برہانپور شد از تصانیفش کتاب تحفۃ المرسلہ مشہور و معروف ست

سید محمد مکی الدہلوی ابن سید جعفر المکی تبحر دانشمند خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی در توحید و تفرید مقام عالی داشت کتاب بحر المعانی و دقائق المعانے و حقائق المعانے و رسالہ اسرار روح و رسالۂ پنج نکات و بحر الانساب در بیان نسب اہل بیت از تصانیف اوست بعہد سلطان بہلول لودے در سن ہشت صد و نود و یک ہجری رحلت فرمود

میر سید محمد امروہی عالم باعمل صاحب صلاح و تقوی و ورع بود از سید جلال تلمیذ سید رفیع الدین در بدایون تحصیل علوم کردہ بعد از تحصیل کمالات بدرس و افادہ مشغول شد در اواخر در سلک ملازمان درگاہ بادشاہی بمرتبہ اختصاص رسیدہ بمنصب میر عدلی عز امتیاز یافت و درین منصب جلیل القدر طریق عدالت و انصاف و صدق و امانت سلوک داشتے تا زمانیکہ او بدربار اکبرے بود ہیچ مبتدعی و ملحدی را قدرت رخنہ انداختن در دین اسلام نبود بعد از و نام میر عدلے بر سائر مردم مجازی و عاریتی گشت در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بحکومت بھکر فائز شدہ ہمانجا در سن نہصد و ہشتاد و شش ہجری بجوار رحمت حق پیوست

سید محمد بلگرامی ابن سید عبد الجلیل الحسینی الواسطی بلگرامی در علم ادب کمالی داشت شاگرد سید طفیل محمد اتردلوی بود و استفادہ فنون عربیہ و فروع ادبیہ از والد خود کردہ کتاب الجزء الاشرف من المستطرف منتخب کتاب مستطرف از مؤلفات اوست کہ در سال یک ہزار و یک صد و پنجاہ و پنج ہجری انتخاب کردہ ہشتم شعبان شب شنبہ سال یک ہزار و یک صد و ہشتاد و پنج ہجری وفات یافتہ در بلگرام مدفون شد طاب اللہ ضریحہ

شیخ سیف الدین سرہندی ابن شیخ محمد معصوم ابن شیخ احمد مجدد قدس سرہم جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود اکتساب علوم از والد ماجد خود کردہ و ہم در طریقت مرید وے و بہ لقب محی السنہ مشہور بود و با ارباب دنیا تعلق نداشت بمجرد شنیدن نام اللہ تعالی حالتی بر وی طاری مے شد در سال ہزار و نود و ہشت ہجری وفات یافتہ قدس سرہ

حرف الشین المعجمہ

شاہ احمد شرعی ساکن چندیری دانشمندی متبحر و در دینی کامل کبیر السن جامع جمیع علوم عقلیہ و نقلیہ رسمیہ و حقیقیہ بود در دیار چندیری ملک مالوہ توطن داشت وی در جواب ابیات صاحب کشاف کہ در طعن اہل سنت و جماعت وارد اشعار ہمان وزن و قافیہ گفتہ ہست **اشعار صاحب کشاف** وجماعۃ سموا ہواہم سنۃ ٭ جماعۃ حمر لعمری موکفہ ٭ قد شبہوہ بخلقہ تخوفوا ٭ شنع الوری فتستروا بالبلکفہ ٭ **جواب شاہ احمد شرعی** عجبا لقوم ظالمین تلقبوا ٭ بالعدل ما فیہم لعمری معرفہ ٭ قد جاءہم من حیث لا یدرونہ ٭ تعطیل ذات اللہ مع نفی الصفہ ٭ وفات او در سن نہصد و بست و ہشت ہجری بوقوع پیوستہ شیخ عبد الغنی سنبہلی کہ دانشمند متشرع و متعبد بود شاگرد اوست ۔

شیخ شاہ محمد فاروقی از اکابر علمای جونپوری بورع و تقوی موصوف و ہموارہ بافادہ و درس علوم معروف بود و ملا محمود جونپوری نبیرہ اوست شیخ موصوف در سال ہزار و سی و دو ہجری وفات یافتہ روح اللہ روحہ

شرف الدین احمد منیری ابن یحیی المنیری وی از مشاہیر مشائخ ہندوستان ہست چہ احتیاج کہ کسی ذکر مناقب وی کند او را تصانیف عالیہ ہست از جملہ تصانیف او مکتوبات مشہور و لطیف ترین تصانیف اوست بسیارے از آداب طریقت و اسرار حقیقت در آن اندراج یافتہ و بر آداب المریدین نیز شرحے دارد و وے مرید خواجہ نجیب الدین فردوسی ہست قبر شیخ شرف الدین در بہار ہست یزار و یتبرک وی رحمۃ اللہ علیہ در سال ہفتصد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافتہ

مفتی شرف الدین رام پوری ماہر علوم فلسفہ و منطق مشہور ہست داماد

ملا احمد ولایتی بود در سال دوازده صد و پنجاه و شش ہجری ہنگامیکہ از کلکتہ برامپور میرفت
و راثناے راه بہ فتح پور ہنسوه بنابر فاتحہ خوانی قبر مولوی محمد سعید داماد خودش کہ بدرگاه سید شاه
راجی قدس سره مدفون اند بمسکن برادر کلانم حکیم احسان علی خان فرود آورده در آن وقت
راقم ہیچمدان صغیر السن بود لاکن ہنوز حلیہ او بصفحہ خیالم مرتسم ہست کہ وے میانہ قد سیاه
رنگ سفید ریش نحیف الجثہ ضعیف القوی بود از تصانیف او سراج المیزان در منطق
و شرح سلم تا لا یجد ولا یتصور و بعض فتاواے فقہیہ مشہور اند

حکیم شریف خان دہلوی طبیب مشہور و معروف ہست عجالہ نافعہ و تالیف شریفی
و علاج الامراض و دستور الفصد و حاشیہ نفیسی و حاشیہ شرح اسباب وغیره از تصانیف اوست
وفاتش در سال دوازده صد و سی و یک ہجری واقع شده شاعری تاریخ فوتش این چنین یافتہ
ع دریغا ازین دار فانی گذشت ٭ حکیم و طبیب و لطیف و ظریف ٭ خرد گفت
سال وفاتش بمن ٭ صد افسوس مرزا محمد شریف

مولانا شعیب دہلوی پدرش ملا منہاج در صغر سن از لاہور بقصد تحصیل علم در دہلی آمد
و در تحصیل علوم ریاضات شاقہ کشید بعده در عہد دولت سلطان بہلول لودی مفتی شہر شد
و ہمین جا سکونت ورزید مولانا شعیب عالم و عامل در صورت و سیرت ملک تمثال بود و
در وعظ و تذکیر بے نظیر زمان خود وقتیکہ وعظ گفتی و قرآن خواندی ہیچ کس را مجال
عبور ازان راه نبودے اگرچہ خود بار گران بر سر داشتی ایستاده شدے و استماع نمودی
و او را در وعظ بحسب اختلاف مقامات وعد و وعید حالات عارض شدے
جمیع اکابر و علماے شہر دہلی در پاے وعظ او حاضر شدندی و اکثر از موالی و آہاے شہر
در ابتدا شاگرد او بودند بسال نہصد و سی و شش ہجری وفات یافتہ قبرش در دہلی
بر بالاے حوض شمسی ہست نور اللہ مرقده

قاضی شمس الدین شیبانی دانشمند متبحر بود از دہلی در زمان تغلق شاه بنارنول رفت
و در بدایت حال کہ ہنوز سنت نکاح در دست او نیامده بود بقصد زیارت خانہ کعبہ برآمد
و چون بگجرات رسید در مسجدے درآمد واعظی معتزلی مذہب بر منبر برآمده تقریر مذہب

اعتزال کہ در سادہ خلق افعال عباد ہست کرد و گفت این دست منست اگر بکشایم من بکشایم و اگر
بربندم من بربندم ہیچ کس را از حاضران قوت مجادلہ او نبود قاضی شمس الدین گفت اگر قدرت
بدست تست چرا دست بر پشت برہنہ بندے حاکم گجرات را این دخل وے خوش آمد و
جاریہ کہ از دار الحرب آوردہ بودند پیشکش او کرد و از وے اولاد شد حق سبحانہ در اولاد
او برکت داد و علم بخشید رحمۃ اللہ علیہم اجمعین یکے از اولاد او بنام تاج الافاضل بود از
وے پنج پسر شدند ہمہ دانشمند و متقی یکے از پسران او قاضی مجد بود پدر شیخ احمد مجد کہ
ذکر او در حرف الف گذشت داو را ہفت پسر ہمہ عالم و عامل بودند

مولانا شمس الدین یحیی اودہی وی از تلامذہ مولانا فرید الدین شافعی است کہ شیخ
الاسلام اودہ بود از اودہ بنا بر تحصیل علم بدہلی قدم آوردہ و بخدمت مولانا ظہیر الدین بھکری
تلمذ نمودہ از مشاہیر علماے شہر دہلی گشت بیشتر مردم شہر در تلمذ بوے انتساب مے کردند و
بآن نسبت مفتخر و مبتہج بودند گویند او را شرحے است بر مشارق الانوار و دانان نقل کردہ کہ تا استاد
نبی فقط وے روزے با مولانا صدر الدین نادوے بخدمت شیخ نظام الدین اولیا
قدس سرہ آمد شیخ پرسید در شہرے باشید چیزے تعلم مے کنید گفت آرے بخدمت مولانا
ظہیر الدین بھکری اصول بزدوی می خوانیم شیخ ایشان را از بعضی مواضع کہ باشکال مشہور بود
پرسید گفت کہ سبق ما ہمین جا رسیدہ است این حرف بر ما نیز مشکل ماندہ است شیخ آنرا
حل کرد ایشان را اعتقاد در حق شیخ راسخ شد بعد از مدتے مولانا شمس الدین یحیی مرید شد
و بمرتبہ کمال رسید و از اعاظم خلفاے شیخ گشت در میان یاران اعلی شیخ معظم و مکرم و صاحب
صدر شد و از تکلفات و مراعات رسم و عادات مبرا و از تعلق تزویج معرا بود و کمتر کسے را مرید
گرفتی شیخ نصیر الدین محمود کہ از تلامذہ اوست در مدح وے گفتہ شعر سألت العلم من
احیاک حقا فقال العلم شمس الدین یحیی چون زمانیکہ سلطان محمد تغلق شاہ دہلی تیغ قہر و سیاست
بر خلائق خصوصا بطائفہ مشائخ آختہ بود مولانا شمس الدین یحیی را طلبیدہ گفت مثل تو دانشمندی
اینجا چکند بکشمیر برو و در بتخانہاے آن دیار بنشین و خلق خدا را باسلام دعوت کن مولانا از پیش
سلطان براے تہیہ اسباب سفر برآمد و گفت کہ من شیخ را بخواب دیدہ ام کہ مرا می طلبید مردم

چه می گویندس بخدمت خواجه خود میروم ایشان مراگجامی فرستند فردائے آن روز بر سینه او دنبلی
برآمد بیمار افتاد این خبر بسلطان رسید حکم کرد که او را بدرگاه ما بیارند مبادا که بهانه میکرده باشد
درهمین اثناء بسال هفتصد و چهل و هفت هجری ازین عالم رحلت فرمود قبر او در یاران
چبوتره در دهلی است رحمة الله علیه

مولوی حافظ محمد شوکت علی صدیقی سندیلی ابن چودهری سند علی بن چودهری

منصب علی تاریخ نوزدهم محرم الحرام یوم الخمیس سال دوازده صد و سی و چهار هجری ولادت
یافتند جد شان چودهری منصب علی بخوشی نبیرهٔ اولین خود هزار روپیه صرف فرمود درگاه
عمر شریفش قریب به سال رسید دنبلی زیر کمر برآمد که از صدمه آن اعصاب پا تشنج
شده هردو پا لاغر و کوتاه گشتند دماغ رفتار شدند با وجود تداوی اطبائے عمر ایشان
آفت مخلصے دست نداد بعمر چهار سال و چهار ماه و چهار روز که معمول شرفای مسلمانان
هندوستان است رسم تسمیه خوانی بظهور پیوست حفظ قرآن مجید از سید فتح الله سندیلی
و حافظ محمد ابراهیم خیرآبادی نموده بچهار سال فراغت یافته در خدمت مولوی سید
فقیه الله سندیلی و ملا اسرار علی بخاری قدیری مستفید شدند بعده والد ماجد شان یعنی چودهری
سند علی مولوی تراب علی ابن شیخ شجاعت علی لکهنوی را که دانشمند متبحر بودند بمشاهره پنجاه روپیه
نقد باضافه خوراک و پوشاک و صرفه چند طلبه بنابر تعلیم صاحب ترجمه ملازم کردند که در مدت
قلیل از کتب درسیه بخدمت مولوی معزی الیه فراغ حاصل کردند لیکن والد ماجد
شان چودهری سند علی قبل از فراغ داعی اجل را اجابت لبیک گفته رهگرای عالم بقا شدند
اعمام شان چودهری حشمت علی و چودهری عظمت علی که موجود بودند تقریب فراغ بکشاده
پیشانی تمام بصرف پانزده هزار روپیه بانجام رسانیدند جزاهم الله خیرا درین تقریب بسیاری
از علما و صلحاء و طلبه و حفاظ و اطبا و حجاج و مشایخ مدعو بودند صاحب ترجمه بعد نماز جمعه
وعظ آیهٔ کریمه وعلم آدم الاسماء الآیة گفتند بوره سورهٔ فاتحه و حدیث انما الاعمال بالنیات
خواندند و علماء موجودین از دست خاص دستار فضیلت بفرق مبارکش بستند و
مولوی تراب علی را یک هزار روپیه نقد و دوشاله و رومال وغیره اعمام صاحب ترجمه

تذر کردند علی ہذا القیاس دیگر علما را حسب حال بذل نمودند مشار الیہ بدرس و تربیت طلبہ علوم مصروف اند و از مولوی سید حسین احمد ملیح آبادی و شاہ خادم صفی صفی پوری و سید شاہ نوازش احمد صفی پوری و شاہ محمد علی صفی پوری بیعت و خلافت سلاسل قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ حاصل نمودہ و صدہا مردم مرید انش ہستند مؤلف ہیچمدان را در تالیف این تذکرہ از حضرتش امدادے کامل رسید کہ اداے شکرش بہزار زبان ہم نمی تواند کرد سلمہ اللہ وابقاہ واوصلہ الے ما یتمناہ **تصانیفہ الشہیرہ** حاشیہ شرح جامی الاستقصار فی الاستغفار، علم الیقین فی مسائل الاربعین ثمرات الانظار فیما مضی من الآثار غایۃ الادراک فی مسائل السواک انوار الہدے فی تحقیق الصلوۃ الوسطی۔ کشف المستور عن وجہ السحور **کتب زیر تالیف ختمہا اللہ بالخیر** رسالہ در باب طہارت مصلے۔ رسالہ انشراح الصدر بلیلۃ القدر، رسالہ بجواب بطلان خلافت خلفای ثلثہ۔ افاضۃ المنافع بمسائل اختلاف المطالع در تحقیق رویت ہلال۔ عقد اللولوء المسحور فی تکملۃ کشف المستور۔ افہام السائل بجواب مایہ مسائل۔ انشا رخود الخزا۔ تاریخ سندیلہ

قاضی شہاب الدین دولت آبادی ابن شمس الدین بن عمر الزاولی در دولت آباد متولد شدہ از قاضی عبد المقتدر دہلوی و مولانا خواجگی تلمیذ مولانا معین الدین عمرانی اکتساب علوم کردہ ہرگاہ لشکر امیر تیمور متوجہ دہلی شد قبل رسیدنش بدہلی قاضی شہاب الدین ہمراہ اوستاد خود مولانا خواجگی از دہلے بکلپے شتافت مولانا خواجگی بکالپی رخت اقامت انداخت و قاضے بجونپور رفت سلطان ابراہیم شرقی قدوم قاضے مغتنم شمردہ باعزاز و تعلیم تمام پیش آمدش و او را بملک العلما ملقب کرد قاضے وسادہ افادہ و درس بجونپور مزین فرمود و بتصنیف کتب مصروف گردید از انجملہ بحر مواج تفسیر قرآن مجید بزبان فارسے و حاشیہ کافیہ و کتاب ارشاد در نحو کہ دران تمثیل ہر مسئلہ در ضمن عبارت ادا کردہ فقیر کتاب مذکور بہ کتب خانہ مولانا مفتی علی کبیر مچھلی شہری دیدہ بود و بدایع البیان در فن بلاغت و شرح بزدوی در اصول فقہ و شرح قصیدہ بانت سعاد و رسالہ در تقسیم علوم بعبارت فارسی و مناقب السادات و فتاوای ابراہیم شاہی و غیرہ

از تصانیف وی مشہور اند تاریخ بست و پنجم رجب سال ہشت صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمود
بجونپور جانب جنوب مسجد سلطان ابراہیم کہ بنام مسجد اٹالہ شہرت دارد مدفون شد مؤلف
اوراق در سال شصت و یکم صدی سیزدہم ہجری وقتیکہ از مچھلی شہر بغازی پورے رفت
مرقدش را زیارت کردہ نوراللہ مرقدہ صاحب تاریخ فرشتہ نوشتہ کہ اصل او از غزنین است
در دولت آباد دکن نشو و نما یافتہ سلطان ابراہیم شرقی در تعظیم و توقیر او بسیاری کوشید
و بروزہاے متبرک در مجلس سلطان ابراہیم بر کرسی نقرہ مے نشست گویند
وقتے قاضی را مرضے طارے شد سلطان بعیادت او رفتہ بعد از تفتیش احوال
ما اظہار لوازم مہربانی قدحے پر از آب کردہ گرد سر مولانا گردانیدہ بنوشید و گفت بار خدایا
ہر بلاے کہ در راہ او باشد نصیب من گردان و او را شفا بخش از اینجا عقیدہ آن صاحب
تخت و تاج نسبت علماے شریعت محمدی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم معلوم میتوان کرد
کہ تا چہ غایت بود۔

شہاب الدین معمائی در فن معما گوئی مہارت کاملہ داشت ہمراہ بابر شاہ بہند آمدہ
در سلک ندماے مقرب او انتظام داشت رسالہ در تبیین و توضیح علم معما از تصنیفات
اوست بسال نہصد و چہل و دو ہجری بعہد ہمایون شاہ فوت شدہ شہاب الثاقب
تاریخ فوت اوست

ملا شگرف کشمیری از احفاد بابا عثمان گنائی و علماے نامدار کشمیر محدث و فقیہ
جامع علوم عقلی و نقلی بود ملا فیروز مفتی برادر زادہ اوست بیش علماے شہر خود کتب درسیہ
گذرانیدہ بحرمین شریفین رفتہ و از ابن حجر مکی اجازت حدیث یافت باز بہ کشمیر آمدہ بافادہ
طلبہ علوم مے پرداخت کہ اجلش در رسید بمحلہ تلاش پورہ مدفون گشت۔

حکیم شیر علی احمد آبادی بن حکیم محی الدین صدیقی والد ماجد این مسود اوراق اولاً
کتب درسیہ طبیہ بحضرت والد خود تحصیل فرمودہ بعد ازان بمقام لکھنؤ پیش حکیم امام بخش
مرحوم تلمیذ حکیم محمد اسحاق خان دہلوی مغفور مطب نمودہ فن طبابت را بحذاقت رسانیدہ
و بسرکار نواب آصف الدولہ بہادر بعہدہاے معزز مثل تحصیلدارے و فوجداری

ملازمت کردہ بعمر شیخوخت خانہ نشین شدہ بہ معالجہ مرضٰے می پرداخت و از کسی خواہان مزد
نمی شد و اوقات شبا روزی بتلاوت قرآن مجید و ورد دلائل الخیرات و صلوٰۃ پنجگانہ صرف
می نمود و غفر اللہ لہٗ بعد فراغ نماز چاشت و اشراق بر سر یکہ نشستگاہ او بود نشست
بہ پرسش احوال مرضٰے کہ موجود بودند می پرداخت و ہر یکے را علاج مناسب تجویز میفرمود
حتی الامکان نسخہ قلیل الاجزا و کثیر المنفعت تجویز نمی کرد و بخانہ کسے نمی رفت و از اہل برادری
و مردم مفلوک الحال چیزے نمی گرفت انچہ از اغنیاے بیرونی بدو می رسید ہمہ بمداوات
غربا صرف می نمودی را طریق معالجہ عجیب بود کہ تعلق بدید و شنید ندارد روزی طفلی را
پیش وے آوردند کہ بدرد گوش بیہوش بود وے گفت کہ چیزے در گوشش می کاود والد
مرحوم فرمود کہ سے حقہ بیارید چہان نمی آوردند او را انکار کرد کہ در قلمدانش بود یکی قلم تراشیدہ
در گوش ماؤف طفل نہاد و بطرفے دیگر فتیلہ سوزان نہاد بسے بر نیامد کہ طفل متبسم گردید
ہر گاہ سے را بزمین زدند بچہ ہزار پاکہ آنرا کنکھجورہ گویند برآمد مردمان ششدر شدند روزے
خمیازہ کردہ ہر دو دست بالاے سر برد ہمچنان دستہاش کشیدہ ماندند بہیچ تدبیر فرود
نمی آمدند والد مرحوم فرمود کسے کہ باین زن رشتۂ مضحکہ داشتہ باشد دفعۃً دست خود
زیر ناف زن برد ہمچنین کردند زن ماؤف ہر دو دست دفعۃً فرود آورد باوائل ماہ شعبان المعظم
سال دوازدہ صد و پنجاہ و شش ہجری حضرت قبلہ گاہ بعارضہ تپ و اسہال کبدی
مبتلا شدند حکیم مردان علی و حکیم احسان علی مؤلف طب احسانی اخلاف حضرت
شان کہ از مؤلف ہمچیدان کلان تر و دران وقت موجود بودند ہر یکے طبیب حاذق بود
بمداوے کوشیدند لاکن ع قضاے نبشتہ نشاید سترد بتدبیرے کار گر نشد بتاریخ
چہاردہم رمضان المبارک سال مذکور وقت نماز عشا کلمۂ طیبہ گویان بعمر ہفتاد و پنج سالگی جان
بحق تسلیم فرمودہ بمقابر آباے واقع احمد آباد مدفون شدند ہفت پسر یعنے حکیم
مردان علی و حکیم علی رضا و حکیم احسان علی و مولوی حکیم امان علی و حافظ قربان علی و حکیم فرمان علی
و بندہ رحمان علی مؤلف و پنج دختر اعقاب خود گذاشتند و جملہ اولاد پسری و دختری
از ذکور و اناث خرد و کلان شصت کس وقت وفات آن جناب زندہ و موجود

بودند

بودند یک روز قبل از وفات ہمہ را پیش خود طلبیدہ یگان یگان را پرسش فرمودہ رخصت نمودند مؤلف اوراق دران وقت از سال یازدہم ماہی چند تجاوز کردہ بود شعراے وقت تاریخ وفات آن سرور کہ نوک ریز خامہ فرمودند ثبت ذیل اندازان جملہ ازشیخ نیاز محی الدین سلونی شیر علی بفن طبابت بہ ملک ہند ❊ بود ہست بی مبالغہ بابو علی سہیم ❊ رحلت بخلد کرد ز دار الشفای دہر ❊ درخانہ باغ خلد برضوان بود ندیم ❊ تاریخ آن بدیہہ ز طبع صحیح ریخت ❊ افسوس بے علاج طبابت شدہ سقیم ازمولوی کفایت علی کافی مرادآبادی جو شیر علی نے کیا انتقال ❊ تو کافی مناسب یہی ہے بہر ثواب ❊ یہی سال تاریخ لکھ دیجیے ❊ بہ لوح لحد خادم بوتراب از صنعت مرادآبادی حکیم شیر علی ثانی فلاطون تھے ❊ یہ چاہا آپنے اب سیر کیجے جنت کی یہی ہے سال وفات آن کا صنعت از سر آہ ❊ ہزار حیف مسیح زمان نے رحلت کی ❊ از شاعری لکھنوی چو رفت ازجہان شیخ عالی نسب ❊ کہ راز خفی بود بروے جلی ❊ خرد از سر جہد تاریخ گفت ❊

بود باعلی حشر شیر علی ❊

حرف الصاد المہملہ

ملا صادق حلوائی سمرقندی علامۂ زمان رتبہ او ازین عالی ترست کہ در شمار شعرا در آوردہ شود ملاے خوش فہم وخوش بیان بہ مادۂ بود بعد از تردد بسیار بہندوستان آمدہ وکشان کشان توفیق رفیق او شدہ بزیارت بیت اللہ واماکن شریفہ آن دیار برد ودر سنہ نہصد وہفتاد وہشت ہجری مراجعت نمودہ قصد وطن مالوف کرد ودر اثنای راہ مرزا محمد حکیم وے را بکامل تکلیف توقف فرمودہ سبق شروع کرد وے در شعرگوئی سلیقہ خوب و فطرتی عالی داشت صاحب دیوان نسبت از نتیجہ طبع اوست ع دل گم شدہ وسخنے دہدم کس نشان ازو ❊ درخندہ است لعل تو دایم گمان ازو ❊ ولہ ضمیر دوست چو آئینہ در مقابل ماست ❊ در و معاینہ پیداست انچہ در دل ماست ❊ ولہ درد عشقت گر تو پنہان در دل وجان داشتم ❊ شد عیان از چہرہ ام ہر چند پنہان داشتم ❊

سید صبغۃ اللہ بروجی نامش سید مجد الدین بن سید روح اللہ حسینی شاگرد

شیخ وجیہ الدین گجراتی وخلیفہ او بود زمانے حسب اشارہ پیر خود بدرس وارشاد مشغول ماند وگروہی عظیم از خلائق بحلقہ تلمذ وارادت او در آمد زان بعد بحرمین شریفین رفتہ شرف زیارت حاصل کردہ بوطن خود باز آمد ودر سال نہصد ونود ونہ ہجری بمالوہ قدوم آوردہ وازانجا باحمد نگر آمدہ تا سالے بایماے برہان الملک مرزبان مالوہ مقیم بودہ باز ارادۂ حرمین شریفین رہگراے بیجاپور گشت سلطان ابراہیم بیجاپوری بخدمات لائقہ پیش آمدہ سامان سفر مہیا کرد وبر جہاز خاص سوار کردہ سمت حرمین روانہ نمود سید موصوف مع توابع وخدام بحرمین رسیدہ بعد شرف یابی زیارت در جبل احد قریب مدینۂ منورہ رخت اقامت انداخت وجواہر خمسہ محمد غوث گوالیارے را معرب نمود کتاب الوحدۃ ورسالہ ارادۃ الدقائق فے شرح مراۃ الحقائق وما لا بسع للمریدا مصنفات اوست احمد شناوی وحسن قراقی وحبیب اللہ وعبد العظیم از تلامذہ وے اند در سال ہزار وپانزدہ ہجری بمدینۂ طیبہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ رحلت فرمود رضی اللہ عنہ بَرُوَج بفتح بای موحدہ وسکون راے مہملہ وفتح واو وجیم بروزن جعفر شہریست بصوبۂ گجرات

صدر جہان پہانوی ساکن پہانی کہ دہی است از توابع قنوج سیدی فاضل خوش طبع بود وکسب کمالات در خدمت شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوہی کردہ بسعی شیخ موصوف چندین سال مفتی ممالک محروسہ بود زان بعد ہمراہ حکیم ہمام بایلچیگری نزد حاکم توران زمین رفتہ وباز آمدہ بصدارت سرفراز شد

قاضی صدر الدین جالندہری ثم اللاہوری در عہد اکبر بادشاہ قاضے بندر بہروچ ملک گجرات دانشمند متبحر از تلامذہ مخدوم الملک عبد اللہ سلطانپوری اوست بود در تحقیقات از وفائق بودہ اعتقاد باہل تصوف وطبع خوش داشت با این ہمہ بسادہ لوحے خود آن چنان مغلوب حسن ظن بود کہ اگر کسے را بشیوہ تجرید یافتی گو آنکس بےشرع بودی بملازمتش رفتی ودست بستہ ایستادی روزے یکے از بیدعان عیار باو گفت کہ خضر علیہ السلام دایم ہمراہ من مے باشد قاضے در پایش افتادہ گفت کہ مرا بنما مرد عیار گفت الحال مرا فکر کدخدائی دختر دامنگیر ہست وآن موقوف بہ ہفت صد تنکہ است

بعد از فراغ خاطر ازین کار ترا بخضر ملاقی سازم قاضی فی الحال ہفت صد تنگہ باو داد وجہ
از دو روز آنکس پیش قاضی آمدہ گفت بیا کہ خضر را بتو نمایم قاضی را بدریا برد عیار طویل القامۃ
قاضی کوتاہ قد بود در آبی کہ تا حلق بود در رفتہ استاد گفت کہ بیا این جا خضر ہست قاضی
گفت من شناوری نمی دانم چگونہ بیایم مرد گفت ترا بجای خضر دلالت کردم اگر نتوانی آمد گناہ من

صدر الدین حکیم دہلوی عمدہ ترین اطباے وقت وی را در صناعت طب مہارت
تامہ بود از اجلہ خلفاے شیخ نصیر الدین محمود است در طفولیت منظور نظر شیخ نظام الدین
اولیا نیز شدہ قصۂ پیدائش وی بدعاے سلطان المشایخ در بودن پدر یان وی را بنا بر معالجہ
بیمار در اخبار الاخیار مذکور ہست از تصانیف وے صحائف است بس فصیح ومتین
مشتمل بر معارف وحقائق رحمۃ اللہ علیہ

مفتی صدر الدین دہلوی اصلش از کشمیر ہست وی در دہلی متولد شدہ اکتساب
علوم نقلیہ بخدمت مولانا شاہ عبد العزیز و مولانا عبد القادر و مولانا محمد اسحاق نمودہ و علوم
عقلیہ از مولوے فضل امام خیر آبادی اخذ کردہ فائق الاقران شد از سرکار انگلیشیہ بعہدۂ
صدر الصدورے وافتاے دہلی سربلندی داشت با مروت واحسان بود اکثر طلبہ
مدرسہ دار البقا را کہ زیر جامع مسجد دہلی بود طعام ولباس مے داد بسال دوازدہ صد وہفتاد
وسہ ہجری کہ زمان غدر بود با تہام فتواے جہاد منصب وجائداد منقولہ وغیر منقولہ از دست
رفت وتا چند ماہ نظر بند بود بعد تحقیقات رہا شدہ جائداد غیر منقولہ باز یافت جائداد منقولہ
کہ در معرض البیع من یزید در آمدہ واپس نشد زان بعد ہم بدرس مے پرداخت طبع
موزون داشت اشعار عربی وفارسی واردو می گفت وآزردہ تخلص وی بود وبسیارے
مردم از بلاد وامصار بعیدہ آمدہ ازو مستفید می شدند بوجہ کثرت درس وافتا بتصانیف
کم توجہی داشت رسالہ منتہی المقال فی شرح حدیث لا تشد الرحال ودر المنضود فی حکم
امرأۃ المفقود واجوبہ کثیرہ استفتاہا ازو یادگار اند تا دو سال بمرض فالج مبتلا بودہ بعمر ہشتاد و
یک سالگی بروز پنجشنبہ بست وچہارم ربیع الاول سال دوازدہ صد وہشتاد و پنج
ہجری وفات فرمود مولوے ظہور علی المخاطب بہ شمس الشعرا تاریخ وفاتش

چنین یافتہ ع چہ مولانائے صدر الدین کہ در عصر؛ امام اعظم آخر زمان بود؛ زہے صدر الصدور نیک محضر؛ بعدل و داد چون نوشیروان بود؛ بروز پنجشنبہ کرد رحلت؛ کہ این عالم نہ جاے جاودان بود؛ بربیع الاول و بست و چہارم؛ وداع او سوے دار الجنان بود؛ ظہور افسوس آن استاد ذی قدر؛ پدر وارم ہمیشہ مہربان بود؛ چراغش ہست تاریخ ولادت کنون گفتم چراغ دو جہان بود؛

مفتی صدر الدین لکھنوی ۱۱۸۵ از اولاد شیخ محمد عرف شیخ قاضی پسر اکبر شیخ اعظم ثانی بود عالم مسن و بزرگ طبع شعر گوی داشت در زمانیکہ ارادت خان فوجدار لکھنؤ بہ بیت اقامت خود محلہ ارادت نگر آباد کرد و عمارت عالی ترتیب داد صاحب ترجمہ در مدح خان مذکور و تعریف عمارت قصائد و غزلیات نوشتہ از آن جملہ اینست ع ہمہ آفاق چون جسم و جہان راجان ارادت خان؛ صفات عالیاتش گوہر ہست و کان ارادت خان؛ شود آباد ہر جاے کہ افتد یک نگاہ او؛ خراب آباد گیتی را سزد سامان ارادت خان؛ **ولہ ایضاً** ہر سوختہ کان بہ ارادت نگر آید؛ گرچوبک خشک است کہ با برگ و بر آید؛ جای است مصفا کہ اگر دیدۂ یعقوب؛ اندر نظر آرد غم یوسف بسر آید؛ وفاتش در سال ہزار و ہفتاد و پنج ہجری واقع شدہ پسرش محمد صادق تاریخ وفاتش و تاریخ بنای مقبرہ کہ در سن یازدہ صد و نہ تعمیر شدہ این چنین یافتہ ع شدہ تاریخ وصال وے و تاریخ بنا؛ کہ بود خانہ جنت زہے دوست خدا؛

مولوی سید صدیق حسن خان بہادر ۱۳۰۷ ابن مولوی سید آل حسن قنوجی کنیت شان ابو الطیب است بسال دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری بقنوج متولد شدہ علوم درسیہ مروجہ بخدمت مفتی صدر الدین خان دہلوی و علوم تفسیر و حدیث وغیرہ از علماے یمن و ہند مثل قاضی حسین بن محسن انصاری و شیخ عبد الحق بن فضل اللہ ہندی و شیخ محمد یعقوب دہلوی برادر مولوی محمد اسحاق دہلوی اکتساب فرمود از ہر یکے اجازت عامہ تامہ یافتہ بمطالعہ کتب متنوعہ علوم متعددہ پرداخت تا اینکہ مطیہ سفرش بریاست بھوپال کہ از ممالک مالوہ است رحل اقامت انداخت دران بلدہ ترقیات

سوذافزون استقبالش کرد بوزارت ونیابت چہ گفتہ آید بزوجیت رئیسہ بھوپال درسال دوازدہ صد وہشتاد وہشت ہجری رسیدہ بخطاب نوابی وخانی کامیاب گردید ونشان مجیدی درجۂ ثانیہ از سلطان عبد الحمید خان عثمانی یافتہ دو فرزند ارجمند از بطن زوجۂ دیگر واسعد یکے میر نور الحسن خان طیب دوم میر علی حسن خان طاہر ہر دو صاحب علم وثروت مثل پدر اند کتب مولفہ صاحب ترجمہ بزبان ہندی وفارسی وعربی کہ در مطابع بھوپال ومصر وقسطنطنیہ وغیرہ مطبوع شدند اسمائے آنہا بذیل مذکور اند ابجد العلوم۔ اتحاف النبلاء۔ الاحتواء۔ الادراک۔ الاذاعہ۔ چہل حدیث۔ افادۃ الشیوخ۔ اکسیر فی اصول التفسیر۔ اکلیل الکرامہ فی تبیان مقاصد الامامۃ الانتقاد الرجیح فی شرح الاعتقاد الصحیح۔ بدور الاہلہ۔ بغیۃ الرائد فی شرح العقائد۔ البلغۃ الی اصول اللغہ۔ بلوغ السؤل من اقضیۃ الرسول۔ یتیمۃ الصبی۔ ثمار التنکیت فی شرح ابیات التثبیت۔ الجنۃ فی الاسوۃ الحسنۃ بالسنۃ۔ حجج الکرامہ فی آثار القیامہ۔ الحرز المکنون من لفظ المعصوم المامون حصول المامول من علم الاصول۔ الحطہ بذکر الصحاح الستہ۔ حل الاسئلۃ المشکلہ حقیقۃ الاکوان۔ دلیل الطالب الی ارجح المطالب۔ ذخر المحتی من آداب المفتی رحلۃ الصدیق الی البیت العتیق۔ الروضۃ الندیہ فی شرح الدرۃ البہیہ۔ ریاض الجنۃ فی تراجم اہل السنۃ۔ السحاب المرکوم۔ سلسلۃ العسجد فی ذکر مشائخ السند۔ شمع انجمن۔ صافیہ شرح شافیہ۔ ضالۃ الناشد۔ ظفر اللاضی بما یجب فی القضاء علی القاضی۔ العبرۃ مما جاء فی الغزو والشہادۃ والہجرۃ۔ العلم الخفاق من علم الاشتقاق۔ عون الباری بحل ادلۃ البخاری۔ غصن البان۔ غنیۃ القاری۔ فتح البیان فی مقاصد القرآن۔ فتح المغیث بفقہ الحدیث۔ الفرع النامی من الاصل السامی۔ قصد السبیل۔ قضاء الارب۔ قطف الثمر۔ کشف الالتباس۔ ردشیعہ۔ لف القماط۔ لقطۃ العجلان۔ مثیر ساکن الغرام مراتع الغزلان۔ مسک الختام شرح بلوغ المرام۔ منہج الوصول۔ الموعظۃ الحسنہ۔ نشوۃ السکران۔ نیل المرام من تفسیر آیات الاحکام۔ الوشی المرقوم۔ ہدایۃ السائل۔ یقظہ اولی الاعتبار۔ جمادی الثانی شب پنجشنبہ سال سیزدہ صد وہفت ہجری

وفات یافتہ بخاک بھوپال مدفون گشت

صفی بن نصیر اسم شریفش صفی الدین بن نصیر الدین بن نظام الدین است سلسلہ نسبش بچند واسطہ بامام ابوحنیفہ کوفی مے پیوندد وامام ہمام رحمۃ اللہ علیہ از اولاد نوشیروان عادل شاہ عجم بود باجملہ شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ با پسر خود نصیر الدین از مرز بوم غزنین باستے چند در حادثۂ ہلاکو خان بعہد دولت علاء الدین خلجی رو بہندوستان نہادہ مدتے در دہلی قیام ورزید و در قراءت مذکو قاضے شہاب الدین بن شمس الدین دولت آبادی ہم اثناں دیار وارد دہلی گشت و بزمرۂ تلامذہ قاضے عبدالمقتدر مباہی گردید چون حادثۂ مغل در دہلے رو نمودہ بعہد سلطان ابراہیم شرقی قاضی شہاب الدین و شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ از دہلے بجونپور قدوم آوردند قاضے دخترے داشت او را بشیخ نصیر الدین بن نظام الدین منکوح فرمود از وسہ پسر بوجود آمدند صفی الدین فخر الدین رضی الدین و ہر یکے بخدمت قاضے شہاب الدین جد مادرے خود باکتساب علوم متداولہ دانشمند متبحر شدند شیخ صفی الدین بعد فراغ بدرس علوم متعارفہ پرداخت و بسیاری کتب عربیہ و فارسیہ از شروح و متون تصنیف فرمودہ آنان جملہ دستور المبتدے و حل الترکیب کافیہ و غایۃ التحقیق شرح کافیہ مشہور اند شیخ صفی الدین مدتے بدرس و تدریس گذرانیدہ بالآخر بتلاش شیخ وارد ردولی گشت ہمدران زمان سید اشرف جہانگیر کہ مرقدش در کچھوچھہ است دران بلدہ رونق افروز بود چون شیخ صفی الدین بخدمتش رسید سید اشرف قدس سرہ بمجرد دیدنش برخاست و قریب خود نشانید و ہمان ساعت وے را بسلسلہ چشتیہ نظامیہ مرید گرفتہ خرقۂ خلافت عطا فرمود برادر خوردش شیخ رضی الدین دران ہنگام بردولی عہدہ قضا داشت شیخ صفی الدین ہم درانجا رخت اقامت انداخت پسرش شیخ ابوالمکارم سمعیل است کہ رسالہ دستور المبتدی بجہت تعلیم او تالیف فرمودہ و نیز شیخ ابوالمکارم را خرقۂ خلافت خاندان چشتیہ نظامیہ پوشانیدہ بتاریخ سیزدہم ذیقعدہ سال ہشت صد و نوزدہ ہجری بریاض رضوان خرامید

مولانا صفی الدین سرہندی مشہور بصفی القدر بن عزیز القدر بن محمد عیسے بن

صفی الدین

سیف الدین بن محمد معصوم الملقب بعروۃ الوثقیٰ بن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی سرہندی دانشمند متبحر و محدث معتبر جامع علوم ظاہر و باطن تارک الدنیا زاہد طالب المولیٰ بود نواب نصیر اللہ خان مرزبان رامپور ہر چند جہت بخشی گری فوج خود ملتجی شد وے قبول نہ فرمودہ دوام بمطالعہ کتب حدیث و تفسیر داورا داشتغال داشت بروز پنجشنبہ بست و پنجم شعبان سال دوازدہ صد و بست و شش ہجری بدار البقا شتافت

حرف الضاد المعجمہ

خواجہ ضیاء الدین برنی مؤلف تاریخ فیروز شاہی کہ بسال پنجاہ و ہشتم صدی ہشتم ہجری اتمام یافتہ ودران کتاب تواریخ ہشت نفر شاہان کہ در مدت نود و پنج سال سلطنت کردہ اند از غیاث الدین بلبن تا فیروز شاہ ذکر نمودہ وے مرید شیخ نظام الدین اولیا ہست مجموعہ لطافت و ظرائف بود و از ہر گونہ کلمات و حکایات یاد داشت و در آخر واسطہ لطائف طبع و فن ندیمے کہ داشت بخدمت سلطان محمد تغلق متمکن و مستقل گشت و بعد از و در دولت فیروز شاہ بمایحتاج کفایت کردہ و گوشہ گرفت کتاب حسرت نامہ در تصوف ہم از تصانیف اوست و بعد وفات در جوار روضہ شیخ نظام الدین اولیا مدفون گشت رحمۃ اللہ علیہ می گویند بزمان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ سہ کس بنام ضیاء الدین بودند یکے قاضی ضیاء الدین سنامی کہ منکر شیخ بود دوم خواجہ ضیاء الدین برنی صاحب ترجمہ کہ معتقد و مرید شیخ علیہ الرحمہ بود سوم خواجہ ضیاء الدین نخشبی کہ نہ منکر بود و نہ معتقد

خواجہ ضیاء الدین نخشبی بدایونی مرید شیخ فرید کہ نبیرہ و خلیفہ شیخ حمید الدین ناگوری ہست او را تصنیفات بسیار ہست از انجملہ سلک السلوک عشرہ مبشرہ کلیات و جزئیات طوطی نامہ وغیرہ کتاب سلک السلوک در شیرین بیانی و رنگین زبانی مشہور ہست و مشتمل بر حکایات لطیفہ کہ اثرے تمام اسدعوے رحمۃ اللہ در سال ہفت صد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافتہ نور اللہ مرقدہ

قاضی ضیاء الدین سنامی دانشمند متبحر و دیانت و تقوے علمائے وقت معاصر

شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ بود و بر پایۂ شریعت بغایت قدم راسخ داشت و دائم بر شیخ
از جہت سماع احتساب کردی و شیخ با وے جز معذرت و اتقیا دپیش نہ آمدی و در تعظیم صاحب
ترجمہ علیہ الرحمۃ دقیقہ نامرعی نگذاشتی او را کتابی ہست مسمی بہ نصاب الاحتساب حاوے
بر دقائق و آداب احتساب و انواع بدعت و احکام سنت مے گویند کہ شیخ نظام الدین اولیا
در مرض موت قاضی ضیاء الدین بعیادت وے رفت قاضی دستارچہ خود را بپائے انداخت
شیخ انداخت شیخ دستارچہ برچید و بر چشم نہاد و شیخ تا کہ پیش وے بہ نشست
قاضی چشم با وے دوچار نکرد و چون برخاست و بیرون آمد آواز نوحش برخاست شیخ
می گریست و تاسف میکرد کہ یک ذات حامی شریعت بود حیف کہ آن ہم نماند رحمۃ اللہ علیہما
در تذکیر ضیاء الدین سنامی نائد از سہ ہزار مردم حاضر می شدند نقل است کہ وقتی شوارب
شیخ شرف الدین ابو علی قلندر پانی پتی بغایت دراز شدہ بود کسے را مجال آن نبود کہ بوے
امر بقص آنہا کند مولانا ضیاء الدین سنامی کہ جوش شریعت در برداشت معراض برگرفت
و محاسن شریفش در دست گرفتہ قص شوارب کرد گویند کہ بعد از آن شیخ ابو علی قلندر
ہمیشہ محاسن خود را بوسیدی و گفتی کہ این در راہ شریعت محمدیہ گرفتہ شدہ است قدس سرہما

حافظ ضیاء اللہ بلگرامی از سادات واسطی بلگرام و فضلای عالی آن مقام ہست حافظ
و قاری قرآن مجید و عالم کامل بود ہموارہ بدرس طلبہ اشتغال داشت در نثر و نظم عربی و فارسے
بلند پایہ بود منشآتش بعد فوت او بدو دفتر ترتیب یافتہ و میر عبد الجلیل بلگرامی بران
دیباچہ نوشتہ وے بسال ہزار و یک صد و نہ ہجری از دار دنیا بآخرت رحلت فرمود

حرف الطاء المہملۃ

سید طفیل محمد اترولوی ابن سید شکر اللہ الحسینی اترولوی البلگرامی دانشمند متبحر
جامع علوم ظاہر و باطن طبع موزون داشت بتاریخ ہفتم ذیحجہ سال یکہزار و ہفتاد و سہ ہجری
در قصبہ اترولی متولد شد و در عمر ہفت سال بمعیت عم خود سید احسن اللہ بشاہجہان آباد رفت
و در انجا اکتساب علوم آغاز کرد و سبق اول میزان الصرف از سید حسن عرف رسول نما کہ از
مشاہیر عرفاے دہلی بود خواند و از ابتدا تا شرح جامی از عم خود سید احسن اللہ

قراءت کردہ بعمر پانزدہ سالگی بمحروسہ بلگرام آمدہ دیگر کتب درسیہ از سید مربی بلگرامی و سید سعداللہ بلگرامی و قاضی علیم اللہ گجندوی و مولانا قطب الدین شمس آبادی استفادہ نمودہ و بعد فراغ علمی در بلگرام رخت اقامت انداختہ عمر خود در خدمت علوم شریف صرف نمود و گروہی کثیر افاضل از و کامیاب شدند تاریخ بست و چہارم ذیحجہ سال یکہزار و یکصد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافتہ در باغ محمود نگر واقع بلگرام مدفون گردید اشرق اللہ ضریحہ۔ **آتروَلی** بضم ہمزہ و سکون تائے فوقانیہ و فتح رائے مہملہ و سکون واو و کسر لام و سکون تحتانیہ قصبہ ایست از توابع اکبرآباد

شیخ طیب رفیقی ابن احمد بن مصطفےٰ ابن معین الدین رفیقی کنیت او ابوالمصطفےٰ در یازدہ صد و نود و یک ہجری ولادت یافتہ لقبیہ محدث بود بعد خواندن قرآن مجید علوم متعارفہ ظاہر و باطن از پدر بزرگوار و عم و نبی عم خود اخذ نمودہ دست ارادت بدست پدر دادہ بصحبت اولیا و مشائخ عظام مستفیض گشت و از میان عبدالمجید تعلیم طریقہ قادریہ و کبرویہ و شطاریہ یافتہ و جمعے غفیر از علما و فضلا بخدمتش مستفید شدند و در آخر عمر خود بمسجد معتکف شدہ بقیام لیل و صیام نہار سے پرداخت و بعلم حدیث و فقہ و سلوک و معرفت کتب متعددہ تصنیف کردہ حامی مذہب حنفی بود بروز دوشنبہ ماہ شوال سال دوازدہ صد و شصت و شش ہجری وفات یافتہ

حرف الظاء المعجمۃ

مولوی ظہور الحق فرنگی محلی ابن مولوے از بار الحق تحصیل علوم مرسومہ متعارفہ نمودہ قرآن مجید حفظ کردہ اشتغال بقرأت آن و تفسیر بیضی و مطالعہ کتب حدیث میداشت و توجہ بہ معقولات ہرگز نمے کرد برائے رفع عسرت سفر کلکتہ و مدراس و حیدرآباد اختیار کرد لاکن زیادت از نصیب نیافت النصیب یصیب الغرض تمام عمر بہ تنگے بسر برد

مولوی ظہور اللہ فرنگی محلی ابن مولوی محمد ولی بن مفتی غلام مصطفےٰ در سن ہزار و یک صد و ہفتاد و چہار ہجری ولادت یافتہ از والد ماجد خود و عم بزرگوار ملا محمد حسن

اکتساب علوم کردہ درعہد یمین الملک سعادت علی خان نواب لکھنؤ بہ عہدۂ افتا مباہی گشت پس بوجوہی چند کہ خداوند تعالی داند از عہدۂ افتا معزول شدہ بر رفاقت حکیم مہدی علیخان نائب نواب موصوف رسیدہ بسفارش وے بست روپیہ ماہوار از سرکار نواب یافت بعد وفات سعادت علی خان پسرش غازی الدین حیدر ثانیاً اورا بر عہدہ مذکور منصوب کرد تعلیقات حاشیہ لاہد بر شرح تہذیب منطق و حاشیہ صغریہ بر دو صحہ شمس بازغہ از تصانیف اوست و بدرس اشتغال داشت در عصر خود نامی برآورد و قومے بخدمت او تحصیل علوم کردہ وجمعی از فیض او کامیاب گشتہ

حرف العین المهملة

ملا عالم کابلی عارف تخلص ہلالی شیرین ادائی خوش طبعی معدون حرکاتی بود زمان بحث وغیرآن سخنہاے گفت کہ از خندہ ہلاک بایستی شد از بیاض خود تقریرے در بحث شرح مقاصد نوشتہ واشعاری کردہ کہ این عبارت از کتاب قصد ہست کہ از جملہ مصنفات کاتب ہست وہمچنین تجدید در مقابل شرح تجرید دیک و حاشیہ بر مطول نوشتہ وگفتہ کہ این تقریر نقل از کتاب طول ہست کہ در برابر مطول واطول ہست و تا لیفے در شرح حال مشایخ ہند بنام فوائح الولایہ نوشتہ صلصل الجرس سلالۃ العقل بحر الجود عوالم الآثار ہم از تالیف اوست بسال نہصد و نود ودو ہجری وفات یافت

مولوی عالم علی مرادآبادی ابن سید کفایت علی ابن سید فتح علی ساکن قصبہ نگینہ ضلع بجنور دار مرادآباد عالم وحافظ وطبیب وقاری بود درخدمت اساتذۂ ذیل تلمذ یافت مولوے فرید الدین سہارنپوری ملا غفران رامپوری حافظ شبراتی رامپوری مولوے محمد رامپوری مفتی شرف الدین رامپوری مولانا مملوک علی نانوتوی مولانا محمد اسحاق دہلوی حکیم نصراللہ خان تلمیذ حکیم شریف خان دہلوی حکیم غلام حیدر خان دہلوی مولوے نوازش علی نگینوی مولوی تہور علی نگینوی رسالۂ فضائل صیام و رسالۂ فضائل رسول مقبول صلعم و رسالہ قراءت صلاۃ جمعہ و رسالۂ تعدد جمعہ و شرح ضابطہ شرح تہذیب یزدی از تصانیف مشہورہ وی اند تاریخ لبستم

رمضان المبارک روز پنجشنبہ مابین عصر و مغرب سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری بعمر شصت وہفت سالگی رحلت فرمود بباغ جنان باد مسکن ؁ مادۂ تاریخ فوتش یافتہ اند

حافظ عبداللہ اعظم گدھی ساکن قصبۂ موضع اعظم گدھ مؤلف رسالہ تسہیل الفرائض وغیرہ کہ باوصاف حسبی آراستہ وبفضائل کسبی پیراستہ است اکثر کتب درسیہ از فاضل صدوق مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی خواندہ وبعض کتب حدیث از مولوی نذیر حسین محدث نزیل دہلی سماعت نمودہ و مدتے بمدرسہ چشمۂ رحمت غازی پور بتدریس بسر بردہ وصدہا طلبہ علوم را افادہ داد مگر بوجہ عصبیت سلک قشریان حدیث از پایۂ خویش انحطاط پذیرفتہ سلمہ اللہ تعالی

شیخ عبداللہ تلبنی ابن شیخ الہداد عثمانی تلبنی وے تاج العلما سراج الفضلا ویگانۂ عصر در معقول و منقول و یکتائے دہر در فروع و اصول بود مدتے بوطن خود قصبہ تلبنہ مضاف ملتان بدرس وافادہ طلاب اشتغال داشت ہنگام خرابی ملتان بعہد سلطان سکندر لودھی بدہلی آمدہ رخت اقامت انداخت وعلم معقول را دران دیار رواج داد قبل ازان بغیر از شرح شمسیہ وشرح صحائف از علم منطق وکلام در ہند شایع نبود مے گویند زیادہ از چہل عالم نحریر ومتبحر از پائے دامن شیخ عبداللہ مثل میان لادن و جمال خان دہلوی ومیان شیخ بودے ومیران سید جلال بدایونی وغیرہ برخاستہ اند چون سلطان سکندر بوقت درس پیش شیخ عبداللہ مے آمد بتقریب آنکہ مبادا خلل در سبق طلبہ افتد پنہان در گوشۂ مجلس آہستہ مے نشست وبعد از فراغ درس سلام علیک گفتہ بایکدیگر صحبت مے داشتند بدیع المیزان شرح میزان منطق از تصانیف اوست وفات وے درسال بست و دوم صدی دہم بود اولئک لہم الدرجات العلی تاریخ رحلتش یافتہ اند

آخوند عبداللہ کشمیری ابن خواجہ محمد فاضل نوبہگردوی شاگرد ملا محمد محسن ودامان اللہ شیخ الاسلام از فحول علمائے کشمیر ومرید وخلیفہ قاضی شاہ بود سیر وسیاحت پشاور و لاہور کردہ بمنصب افتائے کشمیر سربلندی یافت بالآخر ترک شدہ بعبادت الٰہی

مشتغل گشت بابا محمد عثمان و بابا عبداللہ و ملا عبدالمؤمن و میر محی الدین قادرے و قاضی محمد حسین و ملا نورالدین و قوام الدین محمد مفتی علماے کشمیر از تلامذہ دیند در منتصف شوال سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری وفات یافت

شیخ عبداللہ مدنی او و شیخ رحمت اللہ مدنی سندی دو عزیز بودند از فقہاے صوفیہ از مدینہ مطہرہ بدین دیار تشریف آوردہ افادہ علم حدیث نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نمودہ طلبہ این دیار ایشان را شیخین مے گفتند خواجہ عبدالشہید عبدالکہی رح مے فرمودند کہ این شیخین یاد از ان شیخین مے دہند کہ ابوبکر صدیق و عمر فاروق باشند رضی اللہ عنہما ہرکدام آیتے در علم و عمل و تقوی و ورع بودند نظیر ایشان از ان مقامات شریفہ بدین دیار کس نیامدہ ایشان از یاران خاص و خلفاے شیخ علی متقی بودند بعضے حکام کہ از جانب سلطان روم بمکہ معظمہ مے آمدند و بہ شیخ اعتقاد و بندگی بسیار داشتند شیخ از براے اکثر اصحاب و خدام و فقراے خود وظیفہ از ایشان مے گرفتند الا ایشان را بندگی شیخ عبدالوہاب سازیراکہ وجوہ این مال خالی از شبہہ نبود والد شیخ رحمۃ اللہ علیہ قاضی عبداللہ از ولایت سند در بعضے حوادث روزگار بقصد زیارت سید کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و توطن مدان مقامات بابرکات با جمعے کثیر از فرزندان واہل و عیال برآمدہ چندگاہ در احمد آباد اقامت نمودہ با شیخ علی متقی صحبت داشت و بعد از وصول بمقامات شریفہ در مدینہ منورہ توطن فرمود و در اندک مدت درگذشت و این شیخ عبداللہ یار و مصاحب قاضی عبداللہ بود و نشو و نماے ایشان در مدینہ منورہ بود و سالہا دران مقامات شریفہ بدرس و عبادت گذرانیدہ بجہت بعضے حوادث و بباعث درحدود سن سبع و سبعین و تسعمائۃ درین دیار آمدند بعد از عود چندگاہ در احمد آباد کہ حکم وطن اصلی ایشان داشت اقامت نمودند و در آخر ہر دو بزرگ بتفاوت چند سال در عین مرض کہ قوت حس و حرکت مفقود بود از احمد آباد برآمدہ عزیمت آن مقامات شریفہ نمودہ برآمدند و تا وصول بمکہ معظمہ فرصت یافتہ عنقریب بدار بقا رحلت فرمودند رحمۃ اللہ علیہما

سید عبد اللہ لاہوری ابن سید عبد الخالق بھاکری از سادات عظام و مشائخ کرام سلسلۂ قادریہ جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود تمام عمر شریف خود در تعلیم و تدریس فقہ و حدیث و تفسیر بسر بردہ و مسائلی را از فیض مظہر خود روشن کردہ در سال نہصد و چہل و سہ ہجری رحلت فرمودہ بلاہور در جوار مزار سید جان محمد مدفون گشت

ملا عبد اللہ سلطان پوری از قوم انصار آباے او در سلطان پور سکونت اختیار کردہ بودند از فحول علماے زمان و یگانہ دوران بود خصوصاً در علم فقہ و تعلیلات گوی سبقت ربودہ در عربیت و اصول و فقہ و تاریخ و سائر نقلیات تصانیف لائقہ و رائقہ دارد از آن جملہ کتاب عصمۃ الانبیا و شرح شمائل النبی صلعم مشہور اند از ہمایون بادشاہ بمخدوم الملک و شیخ الاسلام مخاطب شدہ در ترویج شریعت غرا ہمیشہ سعی بلیغ می نمود سنی متعصب بود تا اینکہ دفتر ثالث روضۃ الاحباب را میگفت کہ امیر جمال الدین محدث ہست درین باب مولوی عبد القادر بدایونی با او مکالمہ کردہ کہ تفصیلش در منتخب التواریخ مذکور است ملا موصوف در عہد اکبر شاہ آن چنان معمول شد کہ بعد فوتش سہ کرور از خزانہ او بر آمدہ وے بعہدہ وکالت دیوان خانہ عالی سرفراز بود در سال نہصد و نود ہجری وقت انصراف انکہ معظمہ در احمد آباد گجرات رحلت کرد سلطان پور از مضافات لاہور است

مولوی عبد اللہ سندیلی ابن سید زین العابدین مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوے حمد اللہ سندیلی و مرید شاہ عبد الباسط امیٹھوی بود اجازت خاندان چشت از شاہ قدرت اللہ قدوائی صفی پوری حاصل نمودہ در علوم ظاہری و باطنی مہارت کامل داشت بروز پنجشنبہ بعد نماز عصر و بروز جمعہ وقت نماز جمعہ حالت مجذوبانہ بر دی طاری مے شد سوے این دو روز در بقیہ ایام سالکانہ بسری بر و مزارش در مقابر باغ امرہ قصبہ سندیلہ است

عبد اللہ شطاری ابن شیخ بہلول سندیلی دانشمند متصوف صاحب تصانیف انیق بود کتاب سراج السالکین و انیس المسافرین و اسرار الدعوات و کنز الاسرار و اشغال الشطاریہ و شرح رسالہ غوثیہ وغیرہ از تصانیف اوست وفاتش بست و سوم جمادی الاول سن ہزار و دہ ہجری در بلدہ آگرہ رحلت فرمود رضی اللہ عنہ

شیخ عبداللہ بدایونی از نواحی سامانہ کہ مسکن آبا واجداد وے بود بجانب دہلی سفر اختیار کردہ بقراءت قرآن وطلب علم مشغول شد بالآخر جمعی از علماے نامدار ومشائخ کبار را دریافتہ از فحول دانشمندان عہد گشت دست ارادت بشیخ عبدالباقی چشتی بدایونی روح اللہ روحہ دادہ ونیز بخدمت شیخ صفی قدس سرہ پیوستہ بتکمیل رسیدہ ونعمت علم ظاہر از اکثر مقتدایان وقت خویش یافت خصوصاً از شیخ لادن دہلوی وسید جلال بدایونی وبعد وفات سید جلال قائم مقام او شدہ سالہا در بدایون بدرس افادہ فرمود وخیلے از دانشمندان نامی از دامن او برخاستند وبروش سلف اشیای ضروری وما یحتاج از بازار بخانہ خود بر داشتہ مے آورد ودر اثنای راہ جاے طلبہ را سبق نیز مے فرمود ہر چند طلبہ منع تصدیع مے نمودند ومی گفتند کہ این خدمت مایان بجا آریم قبول نمی داشت وباوجود اجازت از بزرگواران مقید بشیخی ومریدی نبود بلکہ احتراز تمام از ان وادی داشت ملا عبدالقادر بدایونی شرح صحایف در علوم کلام وتحقیق بد علم اصول فقہ بخدمت وے استفادہ نمودہ وے در منتخب التواریخ مے نویسد کہ مسترشدان افکالات دقیق می آوردند ہرگز ندیدم کہ اورا در افادہ وافاضہ وحل آن ابحاث شریفہ ونکات غامضہ احتیاج بمطالعہ کتب افتادہ باشد تا آنکہ جمیع نظریات پیش او بدیہی بودند بالجملہ تا سن نود سالگی زندہ بود تاریخ وفاتش جاے بنظر مؤلف نرسید

مولوی حافظ عبداللہ بلگرامی حنفی مذہب قادری مشرب ابن سید آل احمد واسطی بلگرامی بتاریخ بست ویکم جمادی الاول سال دوازدہ صد وچہل وہشت ہجری بقصبہ بلگرام ولادت یافتہ سلسلہ نسبتش بحضرت زید بن زین العابدین بن سیدنا حسین بن سیدنا علی کرم اللہ وجہہ مے پیوندد وبعضے بزرگانش از مدینہ منورہ بشہر واسط آمدہ رخت اقامت انداختند وازاولاد امجادش سید محمد صغری در سال ششصد وچہاردہ ہجری بقصبہ بلگرام کہ سابق ازان نامش سرے نگر بود آمدہ متوطن گشت واز وے چند قبائل متفرع ومتشعب شدند از انجملہ پنج بھیا یعنے اولاد برادران پنجگانہ اند وہمان قبیلہ پنج بھیا صاحب ترجمہ منسوب است بالجملہ مولوی عبداللہ بعمر دوازدہ سالگی بعد ختم قرآن مجید وکتب مروجہ فارسی از وطن خود ہمراہی والد ماجد نزد خال خود سید فرزند حسین عرف گھورے میان بکانپور آمدہ بتحصیل کتب عربیہ مصروف شدہ

درضمن آن از حفظ قرآن مجید فراغت یافت کتب صرف و نحو و مختصرات منطق بخدمت بعض
تلامذۂ جناب مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری خوانده بعده از قطبی تا شرح سلم حمد اللہ
خاص بخدمت معزے الیہ اکتساب نموده و بقیہ کتب منطق و فلسفہ و قصائد عربیہ بخدمت
مولانا فضل حق خیرآبادی بمقام رامپور و لکھنؤ استفاده کرد زان بعد دیگر کتب درسیہ فقہ و حدیث
و تفسیر وغیره در ریاست الور از مولوی نور الحسن کاندہلی کہ در معقولات تلمیذ مولانا فضل حق
خیرآبادی و در حدیث شاگرد مولانا محمد اسحاق دہلوی بودند باتمام رسانیده بکانپور معاودت
نموده باز بخدمت مولانا محمد سلامت اللہ مرحوم بیضاوی شریف خوانده بماه شوال سال دوازده
صد و ہفتاد و شش ہجری سند فراغ حاصل فرمود و نیز از سید احمد دحلان مفتی شافعیہ و مدرس
مسجد بیت اللہ الحرام سند فقہ و حدیث و تفسیر یافتہ و بخدمت حافظ عبد العزیز دہلوی خلیفہ سید شاه
آل احمد مارہروی عرف اچھے میاں صاحب بسلسلہ قادریہ شرف بیعت شده و سند خلافت یافتہ
بمنصب مدرسی مدرسہ عربیہ بنارس در سرکار انگریزی حرامتیاز داشت تصانیف رائقہ یادگار
گذاشتہ بتاریخ یکم رمضان روز یکشنبہ سال سیزده صد و پنج ہجری از دار فانی بعالم جاودانے
رحلت فرمود شاعری تاریخ فوتش چنین یافتہ **قطعہ** نکو سیرتے جو عبد اللہ حافظ ؎ سوی ملک بقا
ناگاه رفتہ ؎ بسال رحلتش ہاتف ندا داد ؎ بجنت پاک عبد اللہ رفتہ **تصانیفہ** رسالہ عین اللغات
فی کشف الاضافہ در بیان اضافت ؎ عجالہ ہادیہ در حرمت شطرنج و گنجفہ وغیره ؎ حاشیہ ہدایہ فقہ
از کتاب البیوع تا کتاب الشفعہ ؎ تحفۂ علیہ حاشیہ ہدیہ سعیدیہ در علم حکمت طبعی ؎ فیض فارسی
در قواعد فارسی ؎ تشریح النحو عربی و قواعد نحو بزبان اردو کہ در صلۂ آن از سرکار انگریزی دو صد
روپیہ عطا شده ؎ فیض الصرف قواعد صرف عربی بزبان اردو ؎ دفتر عصمت تذکره زنان
شاعرات ؎ تشریح الانشاره ؎ شاہد نظم شرح گلدستہ دانش ؎ حل غوامض شرح اشعار اردو
علاوه آن رسائل بر فرقۂ وہابیہ و قصاید و مکاتیب عربے و قطعات تواریخ عربے و
فارسے از ایشان یادگار اند۔

مولوی عبد الاعلیٰ فرنگی محلی خلف اکبر ملا عبد العلی بحر العلوم بن ملا نظام الدین بن ملا
قطب الدین الشہید السہالوی تحصیل کتب درسیہ بخدمت پدر بزرگوار خود نموده چندے

اشتغال بتدریس داشت در مدراس بیمار شد که یاس از حیات او رو داد از والد خود رخصت
وطن خواست ہر چند والد ماجد شان مانع شد که درین بیماری مسافت بعیده چگونه طی خواہد گشت
از اراده خود باز نه آمد رخصت شده روانۂ لکھنؤ گردید و در اثنای راه در سال دوازده صد و
ہفت ہجری وفات یافته شاعری تاریخ فوتش چنین گفته ؎ زین جہان رفت چو عبد الاعلی
یافت در خلد مقام اعلی ؛ بست و ششم نمه شعبان بود ؛ رحلت از عالم اجسام نمود ؛ گفت
تاریخ وفاتش رضوان ؛ کرد آرامگه خود بجنان ؛

مولوی عبد الاعلی بنارسی ابن حاجی شاه کریم الله الصدیقی النقشبندی از نواح فاریه
زمانیه آمده در بنارس سکونت پذیر شد صاحب ترجمه علیه الرحمه بسال دوازده صد و چہار ہجری
ولادت یافته علوم ظاہریه متعارفه از والد ماجد خود و نیز علمای عصر تحصیل فرموده فائق الاقران
گشت و علم باطن از والد خود شاه کریم الله تعلیم و تلقین یافته بدرس و افاده طلبه شاغل قانع و
صاحب ورع و تقوی بود کتاب ہدایة المسلمین و تہذیب المنطق منظوم فارسی و غیره از تصانیفش
وی یادگار اند بمقام بنارس در مدرسه موسومه جی نرائن کالج بعہده مدرس اول عربی ممتاز بود
ازان مستعفی شده بعبادت الہی اوقات شریفش صرف می نمود که در سال دوازده صد و
ہفتاد و چہار ہجری بعمر ہفتاد سالگی ازین جہان فانی بعالم جاودانی شتافت در فاطمان باغ
شاہزادگان بنارس مدفون گردید روح الله روحه الاسنی

سید عبد الاول زیدپوری بن علاء الحسینی آبا و اجدادش از زیدپور بوده اند که قصبه ایست
از مضافات جونپور بعد ازان بولایت دکن رفتند ولادتش ہمدران جا شد و ہمانجا تحصیل
علوم نمود ارادت به بعضی از اولاد سید محمد گیسو دراز داشت جامع جمیع علوم عقلی و نقلی و رسمی و
حقیقی بود در اکثر علوم تصنیفات دارد فیض الباری شرح صحیح بخاری رساله فرائض منظوم رساله
فارسی در تحقیق نفس منتخب کتاب سفر السعادة از تصانیف وے مشہور اند و علاوه آن
بر اکثر کتب حواشی و شروح و تعلیقات دارد و در آخر عمر بطلب خانخانان محمد بیرم خان بدہلی آمد
در سال نہصد و شصت و ہشت ہجری برحمت حق پیوست

خواجه عبد الباقی باقی بالله دہلوی نقشبندی امام وقت و مقتدای زمانه جامع کمالات

ظاہر و باطن زاہد و متقی متصف بخصائل حمیدہ و عزن سجایای پسندیدہ بود در اوائل از کابل بسمرقند قدوم آوردہ و بعد تحصیل علوم فقہ و حدیث و تفسیر وغیرہ دست ارادت بخواجہ محمد امکنگی خلیفہ خواجہ درویش محمد دادہ مریدوی شد و بعد تکمیل کمالات باطن خرقۂ خلافت یافتہ رونق افروز دہلی گشت و بدرس و تلقین خلائق بسر مے بردوی رحمۃ اللہ علیہ نہایت کم گو و کم خور و کم خواب بود و بعد نماز عشا تا نماز تہجد روزانہ دو مرتبہ قرآن شریف ختم نمودی از اجلۂ خلفاے وی مولانا شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی است بست و پنجم جمادی الاخری سال یکہزار و دوازدہ ہجری بدہلی رحلت فرمودہ متصل قدم رسول بہ محلہ کنجشک گیران مدفون شد

مولوی عبد الباسط بن مولوی رستم علی قنوجی در حدیث و تفسیر و اصول و فروع یطولی داشت تفسیر ذوالفقار خانی مے نوشت کہ قبل از اتمام تفسیر عرش در سال دوازدہ صد و بست و سہ ہجری تمام شد بجوار رحمت حق پیوست غفر اللہ لہ رسالہ عجیب البیان فے علوم القرآن ہم از تصنیفات اوست

مولوی عبد الباسط فرنگی محلی ابن مولوی عبد الرزاق بن مولوی جمال الدین احمد کتب درسیہ بخدمت والد خود خواندہ فارغ التحصیل گشتہ حفظ قرآن مجید نمود جوان صالح و عابد بود و سلسلہ بیعت بمولوی عبد الوالی داشتہ بسرکار نواب نظام حیدر آباد بمشاہرہ چہار صد روپیہ ملازم شدہ بتاریخ بست و دوم ذیحجہ سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری در عین شباب بہ گلگشت رضوان خرامید رحمہ اللہ تعالیٰ

مولوی عبد الجامع فرنگی محلی ابن مولوی محمد نافع بن مولانا عبد العلی بحر العلوم تحصیل کتب درسیہ نمودہ مگر بوجہے معاشی صورت درس بظہور نرسیدہ بہ حیدر آباد دکن رفتہ در انجا بتاریخ بست و دوم شوال دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری وفات یافتہ بہ پہلوے قبر مولوی محمد غضنفر مدفون شد

مولوی شیخ عبد الجلیل سندیلی ابن حافظ نوازش علی بن بشارت علی بماہ ذیحجہ سال دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری متولد شدہ اولاً قرآن مجید حفظ کردہ مختصرات صرف و نحو بخدمت والد ماجد خود گذرانیدہ بخدمت مولوے حافظ شوکت علی سندیلی و مولوی سید محمد علی

مذکوری و مولوی محمد کمال عظیم آبادی و مولوی حکیم عبد الحمید عظیم آبادی و مولوی مقیم الدین ساکن
کوٹ ممرید متعلقہ دیرہ اسمعیل خان و حکیم عبد العلی لکھنوی تکمیل علوم درسیہ نمودہ فی الحال مدرس
مدرسہ شوکت الاسلام سندیلہ اند از ایام تحصیل تا انیوقت اشتغال بتدریس طلبہ دارند و رسالہ
ہدایۃ الکبری لانتقال الدوار من درجۃ الی الاخری و رسالہ البرق الخاطف فی علوم النبض و
المعارف و رسالہ الشہاب الثاقب علی منکری رؤیۃ اللہ الواجب از تالیف وے اند
سلمہ اللہ تعالی۔ **دوکوہی** نسبت بہ دوکہ و آن قصبہ ایست از مضافات جالندہر شوکۃ الاسلام
مدرسہ ایست کہ آنرا مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ در سندیلہ بنا فرمودہ و بر کثیر با مداد
اساتذہ و طلبہ صرف سے فرمایہ جزاہ اللہ خیرا

سید عبد الجلیل بلگرامی ابن سید احمد حسینی واسطی ولادتش بتاریخ سیزدہم شوال سن یکہزار
و ہفتاد و یک ہجری در بلگرام وقوع یافتہ اخذ علوم عقلی و نقلی از مولانا غلام نقشبند لکھنوی کردہ
فائق الامثال والاقران گردید و سند حدیث از سید مبارک محدث بلگرامی شاگرد شیخ نور الحق
حاصل نمودہ در تفسیر و حدیث و تاریخ و لغت و ادب و شعر گوئی مہارتی بہ زبان عربی و فارسی
و ترکی و ہندی طلاقتی وافر داشت و بہر زبانی تصنیفی رشیق و تالیفی انیق از و یادگار ماندہ از عہد
اورنگ زیب تا زمان فرخ سیر از شاہان دہلی بعہدہ بخشیگری و سوانح نگاری بلاغ از تمام بسر بردہ
ہرگاہ در سن یازدہ صد و یازدہ ہجری اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ قلعہ ستارہ فتح نمود میر عبد الجلیل
در یک شب یازدہ قطعہ تواریخ آن فتح نظم نمودہ رسالہ موسومہ گلزار فتح شاہ ہندو طوطی نامہ
فیروزی شاہ عالمگیر ترتیب دادہ بحضور شاہ گذرانیدہ مورد الطاف خسروانہ شد و طرفہ اینکہ
از ہر دو نام رسالہ مذکور تاریخ فتح قلعہ ستارہ بر مے آید و قطعہ تاریخ از ان رسالہ کہ بطرز استنباط
گفتہ ہست بنا بر نزہت ناظرین حوالہ قلم می شوند **قطعہ تاریخ در عربی** لما توجہ سلطان الانام
الی ٭ رب السموات فی تائید اسلام ٭ اکرہا مہ فی حصل خنصرہ ٭ بو دیا قادر افتتاح الکمام ٭ فصار حصین
افتتاح الاکم منفتحا ٭ حصنا لمن عبدوا الحجار اصنام ٭ نظرت فی الغات وہی اربعۃ ٭ من
ورق ابہامہ من غیر ابہام ٭ وجدت من لعام الفتح حینئذ ٭ رقما علی ستۃ من مراہام ٭ اللہ تلک
ید بیضاء قد ترعت ٭ للناظرین فیا للمعجز السامی ٭ ہذا البدیع من التاریخ الشائع ٭ عبد الجلیل

بتائیدات الہام * ایضاً بفارسی چو شہ ایہام زیر خنجر آمد * بود ہم علم درشمارہ بگلناع کفر شد مفتوح فی الحال * ز تیغ او عدو شد پارہ پارہ * ز انگلستان شہ بر تقابہام * ببز جلالت کردم شمارہ * بعینہ بود شکل سال ہجری * بے تاریخ تسخیر ستارہ * چنین تاریخ گفتی خترا عیست * شناند اہل این آشکارہ * سید جلیل القدر مذکور الصدر شب شنبہ تاریخ بست و سوم ربیع الآخر سال یازدہ صد و سی و ہشت ہجری در بلدہ شاہجہان آباد رحلت فرمودہ بمقام بلگرام بوطن خود مدفون گردید نور اللہ مضجعہ سید غلام علی آزاد حسان الہند در آیہ کریمہ للذین احسنوا الحسنیٰ وزیادۃ تاریخ وفاتش یافتہ

مولوی عبدالحق رامپوری خلف ملا محمد عمران رام پوری شاگرد والد خود بود در سال یازدہ صد و نود و دو ہجری بملک دکن رحلت کرد

شیخ عبدالحق دہلوی ابن سیف الدین بن سعد اللہ بن الترک الدہلوی بخاری کنیت او ابو المجد بود یکی از اجدادش از بخارا آمدہ بدہلی سکونت پذیر شد وی رحمۃ اللہ علیہ بماہ محرم سال نہصد و پنجاہ و ہشت ہجری ولادت یافتہ تاریخ ولادت او شیخ اولیا ست و از بدو شعور کمر ہمت بطاعت حق و طلب علم بستہ قریب بلوغ اکثر علوم دینیہ فرا گرفت و بہر بیست و دو سالگی از فضائل و کمالات فراغ حاصل نمودہ قرآن شریف حفظ کرد بالجملہ فقیہ و محدث بقیۃ السلف و حجۃ الخلف جامع علوم ظاہر و باطن بود علم حدیث بر محروسہ ہندوستان از وشیوع یافتہ و پیرا قبولیت خدا داد حاصل بود کہ فردے از افراد دانش پژوہان داد پسند بانکارش لب نگشادہ وی در عنفوان شباب بحرمین شریفین متوجہ شدہ و مدتے در آن دیار پر انوار با علما و مشائخ وقت خصوصاً شیخ عبدالوہاب متقی خلیفہ و جانشین شیخ علی متقی صحبتہا داشتہ تکمیل فن حدیث را بدرجہ اعلی رسانید و با برکات فراوان مراجعت بوطن مالوف فرمودہ بنشر علوم و افادہ خلائق مشتغل گشتے گویند کہ تصنیفاتش بعدد کلان از صد تجاوز اند کہ فی زماننا باعث فخر علما و دستور العمل او شایان ہستند چون طبع موزون داشت در شعر تخلص حقی می کرد اشعارش بشمار ابیات تقریباً بپنج لک میرسند مرید سید موسی قادری بسلسلہ قادریہ بود و ناوائل با شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی خلافی داشت مگر آخر از خیال خود باز آمدہ بتصفیہ پرداخت وفاتش در سال یکہزار و پنجاہ و دو ہجری در دہلی بظہور آمدہ مرقدش بقبر قطب صاحب بر کنار حوض شمسی ہست بزار و تیرک سہ تاریخ فوت او

حد تواتر العلما یافته اند تصانیفه الشهیرة لمعات شرح عربی مشکوة، اشعة اللمعات شرح فارسی
مشکوة، شرح سفر السعادت، شرح فتوح الغیب، مدارج النبوة، شرح اسماء الرجال بخاری،
اخبار الاخیار، جذب القلوب، زبدة الآثار، جامع البرکات، مرج البحرین، زاد المتقین، فتح المنان
فی مناقب النعمان، ما ثبت بالسنة، حلیه سید المرسلین، چهل رساله

مولوی عبد الحق بنارسی ابن مولوی فضل الله باشنده قصبه نیوتنی مضاف لکهنؤ متوطن
بنارس که نسب وی بحضرت عثمان ابن عفان می پیوند در سال دوازده صد و شش هجری
ولادت یافته چنانچه از لفظ فضل رسول تاریخ ولادت برمی آید چون از ایام صبی شوق حدیث خوانی
در دل حق منزل او رچیده بودند بنابران رخت سفر بر داشته کمر همت به تجسس و تحقیق آن علم
شریعت بسته بدهلی رفت و پیش مولانا عبد القادر یا مولوی محمد اسمعیل شهید دهلوی هم سبق گشت
از ان بعد بشهر صنعا ملک یمن رسیده از قاضی محمد بن علی الشوکانی سند قرآن و حدیث که نام آن
اتحاف الاکابر فی اسناد الدفاتر ست حاصل کرده مشار الیه امثال و اقران گردید گویند که وی هفت
حج بیت الله کرده یکی ازان بهمراهی سید احمد رای بریلوی و مولوی محمد اسمعیل دهلوی بود و حج اخیر بمقام
بمبئی سال دوازده صد و هشتاد و شش هجری بعمر هشتاد سالگی رحلت فرموده در مسجد لنگر مدفون شد
که از لفظ فضل رسول تاریخ فوت وی بر می آید ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء وی تارک تقلید بود
از تصانیف او الدر الفرید فی المنع عن التقلید مشهور ست و سوار الطریق تصنیف مولانا تراب علی صاحب
لکهنوی از نام مولوی عبد القادر سندیلی در رد همین الدر الفرید ست مولوی جلال الدین احمد
بنارسی مدرس اول گورنمنٹ کالج بنارس و مولوی حمید الدین احمد مدرس کالج مذکور از رشید تلامذه وی اند

مولوی عبد الحق خیرآبادی شاگرد پدر خود مولوی فضل حق خیرآبادی بعلوم عقلیه سرآمد امثال
خود بدربار رئیس رامپور معززانه بسر می برد از تصانیف شان حاشیه غلام یحیی و تسهیل الکافیه و شرح
هدایة الحکمة و جواهر غالیه شرح میر زاهد امور عامه مطبوع و شائع اند سلمه الله و ابقاه

ملا عبد الحکیم سیالکوتی علامه زمان سرآمد اقران خود شاگرد رشید مولانا کمال الدین کشمیری و معاصر
حضرت علامه ربانی شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی قدس سره بود او بحضرت مجدد عقیدت
راسخ داشت و حضرت مجدد او را آفتاب پنجاب میگفت در عهد جهانگیر ابن اکبر شاه در سیالکوت مسکن خود

بدرس علوم افادہ مہمادہرگاہ شاہجہان ابن جہانگیر سریر آرای سلطنت گردید وصیت وے
بہ قدر دانی علما وفضلا اقطار عالم را گرفت ملا موصوف بآستانۂ سلطنت علیا رسیدہ بیافتن انعام
واکرام صلہات حاصل کرد شاہ جہان ملا را دو مرتبہ در ترازو با نقرہ سنجیدہ بدو بخشید کہ ہر مرتبہ
شش ہزار روپیہ بوزنش برآمدند وعلاوہ آن چند دیہات مرفوع القلم او را اعطا فرمود ملا تمام عمر
خود بدرس وتصانیف بسر بردہ مشہور ہست کہ یک لک روپیہ ماہواری از سلطان وقت میافت
تا اینکہ بتاریخ شانزدہم ربیع الاول سال ہزار وشصت وہفت ہجری جان بحق تسلیم کرد ودر سیالکوٹ
مدفون شد تکملہ تصانیف او کتب ذیل مشہور اند ؛ حاشیہ تفسیر بیضاوی ؛ تکملہ حاشیہ عبد الغفور
بر فوائد ضیائیہ ؛ ترجمہ فارسی غنیۃ الطالبین ؛ حاشیہ مقدمات اربعہ تلویح ؛ حاشیہ مطول ؛
حاشیہ شرح مواقف ؛ حاشیہ شرح عقائد تفتازانی ؛ حاشیہ شرح عقائد دوانی ؛ حاشیہ بر حاشیہ خیالی
حاشیہ شرح شمسیہ ؛ حاشیہ شرح مطالع ؛ الدرۃ الثمینہ فی اثبات الواجب تعالیٰ ؛ حواشی بر ہوامش
شرح حکمۃ العین ؛ حواشی بر ہوامش ہدایۃ الحکمہ میبذی ؛ حواشی بر ہوامش مراح الارواح

مولوی عبد الحکیم لکھنوی ابن مولوی عبد الرب بن بحر العلوم مولانا عبد العلی بن ملا نظام الدین بن ملا
قطب الدین سہالوی تحصیل کتب درسیہ مختصرات ومتوسطات از والد خود مولوی عبد الرب و مولوی
دایم ومطولات از مولوی نور الحق مرحوم نمودہ شب وروز بدرس مصروف بود صلاح وتقوی
شعار ودثار خود گردانیدہ لشب بیداری و یاد الٰہی می گذرانید وہمگی ہمت خود بخدمت طلبہ علوم
معطوف داشت ودر رانندہی بمسافران بعید الوطن مشار الیہ بود الحق کہ ذات ستودہ صفاتش
جامع ظاہر وباطن بود وبیعت از شاہ نجابت اللہ کرسوی داشت محرر سطور در سال دوازدہ
صد وشصت وچہار ہجری بہ لکھنو بہرہ یاب صحبتش شدہ بغایت خلیق ومسافر نواز یافت بست
چہارم صفر روز پنجشنبہ سال دوازدہ صد وہشتاد وہشت ہجری جان بحق تسلیم نمودہ فقرہ وان موت
الاعلم موت العالم مادۂ تاریخ وفاتش یافتہ اند دو عقب خود گذاشتہ یکی مولوی عبد الحلیم دوم
مولوی محمد نعیم ہر دو عالم و بر جادہ آبای مستقیم اند ؛ شرح کافی بزبان فارسی ؛ تفسیر بسم اللہ در
فارسی ؛ ترجمہ فارسیہ دقائق الحقائق ؛ حاشیہ شرح سلم مولوی حمد اللہ ؛ شرح دائر الوصول الی
علم الاصول ؛ شرح جلدین آخرین ہدایہ ؛ وشرح چہل کاف در فارسی ؛ شرح رسالہ نظامیہ

ودیوان ومنور رسول مقبول صلعم ، مجرد در علم صرف ، زبدۃ النحو ، حاشیہ تفسیر بیضاوی ، شرح رسائل الامکان ، حاشیہ بر حاشیہ زاہدیہ بر شرح تہذیب ملا جلال الدین دوانی ، حاشیہ بر حاشیہ کمالیہ شرح عقائد جلالی ، جدول الصرف فارسی ، جدول النحو فارسی از تصانیف رایقہ او یادگار است قدس اللہ روحہ الاقدس

مولوی عبدالحلیم فرنگی محلی ابن مولوی امین اللہ بن مولوی محمد اکبر بن مفتی احمد ابوالرحم بن مفتی محمد یعقوب بن ملا عبدالعزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی بیازدہم شعبان سال دوازدہ صد و سی و نہ بمقام لکھنؤ متولد شدہ بعمر دہ سالگی از حفظ قرآن مجید فراغت یافتہ بتحصیل علوم درسیہ کمر ہمت بست و بخدمت والد ماجد خود مولوی محمد امین اللہ و مفتی ظہور اللہ و مفتی محمد اصغر و مولوی نعمت اللہ و مفتی محمد یوسف علمائے فرنگی محلی بعمر شانزدہ سالگی از اکتساب علوم درسیہ متداولہ خاندان قطبیہ شہیدیہ فراغ حاصل کردہ دانشمند متبحر جامع علوم عقلی و نقلی حاوی فنون فرعی و اصلی گشتہ وسادہ آرای درس و افادہ گردید و بسال دوازدہ صد و شصت ہجری بشہر باندا مضاف بوندیل کھنڈ رفتہ رئیس آنجا نواب ذوالفقار بہادر کہ قدردان علما و فضلا بود باعزاز و اکرامش پیش آمدہ وی را مدرس مدرسہ خود گردانید و مدتی بران کار مامور ماندہ بوطن خود لکھنؤ واپس آمدہ یکسال در وطن مالوف متوقف شدہ بشہر جونپور قدوم آوردہ حاجی امام بخش مرحوم کہ یکے از روسای آن دولت آن شہر بود بکمال قدردانی پیش آمدہ بمدرسہ امامیہ حنفیہ کہ خود بانی آن مدرسہ بود وی را مدرس مقرر کرد کہ عالمی از علم وے دران بقعہ بہرہ اندوز گشت و تا نہ سال بدان منصب معزز بودہ بسال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری بوطن مراجعت کردہ دست بیعت بدست مولوی عبدالوالی قادری فرنگی محلی دادہ در سن ہفتاد و ہفت ہجری بعد صدی دوازدہم بحیدرآباد دکن تشریف بردہ سید تراب علی خان سالار جنگ مدار المہام آن مرزبوم کہ متصف باوصاف حمیدہ کالشمس بین النجوم بود وی را مدرس مدرسہ نظامیہ مقرر ساخت درین سفر بمقام بیوان کہ بشاہراہ دکن واقع است آن چراغ دودمان قطبیہ غربت کدہ جامع الاوراق فروغ اعزاز بخشیدہ بود درانوقت مولوی عبدالحی خلف الصدق شان صغیر السن قطبی می خواندہ بسال ہفتاد و نہم بعد صدی دوازدہم ہجری از حیدرآباد بحصول رخصت عازم زیارت حرمین

شریفین زادہما اللہ تشریفاً و تعظیماً شدہ بخدمت علما و مشائخ آن دیار بہ انوار فائز گشتہ مستفید گردید از انجملہ
بمکہ معظمہ از مولانا محمد جمال حنفی و از مولانا احمد بن زین دحلان شافعی اجازت و سند علم حدیث
و دیگر علوم معقول و منقول حاصل کردہ در سن دوازدہ صد و ہشتاد ہجری بزیارت طیبہ علے
صاحبہا الصلوٰۃ والتحیہ شرف اندوز شدہ از مولانا علے مدنی شیخ الدلائل سند دلائل الخیرات
و از مولانا محمد بن محمد العرب الشافعی مدرس مسجد نبوی سند حدیث و تفسیر وغیرہ و از مولانا عبد الغنی
ابن مولانا ابو سعید مجددی دہلوی نزیل مدینہ منورہ اجازت حدیث و تفسیر و فقہ وغیرہ و
از مولوی عبد الرشید بن مولانا احمد سعید مجددی دہلوی اجازت قصیدہ بردہ و
حزب البحر یافتہ مالا مال از فیوض و برکات حجاز در سن دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بہ حیدر آباد
رونق مراجعت بخشیدہ بانصرام حکومت عدالت نظامیہ مشغول گشت پس ازان بماہ جمادی الثانی
سال ہشتاد و سوم بعد صدی دوازدہم از ہجرت باستحصال رخصت بوطن مالوف تشریف آوردہ از
سنت نکاح خلف خود مولوی عبد الحی مرحوم فراغت یافتہ در سال ہشتاد و چہارم بماہ جمادی الثانی
از لکھنؤ رخصت سفر حیدر آباد و کہ در حقیقت سفر آخرتش توان گفت بربست و بماہ شعبان
سال مذکور دران بلدہ رسیدہ بکار متعلقہ خود معروف بود کہ ناگاہ عارضہ سل و دق بماہ صفر المظفر
سن ہشتاد و پنجم بعد صدی دوازدہم بجثۂ لطیفش عارض شدہ بتاریخ بست و نہم شعبان المعظم
روز دوشنبہ سال مذکور طائر روح پرفتوح آو از قفس عنصری پرواز نمودہ بشاخسار جنان نشیمن
گرفت و حسب وصیت در پائین قبر شاہ یوسف قادری کہ از کبار اولیائے دکن اند مدفون گشت
شعرائے وقت قطعات عدیدہ متضمن تاریخ رحلتش بسلک نظم کشیدند از انجملہ مولوی عبد الرحمن
صاحب گنج الحسنین گفتہ ؎ العالم والعارف باللہ تعالیٰ ۔ قد قرأ لی اللہ بحمد و ثنا رہ الہمت بعالم المتوفی
بیقین ۔ قد شرفہ اللہ بقصر و لقا رہ ۔ و دیگری این مصرعہ گفتہ ؎ واقف راہ خدا مولوی عبد الحلیم و در
لفظ غفرہ نیز تاریخ نوشتہ یافتہ اند تصانیفہ الرائقہ التحقیقات المرضیہ حل حاشیہ میر زاہد رسالہ
القول الاسلم حاشیہ شرح سلم ملا حسن ۔ کشف المکتوم فی حاشیہ بحر العلوم ۔ القول المحیط فیما یتعلق
بالجعل المؤلف والبسیط ۔ حل المعاقد فی شرح العقائد ۔ التعلیق الفاضل فی مسئلۃ الطہر المتخلل ۔
معین الغائصین فی رد المغالطین ۔ الایضاحات لمبحث المختلطات ۔ کشف الاشتباہ فی شرح

السلم لحمد للہ۔ البیان العجیب فی شرح ضابطۃ التہذیب۔ کاشف الظلمہ فی اقسام الحکمہ۔ العرفان در منطق نظم الدرر فی سلک شق القمر۔ التحلیہ شرح التسویہ مؤلفہ شیخ محب اللہ الٰہ آبادی۔ نور الایمان فی آثار حبیب الرحمن۔ برکات الحرمین۔ ایقاد المصابیح فی صلوٰۃ التراویح۔ آلالماد سفے تحقیق الدعا۔ غایۃ الکلام فی بیان الحلال والحرام۔ خیر الکلام فی مسائل الصیام۔ القول الحسن فیما یتعلق بالنوافل والسنن۔ عمدۃ التحریر فی مسائل اللون واللباس والحریر۔ قمر الاقمار حاشیہ نور الانوار حاشیہ نفیسی شرح موجز۔ الاقوال الاربعہ۔ و دیگر کتب مثل حاشیہ ہدایہ و حاشیہ بدیع المیزان و حاشیہ حاشیہ قدیمہ ناتمام ماندند کہ اجلش در رسید عطر اللہ روحہ

مولوی عبدالحمید خان رام پوری ابن ملا غفران رام پوری از برادر خود ملا محمد عمران و نیز مولوی ارشاد حسین رامپوری اکتساب علوم نمودہ بدرس و افادہ طلبہ اشتغال دارد بسال دوازدہ صد و نود و ہشت ہجری در قصبہ سندیلہ جہت لقای مولوی حافظ شوکت علی رئیس سندیلہ قدوم آوردہ بود سلمہ اللہ تعالے

مولوی عبدالحمید بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی بسال یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت یافتہ از مولوی محمد لبیب برادر کلان خود تحصیل علوم متداولہ نمودہ شرف بیعت از حضرت شاہ سید آل احمد قادری مارہروی قدس سرہ حاصل ساختہ کامل و مکمل شد بسال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمود روح اللہ روحہ

مولوی عبدالحی دہلوی شاگرد و داماد مولانا شاہ عبدالعزیز قدس سرہ العزیز از جملہ معاودنان نامی سید احمد مجاہد بریلی بود در فقہ حنفی دستگاہی کامل داشت رسالہ نکاح ایامی و فتاوای متفرق از تالیف اوست تاریخ ہشتم شعبان روز یکشنبہ سال دوازدہ صد و چہل و سہ ہجری بعارضہ بواسیر رحلت فرمود

مولوی عبدالحی فرنگی محلی ابن مولوی عبدالحلیم ابن مولوی محمد امین از اولاد امجاد ملا قطب الدین سہالوی بود کنیت او ابو الحسنات است بمقام باندا در عشرہ اخیرہ ذیقعدہ سال شصت و چہارم از صدی سیزدہم ہجری ولادت یافتہ از پنج سالگی بحفظ قرآن مجید مشغول شدہ بدہ سالگی ازان فارغ گشت و بجامع مسجد جونپور اولا امامت تراویح کردہ در یازدہ سالگی بخدمت

والد خود تحصیل علوم متعارفہ آغاز نمودہ بہ ہفدہ سالگی فارغ شدہ بافادہ طلبہ بجنب اوستاد
مے پرداخت وکتب علم ریاضی از مولوی نعمت اللہ فرنگی محلی خال والد خود کہ از مہرہ آن علم بود
تحصیل کردہ ۱۲۷۹ھ والد ماجدش ہنگامیکہ بحیدرآباد میرفت مؤلف اوراق بمقام ریوان از دیدارش
مسرور شدہ وی دران حال کہ صغیر السن بود ذکاوت طبع وجودت حافظ از جبینش می درخشید
وے رحمۃ اللہ علیہ دو مرتبہ بزیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفاً وتعظیماً مشرف ومباہی
گشتہ اول بسال دوازدہ صد وہفتاد ونہ ہجری بمعیت والد خود وثانیاً در سال دوازدہ صد
نود ودو ہجری واز سید احمد دحلان شیخ الشافعیہ بمکہ معظمہ اجازت جمیع ما حصل لہ من الشیوخ
وہمچنین از والد خود یافتہ عالم از تعلیم ودرسش فیضیاب گشت وبسے افاضل نامدار از سایہ
دامن فیضانش برخاستند بالجملہ صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ کثیر الدرس والتصنیف بہ آن مرتبہ بود کہ
صیت افاضہ واشاعت علومش درحیات وی اکناف عالم را فرا گرفت قریب بہ مجددیت رسیدہ
بست ونہم ربیع الاول سال چہارم صدی چہار دہم ہجرت یوم دوشنبہ وقت شب بعارضہ صرع
بمقام لکھنؤ این جہان بی بود را پدرود فرمودہ بجا مدفون گردید جز دختری عقبی نگذاشت آن صبیہ
دو صد روپیہ ماہوار از نظام حیدرآبادی یابد سید عبد العلی شرقی تخلص تاریخ فوتش چنین گفتہ ؎
ہائے مولانا محمد عبد حی ٭ شاد در خلد از میان ما برفت ٭ آستانش سجدہ گاہ خلق بود ٭ قبلہ ہندوستان ما
برفت ٭ گفت شرقی مصرع سال وفات ٭ وای اوستاد زمان ما برفت **ایضاً** از مولوی
محمد سعید عظیم آبادی حسرت تخلص ؎ کرد رحلت جناب عبد الحی ٭ فاضل لکھنوی فطین و ذکی
گفت سال وفات او حسرت ٭ شد فرنگی محل زعلم تہی **تصانیفہ الرائقہ** عمدۃ الرعایہ حاشیہ
شرح وقایہ ٭ مجموعہ خطب سالتمام ٭ الفلک المشحون فی الانتفاع بالمرہون ٭ نزہۃ الفکر فی سبحۃ الذکر
تحفۃ الطلبہ فی تحقیق مسح الرقبہ ٭ الرفع والتکمیل فی الجرح والتعدیل ٭ القول الجازم فی
سقوط الحد بنکاح المحارم ٭ نفع المفتی والسائل بجمع متفرقات المسائل ٭ الفلک الدوار فی رؤیۃ
الہلال بالنہار ٭ القول المنشور فی ہلال خیر الشہور ٭ الافصاح عن شہادۃ المرأۃ فی الارضاع
تحفۃ النبلاء فی جماعۃ النساء ٭ الکلام الجلیل فیما یتعلق بالمندیل ٭ الاجوبۃ الفاضلۃ للاسئلۃ
العشرۃ الکاملۃ ٭ الہسہسہ بنقض الوضوء بالقہقہہ ٭ خیر الخبر فی اذان خیر البشر ٭ سباحۃ

الفکر فی الجہر بالذکر؛ النافع الکبیر لمن یطالع الجامع الصغیر؛ رفع الستر عن کیفیۃ ادخال المیت وتوجیہ اے القبلۃ فی القبر؛ طرب الاماثل فی تراجم الافاضل؛ ترویح الجنان تشریح حکم شرب الدخان ردع الاخوان عن محدثات آخر جمعہ رمضان؛ آکام النفائس سے ادا ار الاذکار فی لسان الفارس زجر الناس علی انکار اثر ابن عباس؛ الانصاف سے حکم الاعتکاف؛ امام الکلام فیما یتعلق بالقرأۃ خلف الامام؛ غیث الغمام؛ الآثار المرفوعہ فی الاخبار الموضوعہ؛ دافع الوسواس سے اثر ابن عباس رسالہ احکام غیبت اردو؛ فوائد البہیہ سے تراجم الحنفیہ؛ امتحان الطلبہ فی الصیغ المشکلہ؛ التبیان فی شرح المیزان؛ چہار گل در صرف۔ خیر الکلام فی تصحیح کلام الملوک ملوک الکلام؛ ازالۃ الجمد سے اعراب الحمد للہ اکمل الحمد در نحو؛ ہدایۃ الوریٰ اسے لواء الہدیٰ تعلیق حاشیہ غلام یحییٰ بر حاشیہ زاہدیہ قطبیہ؛ مصباح الدجیٰ فی لواء الہدیٰ؛ نور الہدیٰ تکملۃ لواء الہدے؛ علم الہدیٰ؛ حل المغلق فی تحقیق المجہول المطلق؛ الکلام المتین فی تحریر البراہین؛ یسر العسیر سے بحث المتناۃ بالتکریر؛ الافادۃ الخطیرۃ فی بحث نسبۃ سبع عرض شعیرہ؛ التعلیق العجیب لحل حاشیۃ الجلال علی التہذیب؛ تکملۃ حاشیۃ والد خود بر نفیسی؛ الہدیۃ المختاریۃ شرح الرسالۃ العضدیہ در مناظرہ؛ القول الاشرف فی الفتح عن المصحف؛ زجر ارباب الریان عن شرب الدخان؛ احکام القنطرہ فی احکام البسملۃ؛ غایۃ المقال فیما یتعلق بالنعال در علم فقہ؛ حسرۃ العالم بوفات مرجع العالم در ترجمہ والد خود؛ افادۃ الخیر فی الاستیاک بسواک الغیر؛ مقدمۃ الہدایہ؛ مذیلہ الہدایہ؛ تحقیق العجیب سے التثویب؛ تحفۃ الاخیار فی احیاء سنۃ سید الابرار؛ الحجۃ علی ان الاکثار فی التعبد لیس ببدعۃ؛ الکلام المبرور فی رد القول المنصور؛ ہدایۃ المعتدین فی فتح المقتدین؛ وغیر ان از تعلیقات متفرقہ بر کتب متعددہ و سیندہ کتب دیگر اند کہ صاحب ترجمہ در رسالہ نافع کبیر اسامی آنہا تحریر فرمودہ **اسمار گرامی تلامذہ** مولوی عبدالحی فرنگی محلی کہ بعد تکمیل و فراغ بحصول سند ممتاز شدند مولوی عبدالعزیز ساکن بھیرہ ضلع اعظم گڈھ مولوے بدیع الزمان لکھنوی مولوی وحید الزمان لکھنوی مولوے محمد عبدالاحد الہ آبادی مولوے سید مرتضے شیعی ساکن نوتاریارہ ضلع غازی پور مولوے عبدالباری ساکن نگرنہسہ مولوے محمد حسین الہ آبادی مولوی علی حیدرخان ساکن خالص پور پرگنہ ملیح آباد مولوے ساکن عبدالکریم پنجابے مولوے بشارت کریم

مولوی عبدالغفور سکنہ رمضان پور مولوے عبدالغنی بہارے مولوے فدا حسین ساکن محی الدین نگر مضافات بہار مولوے ابوالحسن مرحوم ترہتی مولوے عین القضاۃ حیدرآبادی مولوے عبدالعزیز فرنگی محلی مولوے نظام الدین فرنگی محلی مولوے عبدالرحمن ساکن صاحب گنج مولوی حافظ محمد شعیب ولایتی مولوے اکبر خان مرحوم ولایتی مولوے محمد اسحاق ساکن اسیٹھے مولوی سلیمان ساکن پھلواری ضلع عظیم آباد مولوے عبدالقادر ولایتی مولوی سید امین نصیرآبادے مولوے محمد ہارون نصیرآبادی مولوی ظہور الاسلام فتحپوری مولوے لطف الرحمن عظیم آبادے مولوے منظاہر الحق عظیم آبادی مولوی محمد ابراہیم آرہ آبادی مولوی محمد تقی اعظم گڈھی مولوی محمد تدیر لکھنوی مولوی شیر محمد ولایتی مولوی آزاد خان مرحوم مولوی عبدالغنی بہاری مولوی محمد یسین آروے مولوی قادر بخش سہسرامی مولوی محمد حسین نصیرآبادی عرف صاحب میان مولوی سید محمد رسان کابلی مولوی عبداللہ ساکن چاند پارہ ضلع اعظم گڈھ مولوی ابوالفضل محمد حفیظ اللہ ساکن بندی ضلع اعظم گڈھ مولوی محمد عثمان ساکن چیارہ ضلع اعظم گڈھ مولوے انعام اللہ فرنگی محلی مولوے عبدالماجد بھاگلپوری مولوے قاسم یار ساکن کرٹو ضلع آگرہ آباد مولوے سید اعجاز حسین ساکن سونتی مولوے محمد عثمان ساکن کہنڈ اضلع اعظم گڈھ کذا فی کنز البرکات مصنفہ مولوے محمد حفیظ اللہ سلمہ اللہ کہ سند علمی در سال اخیر صدی سیزدہم از مولوے عبدالحی مرحوم یافتہ اند۔

مولوی عبدالرب فرنگی محلی پسر خرد مولانا عبدالعلی بحرالعلوم از خرد سالے ہمراہ والد خود در شاہجہان پور و رام پور و بہار و مدراس ماند و مولانا کوشش بلیغ در تعلیم و تدریس او نمود و کتب درسیہ تمام و کمال باو تعلیم ساخت و شب و روز متکفل امور او می بود با جملہ مولانا اوسا با موال خطیر بغرض کتخدا شدنش بوطن فرستادوے بہ لکھنؤ آمدہ از نکاح خود فارغ گردید و زر کثیر کہ از مدراس آوردہ بود ہمہ بفضولے و مسرفے وی برباد رفت کہ افلاسش رو نمود بعد وفات مولانا بحرالعلوم وے و برادر زادہ اش عبدالواجد بمدراس رفتند چنانچہ تفصیل آن بذیل ترجمہ مولوے عبدالواجد خواہد آمد آخر کار ترک تدریس و درس کردہ بیافتن دو صد روپیہ از سرکار نواب مدراس و یک صد و ہفتاد و پنج روپیہ از سرکار انگریز معاوضہ جاگیر راضی شدہ تدریس بمولوی عبدالواجد سپردہ بہ لکھنؤ آمد و تا حیات خود علوفہ مذکورہ بتوسط رزیڈنٹ لکھنؤ مے یافت

کذا فی الاغصان الاربعہ

مولوی عبدالرب دہلوی جامع معقول و منقول ماہر فروع و اصول کامل فنون علم و ادب حاوی اسرار لغت عرب کہ وعظ پر تاثیرش شہرہ آفاق بود مسجد جامع بمقام سہارن پور بصرف زر کثیر تعمیر فرمودہ بماہ محرم سال نجم صدی چہاردہم ہجری بمقام دہلی رحلت فرمود طاب اللہ ثراہ بیدل سہسرامی تاریخ وفاتش چنین گفتہ **قطعہ تاریخ** جناب مولوی عبدرب آن ٭ کہ وقت وعظ دل می شد شکارش ٭ درین ماہ محرم جان بحق شد ٭ زہے رحمت کہ بارد بر مزارش ٭ رقم زد سال رحلت کلک بیدل ٭ درود ایزدی باد انثارش

مولوی عبدالرزاق فرنگی محلی ابن مولوی جمال الدین احمد بن مولوی علاء الدین فرنگی محلی بسال دوازدہ صد و سی و ہفت ہجری متولد شدہ چون ہشت سالہ گشت پدرش مولوے جمال الدین بمدراس رفت وے بمقتضای فطرت بتحصیل علوم اشتغال نمود در اوائل از مولوے نور کریم دریاباوے کتب مختصرہ خواندہ بقیہ کتب بخدمت مفتی محمد اصغر و مفتی محمد یوسف فرنگی محلی تکمیل فرمود و کتب درسیہ حدیث و تفسیر بخدمت مولوی حسین احمد ملیح آبادی گذرانیدہ و تمامی کتب حدیث از مرزا حسن علی محدث لکھنوی قرأت نمود زان بعد جملہ کتب حدیث از حضرت ملا محمد حسن مدنی قرأت نمود کہ مولوی حسین احمد و مرزا حسن علی مع دیگر محدثین سماعتش می فرمودند و کتب عقائد و سلوک و تصوف از مولوی عبدالوالی مرشد خود استفاضہ نمودہ زان بعد قرآن مجید در یکسال حفظ نمودہ بسال دوازدہ صد و پنجاہ و چہار ہجری فراغ کلی حاصل کرد و اجازت بیعت سلسلہ قادریہ و چشتیہ از مولوے عبدالوالی و نیز پدر خود یافتہ بعد وفات مرشد خود سلسلۂ درس و تدریس منقطع فرمودہ اشتغال بیاد حق شعار و دثار خود ساخت در سن سیزدہ صد و ہفت ہجری در اواخر ماہ صفر انتقال فرمودہ

در باغ مولوے انوار صاحب مدفون شدند

مولوی سید عبدالرحمن لکھنوی عالم متصوف بیعت و خلافت سلسلہ چشتیہ داشت و در مسجد ٹنڈائن واقع بلدہ لکھنؤ مقیم بود ہمدرانجا بتاریخ ششم ذیقعدہ سن دوازدہ صد و پنجاہ و نہ ہجری وفات یافتہ در صحن مسجد مذکور مدفون گردید روح اللہ روحہ وایشان عالم و خادم سادات و قانع و متوکل و بعزلت نشین بودند و رسالہ کلمۃ الحق و رسالہ کاسرۃ الاسنان در توحید از تصانیف

شان ہست و مولع وحریص سرود وغنا بسیار بودند

مولوی عبدالرحمن ساکن قصبہ بھدوہی ضلع مرزاپور عالم متقی واعظ تارک الوطن کہ در مسجد نارگھاٹ واقع شہر مرزاپور متوکلانہ بسر می برد در سال دوازده صد وہشتاد وپنج ہجری رحلت نمود

مولانا عبدالرحیم دہلوی عمری نسب حنفی مذہب نقشبندی مشرب جامع فنون عقلی ونقلی حاوی علوم اصلی وفرعی محدث بود از خلاف امجادش مولانا شاه ولی اللہ دہلوی ومولانا شاه اہل اللہ دہلوی ہستند ع این خانہ تمام آفتاب است ؎ دوازدہم صفر در سال یکہزار و یکصد وسی ویک ہجری وقت چاشت رحلت فرمود

مولوی عبدالرحیم صفی پوری ابن عبدالکریم صفی پوری دانشمند متبحر در علوم ادبیہ حظی وافر داشت از تصانیف او شرح قصیده سبعہ معلقہ وغایۃ التبیان فی علم اللسان در بیان قواعد صرفیہ والمسالک البہیہ فی القواعد النحویہ وضرورة الادیب فی المؤنث السماعی ومنتہی الارب فی کلام العرب ترجمہ قاموس در چہار جلد مشہور اند تاریخ وفاتش معلوم نشد

مولانا عبدالرشید جونپوری ابن شیخ مصطفے ابن عبدالحمید ملقب بشمس الحق بود شمسی تخلص میکرد شاگرد شیخ فضل اللہ جونپوری ومرید پدر خود شیخ مصطفی مرید شیخ محمد مرید نظام الدین امیٹھوی قدس اللہ اسرارہم از اولیای کبار وعلمای کرام بود در اوائل حال بتدریس وافاده علوم شغل داشتی زان بعد ترک کرده بمطالعہ کتب حقائق اکتفا کرد واز اختلاط امرا واغنیا احترازی داشت شاہجہان بادشاه اوصاف حمیده او شنیده مشتاق ملاقاتش گشت فرمان بدست وکیلی بطلب وفرستاد مولانا قبول نکرد واز گوشۂ عزلت پاے خود بیرون ننہاد تصانیف مفیده دارد منجملہ آن رشیدیہ در مناظره وزاد السالکین وشرح اسرار الخلوة ورسالہ محکوم مربوط وحاشیہ شرح مختصر عضدی وحاشیہ فارسی بر کافیہ ابن حاجب ومقصود الطالبین ورسالہ اوراد ودیوان شعر فارسی مشہور اند وحادثۂ وفاتش ایجنین مشہور ہست کہ بعد فراغ سنت فجر چون در فرض آغاز کرده وقت گفتن تحریمہ طائر روحش بآشیان جنت بسال یکہزار وہشتاد وسہ ہجری پرواز نمود ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان

مولوی محمد عبدالسبحان ابن شیخ محمد محسن ساکن احمدآباد تاره فاضل علام حاجی بیت اللہ الحرام طبیب حاذق حامل قرآن از بدو سن شعور بصلاح وتقوی آراستہ بلکہ مؤلف اوراق میلادنامہ

که تا بلوغ تا وقت اخیر صلوٰة فریضه از و فوت نشده باشد و جمله علوم ظاهریه و باطنیه و خلافت
ارشاد از مولوی فخر الدین احمد آله آبادی حاصل نمود تمام عمر شریف به هدایت و ارشاد و تدریس علوم
مثل اوستاد خود بسر برده مولوی عبد الحمید خلف مولوی حیدر حسین جونپوری و مولوی محمد
عبد الکافی برادر زاده صاحب ترجمه از شاگردان اوشان صاحب استعداد و لیاقت موجود اند
منجمله کتب مصنفه شان رساله اسرار الصلوٰة. قصهٔ منظومه حضرت اسمعیل ع. قصهٔ منظومه حضرت
سلیمان ع. التهدید فی وجوب التقلید. دلائل قاطعه در تحقیق فرقه ناجیه. خیر المقال فی ازالة الجهاله.
مطبوع شده شائع اند آخر کار بعمر شصت و سه سالگی تاریخ بست و یکم محرم الحرام یوم جمعه سال یکهزار
و سه صد و سه هجری بمقام اله آباد از دار فانی بعالم جاودانی رخت زندگی بر بست و در گلاب باڑی که
مقبره اهالیان دائره شاه اجمل مرحوم است مدفون شد غفر الله له

ملا عبد السلام لاهوری شاگرد میر فتح الله شیرازی فقیه و مفسر بود از شاگردان وی ملا عبد السلام
ساکن قصبه دیوه مضاف لکهنؤ مشهور است بر تفسیر بیضاوی حواشی برجسته دارد بسال یکهزار و سی
و هفت هجری وفات یافته

قاضی عبد السلام بدایونی ابن عطاء الحق محدث و مفسر بود تفسیر زاد الآخرة منظوم بزبان
اردو قریب و لکه شعر بسال دوازده صد و چهل و چهار هجری تصنیف کرده از زاد الآخرة سال
تالیفش بر می آید در سال دوازده صد و پنجاه و پنج هجری ازین جهان فانی بعالم جاودانی
شتافت نور الله مرقده

مولوی عبد السلام ساکن هسوه ابن سید شاه ابو القاسم نقشبندی ساکن قصبه هسوه
که متصل فتح پور است در سال دوازده صد و سی و چهار هجری ولادت یافته نام تاریخی او سید
ریاض الحسن مردی متقی بود که از بدو سن شعور ورع و تقوی را وثار خود کرده بعد حفظ قرآن ابتدا اکثر
کتب درسیه از عم خود مولوی سراج الدین احمد خوانده بعده از مولوی معین الدین کروی و
مولوی محمد معین لکهنوی وغیره تکمیل نموده و سند صحاح سته از مولانا شاه عبد الغنی دهلوی گرفته
در سال دوازده صد و شصت و یک هجری فراغ علمی حاصل نمود و بخدمت شاه احمد سعید مجددی
بیعت و خلافت سلسلهٔ نقشبندیه یافته و در سن دوازده صد و هشتاد و دو هجری مشرف

حج اکبر و زیارت روضہ منورہ شد ہمدرانجا از شیخ احمد دحلان مکی شافعی تکمیل حدیث نمود با فادہ وانام خلایق می پرداخت بعارضۂ و بل در ماہ شوال سال دوازدہ صد و نود و نہ ہجری رحلت فرمودہ شیخ محمد علی طلیق تخلص ساکن قصبہ ہنسوہ در فقرہ نور اللہ تربتہٗ تاریخ وفاتش یافتہ

ملا عبد الشکور ٹیلو کشمیری از علماے نامدار صاحب ورع و تقوی بود پیش خواجہ حیدر چرخی وغیرہ علماے وقت تلمذ نمودہ بتدریس منقولات اشتغال داشت اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ زرکثیر کہ جہت قوت علماے کشمیر فرستادہ بود از ان چیزی قبول نکردہ بسال سیزدہم از صدے دوازدہم ہجری رحلت فرمود ملا محمد اشرف شاگرد و استاد زادۂ او قصیدۂ عربی در مرثیہ او گفتہ دران قصیدہ مادۂ تاریخ وفاتش چنین یافتہ ع لامات بوفاتہ علوما

قاضی عبد الصمد چڑیا کوٹی ابن قاضی ابو الحسن بن ملا محمد ماہ بن قاضی منصور عباسی طبع عالی وذہنی صافی داشت بعد تحصیل علوم از پدر دانش آموز برای حصول سند قضا کہ منصب موروثے او بود بحکم پدر بزرگوار بدہلی شتافتہ و در انجا مجمع علما در فضل و کمال امتیاز یافتہ تا آنکہ ارکان شاہے ویرا در فقہ و اصول و دیگر علوم منقول و معقول یگانہ دیدند و بحکم محمد شاہ فرمانرواے شاہجہان آباد بمنصب قضای پرگنہ چڑیا کوٹ و دیگر مقامات پسندیدند مگر او رحمۃ اللہ علیہ قضای پرگنہ خود کہ آبای کرامش از عہد قدیم بران مامور بودند قبول فرمود و دیگر مقامات را بہ مستحقان قدیم ارزانی نمود و از دہلی بچڑیا کوٹ مراجعت کرد و در خوبی فصل خصومات و حسن تعلیم فنون درسیہ گنج نیکنامی بدست آورد یگانۂ آفاق حافظ محمد اسحاق از تلامذۂ اوست صاحب ترجمہ علیہ الرحمہ در سال ہفتاد و یکم از صدی دوازدہم ہجرت درگذشت قاضی منصف مادہ تاریخ وفاتش یافتہ اند رحمۃ اللہ علیہ و علی اسلافہ

شیخ عبد العزیز دہلوی ابن حسن بن طاہر جونپوری از مشاہیر مشایخ چشتیہ و از اکابر علماے صوفیہ صافیہ رضوان اللہ علیہم مظہر معرفت و محبت و بعلوم شریعت و طریقت و حقیقت عالم بود وبسماع و تواجد وظیفہ داشت مرید پدر خود شیخ حسن بود ہموارہ معتکف بودی بجامع رواے خلائق کوشش بلیغ نمودی و در علوم ظاہر ہم کامل مکمل بود و تفسیر عرائس و عوارف و فصوص الحکم وشرحش بتلامذہ درس گفتی و صاحب تصانیف مشہورہ است از انجملہ رسالہ عینیہ است کہ در مقابلہ رسالہ غیریۂ شیخ امان پانی پتی نوشتہ و بسیاری از رسائل غامضہ وحدت وجود موافق کشف

ارباب شہود درانجا مذکور شده ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ نیز از وبعض کتب و رسائل تصوف استماع واستفاده نموده وی رحمۃ اللہ علیہ در جونپور بسال ہشت صد و نود و ہشت ہجری متولد شده بعمر یک و نیم سالگی ہمراه والد خود بدہلی تشریف آورده تاریخ ششم جمادی الاخری سن نہصد و ہفتاد و پنج ہجری شہباز روحش باوج بقا پرواز نمود قطب طریقت نماند ماده تاریخ فوتش یافته اند وچون مشار الیہ در تصانیف و مکاتیب خود را ذرہ ناچیز عبد العزیز می نوشت لہذا ذره ناچیز نیز تاریخ رحلتش یافته مے شود

مولانا عبد العزیز دہلوی ابن مولانا شاه ولی اللہ محدث دہلوی در سال یازده صد و پنجاه و نہ ہجری ولادت یافته وبہ **غلام حلیم** اسم تاریخی موسوم گشت وبعمر پانزده سالگی بخدمت والد ماجد خود از تحصیل علوم عقلیہ ونقلیہ وتکمیل کمالات خفیہ وجلیہ فارغ شده بعد پدر بزرگوار مشغول بدرس وارشاد گردید بالجملہ وی جامع علوم بلکہ آیتی از آیات الہی بود ہر انچہ در توصیفش خامہ و زبان بطراز دشتی است از خرواری واندکی است از بسیاری رسالہ سر الشہادتین وبستان محدثین وتحفہ اثنا عشریہ وعجالہ نافعہ وفتح العزیز تفسیر سوره بقر دو پاره اخیر قرآن مجید از تصانیف شہیره وی نہم شوال سال دوازده صد وسی و نہ ہجری ازین جہان بے بنیان بعالم جاودان رحلت فرمود شاعرے تاریخ فوتش چنین گفتہ

بے سرو پا گشتہ انداز دست بیداد اجل
دین ولطف وکرم فضل وہنر علم وعمل

ملا عبد العلی بحر العلوم لکھنوی ابن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی در اواخر عمر پدر بوجود آمده بعمر ہفده سالگی از جملہ کتب درسیہ وعلوم متعارفہ بخدمت پدر بزرگوار فراغ حاصل نموده بعده پدرش ہمان سال رحلت فرمود بعد وفات پدر بمطالعہ کتب معقول ومنقول مشغول گشت ومطالب غامضہ بخدمت ملا کمال الدین کہ تلمیذ خاص پدرش بود پیش می کرد در اوائل حال صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ را سانحہ عظیم بوطنش لکھنو پیش آمده کہ بدان سبب روانہ شاہجہان پور گشت حافظ الملک حافظ رحمت خان رئیس آن شہر قدومش را مغتنمات شمرده با عزاز واکرام تمام پیش آمده وجہ معقول برای مصارف وے مقرر ساخت تا حیات حافظ الملک ہمدرانجا مقیم بوده بتدریس طلبہ اشتغال داشت بعد کشتہ شدن حافظ الملک مرحوم نواب

فیض اللہ خان رئیس رامپور ملای موصوف را برامپور برد و رانجا نیز بہ تعلیم و تدریس مشغول بود
لیکن بوجہ قلت کفاف مولانا برخاستہ خاطر می بود کہ درین اثنا منشی صدر الدین بہاری وے را
برای تدریس مدرسہ خود کہ در بہار بنا نہادہ بود خرچ سعتدبہ فرستادہ طلبید چنانچہ ملا عبد العلی
از رامپور جانب بہار روانہ شدہ در اثنای راہ از رای بریلی ملا ازہار الحق را کہ در انجا مقیم بود ہمراہ
خود بہ بہار برد منشی صدر الدین باعزاز و اکرام پیش آمدہ چہار صد روپیہ ماہوار برای ذات خاص
مولانا و یک صد روپیہ ماہوار برای ملا ازہار الحق علاوہ مصارف طلبہ مقرر کردہ داد
مدتے در انجا رونق افزوند سادۂ تدریس ماند بعد چندی مفتریان وقت در میان وے و
منشی صدر الدین رنجشی پیدا کردند ازانجا ہم برخاستہ خاطر گردید این خبر بہ نواب والاجاہ محمد علی خان
رئیس کرناٹک وغیرہ رسید خطی بطلب مولانا مع خرچ بخدمتش فرستاد کہ مولانا روانہ مدراس
شد چون آنجا رسید نواب موصوف مع عزیزان و امیران استقبالش نمودہ باعزاز تمام بہ محل خود
بردو مدرسہ کلان بنا نمودہ مولانا در ان مدرسہ بتدریس طلبہ مشغول گشت و از سرکار نواب
موصوف بحر العلوم خطاب یافت بعد وفات نواب محمد علی خان پسرش عمدۃ الامرا و بعد او عظیم الدولہ
نبیرۂ محمد علی خان بر مسند ریاست نشستند و عمر مولانا بہ ہشتاد و سہ سالگی رسیدہ بعوارض جسمانی
مبتلا گشتہ دوازدہم رجب سال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمودہ در مدراس
مدفون گشت بجایش مولوی علاء الدین کہ شاگرد و دامادش بود مقرر گردید **تصانیفہ الشہیرۃ**
ارکان اربعہ در اصول فقہ و حاشیہ بر میر زاہد رسالہ و حاشیہ بر حاشیہ زاہدیہ بر شرح تہذیب
جلالیہ و حواشی ثلاثہ بر حاشیہ زاہدیہ امور عامہ جدیدہ و قدیمہ و شرح سلم مع حاشیہ منہیہ و عجالہ نافعہ
مع منہیہ و فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت و تکملہ بر شرح ملا نظام الدین بر تحریر ابن ہمام و تنویر
الابصار شرح فارسی منار و حاشیہ بر شرح صدرای شیرازی و شرح مثنوی مولانا روم و
شرح فقہ اکبر و ہدایۃ الصرف و رسالہ در احوال قیامت و رسالہ توحید وغیرہ

مولوی عبد العلی فرنگی محلی با بوتراب شہرت داشت پسر چہارم مولوی عبد الجامع بن
مولوی محمد نافع ابن مولوی عبد العلی بحر العلوم ہست بعد حفظ قرآن مجید جملہ کتب درسیہ تحصیل کردہ
فاتحہ فراغ خواند صاحب استعداد و مرید مولوی عبد الوالی فرنگی محلی بود درس سے ماہ در

عین شباب بعارضہ سل و دق بتلا شدہ بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازدہ صد و نود و دو ہجری لاولد بہ لکھنؤ وفات یافت رحمہ اللہ

مولوی حافظ عبد العلی نگرامی در سال دوازدہ صد و سی و دو ہجری بہ قصبہ نگرام از مضافات لکھنؤ متولد شدہ در اوائل کتب مروجہ درسیہ از خال خود مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی تحصیل کردہ پس ازان بہ لکھنؤ رفتہ از چند علماے وقت مستفید شدہ فاتحہ فراغ علی پیش مولوی انور علی لکھنوی خواند و اجازت جملہ علوم ظاہریہ از حافظ علیم اللہ سابق الذکر عن مرزا حسن علی محدث لکھنوی عن مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی یافتہ مرید قاضی سید عبد الکریم بریلوی بود و از شاہ گلزار کشتوی خلیفہ قاضی ممدوح تلقین و اجازت جملہ خاندانہای طریقت حاصل کردہ اسامی کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ اینست تفسیر آیات الاحکام رد المبتدعین تحقیق الامور فی الفاتحۃ والنذور التحریر فی المزامیر التسکین المسلول علی من انکر کون مسح الرقبۃ من سنۃ الرسول۔ تحقیق فی المولد و القیام۔ نور الایمان فی تائید مذہب النعمان۔ الیواقیت اللطیفۃ فی تائید مذہب ابی حنیفہ رسالہ در باب حفاظ شیعہ۔ ہدایۃ الانام الی خرقۃ المشائخ العظام رسالہ تقریر حق۔ رسالہ مولد شریف مسودہ اوراق در سن دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری بمقام لکھنؤ بخدمت صاحب ترجمہ مشرف شد بجدی خلیق و منکسر النفس یافت خدا اندیش بیمار زدہ فاقع شب بست و ہشتم ماہ شوال سال ہزار و دو صد و نود و شش ہجری رحلت فرمود بہ نگرام مدفون گشت انا للہ وانا الیہ راجعون نگرام بنون مفتوح و کاف فارسی ساکن و رای مہملہ مفتوحہ والف و میم موقوف۔

مولوی عبد العلی خان رام پوری ابن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران رام پوری شرف تلمذ بخدمت جد امجد خود یافتہ حافظ و قاری بود در سن دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری رحلت فرمود

مولوی عبد العلی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی شاگرد برادر خود مولوی رستم علی قنوجی عالم علوم عقلیہ و نقلیہ بود حاشیہ شرح منار در اصول فقہ از تصانیف اوست بموضع بندگی متصل کوڑا جہان آباد ضلع فتح پور ہسوہ رحلت فرمود سال فوتش معلوم نہ شد

مولوی عبد العلی اسلام آبادی ابن منت علی از شرفای اہل اسلام چاٹگام ہست بروز پنجشنبہ دہم شہر ربیع الاول سال دوازدہ صد و شصت و دو ہجری ولادت یافتہ کتب درسیہ فارسیہ پیش اساتذۂ وقت گذرانیدہ بعمر

چہاردہ سالگی میزان الصرف آغاز کردہ بمدت نہ ماہ از درس مجموعہ صرف ونحو فارغ شدہ بکلکتہ شتافت
و بمدرسہ سرکار انگریزی معمور شدہ طرح اکتساب علوم انداخت و بہر سالی از جماعتی بجماعتی ترقی می شد
و اساتذہ ہر جماعت برو شفقتہا ارزانی داشتند تا بر جمیع مماثلان خود گوی سبقت می ربود و بیافتن انعام
مباہی می گشت و در اثنای تحصیل علوم متداولہ اہل اسلام بزبان انگریزی ہم مہارت معتد بہ پیدا
کرد و بعد ازان مدرسہ بمنصب مدرس زبان فارسی مقرر شد الحال عربی پروفیسر مدرسہ ہوگلی است
سلمہ اللہ تعالیٰ کتاب صحیفۃ الاعمال در مرآۃ الاحوال مصنفہ او مشتی است از خرواری وطریست از طومارے

اسلام آباد نام چاٹگام مضاف ممالک بنگال است

ملا عبد الغفور لاہوری لقب او رضی الدین از عمدہ ترین تلامذہ مولانا عبد الرحمٰن جامے
قدس سرہ السامی بود حاشیہ فوائد ضیائیہ بہ متانت تمام نوشتہ کہ تکملۂ آن ملا عبد الحکیم سیالکوٹی نمودہ است
در سن نہصد و دوازدہ ہجری جان بجان آفرین سپرد طاب اللہ ثراہ۔

شیخ عبد الغفور اعظم پوری از علمائے مشاہیر وقت مرید شاہ عبد القدوس چشتی صاحب
کمالات صوری و معنوی بود در متابعت حضرت ختمی پناہ صلعم توفیقی رفیق داشت اکثر اوقات
درس علوم دینیہ فرمودی بحسن صورت وخوبی سیرت سرآمد اہل زمان بود ہر یکہ گرفتی خلائق را وعظ
ونصیحت فرمودی در تصوف رسائل متعددہ نوشتہ چون عمرش بدایرہ ابناء الثمانین عتقاد اللہ
قدم نہاد بسال نہصد و ہشتاد و پنج ہجری بدار البقار حلت فرمودہ باعظم پور مدفون گشت اعظم اللہ
شانہٗ

اعظم پور قصبہ ایست از توابع سنبھل

شیخ عبد الغنی بدایونی از علمائے صوفیہ قدس اللہ اسرارہم در ترک دنیا ادہم وقت و در تجرید
شبلی روزگار بود باوائل کہ طلب علم در بدایون میکرد حال برو غالب می آمد احیاناً یکپاس کم وبیش
در عین سبق خوانی از شنیدن نغمہ بے شعور می ماند بالجملہ بنا بر بعضی علائق کہ سرراہ طالبان آگاہ میگیرد
ع در راہ خدا کہ رہزنانند ÷ آن راہ زنان ہمین زنانند ÷ در طلب کفاف بدہلی رفت و بملازمت
تتار خان حاکم آنجا کہ در لباس اہل جاہ از اہل اللہ بود رسید و سادات شیخ عبد العزیز دہلوی آورد
و تحصیل تمام کتب متعارفہ و متداولہ در خدمتش نمود و سالہا درس گفت بیکبارہ جذبہ عنایت
ازلی گریبانگیر او شد و از ہمہ اشتغال برآمدہ چندگاہ در خانقاہ شیخ خود در سلک درویشان

مرتاض انتظام یافتہ بہ مجاہدت و ریاضت اشتغال گرفتہ بعد از تحصیل کمال بیرون الہ آباد دانے بجانب قدمگاہ حضرت رسالت پناہ صلعم در مسجدی کہ مشہور بمسجد خان جہان است سکونت ورزیدہ پیوستہ باعتکاف مے گذرانید و باآنکہ عیال بسیار داشت راہ سلوک را بقدم توکل می سپرد چون در سن یکہزار و سہ ہجری خانخانان بخدمتش رسیدہ التماس نصیحتی نمود فرمود کہ اتباع سنت محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لازم گیر

مولوی عبد الغنی دہلوی ابن ابو سعید العمری بماہ شعبان سال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری در دہلی متولد شدہ اولاً حفظ قرآن مجید نمود بعد از والد خود مولوی شاہ ابو سعید و مولوے مخصوص اللہ ابن مولانا رفیع الدین دہلوی و مولوی محمد اسحاق دخترزادہ مولانا عبد العزیز و شیخ محمد عابد سندی و شیخ ابو زاہد اسمعیل رومی اخذ علوم کردہ بدرس حدیث مشغول گشت مرید و خلیفہ والد خود بود و حاشیہ بر سنن ابن ماجہ تالیف نمودہ نامش انجاح الحاجۃ است علاوہ آن دیگر مؤلفات دارد بعد بغاوت و تسلط انگریزان بدہلی بمکہ معظمہ رفتہ و از انجا بمدینہ منورہ رخت اقامت انداخت ہمدران بقعہ متبرکہ بماہ محرم سال دوازدہ صد و نود و شش ہجری رحلت فرمود **قطعہ تاریخ وفات**

شاہ عبد الغنی وحید زمان ✽ نازش علم و عارف باللہ ✽ سال نقلش شنیدم از ہاتف ✽ بہترین محدثین ای آہ ✽

مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی ابن سید عبد اللہ حسینی باصلوات نقویہ ساکن گلشن آباد عرف ناسک عالم باعمل فاضل اجل بخدمات موالی وقت مثل سید میان سورتی و مولوی شاہ عالم ساکن بردوہ و مولوی بشارت اللہ کابلی و ملا عبد القیوم کابلی و مفتی عبد القادر تھانوی خلیل الرحمن ساکن مصطفے آباد عرف رامپور مولوی و مولوی فضل رسول بدایونی و مولوی محمد اکبر کشمیری و معلم ابراہیم باعکظہ تحصیل علوم متعارفہ و متداولہ نمودہ در سن دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری بعد امتحان سند افتا یافتہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری بہ منصب افتاے عدالت ضلع خاندیس ممتاز گشت و در سال دوازدہ صد و ہشتاد و چہار ہجری بمدرسہ انفلسٹن واقع بندر بمبئی مدرس عربی و فارسی شدہ اکنون از سرکار انگلشیہ پنشن یافتہ بوطن مالوف خود مقیم اند و نیز از سرکار سابق الذکر بہ خطاب جسٹس آف پیس و خان بہادر معزز و مباہی است مدام بتدریس و موعظت و تالیف کتب مفیدہ اوقات عزیزش بسر مے برد

سلمہ اللہ تعالی مولوی سید نظام الدین و شیخ قطب الدین و قاضی سید بچو میان خان بسعی تلامذہ وید
ویرا دو فرزند ارجمند ہستند مولوی سید امام الدین احمد و سید سراج الدین محمد رقاہما اللہ معارج العلوم
تصانیفہ الانیقہ - تحفہ محمدیہ فی رد وہابیہ تاییدالحق جامع الفتاوی در چہار جلد تخزینۃ العلوم در دو
جلد فارسی آموزد و حصہ - تشریح الحروف فارسی خزینہ دانش کلید دانش فارسی کلید دانش ہندی
اشرف القوانین مصادر الافعال - جامع الاسما تعلیم اللسان - تحفۃ المقال - اشرف الانشا
جغرافیہ عالم - باقیات الصالحات - دیوان اشرف الاشعار - رحمۃ للعالمین - تاریخ روم
تاریخ اولیا وغیرہ

مولوی شاہ عبدالقادر بدایونی ابن مولوی شاہ معین الحق فضل رسول بدایونی ولادت
شان در ہفدہم رجب سال دوازدہ صد و پنجاہ و سہ ہجری علی صاحبہا الصلوۃ والسلام وقوع
یافتہ مظہر حق نام تاریخی ولیست اللہم اجعل کاسمہ الشریف اکثر کتب درسیہ پیش مولوی نور احمد بدایونی
وبعض کتب ہمچو شروح سلم العلوم و شرح اشارات و محاکمات وغیرہ بخدمت مولانا فضل حق خیرآبادی
گذرانیدہ مشار الیہ بین الاقران گشت و بشرف بیعت و خلافت از والد خود سعادت اندوز گردید
وہمراہی والد خود ہنگام زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ تشریفاً بخدمت شیخ الفقہا والمحدثین مولانا
شیخ جمال عمر مکی اخذ حدیث فرمودہ بافادۂ علوم دینی و تالیف کتب دینیہ مے پرداختند
رسالہ احسن الکلام فی تحقیق عقائد الاسلام بزبان عربی و رسالہ سیف الاسلام المسلول علی المناع
بعمل المولد والقیام بزبان فارسی و رسالہ حقیقۃ الشفاعۃ علی اہل السنۃ والجماعۃ و شفاعۃ السائل
بتحقیق المسایل مشتمل بر جواب دو صد سوال در فقہ و عقاید و دیوان عربی در نعت شریف نبوی
صلعم کہ در اثنای راہ سفر مدینۂ طیبہ مشتمل بر ذکر آثار خیر الامصار مسنوح خاطر عاطر شدہ از تصانیف
شان مرغوب اہل العلم اند ماسوای مذکور الصدر دیگر کتب و رسائل زیر تالیف اند اللہم تممہا بالخیر
الغرض ذات جامع البرکات حضرت سابق الصفات از مغتنمات توان شمرد اللہم زد و شرفے معالیہ
و بارک فی ایامہ و لیالیہ خصوصاً امداد یکہ در تالیف این کتاب بہیچمدان از آنجناب رسیدادای شکر
آن بقول شخصی ؎ اگر ہر موی تن گردد زبانم ÷ ادای شکر او کی می توانم ÷ تا گزیر بدین فقرہ دعائیہ
ختم کلام می نمایم عمر اللہ الوقت بحیاتہ وافاض علینا برکات حیاتہ

شیخ عبدالقادر پٹنی ثم المکی بن شیخ ابوبکر مفتی مکہ معظمہ از احفاد شیخ محمد طاہر پٹنی فصیح و بلیغ و دانشمند جید و فقیہ مستند بود اکتساب علوم از شیخ عبداللہ انصاری مکی شافعی کردہ از تصانیف شریفہ او فتاوی در چہار جلد و مجموعۃ المنشآت مشہور ہست در یازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری رحلت فرمودہ

شاہ عبدالقادر اورنگ آبادی تخلص بہ مہربان معروف بہ فخری اصلش از سادات نقویہ نیشاپور ہست بعض اسلافش از آنجا بہ قصبہ کنتور مضاف لکھنؤ آمدند والد ماجدش شرف الدین خان بہ اورنگ آباد وارد شدہ قاضی بلدہ روضہ گردید و در انجا صاحب ترجمہ در سال یازدہ صد و چہل و سہ ہجری متولد شدہ حفظ قرآن مجید و اکتساب علوم عقلیہ و نقلیہ کردہ بتدریس می پرداخت و خرقہ قادریہ در بر داشت در شاعری شاگرد غلام علی آزاد بلگرامی بود تمام عمر شریفش در ہدایت و ارشاد بسر کرد در اواخر صدی دوازدہم بمدراس رفت نواب والاجاہ رئیس آن دیار بہ بزرگی و حسن عقیدہ بوی پیش آمدہ ہمانجا در سال دوازدہ صد و چہار ہجری وفات یافتہ در خانقاہ واقع قصبہ میلاپور مضاف مدراس مدفون گردید

مولوی عبدالقادر لکھنوی ابن شیخ سلطان از اولاد مولانا قطب الدین محدث ابن مولانا خضر محدث مردے بود بزرگ بغایت متقی از دنیا زیادہ بر قدر مایحتاج اختیار نکردی و از محاصل جزوے مدد معاش کہ قریب موضع کسمنڈی پرگنہ ملیح آباد بود صرف مایحتاج خود و فقرا می ساخت چون در اصل فطرتش نشأ تقوی و ورع غالب بود مردانہ قدم در ساحت کسب علوم گذاشت و جابجا خصوصًا بہ بلدہ لاہور تحصیل و تکمیل علوم نمودہ بکام دل شدہ بابرکت و کرامت بوطن مالوف لکھنؤ معاودت فرمودی در زمان خود بفضل و علم مشار الیہ اقران بود و عادت معہودہ داشت کہ بعد نماز عشا تا آنکہ مردم بیدار می بودندی خسپید چون مردم می خفتند او برخاستی و تا بامداد بنماز و اشغال باطن مشغول بودی بعد نماز چاشت بتعلیم و افادہ طلبہ می پرداخت تا چہل سال بر مسند درس و افادہ جا داشت شیخ پیر محمد لکھنوی و اکثر علماے شہر جوار از تلامذہ وی اند صاحب ترجمہ چہار خلف الصدق خود گذاشتہ رحلت فرمود سال رحلتش دریافت نشدہ غالبا در اواسط صدی یازدہم بودہ باشد مرقدش بیرون لکھنؤ بجوار رخانہ دلیست برد اللہ مضجعہ۔

مولوی عبدالقادر سلہٹی ابن مولوی ابوالنصر محمد ادریس صدر الصدور بن مولوی ابوسعید

محمد محمود ندیم نواب مرشد آباد الملقب بعاقبت محمود بن مولوی محمد کلیم خلیفہ مرزا مظہر جانجانان قدس سرہ
ابن محمد رفیع بن محمد صالح بن عبدالکریم فاروقی مدنی ثم الہروی ثم النہدی النیجابی السلہٹی کنیت دے
ابو محمد است علوم متعارفہ بخدمت مولوی رمضان اللہ اکتساب کردہ وی تلمیذ مولوی فضل الرحمن
قاضی القضات شاگرد مولوی غلام سبحان قاضی القضاۃ بنگال و وی شاگرد مولوی معظم الدین تلمیذ مولانا عبدالعلی
بحرالعلوم بود صاحب ترجمہ شام و بگاہ خود بدرس علوم و تصانیف بسر می برد از جملہ کتب مصنفۂ او کہ بنظر راقم الحروف
گذشتند رسالہ رد المعقول در رد فرقہ وہابیہ و الفوائد القادریہ فی شرح العقائد النسفیہ و الجوامع القادریہ
در عقائد اہل سنت و الدر الازہر فی شرح الفقہ الاکبر مشہور اند سلمہ اللہ تعالیٰ

شیخ عبدالقادر احمد آبادی بن عبداللہ العیدروس یمنی حضرموتی ہندی کنیت او ابو بکر لقبش
محی الدین بود بروز پنجشنبہ بستم ربیع الاول سال نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری در احمد آباد گجرات
متولد شدہ بخدمت علمای وقت اکتساب علوم نمودہ دانشمند متبحر گشت و علوم عجیبہ و فنون غریبہ
بتصانیف و تالیف شائع کرد کہ از و یادگار ماند و بسال ہزار و سی و ہشت ہجری در احمد آباد رحلت
فرمود **تصانیفہ** الفتوحات القدسیہ فی الخرقۃ العیدروسیہ الحدائق الخضرۃ فی سیرۃ النبی و اصحابہ
العشرۃ المنتخب المصطفیٰ فی مولد المصطفیٰ الدر الثمین فی بیان المہم من الدین اتحاف الحضرۃ العزیزہ
بعیون السیرۃ الوجیزہ المنہاج الی معرفۃ المعراج الانموذج اللطیف فی اہل بدر الشریف
اسباب النجاۃ والنجاح فی اذکار المساء والصباح الحواشی الرشیقہ علی العروۃ الوثیقہ المنح البارے
بختم البخاری تعریف الاحیا بفضائل الانبیا عقد اللآل بفضائل الآل بغیۃ المستفید شرح تحفۃ المرید
النفحۃ العنبریہ فی شرح تبیین العنبریہ غایۃ القرب فی شرح نہایۃ المطلب اتحاف اخوان الصفا بشرح
تحفۃ الظرفا صدق الوفا بحق الاخا النور السافر فی اخبار القرن العاشر و غیرہا و غیرہا۔

مولانا عبدالقادر دہلوی بن مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی در تفسیر و حدیث و فقہ
شانی بلند داشت موضح القرآن ترجمہ قرآن مجید بزبان اردو بکمال فصاحت تحریر فرمود کہ بر ماہران
محاورہ اردو مخفی نیست نہم رجب سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری رحلت فرمود

مولوی عبدالقادر سندیلی ابن مولوی شاہ جمیل الدین بن مولوی اظہر علی ابن مولوی اصغر علی
بن مولوی حمد اللہ سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری یوم پنجشنبہ در قصبہ سندیلہ

متولد شدہ از حافظ مولوی شوکت علی سندیلی و مولوی سید فقیہ اللہ سندیلی و مولوی عبدالحکیم فرنگی محلی و مولوی تراب علی لکھنوی اکتساب علوم متعارفہ نمودہ فراغ علمی حاصل ساخت و مرید والد خود بود بمقامات ٹانگو دو جہانسی وغیرہ بذریعہ نوکری تعلیم قیام داشت بسیاری از طلبہ از و مستفید شدند واقع نوزدہم ذیحجہ سن دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری وفات یافتہ قریب مزار والد خود پیش دروازہ مدفون گشت

ملا عبدالقادر بدایونی ابن ملوک شاہ از اکابر بلدہ بدایون شاگرد شیخ مبارک ناگوری بفضل و کمال متصف بود بملازمان اکبر شاہ منسلک شدہ در محفل خلوت بار داشت اکثر بانتخاب و ترجمہ کتب ہندیہ مامور می شد کتاب رامائن بفارسی ترجمہ کردہ و تاریخ کشمیر منتخب نمودہ در تاریخ گوئی مہارتی وافر داشت کتاب منتخب التواریخ کہ آنرا تاریخ بدایونی نیز میگویند بر حسن گوئی و فضل و کمال او دلیلی است واضح کتاب مذکور بتاریخ بست و سوم جمادی الثانی سال یکہزار و چہار ہجری اتمام پذیرفتہ تاریخ اتمامش صاحب ترجمہ چنین یافتہ **قطعہ** شکر للہ کہ باتمام رسید ❊ منتخب از کرم ربانی ❊ سال تاریخ زدل جستم و گفت ❊ انتخابی کہ ندارد ثانی ❊ مراد از ثانی دو حرف اندیکی نون کہ ثانی حرف اول ہست و دوم یای مثناۃ تحتانی کہ ثانی حرف آخر ہست چون اعداد دو حرف مذکور کہ شصت اند از لفظ انتخابی خارج شوند سال اتمام کتاب بر می آید ترجمہ سنگاسن بتیسی موسوم بنامہ خرد افزا کہ از ان تاریخ ترجمہ مے برآید نیز از صناعت اوست

شیخ عبدالقدوس گنگوہی صاحب علم و عمل از اکابر علمای صوفیہ صافیہ مرید شیخ محمد بن شیخ عارف بن شیخ احمد عبدالحق ردولوی بود و اعتقاد کامل بروحانیت شیخ احمد عبدالحق ردولوی داشت کتاب انوار العیون قریب ہفت فن از تصانیف اوست در سال نہصد و چہل و پنج ہجرے رحلت فرمود رضی اللہ عنہ

مولوی عبدالقدوس فرنگی محلی پسر اکبر مفتی محمد یعقوب بن ملا عبدالعزیز حافظ قرآن بود کتب معقول از پدر خود و کتب منقول از ملا محمد حسن تحصیل کردہ جامع معقول و منقول شد و بہ تعلیم و تدریس مے پرداخت و از وفات پسر خود عبدالسلام کہ مستعد و خوب در خط مرغوب داشت رنجہا کشیدہ وفات یافت

ملا عبدالکریم کاکوروی ابن حافظ شہاب الدین ابن شیخ بھکاری کاکوروی بعمر نیز دہ سالگی

ازکتب درسیہ فراغ یافتہ بطور سیاحت بدہلی رسید و بمزار فائض الانوار خواجہ قطب الدین اوشے چندی مراقب بودہ بحلقہ خواجہ باقی باللہ قدس سرہٗ نیز نشستہ بکاکوری تشریف آوردہ عمر گرانمایہ تہذیبات ارشاد خلائق و اذکار باطنی بسر برد تا کہ برحمت حق پیوست سال وفاتش بدریافت نرسید

حاجی عبدالکریم لاہوری عالم باعمل و فاضل بی بدل مرید شیخ نظام الدین بلخی بود شرح فصوص الحکم فارسی و اسرار عجیبہ در بیان ذکر و شغل چشتیہ از تصانیف اوست در سال یکہزار و چہل و پنج ہجری ازین جہان رحلت کرد علیہ الرحمۃ والغفران

ملا عبدالکریم پشاوری ابن ملا درویزہ پشاوری باخوند کریم داد شہرت داشت علوم ظاہر و باطن از والد ماجد خود اخذ کردہ محقق افغانستان گشت فاضل صوفی مشرب بود از میر سید علی خواول خرقہ خلافت یافتہ وی صاحب شریعت و طریقت بود کتاب مخزن الاسلام از تصانیف اوست از خوارق او منقول است کہ وی ہر شب یک جزو کاغذ سفید بحجرہ خود می برد و بغیر روشنی چراغ وغیرہ تحریر فرمودہ علی الصباح بیاران خود میداد تا آنکہ کتاب مذکور باختتام رسید در سال ہزار و ہفتاد و دو ہجری وفات یافتہ بعلاقہ یوسف زئے مدفون گشت

قاضی سید عبدالکریم رای بریلوی ابن سید محمد مقیم رئیس قدیم رای بریلی کہ جد مادریش قاضی محمد آصف صوفی نگرامی بود بحلیہ علم و عمل آراستہ و بصلاح و تقوی پیراستہ اول بخاندان نقشبندیہ با مولوی سید عبدالکریم جوراسی خلیفہ شاہ لال رای بریلوی بیعت نمود و باشتغال و اذکار نقشبندیہ مستفیض شدہ بخدمت مولانا سید عبدالرحمن نزیل لکھنؤ حاضر شدہ اجازت و خلافت دیگر سلاسل چشتیہ و قادریہ و سہروردیہ و اویسیہ و قلندریہ حاصل کرد فیض تمام برداشت و رسائل متعددہ تالیف فرمودہ کہ تفصیل آن در ذیل مذکور ہست وسیلۃ النجاۃ فی احکام الاموات۔ الکلام المتین فے کشف اسرار الحق والیقین رسالہ در بیان مراتب ولایت و خاتم آن۔ رسالہ در محاکمہ بحث وجود مطلق و وجود عام۔ رسالہ در فرق میان بروز و تناسخ بتاریخ بست و دوم رجب سال یکہزار و دو صد و چہل و ہشت ہجری در رای بریلی وفات یافتہ مدفون گشست نور اللہ مرقدہٗ

شیخ عبدالکریم سہارنپوری انصاری سہارنپوری مردی صاحب وجد و حال بود در جمیع علوم و فنون مہارتی کامل داشت بتاریخ چہار دہم محرم سال ہزار و بست و چہار ہجری فوت شد عزیزی

شمع ارشاد حق تاریخ فوتش یافتہ مؤلف حین تالیف کتاب آنرا منظوم ساختہ وہو ہذا شیخ عبد الکریم انصاری ٭ بود از خطۂ سہارنپور ٭ از محرم چو چار روز بگذشت ٭ رخت بر بست سوی رب غفور ٭
شمع ارشاد حق بگفت کسی ٭ سال نقل و رحال آن مبرور ٭

ملا عبد اللطیف سلطانپوری از علمای اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بود در معقولات و منقولات مہارت تمام داشت سال یکہزار و سی و شش ہجری وفات یافت ع آفتاب علم را آمد کسوف ٭ مادہ تاریخ فوتش یافتہ اند۔

میر عبد اللطیف قزوینی از سادات حسنی سیفی است در علوم عقلی و نقلی بہرہ تمام داشت و آباعن جد سلسلہ ایشان تاریخی آمدہ چونکہ سادات سیفی ہمہ سنی متعصب بودہ اند لہذا شاہ طہماسب فرمان روای ایران ضیاع و عقار ایشان را کشیدہ گرفت میر موصوف از ولایت عراق در سال نہصد و شصت و نہ ہجری متوجہ ہند شدہ سعادت خدمت اکبر شاہ دریافتہ بادشاہ پیش ایشان سبقی چند از دیوان حافظ و غیر آن خواندہ اند و رابع رجب سن نہصد و ہشتاد و یک ہجری در معمورہ جدید فتح پور سیکری بدار الخلد انتقال نمودہ بالاے قلعہ اجمیر در جوار میر سید حسین خنگ سوار مدفون گشت
قاسم ارسلان فخر الیس تاریخ فوتش یافتہ

مولوی عبد المجید بدایونی ابن مولوی عبد الحمید ابن مولوی محمد سعید ابن مولوی محمد شریف ابن مولوی محمد شفیع بدایونی بتاریخ بست و نہم رمضان سال یازدہ صد و ہفتاد و ہفت ہجرے متولد شدہ ظہور اللہ نام تاریخی وی یافتند از صغر سن بخدمت مولانا محمد علی بدایونی تربیت یافتہ بر کمال ورع و تقوی و تعلم علم دین مجبول بود و اکثر کتب متداولہ مروجہ بخدمتش تحصیل نمودہ بعد وفاتش بقیہ کتب درسیہ بخدمت مولانا ذو الفقار علی ساکن قصبہ دیوہ مضاف لکھنؤ کہ تلمیذ مولانا نظام الدین ابن ملا قطب الدین سہالوی بودند تکمیل فرمود و بعد فراغ علمی در وادی طلب مرشد کامل پاے استقامت نہاد و ہر جا بتلاش شیخ کامل میرفت چونکہ اتباع شرع شریف در بسیاری از مشائخ وقت نمی یافت تنفری از ین طائفہ بخاطرش جا گرفت اما تا آنجا کہ طالع بیدار داشت بخواب دید کہ در مجلس حضرت ہادی المضلین سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم جناب محبوب سبحانی غوث صمدانی شیخ عبد القادر جیلانی و مخدوم الانام کان نمک و گنج شکر شیخ فرید الدین و دیگر اولیاء اللہ قدس اللہ تعالی اسرارہم

حاضر اند پس باشارہ حضرت رسالت پناہی صلعم جناب غوث الاعظم دست صاحب ترجمہ بدست
سید شاہ آل احمد مارہروی دادند چون وی رحمۃ اللہ علیہ بیدار شد راہ مارہرہ گرفتہ بخدمت پیر دستگیر
خود رسیدہ کمال ورع و تقوی و اتباع شرع را بہم یافتہ شرف بیعت حاصل نمود و بخلافت ممتاز
گشت و از حضور پیر بلقب عین الحق مباہی شد زان بعد بعمر ہشتاد سالگی بزیارت حرمین شریفین
زادہما اللہ شرفا بہرہ اندوز گردید کتاب مواہب المنان شرح جواہر الرحمان کہ عبارت از
ملفوظات غوثیہ ہست و رسالہ رد روافض بزبان فارسی و رسالہ رد وہابیہ در ہندی و دیگر رسائل
از تصانیف شان اند و منجملہ تلامذہ ارشد وی شاہ آل رسول مارہروی و مولوی افتخار الدین ہستند
صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بتاریخ ہفتدہم محرم الحرام سال دوازدہ صد و شصت و سہ ہجری رحلت فرمودہ
علماے دیار و شعرای امصار قطعات تاریخ نوتش برشتہ نظم کشیدہ نداز انجملہ مفتی سعد اللہ مراد آبادی
آشفتہ تخلص چنین یافتند ۔ جناب مقدس شہ کاملین ؛ امام ہدی قبلۂ اہل دین ؛ بعلم و عمل یادگار سلف
ز فیضش منور دل عارفان ؛ سر اولیا شاہ عبد المجید ؛ خدا یش دہد جنت حور عین ؛ بماہ محرم شب
ہفتدہم ؛ بسوی جنان شد غریب گزین ؛ رقم کردہ آشفتہ تاریخ آن ؛ کہ گردیدو اصل بخلد برین ۔

قاضی عبد المقتدر دہلوی ابن قاضی رکن الدین الشریحی الکندی الدہلوے خلیفہ شیخ
نصیر الدین محمود او دہی دانشمند فیاض و درویش کامل و استاد قاضی شہاب الدین ہست بغایت
فصیح و بلیغ بود قصائد و غزلیات دارد قصیدۂ او کہ در معارضہ لامیۃ العجم بمدح آنحضرت صلعم گفتہ
دلالت دارد بر کمال فصاحت او و او دایم درس می گفت و بافادۂ علم مشغول بود کہ طریقہ شیخ
نصیر الدین محمود و اکثر خلفای ایشان ہمین بود وصیت او بطالبان اشتغال علم و حفظ شریعت بود
گفتی فکر در یک مسئلہ شرعی فضل دارد بر ہزار رکعتی کہ مشوب بہ عجب و ریا کنند گویند کہ وی او ان
طالب علمی پیش شیخ نصیر الدین محمود میرفت و بحث میکرد شیخ او را و بحثہای او را نیکو دوست داشتی
و او را تحریص کردی بر تحصیل علم تا انجام کار مرید شیخ شد و نعمت باطن را با فضیلت ظاہر مقرون گردانید
یکے از معتقدان ایشان کتابے نوشتہ ہست مسمی بہ مناقب الصدیقین دران می نویسد کہ روزے
قاضی شہاب الدین زری یافتہ بود با مادر خود گفت این زر را در جای گور کنم این بگفت و در مجلس
قاضی عبد المقتدر رفت وے بمجرد آنکہ نظر بر قاضی شہاب الدین افگند گفت شما کہ در گور کردن

زر بید باعلم کجا برد از بید قاضی شہاب الدین بر گفتار خود متنبہ شد قاضی عبد المقتدر می گفت پیش من طالب علمی می آید کہ پوست او علم و مغز او علم و استخوان او علم است و ازین طالب علم قاضی شہاب الدین رامی خواست بتاریخ بست و ششم محرم سال ہفتصد و نود و یک ہجری بعمر ہشتاد و ہشت سال وفات یافتہ قبرش بمقام خواجہ قطب الدین بختیار اوشی جانب جنوب حوض شمسی است نور اللہ مرقدہ

شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوہی بن شیخ احمد بن عبد القدوس گنگوہی چند مرتبہ بحرمین شریفین رفتہ علم حدیث را خواند و بعد از ان کہ باز گشتہ آمد از روش آبا و اجداد کرام خود سماع و غنا را منکر بود و بروش محدثین سلوک می نمود و بتقوی و طہارت و نزاہت و عبادت ظاہرے اشتغال داشت پدرش در اباحت سماع رسالہ نوشتہ او نیز در انکار سماع رسالہ ساختہ لاجرم باعث ایذا و تکلیف بسیار شدہ این باعث شہرت او گشت اکبر بادشاہ دران زمان صدری میخواست کہ بصفت علم و دیانت موصوف باشد بتوسط بعض وسائل او را در سال نہصد و یک صدر الصدور مقرر ساخت او بر عہدۂ خود کوس استقلال زد و از مال و جاہ و اعتبار زائد از انچہ گفتہ شود نصیب او گردید کہ در زمان ہیچ بادشاہی اینچنین صدری نگذشتہ و بادشاہ را چندگاہ نسبت او آنچنان اعتقاد پیدا شدہ بود کہ کفش پیش پای او می نہاد آخر بوجہ مخالفت مخدوم الملک ملا عبد اللہ سلطانپوری و دیگر علما آن قضیہ منعکس شد و مزاج سلطانی بسبب بعضی حوادث از وی منحرف گشتہ در سال نہصد و ہشتاد و ششم از منصب صدارت معزول شدہ آخر بعد خرابی بسیار او را و ملا عبد اللہ سلطانپوری را کہ باہم مخالف بودند بصورت رفیق یکدیگر ساختہ بمکہ معظمہ فرستادند تا ہم میان ہر دو رفع کدورت صورت نہ بست آخر بی صبری کردہ از مکہ معظمہ بہر دو بدیار ہند رجوع نمودند مولانا ملا عبد اللہ در دیار گجرات بسال نہصد و نود و یک ہجری وفات یافتہ و شیخ عبد النبی بدرگاہ بادشاہ آمد مدتے در بندی خانہ محبوس ماند ہم دران حبس بسال نہصد و نود و دو ہجری رحلت کرد رسالہ بعبارت عربی در رد طعن امام قفال مروزی شافعی کہ بر امام ابو حنیفہ کردہ بود از تصانیف اوست

عبد النبی شطاری نامش عماد الدین محمد عارف العثمانی الصوفی الشطاری نسبتاً و خرقۃً الحنفی مذہباً پسر دی شرع و مرید شیخ عبد اللہ صوفی شطاری اکبرآبادی از علمای عظام صوفیہ کرام بود تصانیف رائقہ از وی یادگار ماند از انجملہ فواتح الانوار شرح لوائح الاسرار ملا جامی و روائح شرح لوائح مختصر فواتح مذکور

ذریعۃ النجاۃ شرح المشکوٰۃ۔ شرح الفصوص۔ شرح ترجمہ فصوص۔ شوارق اللمعات فی شرح اللمعات
شرح خلاصۃ العشق۔ شرح جام جہان نما۔ شرح اللطیفۃ الغیبیہ۔ شرح نخبۃ الفکر۔ شرح آداب حنفی۔ شرح
معمای میرحسن۔ شرح جواہر خمسہ۔ شرح کلید مخازن۔ شرح تحفۃ حل الودود۔ فیض الخبیر شرح حاشیہ
سید شریف بر عضدی۔ رسالہ در تعریف فقر۔ رسالہ کشف الجواہر۔ رسالہ در اسم ذات۔ رسالہ
در شرح حدیث خیر الاسماء عبد اللہ و عبد الرحمٰن۔ رسالہ کنوز الاسرار فی اشعار الشطار۔ جوامع کلم الصوفی
مقامات العارفین۔ فتوحات المغیبہ۔ حدائق الانشاء۔ رسالہ ناسخ و منسوخ مسمی بدستور المفسرین۔
بحر الکرم شرح عین العلم۔ حاشیہ شرح جامی از بحث حال تا مجرورات۔ سواطع الالہام شرح تہذیب
الکلام۔ شرح حدیث الصلوٰۃ معراج المؤمنین۔ شرح حدیث کنت کنزا مخفیا۔ دستور السعادۃ فی
بیان الولایۃ۔ فیض القدوس منتخب نقد النصوص۔ مطالع الانوار المخفی شرح اجوبۃ الولی جواہر الاسرار
شرح الفصوص الفارابی فیض الملک المبین شرح حق الیقین۔ حاشیہ بر نقد النصوص۔
لوامع الانوار فی مناقب السادات الاطہار۔ رسالہ سماع۔ رسالہ در جواب اسولہ فاضل لاہوری
شرح جواب شیخ ابن سینا کہ بر مکتوب ابوالخیر مولانا ابوسعید نوشتہ مواہب الٰہی شرح اصول ابراہیم شاہی
شرح ارشاد النحو قاضی شہاب الدین۔ روح الارواح شرح حکمۃ اشراقیہ۔ رسالہ ایمان فرعون۔ رسالہ
خلوات الوجود۔ رسالہ ناسخ التناسخ شرح حضرات خمس وغیرہا سال وفاتش او دریافتہ نشد در خاتمہ
فواتح الانوار کہ بتاریخ ہشتم ذیحجہ یوم جمعہ سال ہزار و بست ہجری تصنیف نمودہ می نویسد قد وقع
الفراغ یوم الجمعۃ ثامن ثانی عشر من عشرین من حادی عشر من الہجرۃ تجاہ مرقد الشیخ الوالد الواقع ببلدۃ
آگرہ صانہا اللہ من جمیع مایکرہ و تاریخ اتمامہ انفضال حق انتہی بلفظہ ازین عبارت زمانہ حیات صاحب
ترجمہ چنانکہ مذکور شد دریافت می شود واللہ اعلم بالصواب

ملا عبد النبی احمد نگری ابن قاضی عبد الرسول العثمانی الاحمد نگری گجراتی علامہ زمان یگانہ
دوران شاگرد و مرید شاہ وجیہ الدین علوی احمد آبادی بود بسیاری از تصانیف او بر صفحۂ روزگار یاد
از مرتبہ علمی وی می دہند از انجملہ کتاب جامع الغموض منبع الفیوض شرح مبسوط کافیہ نحو بعبارت
فارسی است کہ در سال یازدہ صد و چہل و چہار ہجری بمقام احمد نگر مضاف ممالک گجرات دکن تالیف
نمودہ و نیز حاشیہ بر شرح تہذیب یزدی نوشتہ شکر اللہ سعیہ

شیخ عبدالواحد بلگرامی شاہدی تخلص صاحب فضائل و کمالات و ریاضت و عبادات بود اخلاق مرضیہ و صفات رضیہ داشت نام پدرش ابراہیم بن خطیب بود وطن اصلی وی بلگرام است مگر بعض اجدادش بقصبہ ہاڑی تعیام رزیدند او بہ بلگرام آمدہ رخت اقامت انداخت نسبت ارادتش بسید حسین سکندرہ میرسد مصنفات در حقائق و معارف دارد از ان جملہ حقائق ہندی و حل شبہات و شرح کافیہ تا بحث غیر منصرف کہ آنرا بطور معانی تصوف کشیدہ و شرح نزہتہ الارواح و سبع سنابل در تصوف اند اکبر شاہ دیرا بتعظیم تمام طلبید زمینی در سیور غال مرحمت فرمود مؤلف نفائس المآثر ویرا از اکابر قنوج شمردہ ہمانا کہ بلگرام سرکار قنوج بود از منظومات اوش مناظرہ انبہ و خربزہ باہل مذاق شیرینی و چاشنی میدہد عمرش از صد تجاوز شدہ وفاتش شب جمعہ سوم رمضان سال یکہزار و ہفدہ ہجری در بلگرام وقوع یافتہ ہمانجا مدفون گردید عزیزی تاریخ فوتش چنین یافتہ ؎ چو رفت واحد صوری و معنوی گفتم ٭ ہزار و ہفدہ شب جمعہ ماہ صوم سوم ٭ مصرعہ ثانی تاریخ صوری و معنوی است بیانش آنکہ بست عدد کہ بحساب جمل در مصرعہ ثانی زاید می شود آنرا بلطافت تخرجہ کردہ یعنے واحد صوری کہ عددش نوزدہ است و واحد معنوی کہ یکی است مجموعہ آن بست شد آنرا اخراج کردہ یکہزار و ہفدہ کہ سال وفاتش بود باقی ماند

میر عبدالواحد بلگرامی واحد و ذوقی تخلص داشت شعر بزبان ہندی و فارسی می گفت کتاب شکرستان خیال مشتمل بر نظم و نثر در وصف حلویات بدستور دیوان مرتب کردہ دوم محرم یازدہ صد و سی و چہار ہجری روز جمعہ در معرکہ زمینداران لاہور بقتل رسید

مولوی عبدالواحد فرنگی محلی پسر کلان مولوی عبدالاعلی بن مولانا عبدالعلی بحرالعلوم اولاً بخدمت ملا ازہار الحق فرنگی محلی تحصیل علوم کردہ بقیہ کتب درسیہ بیش جد خود درس گذرانیدہ فراغ حاصل نمودہ بارادہ حصول منصب قضا و افتا بہ کلکتہ رفتہ با ہارنگٹن حاکم عدالت بنگال ملاقی شد مگر حصول مرام صورت نہ بست بعد فتح دہلی مفتی ضلع روہتک بمشاہرہ دو صد و پنجاہ روپیہ بسفارش حاکم مذکور مقرر گردید و ازانجا تبدیل شدہ پانی پت رفت و بعد چندی رحلت کرد

مولوی عبدالواجد خیرآبادی شاگرد و ہمشیرزادہ مولوی محمد اعلم سندیلی بود از تلامذہ وے مولوی فضل امام خیرآبادی صدر الصدور دہلی بسن ۹۰ موشدہ رحمۃ اللہ علیہما مولوی ناظم العالم مرحوم خیرآبادی شارح قصیدہ بردہ از احفاد امجادش ہم سبق مؤلف اوراق بدقت طبع و حدت ذہن

مشارالیہ اقتران بود غفراللہ لہٗ ۔

مولوی عبدالواجد فرنگی محلی پسر خرد مولوی عبدالاعلی ابن مولانا عبدالعلی بحرالعلوم در صغر سن بخدمت جد خود بمدراس رفتہ مختصرات از عم خود مولوی عبدالرب و متوسطات از دیگران و مطولات بخدمت جد خود مولانا عبدالعلی تحصیل نمودہ بہ لکھنؤ آمد وی و عم خردش مولوی عبدلرب در لکھنؤ بودند کہ مولانا عبدالعلی بحرالعلوم بمدراس رحلت فرمود خبر وفاتش یافتہ مولوی عبدالواجد و عمش مولوے عبدلرب بمدراس رفتند و مستدعی جای مولانا مرحوم شدند چون مولوی علاءالدین پیش ازین بجایش مقرر شدہ بود عزل وی رئیس وقت مناسب ندانست بدین وجہ مدرسہ خاص کہ مملوک مولانا مرحوم بود بہ مولوی عبدالرب پسر مولانا مرحوم داد مولوی علاءالدین راجای دیگر دادہ مشاہرہ مولانا مرحوم نصف بمولوی عبدالرب و نصف بہ مولوی علاءالدین مقرر ساخت مولوی عبدالرب برادر زادہ خود یعنی مولوی عبدالواجد را قائم مقام خود کردہ کنارہ کش گشت ازان وقت مولوی عبدالواجد مدرس مدرسہ مولانا مرحوم نیابۃً گردید و لا ولد در گذشت

حاجی عبدالولی طرخانی کشمیری دانشمند کامل و محدث بود اوطن خود طرخان واقع ترکستان بحرمین شریفین رفتہ و بادای مناسک حج مشرف شدہ در مدرسہ دارالشفا از شیخ ابوالحسن سندے اجازت حدیث و تفسیر حاصل کردہ بکشمیر قدوم آورد و تتمۃ الحواشی ملاکوسج تحفۃً بخدمت شیخ الاسلام مولانا قوام الدین محمد گذرانید و اجازت کتب حدیث و تفسیر بوی دادہ مدتی بمکان او مقیم ماند آخرالامر از دست ظلمہ بسال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری شربت شہادت چشید

مولوی عبدالوالی فرنگی محلی ابن محمد ابوالاکرم ابن مفتی محمد یعقوب بعد تکمیل تحصیل علوم بیعت از جد مادری خود ملا انوارالحق نمودہ خلیفہ برحق و مجاز مطلق از و گشت و جملہ عمر عزیزش بیاد الٰہی و عبادات و ریاضات بسر برد شب بست و دوم شعبان سال دوازدہ صد و ہفتاد و نہ ہجری بعمر نود سالگی بجوار رحمت الٰہی پیوست مولوی عبدالباسط در کنت کنزاً مخفیا تاریخ وفاتش یافتہ

مولوی عبدالوحید فرنگی محلی ابن مولوی عبدالاحد پسر کلان مولوی عبدالاعلی بن مولوے عبدالعلی بحرالعلوم کتب درسیہ بخدمت مولوی قدرت علی و مولوی سراج الحق و مولوے ولی اللہ و عم خود مولوی عبدالواجد ساکنہ فرنگی محل تحصیل کردہ بتاریخ پنجم شعبان سال دوازدہ صد و نہ ہجری لاولد وفات یافت

حاجی سید عبد الوہاب بخاری از اولاد سید جلال بخاری بزرگ است کہ جد سید جلال الدین
مخدوم جہانیان بود سید جلال مذکور را دو پسر بودند یکے سید احمد دیگر سید محمود مخدوم جہانیان پسر سید
محمود است و حاجی عبد الوہاب از اولاد سید احمد است وی رحمۃ اللہ علیہ بزرگ بود موصوف بعلم و
عمل و حال و محبت در اوایل حال کہ ہنوز در ملتان توطن داشت روزی در خدمت پیر و استاد و صہر
خود سید صدر الدین بخاری نشستہ بود از وی شنید کہ میگفت دو نعمت در عالم بالفعل موجود اند کہ فوق
جمیع نعمتہا است ولیکن مردم قدر آن دو نعمت نمی شناسند و بدان پی نمی برند و از تحصیل آن غافل اند
یکے آنکہ وجود مبارک سیدنا محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بصفت حیات در مدینہ موجود است و مردم این
سعادت را نمی یابند دو دیگر قرآن مجید کہ کلام پروردگار است و وی سبحانہ تعالیٰ بیواسطہ بدان تکلم و خلق
ازان غافلند سید عبد الوہاب بمجرد شنیدن این کلام از پیش پیر برخاست و رخصت زیارت مدینہ
درخواست و براہ خشکی بزیارت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شتافت و این سعادت را دریافتہ باز بوطن
اصلی عود نمود بعد ازان بتقریب بعضی سوانح روزگار در عہد دولت سلطان سکندر لودی بدہلی آمد
سلطان سکندر را بوی اعتقاد عظیم پیدا شد و انچہ از شرائط تعظیم و تجلیل بود رعایت نمود و بار دیگر ہم از
دہلی قصد زیارت حرمین شریفین کرد مکرراً باین سعادت عظمیٰ رسید و بہ بشارتہا حضرت خاتم الرسل
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اشارت یافتہ باز بدہلی عود فرمود وی را تفسیریست کہ اکثر قرآن مجید بلکہ تمام آنرا
ارجاع بنعت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و ذکر او کردہ و بسیاری از دقائق عشق و اسرار محبت دران
درج کردہ است غالباً وقوع آن در غلبۂ حال و استغراق وقت بودہ باشد مخفی چند از وی شیخ المحدثین
دہلوی در اخبار الاخیار انتخاباً درج فرمودہ و آغاز تصنیف تفسیر مذکور شہر ربیع الثانی سال نہصد و یازدہ ہجری
و اتمام آن بروز دوشنبہ تاریخ ہفدہم ماہ شوال سال مذکور بظہور پیوستہ وی رحمۃ اللہ علیہ در سال نہ
صد و سی و دو ہجری وفات یافتہ کہ عدد عبارت شیخ حاجی موافق آنست و مقبرہ وے در جوار
مقبرہ شاہ عبد اللہ در دہلی است و اورا با شاہ عبد اللہ بحالت حیات نسبت محبت و نیاز چنان
بود کہ انچہ میگویند کہ فنافی الشیخ می باشد این چنین خواہد بود

میر عبد الوہاب منور آبادی ابن میر ہاشم عالم عامل و فقیہ کامل متورع و متقی بود تمام عمر شریف
بذکر قال اللہ و قال الرسول بسر کردہ بعمر ہشتاد و سالگی در سن یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری رحلت فرمود (ح)

شیخ عبدالوہاب قنوجی المخاطب بنواب منعم خان بہادر ساکن محلہ راجگیر محلات بلدہ قنوج فاضل جلیل و عالم نبیل در علوم متعارفہ ید طولی داشت تصانیف مفیدہ بعلوم درسیہ دارد ازانجملہ مفتاح الصرف و بحر المذاہب در علم کلام و کتاب الصدرہ در عقائد نشان می دہند

سید عبدالوہاب سالوری ابن سید عبدالمجید گویند وے را علم وہبی بود بمطالعہ کتب و تدریس علم اشتغال داشت در سال نہصد و شصت و پنج ہجری وفات یافتہ در سالورہ مدفون گشت

شیخ عبدالوہاب متقی ابن شیخ ولی اللہ مندوی برہانپوری در صغر سن والدین شان درگذشتند ازہمان زمان قائد توفیق الہی رفیق حال ایشان شدہ در طلب حق براہ فقر و تجرید مسافرت و سیر عالم کشید غالب سیر ایشان در نواحی گجرات و اکناف ولایت دکن و سیلان و سرندیب بود و زیادہ از سہ روز در ہیچ مقام اقامت نمی کردند مگر در بعضی بلاد کہ بجہت تحصیل علم و تقریب صحبت مشائخ و صلحا بمقدار استیفائے غرض و انقراض حاجت اختیار اقامت ضرورت می افتاد در عنفوان شباب بتاریخ جمادی الاولے سن نہصد و شصت و سہ ہجری بمکہ معظمہ آمد شیخ علی متقی باستماع خبر آمدنش بسابقہ تعارف کہ بوالد ماجد شان داشتند پیش ایشان آمدہ مہربانیہا کردند و استدعای صحبت نمودند وی رحمۃ اللہ علیہ بمقتضای استغنای ذاتی اولا گفتند انشاء اللہ ببینم تا نصیب چیست در آخر بمشاہدہ فضل و کمال شیخ اختیار صحبت نمودند و بکتابت تالیفات شیخ و تصحیح و مقابلہ آنہا مشغول شدند و تا دوازدہ سال مصاحبت شیخ در فقہ و حدیث وغیرہ علوم شرعیہ مہارت کامل حاصل کردہ از کاملین اولیاء اللہ شدند و بعد وفات شیخ تا سی و شش سال بمکہ معظمہ نشر علوم ظاہر و باطن میکرد در ایام اقامت حجی نوت نشدہ شیخ عبدالحق دہلوی بمکہ معظمہ از ایشان سند صحاح ستہ حاصل کردہ مرید شان شد ندوی رحمۃ اللہ علیہ بسال ہزار و یک ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی شتافت مندو سابقا دار الخلافہ سلاطین مالوہ بود و اکنون زیر حکومت ریاست دہار است و بماندو گڈہ شہرت دارد

شیخ عزیز اللہ تلنبی صاحب ارشاد و ہدایت دانشمند متبحر در عہد سلطان سکندر لودی از ملتان در سنبھل آمدہ رخت اقامت انداخت طبعی فیاض و استحضاری غریب داشت کہ متعلم متفطن ہر طور کتابی مشکل منتہیان را کہ می خواند بی مطالعہ درس می گفت و میگویند بارہا بامتحان پیش آمدہ کہ اصولا لا مدفع لا آوردہ اند و شیخ آنرا در وقت افادہ مشاغل ساختہ میان حاتم سنبھلی از ارشد تلامذہ او بود

اند تصانیف رایقہ مشہورہ اند ازانجملہ رسالہ عینیہ ہست کہ بمقابلہ رسالہ غیریہ شیخ امان اللہ پانی پتی نوشتہ در سن نہصد و ہفتاد و پنج ہجری رخت ہستی ازینجہان بعالم جاودان برد انا للہ وانا الیہ راجعون

تلنبہ بضم تای مثناۃ فوقانی و فتح لام و سکون نون و فتح بای موحدہ باخرہای ہوز شہری است قریب ملتان

مولوی عسکر علی سندیلی خلف اکبر مولوی حمد اللہ سندیلی از والد ماجد خود تحصیل علوم نمودہ فراغ حاصل کرد و بتوسل وی باریاب بارگاہ شاہ دہلی شد و از دربار شاہی بخطاب خیر اللہ خان مباہی گردید و چند مواضع بجاگیر یافتہ بنابر تعمیر مدرسہ مامور شد و تعمیر مدرسہ مذکور حسب الحکم شاہی باہتمام نواب ابو المنصور خان صوبہ دار اودہ در سن یازدہ صد و چہل و شش ہجری باتمام رسیدہ بمدرسہ منصوریہ شہرت یافتہ و تاریخ تعمیرش در لفظ خیر المدارس بمناسبت خیر اللہ خان یافتہ اند ہمدران مدرسہ بدرس و افادہ طلبہ مشغول بود کہ باواخر صدی دوازدہم ازین جہان فانی بعالم جاودانی رخت ہستی بربست علیہ الرحمۃ والغفران

ملا عصمۃ اللہ سہارنپوری از مشاہیر علمای ہندوستان ہست اگرچہ بظاہر بینائی نداشت اما در باطن چشم بصیرتش روشن بود تمام عمر خود در خدمت علم و تدریس بسر کردہ تصانیف رائقہ دارد ازانجملہ شرح خلاصۃ الحساب و حاشیہ فوائد ضیائیہ یعنی شرح ملای جامی است در سن ہزار و سی و نہ ہجری برحمت حق پیوست

مولوی عصمت اللہ لکھنوی خلف اکبر مولوی عبد القادر و مرید شیخ پیر محمد سلونے وی حافظ قرآن و عالم علوم غریبہ بود و در علم و عمل از برادران خود فوقیت داشت لباس سپاہانہ را غشاوۂ حال خود ساختہ بصورت اغنیا در صحبت بادشاہ وقت مستور بود دوم رجب سال یکہزار و یکصد و سیزدہ ہجری شب شنبہ براہ دکن در موضع بربندہ وفات یافتہ و ہفتدہم شوال سن مذکور بروز جمعہ در موضع بہدانوہ متصل بلدہ لکھنو مدفون گردید و ش خلد اللہ دار النعیم تاریخ رحلت ولیست

مولانا علاء الدین نیلی از علماے اودہ بود و روشنی پاکیزہ و صفای تمام داشت پیش شیخ اللغافر بدالدین شافعی کہ شیخ الاسلام اودہ بود تفسیر کشاف می خواند و مولانا شمس الدین یحیی اودہی و دیگر علمای اودہ سامع بودند زی علما داشت اما باوصاف تصوف موصوف بودی اگرچہ از سلطان المشایخ نظام الدین اولیا مجاز مطلق بود اما یک مرید ہم نگرفت و از خدمت پیر خود غایت محبت بود

قبرش در دہلی نزدیک چبوترہ یارانست رحمۃ اللہ علیہ

ملا علاء الدین لاہوری پسر شیخ منصور لاہوری از دانشمندان مشہور و مدرس است مدتے در صحبت خانخانان معزز و مکرم بود چون بملازمت محمد اکبر شاہ رسید نیز خیلی اعتبار یافت و ہر چند تکلیف سپاہگری نمودند قبول نکردہ بدرس و افادہ مشغول ماند و ہر چہ از جاگیر حاصل می شد ہمہ صرف طلبہ می کرد و حاشیہ مشہورہ بر شرح عقاید از تصنیفات معتبرۂ اوست بزیارت حج مشرف شدہ ہمانجا داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ جان بجان آفرین سپرد

ملا علاء الدین فرنگی محلی برادر عینی ملا نور الحق ابن ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق تحصیل علم چندے بخدمت ملا محمد مبین فرنگی محلی نمودہ زان بعد از عم خود ملا احمد ازہار الحق در بالنس بریلی افادہ بر داشتہ ہنگامیکہ ملا عبد العلی بحر العلوم در بہار بمدرسہ منشی صدر الدین مدرس بود بہمراہی عم خود ملا ازہار الحق در آنجا رفتہ فاتحہ فراغ خواندہ بوطن مراجعت نمود و از والد خود بیعت حاصل کردہ باشتغال باطن می کوشید و اندکی درس و تدریس نیز می کرد چون مولانا عبد العلی بحر العلوم بمدراس رفت وی ہم در آنجا بخدمتش پیوست و تا حیات مولانا در حضرتش تکمیل علوم می نمود بعد وفات مولانا بوجہ دامادیش بسرکار نواب مدراس مدرس مقرر گشت و بخطاب ملک العلما ممتاز گردید از تصانیف او شرح فصول اکبری است دہم شوال سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری در مدراس وفات یافتہ آنجا مدفون گشت

مولانا علاء الدین لاری صاحب حاشیہ بر عقاید نسفی از بیش خان زمان بآگرہ آمدہ اشتغال بدرس علوم نمود و مدرسہ از خس ساخت و مدرسہ خس تاریخ آن یافتند و در سال نہصد و شصت و نہ ہجری بحج رفتہ و ہمدران سفر رخت سفر آخرت بربست رحمۃ اللہ علیہ

مولوی علی اصغر قنوجی ابن مولوی عبد الصمد از اکابر علمای قنوج در سال ہزار و پنجاہ و یک ہجری متولد شدہ از ملا محمد قنوجی و ملا عصمۃ اللہ سہارنپوری مختصرات و متوسطات و مطولات خواندہ فاتحہ فراغ بخدمت ملا محمد زمان کاکوروی خواند جامع علوم عقلیہ و نقلیہ و امام تصوف و سلوک مرید و خلیفہ شاہ پیر محمد لکھنوی بود تا شصت سال عمر شریف خود در تدریس طلبہ گذرانیدہ جم غفیر از علما و فضلا نیز دامن تربیتش بمرتبۂ فضیلت رسیدند تصانیف ذیل از و یادگار ماند اللطائف العلیہ فی المعارف الالٰہیہ۔ تبصرۃ المدارج در سلوک۔ القصیدۃ المیمیۃ فی النفحۃ المحمدیۃ۔ شرح قصیدہ

مذکورۃ النفایس العلیہ فی کشف اسرار المیمیہ تفسیر نواقب التنزیل کہ در اختصار و ایجاز ہم پلہ جلالین ہست و در علوم ادبیہ و مسائل شرعیہ بر کشاف و بیضاوی تفوق میخواہد شرح فصوص الحکم وے بسال یازدہ صد و چہل ہجری رحلت فرمود غلام علی آزاد بلگرامی تاریخ وفاتش بنظم آوردہ ۔ مولوی زمان علی اصغر

از وفاتش کمال شد معدوم ٭ سال تاریخ او نوشت خرد ٭ شد نہان آفتاب صبح علوم

قاضی علی اکبر چریاکوٹی ابن قاضی عطار رسول ابن قاضی غلام مخدوم عباسی در سال بست و نہم صدی سیزدہم متولد شدہ ہر چند سلسلہ تحصیل وا ز استاد باتمام نرسیدہ و سرمایۂ اکتسابش از فوائد ضیائیہ جامی متجاوز نگردیدہ مگر از انجا کہ جودت ذہن و قوت حافظہ اش آیتے بود از آیات الٰہی و موجی بود از بحر فیض نامتناہی مذکر بعض حالاتش می پردازم و آیہ کریمہ ذٰلک فضل اللّٰہ یؤتیہ من یشاء ورد زبان مے سازم والد ماجدش قاضی عطار رسول گو صاحب علم و استعداد بود در فرائض و فقہ مہارتے معتد بہ داشت مگر چونکہ از حکومت انگلشیہ گاہی بہ منصب منصفی و گاہی بعہدۂ تحصیلداری مامور بودہ در تعلیم صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ نظر توجہ نمی گماشت وی بشوق جبلی خود کہ از مبدء فیاض بدلش ودیعت بود کتاب گلستان از استاد باتمام رسانید انگاہ استعدادے و قوتے فراہم آورد کہ بدان جملہ کتب متداولہ فارسی را بے مدد استاد حل میکرد بعد ازان بتحصیل صرف و نحو عربی پرداخت و از مقامات مختلفہ مختصرات ابتدائی را حاصل کردہ بنا ر قوت مطالعہ را استوار ساخت از ہمسالانش منقول ہست کہ او را ہنگام تحصیل بہ بذل جہد مشغول ندیدیم مگر جواب ہر سوال از وے بے تامل می شنیدیم کتاب کافیہ محشی بدستش افتاد شبہا بمطالعہ آن سپری کرد تا آنکہ کتاب مذکور را بہ زور حواشی باتمام رسانید سبقش آن فوائد ضیائیہ از مولوی احمد علی چریاکوٹی کہ رابطۂ مصاہرت بوے داشت قریب چہل سبق ازان کتاب آموخت و ما بقی را بمطالعہ خود باخر رسانید ہمچنین از جاہای عدیدہ نبذی از منطق و کلام خواندہ باین قلت تحصیل استعداد سخن فہمی را بمرتبہ رسانید کہ مسائل دقیقہ فلسفہ و کلام از شرح مواقف و صدرا وغیرہ می گرفت و از رائے نادرہ رائے خود داد تحقیقات انیقہ میداد و گرہ از معضلات فن می کشاد ہر بحثے کہ می گرفت گاہے از دست نمی داد و ہر کتابیکہ یکبار از ابتدا تا انتہا مطالعہ کردے در ہیچ باب بعد ازان حاجت بمراجعتش نمی افتاد منقول ہست کہ روزی صاحب ترجمہ با وستادے و مولائے مشہور مولانا محمد شکور مغفور مچھلی شہرے در بحث جو ہر فرد بمناظرہ درآمد مولاے ممدوح

با بطال ترکیب اجسام انامثال این اجزاد رگفتگو بکشاد و وی از جانب متکلمان سلف سنگ منع و
مناقضہ درراہ می نہاد بالجملہ تا ہفتہ درین باب مکالمہ فیمابین جاری ماند وگفتگوی طرفین بطوالت
کشید درانجام کار مولای ممدوح لب بہ تحسین وی کشاد و داد جوہر شناسی داد کہ در مسئلہ مختلف فیہا کہ
بجانب منع آن تسلیم دلیلی نبود تقریر بجای رسانید کہ متاخرین متکلمین از ان اغماض کردہ اند۔ قاضی
مشار الیہ صاحب ثروت و مال و ہم مطرح انظار عزو وقار حکام انگلشیہ بود بایام غدر ہندوستان
بصلہ خیر سگالی از سرکار انگریزی وظیفہ و انعام و منشور برات اخذ اسلحہ بدست آوردہ با اینہمہ ہمیشہ
تحصیل کمال رامی پسندید حصول جاہ و منال را بدیدۂ اعتداد و طلب نمی دید و بفرزندان خود مولوی
عنایت رسول و مولوے محمد فاروق کہ ہریکان مرات کمال بدر اند تاکید تحصیل علم و ہنری فرمود
و گاہی تحریص اکتساب سیم و زر نمی نمود بہ تصانیف و تالیف رغبتی نداشت دو رسالہ از مصنفاتش
موجود اند یکے در رد بعض مزعومات اہل فرنگ یعنی مسئلہ جذب و انجذاب دوم در رد بعض اعتراضات
شیعہ وی رح بسال ہشتاد و سوم از صدی سیزدہم رحلت فرمود ادخلہ اللہ فی اعلے علیین

مولوی علی احمد دخترزادہ حافظ شاہ ابواسحاق سجادہ نشین آستانہ بھیرا ضلع اعظم گڈھ در ورع و زہد
چون جد خود یگانہ روزگار ہست ولادت باسعادت وی در سال دوازدہ صد و بست و نہ ہجری
بظہور پیوستہ اکثر کتب درسیہ از فاضل ادیب مولوی محمد سلیم مچھلی شہری مرحوم آموختہ و بندی از ان
از مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی رحمۃ اللہ علیہ گرفتہ فاضلے ذوی الحفظ والادراک از ثقات آن دیار است
مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی سلمہ اللہ در مراسلہ ممدانہ زیب رقم فرمودہ کہ راقم سطور بیش از سی
سال بخدمت سراپا برکتش طرف سعادت می بند د تا اینکہ کلامیکہ دال بر ذم کسی باشد از زبانش
نشنید و مجلسش را گاہی خالی از ذکر آلہی ندید تا این زمان بہ صلاح حال و ممدوحیت السنہ رجال
و بہ التزام و مداومت محاسن اعمال مقرون است ادام اللہ برکاتہ

مولوی علی بخش خان بدایونی از عمائد علما و روسای بلدۂ بدایون است تلمذ بخدمت مولوے
فیض احمد بدایونی و شرف بیعت بخدمت مولوے شاہ عبد الحمید عین الحق بدایونی داشت با وجود
تعلق منصب صدر الصدوری کہ از سرکار انگریزی بدان مباہی بود در تعلیم طلبہ و تالیف کتب
دینیہ مشغول می ماند رسالہ شہاب ثاقب و رسالہ تائید الاسلام در رد فرقہ نیچریہ و رسالہ در رد مذہب شیعہ

از تالیف وی مطبوع شده شائع و مطبوع طبع حق پسندان اند بقیه توالیف مفیده اش هنوز زیر طبع نرسیده اند
در سال سیزده صد و سه هجری رحلت فرموده بعالم جاودانی شتافت علیه الرحمة والرضوان ۔

مولوی علی عباس چریاکوٹی ابن شیخ امام علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعد الله برادر زاده
مولوی احمد علی عباسی است و از جانب مادر بافاضل باب الله جونپوری می پیوندد از افاضل دهر و
اذکیای عصر بود کتاب مبتدی از مولوی ابو الحسن منطقی گرفته و بقیه کتب درسیه از عم مکرم ممدوح الصدر
آموخته قوت حافظه اش بغایت عتیق بود و ذهن و فطنتش بمرتبه اعلی و انیق بالجمله این فاضل جلیل المنازل
هم ذکا و جودت داشت و هم فطانت و حدت لاجرم در عهد تحصیل بمناظره و جدل مدام بر حریف میچربید و در
میزان بحث کسی با وی برابری نمی سنجید هر کتابی که میخواند با اوستاد بمجارات فرس مناظرت میراند تا آنکه تحصیلش
بترتیب نظامی چون بحواشی زاهدیه متعلقه رساله قطبیه رسید استعدادش بمطالعه کتاب و تنقید مضامین
هر باب تام و کامل گردید پس دست از تحصیل باز کشید و بمطالعه کتب قدما و هم متاخرین بجدیکه روزش بشب
می کشید و شبش بروز میرسید در چند سال بجودت حافظه و حسن فطانت به مسائل اکثر کتب درسیه و غیر
درسیه حاوی گشته و از کتب مشهوره کمتر بود که از نگاهش نگذشته اکثر کتب درسیه را بی مراجعت بحواشی
طالبان را محققانه می آموخت هرگاه بر مسائل درس نظامیه واقف گردید عنان عزیمت بسوی تکمیل
ادب و حفظ لغات عرب گردانید تا آنکه برادای مضامین هم نظم و هم نثر حظی وافی بدست آورد و اکثر
مسائل منطقیه و نحویه را منظوم کرد بحث و جدل بر طبیعتش غالب بود و هر سخنی که بر زبان آوردی هر چند
دران بر سر خطا بودی مگر خصم را بزور جدال ساکت کردی روزی در مثال جُنّت زیدٌ لفظ جُنّت را فعل
متعدی و زید را مفعول به فرموده یکے از اذکیای محصلین دران باب با او راه مخالفت پیموده و
دیگر معاصران هم بالمحصل مذکور موافقت کردند تا آنکه سلسله جدل درازی کشید و بعد اختتام جهد
زبان نوبت تکمیل کلک بیان رسید پس مولوی ممدوح دران باب رساله ترتیب ساخت آنگاه
کسے از محصلان به تحریر جوابش نیز پرداخت و مولوی ممدوح در قضیه شرطیه که انقسامش بتقسیم
غیر حاضر متصل و منفصله مشهور ست قسمی جدید پدید آورد و نامش شرطیه عباسیه کرد و مثال قام
زید ثم قعد عمرو فرموده بالجمله فاضل ممدوح بقوت نقادهٔ خود مسائل هر علم را بمیزان نظر می سنجید و
در تحقیق نفس الامر حکیمانه می کوشید چنانچه نقض و احکام او در مسائل متداوله بسیار اند این مختصر

ذکر آنرا بر نتابد از فنون متداوله در فن تواریخ وسیر کامل بود و بفن ادب و انشا و نظم ونثر بطور عرب
هم مهارتی معتد به داشت واز علوم دیگر هم بے بهره نبود در اوائل حال برسم سیاحت بحیدرآباد دکن
رفته و بمدح امرای دولت قصائد غرا انشا کرده مگر حظی برنداشت وطرفی نه بست ازانجا واپس آمده
قصیده مشتمل بر ہجو آن مرز وبوم بقلم آورده ازین شعر از همان قصیده است ؎ من حیدرآباد اهدن
والتقم ٭ فیها فواد اولی المکارم یصدم ٭ بعد ازان بریاست بهوپال شتافته درانجا بالعطات نواب سکندر بیگم
والیه ریاست جائزه برداشته و سالی چند درانجا اقامت داشت سببے بر بنیاد مدرکه انجا الفت بعضی
ارکان آن دولت بوطن باز آمد و روزگارے چند در وطن به بیکاری بسر برد ازانجا که شهره
کمالش آفتاب وار بر جهانی تافته والی حیدرآباد بمشاورت ارباب دولت او را بالعزت وجلالت
تمام بخوانده و بمنصب و پایگاه بلندش نشانده روزی چند بعمل منصبی خود مقیم بوده بعد ازان ترک
عمل کرده بر دو صد ماهانه وظیفه بلا شرط خدمت قناعت نموده تا آنکه در سن دوم صدی چهاردهم هجرت
بوطن رسیده باواخر ذیحجه سال مذکور رحلت فرموده ولادتش بگمان غالب سال سی ام صدی
سیزدهم است از اشعار اوست ؎ لوکان ندی فی الزمان فهاته ٭ واخبر الکان فی میقاته لاکمین
قصیده در مدح شمس الامرا گوید ؎ لولم یکن شمس السماء سمیه ٭ ما هتدی لخضواته ٭ ودیگر از اشعار اوست
؎ ثغورک والحواجب المحیاء ٭ سیّمار بلالات ثریا ٭ انتهی فقیر مؤلف بسال دوازده صد وشصت و سه
هجری بزمره طلبه علوم وارد بیت السرور غازیپور بود دران هنگام بفرودگاه مولوی محمد ظهور مچهلی شهری
صدر الصدور شهر مذکور خدمت صاحب ترجمه که بپاس بقیه مولوی ابوالحسن خلفی سندیلی تشریف
آورده بود دریافت در حقیقت همان اوصاف در وموجود بودند مگر باوجود این همه قابلیت عجلت
حدت طبع وقاد و جودت قریحه نقاد بقبولیت نه پیوسته واز مقبولیت اقران دور افتاده و ذهن فاقد
الاستعداد آنوقت حاشیه عبدالغفور بر شرح جامی وشرح تهذیب یزدی پیش مولانا مولوی ابوالحسن
مزبور میگذاردم همدران زمان کتاب نبراس الفطانه مصنفه صاحب ترجمه بنظر گذشته الحق که دران داد
قابلیت داده عامله الله بلطفه الخفی

مفتی علی کبیر مچهلی شهری شاگرد سید تفضل حسین خان کشمیری است مدتی بمنصب قضای حکمه
ولایت سائره در سرکار انگریزی سرفراز بوده هم ازان منصب بحق تقاعد حاصل نموده خانه نشین گردید

جامع الاوراق ہرگاہ در سن دوازدہ صد و شصت ہجری بجبر گتہ تلامذہ مولانا محمد شکور مرحوم و مغفور مچھلی شہری کہ ہمشیرہ زادہ وی بودند بمچھلی شہر رسید وی را دید کہ ضعیف و نحیف شدہ محض استخوانی و پوستی داشت و قد شریفش بکثرت پشتی زیچو جسم مالک گشتہ غالبا بنود سالگی دران زمان رسیدہ باشد گاہی ما طلبہ کہ بخدمتش میرفتیم بتمامی اخلاق حمیدہ و پرسش حال پیش می آمد کتابیکہ می طلبیدیم بہمون ہیئت کہ داشت برخاستہ از الماری برآوردہ می داد و میگفت سے کتابم میدہم لاکن باین شرط کہ طیل و بوق و صندوق نسلی

قاضی علی محمد بیجاپوری از اکابر علمای عہد سلطان ابراہیم عادل شاہ محدث و مفسر و فقیہ بود بہ لقب استاد الاولیا شہرت داشت از گجرات بہ بیجاپور آمدہ دران بلدہ افتتاح مدرسہ نمود کہ اکثر از طلبہ علوم ازو مستفیض شدند منجملہ تلامذہ وے شاہ برہان و شیخ ابوتراب مدراسی و سید محمد مدراسی و قاضی ابراہیم زبیری مشہور اند در عہد سلطان سابق الذکر منصب قضای بیجاپور امتیازے داشت

چہارم ماہ ذیحجہ سن ہزار و ہفتاد ہجری رحلت فرمودہ در بیجاپور مدفون گشت

ملا علی محدث سمرقندی برادر ملا صادق حلوائی علم حدیث در عرب تحصیل کردہ بغایت متقی و پرہیزگار بود بہندوستان آمدہ در سال نہصد و ہشتاد و یک ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست ملا عالم کابلی این تاریخ یافت **قطعہ** دریغا کہ ناگاہ ملا علی را چہ ربود از میان دستبرد حوادث چو لی

سال تاریخ او سال دیگرہ بگو مرد ملا علی محدث ؂

شیخ علی متقی برہانپوری ابن حسام الدین بن عبد الملک بن قاضی خان المتقی لقبا القادری الشاذلی المدینی الچشتی مشربا الجونپوری وطنا البرہانپوری مولدا المکی منزلا در سال ہشت صد و ہشتاد و پنج ہجری در برہانپور دکن متولد شدہ حالات بابرکات شان شیخ عبد الحق محدث دہلوی در اخبار الاخیار بتفصیل تمام تحریر فرمودہ ملخص آن اینست کہ وی رحمۃ اللہ علیہ در ہفت و ہشت سالگی پدرش بخدمت شاہ باجن برہانپوری مرید ساختہ خود بسفر آخرت خرامید وے بعد وفات پدر چندی بصحبت امراء و سلاطین وقت بسر بردہ در عین شباب بہ مقتضای جاذبہ ازلی بخدمت شیخ عبد الحکیم بن شاہ باجن رسیدہ خرقہ خلافت سلسلہ چشتیہ پوشید از برہانپور بملتان مطلبہ سفر گشایندہ بخدمت شیخ حسام الدین متقی ملتانی رسیدہ تفسیر بیضاوی و عین العلم را بخدمت ایشان مطالعہ نمود و سلوک طریقہ ورع و تقوی را بامداد برکات صحبتش پیش گرفتہ ہمراہ زاد تقوے

راحله ورع توفیق عزیمت حرمین شریفین یافته بخدمت شیخ ابو الحسن بکری شرف تلمذ حاصل نموده ودیگر علمای عصر آن دیار را دریافت ومستفید گشت واز شیخ محمد بن محمد بن محمد السخاوی خرقه خلافت قادریه وشاذلیه در بر کشیده بمکه معظمه رخت اقامت انداخت وعالمی را بانوار طاعات ومجاهدات وبآثار افاضات وافادات علوم دینی وفنون یقینی منور ومستفید ساخت وبجمع وتصنیف کتب و رسائل علم حدیث وتصوف پرداخت از انجمله جامع صغیر وجمع الجوامع شیخ جلال الدین سیوطی را که مرتب بحروف هجا بود مبوب بابواب فقهیه فرموده بار دیگر از آن منتخبی گرفته آنهم بغایت مهذب ومنقح آمده و رساله تبیین الطرق ومجموعه حکم کبیر در تصوف از تصانیف وی است ومجموع تصانیفش از صغیر وکبیر عربی وفارسی از صد متجاوز از. تاریخ دوم جمادی الاولی سال نهصد وهفتاد وپنج هجری بمکه معظمه رحلت فرمود سایه رحمت رب الودود در لفظ تقی [illegible] تاریخ فوتش یافته اند

ملا علی مهائمی ابن شیخ احمد از قوم نوائت بر وزن ثوابت از کبار سیر زمان صاحب عرفان مقرر توحید وجودی بود مصنفات متبرکه معتبره دارد از انجمله تفسیر رحمانی که آنرا تفسیر مهائمی نیز گویند و زوارف شرح عوارف المعارف وشرح فصوص الحکم وشرح فصوص مصنفه شیخ صدر الدین قونوی وادلة التوحید ورساله در بیان وجوه اعراب قوله تعالی الم ذلک الکتاب لا ریب فیه هدی للمتقین که دوازده کرور وهشتاد وسه لک وچهل وچهار هزار وپانصد وبیست وچهار وجه بیان نموده صورتش در هندسه اینست ۱۲۸۳۴۴۵۲۴ بماه جمادی الاولی سال هشت صد وسی وپنج هجری وفات یافت بمهائم مدفون شد قدس سره مهائم بر وزن عظائم بندریست از بنادر کوکن که تمام ملکی هست در دکن برکنار سمندر. نوائت بر وزن ثوابت قومیست در بلاد کوکن می گویند که هرگاه حجاج بن یوسف ثقفی پنجاه هزار سادات واولیاء وعلماء وغیره بکشت گروهی از قریش مدینه طیبه جلاوطن شده بساحل بحر هند رسیده وسکونت ورزیدند از اولاد آنها فرقه نوائت هست ـ

سید علیم الله جالندهری جامع علوم ظاهر وباطن مرید شاه ابو المعالی وخلیفه سید بهیکه بود انهار الاسرار ونزهة السالکین وشرح اخلاق ناصری وزبدة الروایات ونثر الجواهر ترجمه فارسی نظم الدرر والمرجان عربی مؤلفه مرزا جان بیگ محدث از تصانیف مشهوره وی اند بسال یکهزار و دو صد ودو هجری وفات یافت

مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی صاحب علم وفضل مقتبس انوار مولانا شاہ عبدالرحمن نزیل لکھنؤ بود چون ہمتش ہموارہ بتحصیل اشتغال داشت بنابران بجز ترجمہ رسالہ مرشد خود مسماۃ بجہد المقل تالیفی نکردہ در سال ہزار و دو صد و پنجاہ و پنج ہجری از دار فنا بعالم بقا شتافت روح اللہ روحہ

مولوی علیم اللہ قنوجی ابن مولوی فصیح الدین قنوجی در فضائل نمونہ سلف صلحا و در عربیت یادگار عرب عربا تلمیذ مولوی عبد الباسط قنوجی بود از تصانیف لطیفہ اوست کتاب دار الفضائل فی شرح الشمائل وچند رسائل در منطق وکتاب عین الہدی شرح قطر الندی کہ بسال دوازدہ صد و یازدہ ہجری تالیف نمود سال رحلتش معلوم نیست

امیر کبیر سید علی ہمدانی ابن سید شہاب الدین دوازدہم رجب روز دوشنبہ سال ہفتصد و چہاردہ ہجری متولد شدہ مخزن علوم ظاہر و باطن مظہر تجلیات ربانی و مرید علاء الدولہ سمنانی بود اکثر ممالک دنیا را سیر کردہ و بخدمت ہزار و چہار صد اولیاء اللہ رسیدہ مستفید گشت و در سن ہفتصد و ہشتاد و یک ہجری از ہمدان با ہفتصد کس سادات و رفقا بخطہ کشمیر تشریف آوردہ بمحلہ علاء الدین پورہ کہ در آنجا خانقاہ اوست رخت اقامت انداخت و رفقا مقدم شریف او تاریخ قدومش یافتہ اند قطب الدین شاہ والی کشمیر بکمال ارادت بدو پیوستہ وی رحمۃ اللہ علیہ بغایت سرگرمی اشاعت اسلام بخطہ کشمیر فرمودہ بعمر ہفتاد و سہ سالگی بمیدان کبیر کہ نام مقامی است بتاریخ ششم ذیحجہ سال ہفتصد و ہشتاد و شش ہجری وفات فرمودہ نعشش را در ختلان مدفون کردند چون کہ وقت انقطاع نفس بسم اللہ الرحمن الرحیم از زبان سامی کش برآمدہ بود ہمین کلام اخیر تاریخ فوتش یافتہ اند رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ **تصانیف** شیخ الاحادیث - شرح اسماء حسنی - ذخیرۃ الملوک - شرح فصوص الحکم - مراۃ التائبین - شرح قصیدہ خمریہ فارضیہ آداب المریدین - اوراد فتحیہ وغیرہ اند

شیخ علی کشمیری رفیقی بن یحیی بن معین الدین بروز سہ شنبہ چہارم رمضان سال یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت یافتہ از پدر بزرگوار و برادر کلان خود شیخ اسلم اخذ علوم کردہ فقیہ و محدث گشت و ہر سہ پسران خود یعنی عبد الاحد و بہاء الدین و شیخ ثنا و برادران عم زادہ خود یعنی ابو الطیب احمد و عبد اللہ و اخوند عبد الرسول را تعلیم علوم نمود عامل و عارف زاہد و متورع بود بتاریخ دہم محرم الحرام سال دوازدہ صد و چہاردہ رحلت فرمود

شیخ علای مهدوی بیانوی بن شیخ حسن از مشائخ کبار بنگاله بود و برادر خرد شیخ
نصر الله که از فحول علما بود از بنگاله بزیارت مکه معظمه رسیده و از انجا بهند آمده در خطه بیانه رحل اقامت
انداختند جاء نصر الله والفتح تاریخ قدوم ایشان یافتند شیخ حسن بارشاد و هدایت و شیخ نصر الله
بفتوی و درس قیام داشت شیخ علاے کبار رشد اولاد شیخ حسن و از عهد صبا اثر نجابت و صلاح
بر لوح پیشانی او عیان بود در ملازمت پدر خود کسب علوم ظاهری و باطنی و تهذیب اخلاق نموده در
اندک زمانی کتب متداوله را مطالعه کرده بتدریس و افاده مشغول شد بعد وفات پدر ترک تدریس
گفته بر جاده طاعت و نهج ریاضت و سجاده مشیخت استقرار گرفته طالبان راه را تلقین و ارشاد مینمود
لیکن هنوز بقیه از آثار نفس اماره داشت و می خواست که بوی شیخی دیگر در آن شهر شرکت مکانی
نداشته باشد آخر طریق آبا و اجداد خود ترک داده بخدمت عبد الله نیازی مرید و خلیفه سید محمد
جونپوری موجد طریق مهدویه آمده روش وی آموخت و جمعی کثیر بادی شدند و راه سلوک بقدم
توکل سپردند و با این همه اسلحه و آلات حرب برای دفع مخالفان همیشه باخود می داشتند و هر جا
در شهر و بازار نامشروعی دیدند که میدیدند جبراً و قهراً گرفته احتساب میکردند و خوف حاکم نداشتند و حکام
موافق امداد وی میکردند هرگاه سلیم شاه پسر شیر شاه سور بر سریر سلطنت هند جلوس نمود آوازه
شیخ علاے بسمع او رسید میر سید رفیع الدین محدث و میان ابوالفتح تهانیسری و دیگر علماے
آگره را احضار فرموده باغوای مخدوم الملک ملا عبد الله سلطانپوری شیخ علای را از بیانه طلب داشت
او با جمعی از اصحاب مخصوص که همه یکتاپوش و مسلح بودند بدرگاه آمده بر سوے که در مجلس ملوک
می یافتند مقید ناشده بوجه مسنون بر همه اهل مجلس سلام کرد سلیم شاه جواب بکره گفته بر مقربان او وضع
شیخ بسیار گران آمد و مخدوم الملک پیش از این خاطر نشان سلیم ساخته بود که این بتدرع دعوے
مهدویت میکند و سر خروج دارد واجب القتل است آخر وز بسفارش عیسی خان نجات از ان
یافته سلیم شاه حکم باخراج شیخ علاے نموده بهندیه رفته که بسرحد دکن است و اعظم همایون شروانی
حاکم آنجا او را چندی پیش خود داشت در انجا هم خلائق بدو گرویدند مجزان این خبر بسلیم شاه
رسانیدند تا که بار بطلب وی حکم صادر فرمود چون وی حاضر آمد سلیم شاه بوی گفت که تو از عقیده خود
توبه کن شیخ سخن شاه گوش نکرد سلیم بسزای تازیانه حکم فرمود شیخ که از بیشتر ناتوان بود در تازیانه

سوم جان بجان آفرین سپرد نعش او بپای فیل بسته در اردوی معلی گردانیدند و حکم کردند که پیرا فن نکنند این واقعه بسال پنجاه وهفتم صدی دهم رو داد اردوے معلی بازاریکه پیش دروازه شاهی باشد

معتمد الملوک سید علویخان حکیم دهلوی اصل نامش محمد هاشم بن حکیم محمد هادی قلندر بن سید مظفر الدین علوی از اولاد محمد بن حنفیه است ولادت او بماه رمضان سن هزار و هشتاد هجری در دار العلم شیراز شد و در سن یازده صد و یازده هجری بهند آمده در پای قلعه ستاره بملازمت عالمگیر بادشاه بخلعت و منصب سرفراز گردیده بخدمت شاهزاده محمد اعظم تعیین گردید و در عهد شاه عالم بهادر شاه بخطاب علویخان و اضافه منصب جاگیر امتیاز یافت و محمد شاه بادشاه را معالجات خوب کرده بادشاه موصوف وی را به نقره سنجیده به منصب شش هزاری و نقدی — هزار روپیه ماهوار و بخطاب معتمد الملوک سرفراز فرمود و نادر شاه باعزاز تمام همراه خود برد و از انجا به حج بیت الله رفته در سن یازده صد و پنجاه و شش هجری به شاهجهان آباد واپس آمد از تصنیفات او کتابی هست جامع الجوامع در علم طب کاسم با مسمی است بتاریخ بست و پنجم رجب سن یازده صد و شصت هجری در شاهجهان آباد بمرض استسقا فوت شده وی را حسب وصیتش در حوالی درگاه حضرت نظام الدین اولیاء مدفون کردند

ملا عماد الدین عثمانی لبکنی عالم متبحر ذهانت جبلی و ذکاوت طبعی داشت شاگرد رشید ملا عبد العلی بحر العلوم بود هرگاه ملا موصوف بحرمین شریفین رفت ملا عماد الدین بقیه شرح چغمینی پیش ملا محمد حسن خوانده از تصانیف او عقده و ثیقه در بیان چند مباحث معقولیه عسیره و عشره کامله و مبحث علم مع منهیه آن و رساله معقول عشره در شرح ابیات محقق طوسی متضمن بیان مقولات عشره بر سرمایه علمی او گواه اند لبکن بفتح لام و سکون بای موحده و کاف عربی مفتوح و نون نام دیهی است

در ضلع بانس بریلی ملک روهیل کهند

مولانا عماد الدین غوری از اکابر مشائخ دیار نارنول و از اولاد مولانا عماد است که در عهد محمد تغلق بود آبا و اجداد وی از عرب بغور آمدند و از انجا بعض از بزرگانش همراه سلطان شهاب الدین غوری بهندوستان رسید میگویند که وی در عنفوان شباب در کسب علم نکوشیده بود و بسیار روز بازو داشت در هنگامها با پهلوانان کشتی گرفتی روزی پهلوانی مشهور را که از وی قوی تر بود بزمین آورده بود مست و مغرور بخانه می آمد یکے از علمای عصر او را باین حالت دیده تاسف خورد و او را بدین حال

طعنہ تند تمیمی وغیرتی بحال او راہ یافت وانسان وضع کہ داشت پشیمان شد وخواست کہ تحصیل علم کند اما چون در خردی اینکار نکردہ بود سعی وی درین باب بے فائدہ نمود ناچار ملازمت روضہ شیخ محمد ترک نارنولے اختیار کرد وشب وروز درانجا با طہارت افتادہ بودے نوافل خواندی وذکر و تلاوت قرآن کردے چون از طہارت بدر نیامدی واز روحانیت شیخ براي حصول علم استمداد کردی دوازدہ سال ہمبرین منوال گذرانید تا شبی براسے طہارت بدر می آمد شخصی پیدا شد واورا از عقب درگرفت وگفت بخانہ ہر چہ خواہی وے طالب طریقہ اجداد خود بود علم وتقوے درخواست آن مرد گفت بر دکتابخانہ بزرگان خود بیش گیر دبرم درس بگو حق سبحانہ تعالے ابواب علوم دینیہ بر وی فتح کرد وے رحمۃ اللہ علیہ مردے بزرگ بود کمال اتباع داشت کہ ہیچ سنتی از سنن سید المرسلین صلعم ترک نمی کرد وفقر وفقرا را بسیار دوست مے داشت رحمۃ اللہ علیہ

شیخ عماد الدین رفیقی کشمیری بن عبد الرسول بن اسلم بن یحیی رفیقی کشمیری در دوازدہ صد وچہل ونہ ہجری ولادت یافتہ علوم متعارفہ از اساتذہ وقت حاصل کرد وصحیح بخاری پیش شیخ محمد واعظ گذرانیدہ مرید شیخ احمد تایلی بود وبعزم زیارت بیت اللہ سفر اختیار کردہ واکثر بلاد راسیر وسیاحت نمودہ بحج بیت اللہ مشرف گشت شیخ نظام الدین وشیخ حمزہ نبی اعمام او ازو مستفید شدند بروز جمعہ وقت عصر ہشتم رمضان سال سیزدہ صد ہجری جان بجان آفرین سپرد۔

عمر غزنوی بن اسحاق بن احمد ہندی غزنوی کنیت او ابو حفص ولقب سراج الدین بود علم فقہ را از امام زاہد وجیہ الدین دہلوی وشمس الدین خطیب دہلوی وملک العلما سراج الدین ثقفی دہلوی ورکن الدین بدایونی اغرہ تلامذہ ابو القاسم تنوخی شاگرد حمید الدین ضریر حاصل کردہ وبمصر رفتہ قاضی القضاۃ شد بسیاری از تصانیف عمدہ ومعتبرہ یادگار وے اند از انجملہ توشیح شرح ہدایہ وزبدۃ الاحکام فی اختلاف ائمۃ الاعلام وشامل در فقہ وشرح بدیع الاصول وشرح مغنی وغرۃ المنیفہ فی ترجیح مذہب ابی حنیفہ وشرح زیادات وشرح جامع صغیر وشرح جامع کبیر نامکمل وشرح تائیہ ابن الفارض وکتاب الخلاف وکتاب التصوف وشرح منار وشرح المختار ولوائح الانوار ولطائف الاسرار وعمدۃ الناسک فی المناسک وشرح عقیدۃ الطحاوی واللوامع فی شرح جمع الجوامع مشہور اند بقول کفوے در سال ہفت صد وشصت وسہ ہجری وبقول سیوطی وصاحب

کشف الظنون در سال ہفتصد و ہفتاد و سہ ہجری وفات یافتہ واللہ اعلم بالصواب۔

عنایت اللہ قادری لاہوری قصوری ثم اللاہوری الشطاری کنیت وی ابوالمعارف جامع علوم ظاہر و باطن بود غایۃ الحواشی حاشیہ شرح وقایہ در دو جلد متضمن فروع کثیرہ و ملتقط الحقائق شرح کنز الدقائق کہ دران مسنونیت اشارہ سبابہ را ترجیح دادہ از تصانیف اویادگار ماند وفاتش بسال یازدہ صد و چہل و یک ہجری بظہور آمدہ

ملا عنایت اللہ سال کشمیری از علمای کشمیر فقیہ و محدث و متقی و متورع بود اکتساب علوم از مولوی ابوالفتح و ملا عبد الرشید زرگر و فرزندان خواجہ حیدر چرخی کردہ باندک زمانی فائق الاقران شد سی و شش مرتبہ مذاکرہ صحیح بخاری از اول تا آخر نمود و مثنوی مولانا روم بکمال ذوق و شوق میخواند و از مشائخ وقت خرقہ خلافت یافتہ و تمام عمر گرامی بتدریس و تذکیر بسر برد طبع موزون داشت اشعار صوفیانہ میگفت بعمر شصت و ہشت سالگی آخر ماہ شعبان سال یازدہ صد و بست و پنج ہجری رحلت فرمود

مولوی عنایت رسول چریاکوٹی از علمای فحول ماہر معقول و منقول واقف اسرار نفوس و عقول نافذ انظار فروع و اصول ابن قاضی علی اکبر ابن قاضی عطار رسول است بسال چہل و چہارم از صدی سیزدہم ہجرت در مرز بوم یوسف آباد چریاکوٹ بعائلہ بنی عباس متولد شدہ در صغر سن رسائل ابتدائی از صرف و نحو بخدمت والد بزرگوار خود و دیگر اکابر گذرانید چون بکافیہ ابن حاجب رسید بذیل تعلیم مولوی احمد علی چریاکوٹی متمسک گردید وی بحکم صلہ رحم بمہر و کرم تمام بہ تعلیمش میکوشید و در سفر و حضر باوی رفیق بود و با مولوی نجم الدین بمسلک مرافقت می کشید بالجملہ چون از تکمیل تحصیل ہندسہ و حساب و مناظرہ و ہیئات و دیگر علوم ریاضیہ و حکمیہ فراغتی بدست آورد رو بجانب احادیث نبی علیہ السلام کردہ بخدمت مولوی حیدر علی مرحوم بریاست محمد آباد ٹونک پیوستہ در انجا بحقیقت مسائل نقلیہ دہم عقلیہ طرفی بست و بوطن باز آمد روزی چند بوطن مالوف مقیم شدہ بشوق آموختن زبان عبری بکلکتہ رفتہ در انجا سالے چند پا بدر اقامت گشتہ از احبار یہود زبان عبری را بجمیع الوجوہ آموخت و از آیات تورات و زبور و غیرہ زبر اولین بشارات و پیشین گوئیہا نسبت حضرت سید المرسلین بپایہ اثبات رسانید و بسال ہفتاد و یکم از صدی سیزدہم ہجرت انشان دیار مراجعت وطن فرمود باز قدم سعادت بجانب نفر سود و بہ تعلیم ستے چند از طلبہ

علوم میکوشید کثرت وہجوم طلبہ گاہی نہ پسندید با این ہمہ انزوا و استغنا آوازہ کمالش بگوش سید احمد خان نجم الہند رسید کردی ہمہ تن بدیدارش کوشید و دست بدامن استفادہ او آویخت و موصوف الترجمۃ جرعہ افادہ خود بجام طلبش ریخت و راز پوشیدہ کتب قدیمہ در کیسۂ خیالش نہاد نجم الہند عفی اللہ عنہ داد گوہر شناسی داد۔ مولوی مرقوم از چند سال بہ تہذیب و تسہیل علوم متعارفہ بدل متوجہ ہست نخستین علم صرف را بہ تہذیب لطیف وتحقیق دقیق درسی جزو مرتب نمود گرہ معضلاتش بناخن فکرت کشود بعد ازان بہ تحریر تنقیح ہندسہ وحساب ومساحت پرداخت وجملہ اشکال ومسائل فنون مذکورہ بدلائل سابقہ وافکار لاحقہ مرتب ساخت واعمال حسابیہ وہندسیہ ومسائل مناظر وانعکاس باسلوب خوب وطریق مرغوب از بردہ السنہ غیر بزبان مروجہ ہند جلوہ ظہور وبروز داد واین کتاب را بخدمت والی حیدر آباد فرستاد کہ مہرہ فنون بچشم قبول دیدند و بمرتبہ نہایت پسندیدند سلمہ اللہ تعالیٰ

ملا عیاض رام پوری تلمیذ مفتی شرف الدین رام پوری مردے بحاث بود کہ از ہر کسی بحث ومناظرہ میکرد اورا کتابے ہست موسوم دستور المنتہی در صرف کہ بمقابلہ دستور المبتدی تالیف کردہ بجاے سوال وجواب لفظ شک وفک دران اختیار کردہ

شاہ عیسی جند اللہ برہانپوری از اکابر علماے واعاظم عرفاے برہان پور بود انوار الاسرار تفسیر قرآن مجید بزبان عرب در چہار مجلد از تصانیف شہیرہ اوست یرد اللہ مضجعہ

حرف الغین المعجمۃ

مولوی غلام اللہ لاہوری فاضل اجل وعالم اکمل از علماے لاہور بود فیض علمی از ذات بابرکاتش شرفا وغربا رسیدہ مفتی غلام سرور لاہوری مصنف گنج تاریخ وغیرہ از تلامذہ اوست احمد دین نو حمید دین دو عقب گذاشتہ در سال دوازدہ صد وہفتاد ودو ہجری در گذشت

مولوی غلام حسنین قنوجی ابن مولوی حسین علی بن مولوی رستم علی قنوجی در سال دوازدہ صد وبست ویک ہجری متولد شدہ غلام علیم نامش تاریخی است شاگرد مولوی محمد سعادت خان فرخ آبادی ومولوی ولی اللہ فرخ آبادی بود در سال دوازدہ صد وپنجاہ وپنج ہجری از حج بیت اللہ الحرام مشرف شدہ بمدینہ منورہ از شیخ محمد عابد سندھی اجازت کتب صحاح وسنن یافت مطالعہ کتب تصوف اکثر اوقات خودش حرف نمود حاشیہ کتاب المنازل الاثنا عشر مؤلفہ

مولوی رستم علی جدش از تالیفات او دست در آخر عمر مرتبہ دوم کہ سفر بیت اللہ اختیار کردہ بعد فراغ حج ہنگام مراجعت در بندر بمبئی سفر آخرت اختیار نمودہ داعی اجل را لبیک اجابت گفت در ابجد العلوم مطبوعہ در سال وفاتش حرف ہندسہ دوازدہ نوشتہ از صفر ہم صفر است ندانم بکدام سال وفات یافت

مفتی غلام حضرت لکھنوی علامہ زمان فقیہ دوران مفتی عدالت بلدہ لکھنؤ بود بسال دوازدہ صد وسی وچہار ہجری وفات یافتہ شاعری تاریخ فوتش بنظم گفتہ وہو ہذا ــ مرد مفتی غلام حضرت

افسوس کہ بود بشہر لکھنؤ حاکم شرع * سال تاریخ رحلت آن مرحوم * فرمود کہ بود او حاکم شرع ع

مولوی غلام رسول لاہوری از عمدہ ترین افاضل لاہور شاگرد و پسر مولوی غلام فرید لاہوری بود علماے پنجاب بہ تلمذ وی فخر میکردند بسال دوازدہ صد و پنجاہ وفات یافتہ۔

مولوی غلام رسول پنجابی از علماے پنجاب در فقہ وحدیث وتفسیر فاضل کامل اکثر اوقات وعظ میگفت مرید شیخ محمد نصیر مجددی بود بسیاری از تصانیف او بزبان پنجابی اند در سال دوازدہ صد و نود و یک ہجری درگذشت

حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی ابن سید نوح حسینی نسباً وواسطی اصلاً وحنفی مذہباً وچشتی مشرباً وبلگرامی مولداً ومنشاءً تاریخ بست وپنجم صفر روز یکشنبہ سال یکہزار و یکصد وشانزدہ ہجری در بلگرام متولد شدہ کتب درسیہ از اول تا آخر از سید طفیل محمد اترولوی خواند ولغت وسیر نبویہ صلعم وسند احادیث شریفہ واشعار عربیہ وفارسیہ از جد مادری خود سید عبد الجلیل بلگرامی گرفتہ وعروض و قوافی و دیگر فنون ادبیہ از خال خود سید محمد بن سید عبد الجلیل استفادہ نمود و مرید سید لطف اللہ بلگرامی بود بزیارت حرمین شریفین فائز گشتہ وصحیح بخاری از شیخ محمد حیات سندھی در مدینہ منورہ قراءت کرد و اجازت صحاح ستہ ازو گرفت وبہندوستان واپس آمدہ بمصاحبت نواب نظام الدولہ ناصر جنگ ابن نواب نظام الملک آصف جاہ حیدر آبادی رسید منجملہ تصانیف عربیہ او ضوء الدراری شرح صحیح بخاری تا کتاب الزکوٰۃ وتسلیۃ الفواد در قصائد خود وتراجم علماء ودیوان عربی کہ در ہر دو دیوان سہ ہزار اشعار اند وہفت صد اشعار عربی کہ در کتاب سبحۃ المرجان بطور مثال درج کردہ وسبحۃ المرجان فی آثار ہندوستان واز تصانیف فارسیہ او ید بیضا وسرو آزاد وخزانہ عامرہ در تذکرہ شعرا وروضۃ الاولیا تذکرہ بعض اولیا وماثر الکرام تاریخ بلگرام در ذکر اولیا

وفضلای شعرای بلگرام وسند السادات فی حسن خاتمۃ السادات ودیوان فارسی ومظہر البرکات وسبعہ
سیارہ وغیرہ ازو یادگار ماند در سال یکہزار وصد ہجری ازین جہان رحلت نمود نور اللہ ضریحہ

حافظ غلام علی چریاکوٹی ابن شیخ نجابت اللہ عباسی از سلائل مولوی محمد احسن عباسی است
در اوائل حال یکے از سلحشوران عساکر بود روزی یکے از بزرگانش فرمود ای کاش در خاندان ما کسی
بودی کہ بجای فن تیغ وتبر سرمایہ علم وہنر بدست آوردی وبجای دشنہ وسپر کسب احادیث وخبر کردی
بسماع این کلام نبض غیرتش در حرکت آمد تا آنکہ ردای رہنوردی بر زانکہ امل بستہ وبطلب گوہر علم
بر راحلہ عجل نشستہ از یار ودیار بریدہ آستانہ فیض کاشانہ مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی پیوستہ ودر انجا
تا دیر باز قیام ورزیدہ از علم درسیہ فراغتی بدست آوردہ بوطن رسید وبتعلیم برادران قوم کوشید
طرز تعلیم مفید وپسندیدہ داشت ودر صرف ونحو رسائل نغز ودلکش وارد صاحب تجرد ستودہ اخلاق
کریمہ بود در سال چہل وہشتم صدی سیزدہم جہان فانی را وداع نمود

مولانا غلام علی دہلوی از سادات علوی ومریدان مرزا مظہر جانجانان عارفے بود کامل
جامع علوم ظاہر وباطن ولادتش در سن یازدہ صد وپنجاہ وشش ہجری بوقوع آمدہ چنانچہ شاعری
تاریخ میلاد شریفش چنین یافتہ ع چو نجم برج ہدی حضرت غلام علی شدہ ظہور فگن در جہان جہان
بشگفت ؛ سن ولادت شریفش چو جست رافت دل ؛ مہ سپہر ہدایت شدہ طلوع بگفت ؛ وبتاریخ بست
ودوم صفر سن دوازدہ صد وچہل ہجری ازین جہان فانی رحلت فرمودہ در پہلوی مرشد خود مدفون
گشت از عبارت نور اللہ مضجعہ سال وفاتش برمی آید مسود اوراق کہ تاریخ رحلتش تخرجہ منظوم ساختہ
اینست ع چو ماہ چرخ ہدی حضرت غلام علی ؛ برخ کشید زابر عدم نقاب ونہفت ؛ گزیدہ
پیر خرد لب بحسرت وافسوس ؛ مہ سپہر ہدایت نہفت سال بگفت

قاضی غلام غوث گوپاموی فاضل افضل وفقیہ اکمل از احفاد قاضی مبارک شارح سلم بود
بخدمت ارتضا علی خان اکتساب علوم نمودہ مدام بدرس وتدریس مشغول بودی چندی در ضلع متعلقہ
ملک مدراس برو سادہ قضای آنجا رونق بخش بودہ ودو جلد فتاوی از تصانیف وے مشہور اند در
سال دوازدہ صد وسی ودو ہجری بحیدرآباد رخت ہستی بسوی عدم بربستہ ہمدر انجا مدفون شد

مولوی غلام فرید لاہوری سہروردی عالم اجل فاضل اکمل جامع کمالات ظاہر وباطن

عابد زاہد ذاکر شاغل بود تمام عمر بتدریس و تعلیم طلبہ علوم بسر بردہ واز دنیا و اہل آن سروکارے
نداشت تحریر و تقریر بر سطح گرایش غالب بود بسال دوازدہ صد و شانزدہ ہجری جان بجان آفرین سپرد

شاہ غلام قطب الدین الٰہ آبادی مصیب تخلص ابن شاہ محمد فاخر زائر ابن شیخ
خوب اللہ الٰہ آبادی مرید و خلیفہ پدر خود بود تولد او بغرہ محرم سال یکہزار و یکصد و سی و ہشت ہجری لمعہ
تاریخ ولادتش از نیک بخت ازلی باد امی برآید تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی برکت اللہ الٰہ آبادی کرد
در ایام حداثت سن ہنگامیکہ والد ماجدش بمکہ معظمہ رفت مسند آرای خلافت شدہ از تصانیف او
دیوان فارسی کہ نہایت مربوط و مضبوط است و مثنوی نان و قلیہ در جواب نان و حلوا و بستان حقیقہ
یادگار علم و ہنر در آخر عمر خود جہت حج بیت اللہ رفتہ بتاریخ سلخ ذیقعدہ سال یکہزار و یکصد
ہشتاد و ہفت ہجری در بلد الحرام وفات یافتہ در قبہ ام المومنین خدیجہ کبری جانب راست مدفون
گشت تاریخ وفاتش منشی جوگل کشور شاگردش بہ تعمیہ گفتہ و ہو ہذا ؎ ذات پاک غلام قطب الدین
رخت بر بست زین جہان افسوس ٭ دل سوزان من سوال نمود ٭ سال این غم ز نوحہ خوان افسوس
با دل زار سوختہ گفتم ٭ قطب الدین رفت زین جہان افسوس

مفتی غلام محمد لاہوری از اولاد امجاد شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی و پدر مفتی غلام سرور لاہوری
جامع علوم و فنون بود مدام بکار تدریس و طبابت سرگرم می ماند و قوت حلال از کتابت قرآن مجید
حاصل میکرد در سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری وفات یافت

مولوی غلام محمد خان ساکن کوٹ ولد رحمت خان عرف خان محمد از گروہ کھوکھران ساکن
کوٹ بخدمت بابرکت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی کانپوری رسیدہ اکتساب علوم متعارفہ کردہ
ورع و تقوی شعار و دثار خود ساختہ و تنہا نشینی مطبوع طبع شریفش بود بعد فراغ علمی اعزہ و اکابر
موضع مذکور مستدعی قدومش بدان قریہ شدند وی گفت تا وقتیکہ ہمقوم ما ترک سود خواری و احتجاب
نسوان از نامحرمان اختیار نخواہند کرد بدان موضع قدم نخواہم نہاد ہرگاہ مردم ہمقوم او ہر دو شرط را
تلقی بقبول کردند وی بوطن آمدہ تا حیات خود ہمہ را بپابندی شریعت غرا ہدایت نمود و مسجدی
دران موضع تعمیر کردہ آخر کار بحکم کل نفس ذائقۃ الموت واقع چہارم ربیع الاول روز یکشنبہ
سال اول صدی چہاردہم ہجرت رحلت فرمودہ بمسکن خود مدفون گشت علیہ الرحمۃ والغفران

کھو کھر بکاف تازی مضموم مخلوط بہا و واو ساکن و فتح کاف تازی مخلوط بہا و رای مہملہ ساکنہ گروہی است از اہل اسلام کہ لقب خانی دارند و اصل شان از پنجابست چنانکہ از تاریخ فرشتہ وغیرہ مستنبط میشود و انہیان خود را شیخ میدانند و لفظ خان بر خود خطاب ای انکار ند و ہمہ سنی مذہب اند کوٹ بضم کاف تازی و واو ساکن مجہول و تای ہندی دیہی است در دوابہ گنگ و جمن متصل جانب چپ دریای جمن اکنون بضلع فتحپور ہسوہ تعلق دارد

قاضی غلام مخدوم چریاکوٹی ابن قاضی عبدالصمد عباسی بفطانت و ذکا چون پدر مشہور بود بکرم و سماحت بالسنہ مردم مذکور بعد تکمیل علوم متداولہ شوق تعلم زبان سنسکرت در دلش پدید آمد تا آنکہ در تحصیل زبان مذکور حظی وافی برگرفت و بمقام بنارس کہ معدن مہرہ زبان مرقوم است میان ماہران این فن استادی کامل یافت طبعی سخن سنج داشت بزبان فارسی دیوانی ترتیب داد چون زمان وداع دنیا نزدیکش رسید ہمہ را بحجرہ آتش سوزان نہاد اشعارش کہ بر صفحہ السنہ مردم ملفوظ بودند اند کی از انجملہ انیست ~ بباغ دہر نہ گل ماند و نی سمن باقیست ٭ ز عندلیب بری چند در چمن باقیست ٭ دلم بسوخت تنم سوخت و استخوان ہم سوخت ٭ تمام سوختم و ذوق سوختن باقیست فیض خان مکرم خوشم نیم محتاج ٭ درون سینہ دلی حسرت وطن باقیست ٭ صدیقی الصدوق مولوی محمد فاروق چریاکوٹی کہ سلسلہ نسبتش بیک واسطہ بصاحب ترجمہ میرسد غزلی بجواب غزل مذکور انشا فرمودہ برای تربیت ناظرین سخنور بزبان قلم سپردہ می آید **غزل** نہ آن پیالہ نہ آن می نہ آن چمن باقیست ٭ مگر بحجرہ غم قصہ کہن باقیست ٭ بہجان گداختہ ام من کہ غیر یاد تو نیست ٭ ز من ہر انچہ در آغوش پیرہن باقیست ٭ بہر چہ داد خداوند شادم ولیکن ٭ درون دل ہوس طائف و یمن باقیست خجل ز منت دشنام تو شدم ای جان ٭ کہ بر زبان تو زین حیلہ یاد من باقیست ۔ الغرض موصوف الترجمہ بجای پدر بزرگوارش بعہدہ قضا مامور بودہ بسال پنجم از صدی سیزدہم ہجرت بعمر پنجاہ سالگی جہان فانی را پدرود فرمود غفرلہ اللہ تعالے ۔

مولوی غلام محی الدین بگوی ابن حافظ نور حیات بن حافظ محمد شفا بن حافظ نور محمد بگوی عالم اجل فاضل اکمل فقیہ و محدث جامع کمالات صوری و معنوی بود بروز دوشنبہ ماہ محرم سال دوازدہ صد و سہ ہجری متولد شدہ قرآن شریف از حافظ حسن نظراً قرات کردہ بعدہ بماہ مبارک رمضان یک یک پارہ روزانہ حفظ کردہ لشب در تراویح میخواند تا اینکہ در یکماہ حافل

قرآن گشت وتحصیل علوم متوجہ شد چونکہ ذہن وذکای کامل داشت بملک پنجاب کسی ویرا تعلیم دادن نتوانست بالآخر او مع برادر خرد مولوی احمد الدین کہ ہشت سالہ بود بدہلی قدوم آوردہ از علماے دہلی علوم معقول ومنقول خواندہ علم حدیث بخدمت مولوی محمد اسحاق تحصیل نمودہ سند آن از مولانا شاہ عبد العزیز یافتہ ہرگاہ فارغ التحصیل گشت بلاہور رسیدہ در لال مسجد تا سی سال بتدریس طلبہ علوم اشتغال داشت پس بوجہ بیماری استرخا بسکن خود موضع بگا متعلقہ بہیرا مضاف لاہور آمدہ تا چہاردہ سال بیمار ماند وہم درانحالت باب تدریس وتعلیم مفتوح داشت دبشب دوشنبہ ماہ شوال سال دوازدہ صد وہفتاد وسہ ہجری وفات یافتہ در موضع بگا مدفون شد ودو فرزند خلف الصدق عقب خود گذاشت یکی حاجی مولوی غلام محمد کہ امام جامع مسجد لاہور است دوم مولوی عبد العزیز کہ امام جامع مسجد بہیرا است سلمہما اللہ تعالی

حافظ سید غلام میر سندیلی ابن سید قلندر بخش بن مولوی عبد اللہ ابن سید زین العابدین مخدوم زادہ سندیلہ بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی ومولوی ظہور اللہ لکھنوی ومولوی عبد الواجد خیرآبادی تحصیل علوم کردہ اکثر بنواح کلکتہ تاجرانہ بسری برد باز بسندیلہ مراجعت نمودہ بدرس طلبہ پرداخت سوم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وشصت وچہار ہجری وفات یافتہ بمقابر امرہرہ واقع قصبہ سندیلہ مدفون گشت

مولوی غلام نجف حقانی سندیلی ولد احمد شاہ ولد حافظ عنایت اللہ حقانی از شیوخ قصبہ سندیلہ دانشمند کثیر الدرس وحامل قرآن سریع التلاوۃ بود واکثر ماہ رمضان المبارک بیک شب ختم نمودی در سال دوازدہ صد وپانزدہ ہجری رحلت نمود

شیخ غلام نقشبند لکھنوی ابن شیخ عطاء اللہ یگانہ روزگار جامع شریعت وطریقت بود وی رحمۃ اللہ علیہ تلمیذ میر محمد شفیع دہلوی شاگرد شیخ عطاء اللہ مذکور است وشیخ عطاء اللہ شاگرد شیخ پیر محمد لکھنوی بود لاکن شیخ غلام نقشبند فاتحہ فراغ بدست شیخ پیر محمد لکھنوی کہ استاد پدرش بود خواندہ وتمام عمر گرامی خود بافادہ وتدریس طلبہ علوم بسر بردہ جمعی کثیر از افاضل نامدار بپایۂ تکمیل رسیدند وسلسلہ تعلیم اکثر علمای ہندوستان بدوی پیوند د شاہ عالم ابن اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ شہرہ کمالش استماع کردہ اوراتجو د طلبید وباعزاز واکرام تمام پیش آمدہ منجملہ تلامذہ

استاد او سید عبدالجلیل بلگرامی است که ذکرش گذشت تفسیر ربع قرآن مجید مع حاشیہ آن و نیز تفسیر چند سور قرآنی و فرقان الانوار و رسالہ لامعہ عرشیہ در وحدت وجود و شرح قصیدہ خزرجیہ وغیرہ از تصانیف معتبرہ دستندہ وی بند واقع سلخ رجب سال یکہزار و یکصد و بست و شش ہجری
این جہان بی بود را پدرود فرمود و بہ لکھنؤ مدفون گشت نور اللہ مرقدہ

مولوی غلام یحیی بہاری مسقط راس و موضع اکیر متصل قصبہ نگرنہسہ از توابع بہار است کہ از بہار بفاصلہ ہشت کروہ ما بین پٹنہ و بہار واقع شدہ دانشمند متبحر و سرآمد علمای روزگار بود و در ذہانت و منطق دانی گوی سبقت برا ماثل و اقران خود ربودہ از تصانیف او حاشیہ بر میر زاہد رسالہ متداول علمای زمان است در سال یازدہ صد و بیست و ہشت ہجری وفات یافتہ در بہار بیرون احاطہ درگاہ مخدوم شرف الدین قدس سرہ مدفون گشت رحمۃ اللہ علیہ۔ اکیر بکسر اول و فتح کاف عربی و سکون یای تحتانی معروف و رای ہندی در آخر۔ نگرنہسہ بفتح نون و کاف فارسی و سکون را و نون مضموم و ہای ساکنہ و سین مفتوحہ در آخر ہای مختفی

میر غیاث الدین قزوینی ابن میر عبد اللطیف قزوینی از عمدہ ترین افاضل عہد جلال الدین محمد اکبر پادشاہ بود در علم سیر و تواریخ و اسماء الرجال و سائر محاضرات آیتی بود از آیات پروردگار و برکتی بود از برکات روزگار در قوت حافظہ دیر ثانی لوح محفوظ باید شمرد در خدمت بادشاہ بخواندن علم تاریخ و سائر کتب نظم و نثر شبانہ روز اشتغال داشت بخطاب نقیب خان ممتاز بود

حرف الفاء

ملا فتح اللہ اودہی در اوائل حال از علمای نامور دہلی بود سالہا در مسجد جامع دہلی کہ پایین منار شمسی است بر مسند درس و افادہ جا داشت و در آخر مرید و خلیفہ شیخ صدر الدین حکیم شد و بسلوک این طریق مشغول گشت گویند کہ وی ریاضات بسیار کشید و لیکن نفحات از ان بمشام جانش نرسید شکایت این حال پیش پیر خود برد فرمود کہ ترک درس کن و کتب از ملک خود بدر کن او ہمچنان کرد مگر کتابی چند کہ بسمت نفاست و لطافت موسوم بودند نزد خود نگاہداشت ہنوز فتح باب معرفت در توقف بود تا بقیہ کتب را نیز از خود جدا کرد و او را دیدند کہ بر لب آبی نشستہ اجزا را می شست و آب از چشم او میرفت تا لوح ضمیرش از نقش ما سوی اللہ پاک شد و دل

بدل آن علم باطن نسبت یافت شیخ قاسم اودھی دہلوی از مریدان اوست رسالۂ دارد مسمے
بآداب السالکین رحمۃ اللہ علیہما

میر فتح اللہ شیرازی شیعی مذہب از سادات شیراز اعلم العلمای زمان بود جمیع علوم عقلی
و نقلی و حکمت و ہیئت و ہندسہ و نجوم و رمل و حساب و طلسمات و نیرنجات و جر اثقال نیکو میدانست
و لیاقت رصد بندی داشت و در علوم عربیت و حدیث و تفسیر و کلام نیز نسبت او مسلم
است شاگرد غیاث الحکما و دو تصانیف خوب دارد میر موصوف اگرچہ در مجالس بغایت
خلیق و متواضع نیک نفس بود لیکن آن ساعت کہ بدرس اشتغال داشتی بشاگردان غیر از
فحش و الفاظ رکیکہ و ہجو بر زبانش نرفتی از ین جہت کم مردم بدرس او میرفتند و شاگردے رشید
ہم از و بر نخاستہ چند سال در دکن پیش عادل خان حاکم آنجا بود چون در سن نہصد و نود ہجرے
بملازمت اکبر شاہی آمد بعضد الملک مخاطب گردیدہ بملک کشمیر در نہصد و نود و ہفت ہجری
وفات یافتہ بمقام تخت سلیمان مدفون شد

از مصنوعات او آسیائی بود کہ خود حرکت میکرد و آرد سائیدہ می شد و آئینۂ کہ از دور
و نزدیک اشکال غریبہ در وے مینگشت و بندوقیکہ بیک گردش دوازدہ آواز مے داد۔

بابا فتح محمد برہانپوری عالم علوم عقلیہ و نقلیہ محدث و عارف باللہ مدام در برہانپور درس
دادی علم فقہ و حدیث و تفسیر از والد ماجد خود مولانا عین العرفا شاہ محمد عیسیٰ جند اللہ برہانپوری
اکتساب نمودہ جداو شیخ محمد قاسم سندہی بلقب رئیس المحدثین شہرت داشت و قدش بمکۂ معظمہ ہست

مولوی فخر الدین زرادی بنگی بود جامع علوم و تقوی و در امر دین صلابتی تمام و عظمتے
وافر داشت در اوائل حال پیش مولانا فخر الدین ہانسوی در شہر دہلی تعلیم میکرد و بجوش طبعے
وقت سخن و فصاحت عبارت از ممتازان اہل شہر بود عاقبت مرید و خلیفہ سلطان المشائخ
حضرت نظام الدین اولیا قدس سرہ شدہ از میان متعلمان بر آمد و در سلک درویشان
منسلک گشت و بیشتر احوال در سفر بودی و در صحاری و بیابانہا عبادت خدا کردی و صوم
دائم داشتی و زمانیکہ در عہد محمد تغلق شاہ بادشاہ دہلی مردم دہلی را بدیوگیر میفرستادند و نیز رفت
از آنجا بزیارت خانہ کعبہ رفت و از آنجا بہ بغداد رفتہ علم حدیث بحث کرد ہنگام بازگشت مرکب

غرق آب شد و مولانا بدرجهٔ شهادت رسید در صرف کتابی از وی مشهور است رحمة الله علیه

مولوی فخرالدین احمد الهٔ آبادی از اولاد امجاد شاه رفیع الزمان مرحوم الهٔ آبادی که یک دائره منجملهٔ دوازده دائره گانهٔ الهٔ آباد بنام نامی شان به محلهٔ یحیی پور مشهور هست رکنی بود از شرفای شهر الهٔ آباد بشهر لکهنؤ در خدمت علمای عصر یعنی مفتی محمد یوسف و مولوی نعمت الله و مفتی محمد اصغر و مولوی حسین احمد محدث لکهنوی فرنگی محلی و آخون شیر محمد ولایتی تحصیل علوم متعارفه متداوله نموده بعد فراغ علمی مراجعت به الهٔ آباد وطن خود فرموده وساده آرای مسند ارشاد حسب خاندان خود گردیده و حج بیت الله الحرام شرف اندوز شد علاوه آن افادهٔ درس بطلبه و افاضهٔ معالجه بمرضی نیز میفرمود بوجه حذاقت و شهرت معالجه ملقب بحکیم بادشاه شد اکثری از خلفای طریقت و تلامذهٔ علوم ببرکت فیض شان نامی و گرامی شدند مثل مولوی مسیح الدین احمد خلف و خلیفهٔ موصوف الذکر و مولوی محمد عبد السبحان ساکن احمد آباد ناره و برادرزادهٔ شان مولوی حافظ عبد الکافی وغیرهم منجمله تصانیف ممدوح الذکر رسالهٔ تفرقة البدعة والسنه و کشف الالتباس عن تکفیر الفرقة الرفضه و رسالهٔ بتبشیر و نذیر و رسالهٔ مولد شریف و رسالهٔ مناسک الحج و رسالهٔ ازالة الشکوک والاوهام بجواب تقویة الایمان و فاتحه فی جواز الفاتحه مشهور اند بالجمله بمصداق آیهٔ کریمه کل من علیها فان بعمر هفتاد و دو سالگی بتاریخ بست و سوم ربیع الثانی یوم جمعه سال یکهزار و سه صد و سه هجری از دار فنا بدار بقا رحلت فرموده بمحلهٔ یحیی پور منجمله محلات شهر الهٔ آباد مدفون شد علیه الرحمة والغفران

فرید واحد العین از شاگردان سید شاه میر سامانه بود و او را چنان نشان میدهند که با آنکه تحصیل چندان نکرده بود اما هر مسئلهٔ مشکل و بحث دقیق و غامض را از هر کتاب مستفتیانه که از وی می پرسیدند در لحظه قلم و دوات گرفته در سلک تحریر کشیده حل می ساخت اما قوت بالقرئه بلکه قرأت آنچه خود می نوشت نه داشت

مولوی فرید الدین احمد بن سید محمد راجی بن مولوی سید دلدار علی مشهدی کرّوی ذهن وذکای جبلی دارد باوائل در خدمت مولانا محمد سلامت الله کشفی کانپوری و دیگر علمای وقت اکتساب علوم متداوله نموده متوجه به تعلم قوانین انگریزی شد و در قانون دانی و معاملات فهمی مشار الیه اماثل و اقران و مورد عنایات حکام والا شان گشت چندی بوکالت هائی کورٹ زمان بعد بعهدهٔ سب جج امتیاز داشت الحق اگرچه تحصیل علوم بخدمت علمی کم نسبتی کم از ملاحسن سهالوی و ملا عماد لکهنوی نبود درینحالت هم متاع و عقار که وی دارد دیگر همچشمان را کم داده اند با این همه اغره و اقربا پروری

شعار خاص اوست بتقریب جوبلی ملکہ انگلستان وقیصر ہند او نیز بخطاب خان بہادر امتیاز یافتہ سلمہ اللہ تعالے

مولوی فضل امام خیرآبادی شیخ فاروقی شاگرد رشید مولوی سید عبدالواجد خیرآبادی بمنصب صدر الصدوری شاہجہان آباد از سرکار انگریزی عزت وامتیاز داشت بر میرزاہد رسالہ ومیرزاہد ملا جلال حواشی متینہ نوشتہ و در علوم عقلیہ گوی سبقت ربودہ آمد نامہ کہ دران قواعد فارسی بیان کردہ ونیز ترجمہ چند علمای جوار لکھنؤ تحریر فرمودہ بس مفید بتاریخ پنجم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وچہل وسہ ہجری داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بفردوس برین شتافت

مولوی فضل اللہ سندیلی ابن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ در اوائل از مولوی زین العابدین سندیلی تحصیل علوم کردہ تکمیل آن در قصبہ گوپامؤ بخدمت علمای عصر آنجا نمودہ مرید وسجادہ نشین والد خود بود بہدایت وارشاد طالبین میپرداخت باواخر صدی دوازدہم وفات یافتہ بمقبرہ کریم باغ اندرون روضہ پدر خود واقع قصبہ سندیلہ مدفون گشت

مولوی فقیہ اللہ سندیلی ابن سید صلح اللہ بن سید غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ در سال دوازدہ صد وسہ ہجری متولد شدہ بخدمت مولوی احمد بخش سندیلی ومولوی ہادی ساکن دیوہ ومولوی غلام حسین بنگالی ومولوی اسلم بلگرامی ومولوی نور الحق لکھنوی ومولوی محمد حیدر فرنگی محلی لکھنوی ومولوی سراج الحق فرنگی محلی لکھنوی ومفتی محمد اصغر فرنگی محلی ومولوی محمد جعفر ساکن کسمنڈی اکتساب علوم نمودہ وبیعت ارادت از والد خود حاصل کردہ ہموارہ درس میداد ووعظ میفرمود بتاریخ بست ودوم صفر سال دوازدہ صد وپنجاہ ونہ ہجری وفات کرد بصحن مسجد مخدوم صاحب واقع قصبہ سندیلہ مدفون گردید

شاہ فضل اللہ برہانپوری بہ لقب نائب رسول اللہ شہرت داشت اصلش از جونپور است وبرہانپور وطن اقامت اوست کہ در انجا متوطن شدہ مدرسہ بنہاد ومدام بدرس فقہ وتفسیر وحدیث وتصوف مشغول می بود مصارف مدرسہ وطلبہ بادشاہ وقت خود میداد وفات وی در سن ہزار وپنج ہجری در برہانپور وقوع یافتہ ہمدر انجا مدفون گشت

مولانا فضل رحمن اوصاف حمیدہ وخصائص پسندیدہ شان بحدے اند کہ قلم مقطوع اللسان

شمہ ازان بر صفحۂ قرطاس بی اساس برنگارد و انسان ضعیف البنیان راچہ یارا کہ عشر عشیر آن بمعرض بیان آرد ع لا یدرک الواصف المطری خصائصہ وان یک سابقاً فی کل ما وصفا بالجملہ نام والد ماجد شان اہل اللہ بن محمد فیاض متوطن قدیم قصبۂ ملانوان ضلع اونام ممالک اودہ از اولاد امجاد مخدوم شیخ محمد ملانوان مصباح العاشقین ہست حضرت شان بذات خود قصبۂ مراد آباد ضلع اونام را کہ از ملانوان سہ کروہی فاصلہ دارد بقدوم سکونت رونق بخشیدہ اند و بعض اولاد شان ہنوز بقصبۂ ملانوان مقیم اند حضرت موصوف الالقاب در سال دوازدہ صد و ہشت ہجری ولادت یافتند چنانچہ فضل رحمن بدون الف و لام تعریف مالف بعدمیم نام تاریخی او شان ہست برین حساب عمر شریف تا سال سیزدہ صد و پنج ہجری کہ زمانۂ تالیف مجموعۂ ہذاست نود و ہفت سال می شود اللہم متع المسلمین بطول بقائہ تحصیل علوم درسیہ رسمیہ بخدمت اساتذۂ وقت کہ مشہور ترین آنہا مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی و مرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی و مولوی محمد اسحاق دہلوی اند فرمودند ورع و تقوی و اتباع فقہ و حدیث شعار و دثار او شان ہست ارادت بیعت و اجازت خلافت از حضرت شاہ محمد آفاق دہلوی و نیز از حضرت شاہ غلام علی دہلوی قدس اللہ سرہما دارند چون از بدو سن شعور طبع گرامی بشغل باطن مجبول شدہ اتفاق تدریس و تصنیف نہ افتادہ در اوائل حال گاہی بہ تذکیر و موعظت می پرداختند الحال بوجہ ضعف جسمی کہ لازمۂ این عمر است آنہم نمی شود مگر تاہم فی زماننا مرجع خلائق اند صغیر و کبیر و توانگر و فقیر مشہور و غیر مشہور از نزدیک و دور می آیند و بشرف بیعت بہرہ یاب می شوند ادام اللہ فیضہ علی رؤس المسترشدین مؤلف اوراق بماہ فیجہ سال سیزدہ صد ہجری از وطن مالوف بارادۂ استلام سدۂ منیفہ تا بکانپور رفتہ در انجا بدریافت آمد کہ از ادنام تا مراد آباد آب باران سر بطغیانی دارد کہ عبور بسواری عرابہ و پالکی وغیرہ دشوار ہست ناچار بزبان حال شعر مشہور آوردہ بر یوان واپس آمدم ع تہی دستان

قسمت راچہ سود از رہبر کامل کہ خضر از آب حیوان تشنہ می آرد سکندر را

مولوی **فضل رسول بدایونی** ابن مولوی شاہ عبد المجید قدس سرہما بماہ صفر سن دوازدہ صد و سیزدہ ہجری متولد شدہ نام تاریخی وی ظہور محمد است تکمیل و تحصیل کتب درسیہ متعارفہ بخدمت مولوی نور الحق فرنگی محلی خلف مولوی انوار الحق شاگرد ملک العلما بحر العلوم ملا عبد العلی

نمودہ بہ قصبۂ ردولی پیشگاہ مزار پر انوار مخدوم شاہ عبد الحق قدس سرہ وا کابر علمای وقت مثل مولوی عبد الواسع و مولوی عبد الواجد خیر آبادی و مولوی ظہور اللہ فرنگی محلی وغیرہم رسم دستار بندی ادا فرمودند زان بعد علم طب از حکیم سید ببر علی خان موہانی و علم حدیث و تفسیر از شیخ المکہ عبد اللہ سراج و شیخ المدینہ شیخ عابد مدنی و علم تصوف از والد ماجد خودش حاصل نمودہ و نیز بیعت و خلافت در سلسلۂ قادریہ چشتیہ از والد خود یافتہ چند بار بحرمین شریفین رفتہ از حج و زیارت مشرف گشت یکبار از دہلی احرام بستہ پیادہ تا بمبئی رسیدہ و از انجا بسواری جہاز بجدہ فرود آمد و از جدہ بمدینہ پیادہ رفتہ ہچنین بہ کمال جذب و ارادت بہ بغداد خیر البلاد رفتہ سجادہ نشین و سادۂ غوثیہ حضرت سید علی ہم از خود اجازت خاص بوی عطا فرمودہ بالجملہ ہموارہ بہدایت و تعلیم خلائق و تدریس می پرداخت و در ترویج کتب درسیہ کوشش بلیغ می نمود بسیاری از علمای و فضلای نامی بسایۂ تربیتش نشو و نما یافتند از انجا مولوی فیض احمد بدایونی و مولوی سخاوت علی جونپوری و مفتی اسد اللہ آلہ آبادی و مولوی شاہ احمد سعید رامپوری و مولوی عنایت رسول چریا کوٹی ہستند سوم جمادی الثانی سال دوازدہ صد و ہشتاد و نہ ہجری روز پنجشنبہ بعد نماز ظہر بعمر ہفتاد و ہفت سالگی جہان فانی را پدرود فرمود و در بدایون مدفون گشت برد اللہ مضجعہ مولوی عبد السلام مراد آبادی تاریخ وفاتش در فقرۂ انا فضل الرسول یافتہ تصانیفہ المشہورۃ بوارق محمدیہ ۔ تصحیح المسائل ۔ معتقد منتقد سیف الجبار ۔ فوز المومنین تلخیص الحق ۔ احقاق الحق ۔ شرح فصوص الحکم ۔ رسالۂ طریقت حاشیہ میر زاہد ۔ حاشیہ ملا جلال ۔ طب الغریب ۔ رسائل دیگر بمسائل شتی

مولوی فضل حق خیر آبادی عمری حنفی ماتریدی چشتی در سال دوازدہ صد و دوازدہ ہجری ولادت یافتہ شاگرد پدر خود مولوی فضل امام ہست حدیث از مولانا عبد القادر دہلوی اخذ کردہ و قرآن مجید در چہار ماہ یاد گرفتہ و فراغ علمی بعمر سیزدہ سالگی حاصل نمود مرید شاہ دہومن دہلوی بود در علوم منطق و حکمت و فلسفہ و ادب و کلام و اصول و شعر فائق الاقران و استحضارے فوق البیان داشت لقلش زائد بر چہار ہزار اشعار شاہد بود از بلاد بعیدہ طلبۂ علوم آمدہ از و مستفید می شدند بسال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری مولف ہیچمدان بمقام لکھنؤ بخدمتش رسیدہ دید کہ در حین حقہ کشی و شطرنج بازی تلمیذی را سبق افق المبین میداد و مطالب کتاب بلا

بمتعلم با حسن بیانی دل نشین می نمود تالیفات رائقه داشت انگریزان او را بزمانه فساد ہند قید کرده بجزیرۂ رنگون فرستادند ہمدرانجا بتاریخ دوازدہم صفر سال دوازده صد و ہفتاد و ہشت ہجری وفات یافته **تصانیفه** الجنس الغالی فی شرح الجواہر العالی حاشیه شرح سلم قاضی مبارک حاشیه افق المبین حاشیه تلخیص الشفا۔ الہدیۃ السعیدیه در حکمت طبعی۔ رساله تحقیق العلم والمعلوم۔ الروض المجود فی تحقیق حقیقة الوجود۔ رساله تحقیق الاجسام۔ رساله تحقیق کلی طبعی و تشکیک در ماہیات و تاریخ غدر ہندوستان خلف رشید وی مولوی عبدالحق که آئینه کمال پدر ایست بریاست رامپور تعلق دارد

شیخ فضیل کالپوی پسر کلان شیخ جلال واصل کالپوی در وادی عربیت دستگاہی غریب داشت اشعار و قصائد عربیه بفصاحت تامه او رو ست این مطلع قصیده و بیست که در جواب معین الدین طنطرانی گفته ؎ یا جمیل الوجه وجهی عن قدیم الحال حال ؛ راح روحی بالنوی والدمع کالسلسال سال ؛ و مطلع قصیده طنطرانی اینست ؎ یا خلی البال قد بلبلت بالبلبال بال ؛ بالنوی زلزلت قلبی فهو بالزلزال زال ؛ و شیخ فضیل موصوف توقیع نثر و نظم عربی که بر تفسیر شیخ فیضی نوشته دلالت بر کمال او دارد

مولوی فقیر محمد جہلمی بن حافظ محمد سفا رش بموضع چتن که از شہر جہلم بفاصله دو میل جانب غرب است بروز پنجشنبه در دوازده صد و شصت ہجری متولد شده تحصیل علوم عرفی درسی بخدمت میان قطب الدین ساکن تالیان والہ و میان غلام محمد ساکن موضع باده و مولوی نور احمد ساکن موضع کہانی کوٹلی وغیره علمای عہد تحصیل کرده رفته رفته بسلک تلامذه مفتی صدر الدین خان صدر الصدور دہلی منسلک گشته باندک زمانی فارغ التحصیل گشت و بوطن مالوف واپس آمد و در رد مذہب نصاری کوشش بلیغ دارد الحال مالک و مربی مطبع سراج المطابع واقع جہلم است ترجمه تصدیق المسیح و حاشیه ضبابة الانسان عن وسوسة الشیطان و حدائق الحنفیه در تذکرۂ علمای حنفی و زبدة الاقاویل فی ترجیح القرآن علی الاناجیل و رساله آفتاب محمدی از تصانیف وی سلمه الله تعالی

مولوی فیض احمد بدایونی ابن حافظ غلام احمد بن مولوی شمس الدین ابن مولانا محمد علی بدایونی ولادت وی در صد و دو ازده صد و بیست و سه ہجری روداد تحمل علوم عقلی و نقلی بخدمت خال خود مولوی شاه فضل رسول بدایونی بکمال تحقیق و تدقیق تحصیل نموده مرید مولانا شاه

عبدالمجید جد مادری خود بود تشریح کمالات علمیہ و حالات قدسیہ وی درین مختصر گنجائش ندارد منجملہ
تالیف او حاشیہ صدرا و حواشی فصوص فارابی و دو دواوین ثلثہ عربی و فارسی دارد و در مناقب
حضرت غوث الاعظم قدس سرہ بود ند کہ اکثر از انہا در فتنہ عامہ ہند ضائع شد ندوی رحمۃ اللہ علیہ
در حد ود سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری رحلت فرمود

ملا فیروز کشمیری معروف بہ بیچاگنائی والد بابا نونی گنائی بعنفوان شباب از زیارت
حرمین شریفین مشرف شدہ واپس بہندوستان آمدہ در بدایون باکتساب علوم کوشش نمود
لیکن بے سود بود آخر بر ہنموئی طالع بخضر علیہ السلام دوچار گشت از و استدعای علم کردہ وی اورا
تعلیم علوم نمود صاحب ترجمہ بہ فقہ و حدیث و تفسیر وغیرہ فائق اقران گشتہ بعہدہ افتای کشمیر عز
امتیاز یافت و مرید میر حمزہ کشمیری شدہ در عہد حسین شاہ والی کشمیر بسال نہصد و ہفتاد و سہ ہجری
بعمر ہفتاد سالگی از دست اہل تشیع کشتہ شد شیخ یعقوب صیرفی در تاریخ فوت او فرمود ہ
انسپے تاریخ در دین وحید ہ گفت شد از بہر دین ملا شہید ہ از فرزندانش ملا عبدالوہاب دانشمندی
صاحب تالیف بود بر حاشیہ تونی و شرح مواقف و شرح شمسیہ حواشی او نوشتہ

حرف القاف

قاضی خان ظفر آبادی نامش یوسف نا د بوم ظفر آباد مرید خلیفہ شیخ حسن ابن طاہر جونپوری
جامع علوم ظاہری و باطنی و بصفت قناعت موصوف بود نصیر الدین محمد ہمایون شاہ ہر چند از وی
التماس قبول نذری کردوی قبول نکرد و گفت ہ از خدا خواہم و از غیر نخواہم ہمچنانکہ نیم بندہ
غیرو نہ خدای دگر است ہ چون فرمان معافی پیش شیخ عبد اللہ کہ اکبر اولاد او بود بردند وے
نیز قبول نکرد و گفت پسر باید کہ بر متابعت پدر رود وفات قاضی خان پانزدہم صفر سال
نہصد و ہفتاد بود مرقدش در ظفر آباد سواد جونپور ست

قاضی قاضن بکھری ابن قاضی ابوسعید بن قاضی زین الدین بکھری سر آمد علمای وقت
بانواع فضائل حفظ قرآن و علم قرأت تکیا آراستہ بود در فقہ و تفسیر و حدیث و تصوف و عربیت
انشا مہارتی کافی نواشت و در اوائی سلوک بسے ریاضات کشیدہ و بزیارت حرمین شریفین
رسیدہ سیر و سفر بسیار کردہ بالآخر در سلک مریدان سید محمد جونپوری مدعی مہدویت منسلک گردید

لهذا علمای وقت بر وطعن داشتند از مرزا شاه حسن حاکم سند قضای بهکهر یافته بجای موروثی نشست
در کبرسن از و استعفا جسته به برادرش قاضی نصر الله سپردند وی بسال نهصد و پنجاه و هشت هجری در
گذشت بهکهر به بای موحده مفتوح مخلوط بها و کاف عربی مشدد مفتوح مخلوط بهای هوز و رای مهمله
نام شهریست از مضافات سند

ملا قاسم کاهی تخلص از علم تفسیر و هیأت و کلام تصوف و یرا بهره تمام بود و هم در موسیقی تصنیف
دارد اگرچه صحبت مشائخ متقدمین و زمانه مولانا جامی قدس سره السامی و غیر ایشان دریافته اما تمام عمر
بالحاد و زندقه صرف کرده مع ذلک صفت وآراستگی و آزادگی و بذل و ایثار بر وجه اتم داشت دیوان
اشعار از و مشهور هست و گل فشان نام مثنوی در جواب بوستان سعدی قافیه بقافیه گفته مطلع آن نسبت
سه جهان آفرین را بجان آفرین ٭ بجان آفرین صد جهان آفرین ٭ از عهد همایون شاه تا عهد اکبر شاه
زنده بود تاریخ فوتش بدریافت نرسید

سید قطب الدین محمد بن الحسنی الکروی ابن سید رشید الدین احمد بن الغزنوی که سلسله نسب
پدری وی بحضرت امام حسن بن امیر المومنین علی رضی الله عنهما می پیوند عالم متبحر و فقیه نحریر صاحب
ولایت و مجاهد فی سبیل الله بود در پانصد و هشتاد و یک هجری متولد شده بعهد سلطان قطب الدین
التمش از غزنی بدهلی قدوم آورده و از انجا بموضع کرّا بضم کاف عربی و رای مهمله مشدده مفتوحه در آخر الف
که قریب قصبه سهوه بمسافت نیم فرسنگ واقع هست و به کرّا سادات شهرت دارد رخت اقامت انداخت
پس از ان بنیت غزا و جهاد بخطه کرّا بفتح کاف عربی و رای هندی و الف که مقامیست برلب گنگ
محاذی مانک پور رونق افروز شده با راجه جی چند غزا فرموده غالب آمد و بعمر نود و شش سالگی بمقام
کرا سوم رمضان سال ششصد و هفتاد و هفت هجری رحلت فرمود سه پسر عقب خود گذاشت سید
نظام الدین سید قوام الدین مقیم دهلی سید تاج الدین قاضی بدایون اولاد امجاد سید موصوف الرحمة
در قصبات کرّا و نصیر آباد و ردولی و کوندهن پٹی و اجهوا و رسول پور و کروی و منعم آباد و راجوپور و گوالیار
و کرتی و جهیرا و دهلی و بدایون و سهوه وغیره سکونت دارند بسادات قطبیه مشهوراند۔

ملا قطب الدین شهید سهالوی از شیوخ انصاری است که نسبش بسیدنا ایوب انصاری
رضی الله عنه صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم می پیوندد یکی از بزرگانش از مدینه طیبه بهرات آمده

متوطن شد و از اولاد امجادش خواجہ عبد اللہ انصاری مشہور و معروف در ہرات مدفون است از
احفاد خواجہ موصوف شیخ علاء الدین انصاری بہند آمدہ بجوار دہلی سکونت ورزیدہ وفات یافت
از احفاد علاء الدین صدر الذکر ملا نظام الدین بقصبہ سہالی مضافات اودھ رخت اقامت انداخت
وی بہ پشت ہشتم از ملا قطب الدین شہید بود و ملای صاحب ترجمہ امام الاساتذہ و مقدام الجہابذہ معدن
علوم عقلیہ مخزن فنون نقلیہ بود اخذ علوم از ملا دانیال جورسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوہ و
از قاضی گھاسی شاگرد شیخ محب اللہ الہ آبادی کردہ عمر عزیزش بشغل درس بسر برد گوی ریاست
علمی بجوار لکھنو برد ختم شد و سلسلہ تلمذ اکثر علمای ہند بدو منتہی می شود۔ در قصبہ سہالی دو فریق از شیوخ
یکے عثمانی دوم انصاری مقیم و فائض بودند ہر دو فریق او بوجہ مشارکت زمینداری قصبہ سہالی باہم نزاع
موروثی داشتند در سال یازدہ صد و سہ ہجری شیوخ عثمانی وقت شب بخانہ ملا قطب الدین انصاری
ہجوم کردہ او را از جان کشتند و مکانش سوختند مسودہ حاشیہ شرح عقائد دوانی مصنفہ وی بہمان
ہنگامہ تلف شد و کتاب تلویحات از تصانیف اوست و او چہار فرزند ارجمند عقب خود گذاشت
کہ اولاد آن ہر چہار تا تحریر کتاب ہذا در فرنگی محل واقع لکھنو و اضلاع بنارس و مرزاپور موجود اند القاسم اللہ
ابھی ماشاء اللہ اولاد ہر یکے از فرزندانش صاحب علم و عمل بودہ اند بقول شخصی ع ایں خانہ تمام
آفتاب است ٭ در تمامی ہندوستان ہمچنین خاندانے کہ در آن علم موروثی ابا عن جد باشد یافتہ نمی شود
بجز خاندان ملای شہید برخی از احفاد امجادش کہ بوفور علم و کثرت درس و تصانیف خود شہرۂ آفاق
بودند ذکر شان درین اوراق ثبت کردہ شدہ **سہالی** بکسر سین مہملہ و ہای ہوز و الف و لام مکسور
و یای تحتانی معروف قصبہ ایست از توابع لکھنو **جوراس** بفتح الجیم الفارسی و سکون الواو و رای
مہملہ مفتوحہ و الف و سین مہملہ قصبہ ایست از قصبات ملک اودھ **دیوہ** بکسر دال مہملہ و
سکون یای تحتانی و فتح واو و ہای ہوز در آخر قصبہ ایست از قصبات ملک اودھ **فرنگی محل**
اکنون محلہ ایست از محلات شہر لکھنو دار الامارۂ صوبہ اودھ سابق قطعہ زمین بود کہ در آن تاجری
از فرنگستان سکونت داشت ازین وجہ آن قطعہ زمین بفرنگے محل شہرت گرفت بعد مرور ایام
بوجہ نماندن اعقاب تاجر فرنگے زمین مذکورہ در نزول شاہی در آمد بعد قتل ملاے شہید
اولاد شان جہت قیام خود ہماے مذکور معاف یافتند و در آنجا ہنوز اولاد شریفش قیام پذیر اند

و آن موقع به فرنگی محل شهرت دارد

مولوی قطب الدین شمس آبادی اصلش از سادات اٹیھی است از انجا بشمس آباد آمده اقامت ورزید اعلم علمای زمان بود اولاً از علمای زمانه خود اکتساب علوم کرده بعده بزمرهٔ تلامذه ملا قطب الدین سہالوی داخل شده فراغ علمی حاصل کرد و تمام عمر بشمس آباد بر مسند افاده و درس متکی بوده بعمر هفتاد سالگی در سال یکهزار و یکصد و بست و یک هجری درگذشت نور الله مرقده۔ اٹیھی بفتح همزه و کسر میم و یای تحتانی ساکن مجهول و تای هندی مخلوط بهای هوز و یای تحتانی معروف قصبه ایست از قصبات لکھنؤ و شمس آباد قصبه از نواح قنوج

نواب قطب الدین خان بهادر محدث دهلوی در دوازده صد و نوزده هجری ولادت یافته فقیه و محدث و مفسر قامع شرک و بدعت بود علوم دینیه خصوصاً حدیث و حصولش از مولوی محمد اسحاق دهلوی حاصل نمود و نیز از فیض علمای حرمین شریفین مشرف گشته در دوازده صد و هفتاد و نه هجری بمکه معظمه وفات یافته **تصانیفه** مظاهر حق ترجمه اردو و شرح اردو مشکوة ـ جامع التفاسیر ظفر جلیل ترجمه اردو حصن حصین ـ مظهر جمیل ـ مجمع الخیر ـ جامع الحسنات ـ خلاصه جامع صغیر ـ ہادی الناظرین ـ فقه سلطان ـ معدن الجواهر ـ وظیفه مسنونه ـ تحفة الزوجین ـ احکام الضحی ـ فلاح دارین ـ تنویر الحق ـ توقیر الحق ـ تحفة العرب والعجم ـ احکام العیدین ـ رساله مناسک ـ خلاصة النصائح ـ گلزار جنت تنبیه النساء ـ حقیقة الایمان ـ مراد المعاد ـ تذکرة الصیام ـ تذکرة الربا وغیر ذلک ـ

مولوی قطب الهدی ساکن رای بریلی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید آیة الله بن سید شاه علم الله قدس الله اسرارهم از اکابر علمای وقت متشرع و متدین بود کتب درسیه از افاضل لکھنؤ خوانده و حدیث و تفسیر و جز آن از دینیات بخدمت مولانا شاه عبد العزیز دهلوی و برادران ایشان و از شاه عبد القادر مصنف موضح القرآن قرأت و سند کرده دستگاهی عالی در این علوم حاصل فرمود و اخذ معارف و لطائف بخدمت شاه غلام علی دهلوی نمود بعد از تکمیل تحصیل معاودت بوطن مالوف گوشه عزلت اختیار کرده در تدریس دینیات و تربیت طالبان مولی تعالی می پرداخت وفاتش در چهل سالگی بتاریخ نوزدهم ربیع الآخر سن دوازده صد و بست و شش هجری واقع شده از تصانیف وی رحمه الله غیر از رساله موسومه بجانب الشرقی فی اثبات کفر

فرعون الغرقے یافتہ نہ شد

سید قمر الدین حسین اورنگ آبادی بن سید منیب الله بن سید عنایت الله اصل او
از سادات خجند است در سال یکهزار و یکصد و بست و سه هجری متولد شده علوم عقلیه و نقلیه از علمای
نامدار آن دیار حاصل کرده بحفظ قرآن مجید توفیق یافت و خرقهٔ نقشبندیه از پدر خود پوشید عالم باعمل
و فاضل اجل بود تاریخ بستم جمادی الاولی سال یکهزار و یکصد و هفتاد و چهار هجری باراده زیارت
حرمین شریفین از اورنگ آباد مع دو فرزندان خود میر نور الهدی و میر نور العلی روانه شده اولاً بمدینه
طیبه از جده متوجه شده هفتدهم ذیقعده سال مذکور بمدینه سکینه داخل گردید و بزیارت نبوی صلعم
مشرف یاب گشت و تاریخ چهارم ذیحجه سن مذکور بمکه معظمه رسیده مناسک حج ادا کرده بوطن خود
اورنگ آباد واپس آمده کتاب مظهر النور در مبحث وجود از تصانیف اوست که در سال یکهزار و
یکصد و شصت و چهار هجری تصنیف کرده تاریخ دوم ربیع الاول یکهزار و یکصد و نود و سه هجری
رحلت فرموده در اورنگ آباد مدفون گردید غلام علی آزاد تاریخ وفاتش در لفظ موت العلماء ثلمة یافته

سید قوام الدین دهلوی ابن اوسط سید قطب الدین محمد بن الحسنی عالم عامل و فاضل
متدین و کامل بود بدختر سلطان التمش کدخدا شد و بدهلی اقامت ورزید ولادتش بسال ششصد و
بست و هفت هجری بلطه دمبیوسته و بعمر هشتاد و سه سالگی در سال هفتصد و ده هجری رحلت فرمود
از تلامذه او سید رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد بن الحسنی بود

مفتی قوام الدین محمد کشمیری بن مولوی سعد الدین صادق ابن مولوی معز الدین بن
امان الله شهید بن مولوی خیر الدین چهارم شعبان سال دوازده صد و پنجاه و دو هجری ولادت
یافته محدث و فقیه جامع کمالات ظاهر و باطن بود بعد ختم قرآن مجید بخدمت شیخ رحمه الله وللا
مقیم السنة تو بیگرد بصغر سنی کسب علوم و فنون کرده محسود اقران گشت و اجازت حدیث از
میر قاری تلمیذ شیخ القراء و حاجی عبد الولی طرخانی تلمیذ شیخ ابو الحسن سندهی مدنی و حاجی نعمت الله
نوشهری و بابا محمد محسن بلچهری تلمیذ مولوی امان الله شهید یافته بخانقاه سید محمد امین اویسی هنگامه
درس و تدریس گرم ساخت و رفته رفته بقضای کشمیر و شیخ الاسلامی آنجا رسیده و بصحبت شاه
زین العابدین قادری و میان زکریا لاهوری و شیخ الاسلام احمد اکبرلی و خواجه عبد الرحیم بیگمان ندیها

مستفید و مستفیض شده کتاب صحائف سلطانی که مشتمل بر بیان شصت علوم از تصانیف اوست نهم ماه ذیقعده سن دوازده صد و نوزده این جهان را پدرود نمود۔

حرف الکاف

مولوی کرامت الله چریاکوٹی ابن احمد ملیح عباسی از ماهران علوم و نام آوران آن مرزبوم بود بصغر سن بعد از مرگ پدر وطن را وداع نمود و بطلب علوم بجونپور ورود فرمود و آنجا بخدمت ملا محمد عسکری شیعی تبذی از کتب درسیه با تمام رسانید بعد از ان پیش ملا احمد الله سندیلی رسیده از کسب علوم و معارف هر تلید و طارف فارغ گردید و خواست تا برسم دستاربندی پردازد و غلغله شهرت خود باطراف ملک و چارسوی گیتی اندازد گویند مجلسی آراسته شد و قریب سی صد از علمائے امصار و طلبه هر دیار گرد آمدند و هر کسی از ان ابنوه مسئله از مسایل علوم مختلفه همی پرسید آن فاضل عالی پایگاه بجواب هریکی از ان تحسین بیکران و آفرین بی پایان می شنید بعد تحصیل علوم بطلب دنیا کوشیده از بعض امرای لکهنؤ بوجه کفاف نسیئے که محاصلش دو هزار روپیه بود موظف گشت و تمام عمر بجاه و جلالت تمام در معیت خواص و عوام بسر برده در سال پنجاه و یک از صدی سیزدهم هجرت بصد سالگی جهان فانی را پدرود فرمود

مولوی کرامت علی جونپوری صدیقی متشرع و متورع واعظ کثیر التصانیف والدرس مرید سید احمد بریلوی در هدایت و ارشاد خلائق بغایت می کوشید خصوصاً مردم ممالک ڈهاکه و بنگاله از و مستفیض و مستفید شدند و دران دیار طریق اسلام از یمن و برکت او شیوع یافته بتاریخ سوم ربیع الآخر روز جمعه وقت صبح صادق سن یکهزار و دو صد و نود هجری وفات فرموده بمقام رنگپور مدفون گشت شکر الله سعیه مولوی حافظ احمد فرزند ارجمند آن هدایت مآب و مولوی محمد محسن برادرزاده شان یادگار وی اند سلمهما الله تعالی تصانیفه مفتاح الجنة ـ زینة المصلی ـ دعوات مسنونه قرة العیون ـ تذکیة النسوان ـ زاد التقوی ـ راحت روح ـ نور علی نور ـ فیض عام ـ تزکیة العقاید ـ مراد المریدین ـ قوة الایمان ـ نسیم الحرمین ـ احقاق الحق ـ تنویر القلوب ـ حق الیقین ـ قول الحق ـ مرأة الحق ـ رفیق السالکین ـ عکازة المومنین بطرد المعاندین ـ براهین قطعیه فی مولد خیر البریه ـ کرامة الحرمین فی ازالة شبهة الفریقین ـ ملخص القول الامین ـ اطمینان القلوب ـ هدایة الرافضین

برہان الاخوان مخارج الحروف - زینة القاری - شرح ہندی جزری - شرح شاطبی - ترجمہ مشکوٰۃ جلد اول -
ترجمہ شمائل ترمذی - فتح باب صبیان - کوکب دری - نور الہدی - حجب قاطعہ - مکاشفات رحمت -
دافع الوسواس - مصباح الظلام - رسالہ بیعت - قامع المبتدعین - استقامت - رد البدعة - قوت
روح - سبیل الرشاد - القول الثابت - رسالہ محمودیہ وغیرہ

مولوی کرم اللہ محدث دہلوی پدرش از ہنود بود بدست مولانا شاه عبد العزیز دہلوی خلعت
اسلام پوشیده وی بعد تحصیل علوم ظاہر از شاه غلام علی دہلوی خرقۂ خلافت یافته اکثری از اہل دہلی
بفن قرأت شاگردش بودند یک مرتبہ بحج مشرف شده بوطن واپس آمد و بر واپسی خود تاسفها کرده باز بزیارت
حرمین شریفین شتافت و در اثنای راه بسال دوازده صد و پنجاه و ہشت ہجری وفات یافته مورد
آیۂ کریمہ ومن یخرج من بیته مہاجراً الی اللہ الآیہ گشت روح اللہ روحہ

مولوی کریم اللہ دہلوی ابن مولوی لطف اللہ فاروقی بخدمت مولانا شاه عبد العزیز دہلوی
و مولانا رشید الدین خان دہلوی و مولوی محمد کاظم دہلوی اکتساب علوم رسمی نموده دست ارادت
بدست سید آل احمد مارہروی عرف اچھے میاں داده نقد خلافت بدست آورده کثیر الدرس والتصانیف
بود چہارم شوال سال نود و یکم صدی سیزدہم ہجرت بعمر نود سالگی از دار فنا ہجرت فرمود

مولوی کریم الزمان سندیلی ابن خواجہ جمال الدین از خواجه زادگان قصبہ سندیله که نسب
وی بحضرت عبید اللہ احرار علیہ الرحمہ می پیوندد بماه صفر سال دوازده صد و سی ہجری ولادت یافته
بخدمت علمای عصر ہمچو مولوی تراب علی لکھنوی و مولوی سعد اللہ مرادآبادی تحصیل نموده بدرس و افاده
طلبه علوم بسر می برد بتاریخ بست و نہم ربیع الثانی سال دوازده صد و نود و ہفت ہجری بمرض فالج وفات یافته

مولوی کلیم اللہ جہان آبادی دانشمندی متبحر مرید شیخ یحیی مدنی بود کتب معتبره در علوم مختلفه
و علم حقائق تصنیف کرده سواء السبیل و کشکول و مرقع از تصنیفات بدیعه اوست در سن ہزار و
یکصد و چہل ہجری جان بجان آفرین سپرد نور اللہ مرقده

ملا کمال الدین سہالوی از اجل تلامذۂ مولانا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی است
جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول افضل ترین اذکیای عصر بود تصانیف انیقه بسیار دارد
از انجمله عروة الوثقی و شرح کبریت احمر و حاشیه کمالیه بر شرح عقاید جلالیه بسوط و مشہور اند و تعلیقات

حاشیہ تا ہدیہ کہ بر شرح تہذیب جلالی ہست نوشتہ وفات وی سیزدہم محرم الحرام سال ہفتاد و نہم صدی دوازدہم ہجرت وقوع یافتہ فقرہ بر وا نور ودمضجعہ مادہ تاریخ رحلتش یافتہ اند انعمہ اللہ بکمالہ۔

کمال الدین علامۂ دہلوی خواہرزادۂ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی و خلیفہ او بود سلسلہ نسبتش بہ سید نا حسن بن علی رضی اللہ عنہما می پیوندد و چونکہ وی بحدیث و تفسیر و فقہ و اصول یگانۂ روزگار بود ویرا علامہ می گفتند باحمد آباد گجرات قدوم آوردہ و مدتی بہ ہدایت و افادہ خلائق بسر بردہ بسال ہفت صد و پنجاہ و شش ہجری وفات یافتہ در دہلی مدفون گشت۔ نور اللہ مرقدہ

مولانا کمال الدین زاہد دہلوی دانشمند متبحر بکمال ورع و تقوی و دیانت موصوف بود شیخ نظام الدین اولیا مشارق الانوار کتاب حدیث را پیش او سند کردہ و او پیش مولانا برہان الدین بلخی و او پیش مصنف کتاب سلطان غیاث الدین بلبن آمد و کردہ کہ مولانا کمال الدین زاہد سا امام خود فرماید مولانا انکار فرمود رحمۃ اللہ علیہ

ملا کمال الدین لاہوری برادر مولانا جمال الدین جامع علم و عمل و زہد و تقوی بود مدتی مدید در لاہور و سیالکوٹ بر مسند تدریس و تلقین متمکن بودہ افادہ و افاضہ خلائق می نمود شیخ احمد مجدد الف ثانی و ملا عبد الحکیم سیالکوٹی از ارشد تلامذہ وی بسال ہزار و ہفتدہ ہجری در بلدۂ لاہور وفات یافتہ مگر فی زماننا قبرش مفقود است تاریخ فوتش چنین است مصرعہ ملحق حق قطب و تاج اولیا ملا کمال

حرف اللام

مولوی لال محمد ساکن ہسوہ از سادات قطبیہ قصبہ ہسوہ ضلع فتحپور عالم متبحر جامع علوم عقلیہ و نقلیہ کثیر التصانیف بود بر اکثر کتب شروح و حواشی نوشتہ کتابی در نسب نامہ سادات عرب و عجم تحریر کردہ و تمام عمر بقصبۂ ہسوہ بافادۂ علوم عقلی و نقلی بسر بردہ لاولد وفات یافت ملفوظات قطبیہ از تالیفات وی است نسب پدری وی بہ سید قطب الدین محمد المدنی کہ ذکرش بحرف قاف ترتیب تحریر یافتہ بدین نہج می پیوندد سید لال محمد بن فیض اللہ بن سید ملوک بن سید علی بن سید جان بن سید طاہر بن سید رکن الدین بن سید قطب الدین بن سید اخوند بن سید بڈہا بن سید قوام الدین بن سید صدر الدین بن رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد المدنی الحسنی المدنی الغزنوی الدہلوی الکڑوی۔

شاہ لطف اللہ انبالوی مرید شاہ بھیکہ چشتی لاہوری صاحب علم وعمل بود ثمرة الفواد در ذکر کرامات وخرق عادات مرشد خود تالیف کرده در سال یکہزار ویکصد وہشتاد وشش ہجری وفات یافت نور اللہ مضجعہ

حرف المیم

قاضی مبارک گوپاموی مرید وشاگرد شیخ نظام الدین امیٹھوی قدس سره بود کسب علوم وتہذیب اخلاق در خدمت شیخ موصوف نموده علمی بدرجہ اتم ودیانتی وامانتی بمنصب قضا داشت وتا آخر عمر معزز ومحترم ومکرم زیست وہمچنان بجانب آخرت رحلت گزید از ارشد تلامذهٔ او میان مخدوم بداین میان ابوالفتح خراسانی است کہ اکثر نسخ درسیہ را درس میفرمود ودیگر سید محی الدین است کہ ہمین نسبت داشت کذا فی منتخب التواریخ لملا عبدالقادر البدایونی

شیخ مبارک ناگوری از فحول علمای روزگار بود در مبادی احوال پیش خطیب ابوالفضل کازرونی ومولانا عماد طارمی در گجرات کسب علوم نموده پیوستہ بدرس علوم دینیہ اشتغال داشت وفن شعر ومعما وغیره سائر فضائل خصوصاً علم تصوف را خوب ورزیده وشاطبی را یاد گرفتہ درس می گفت وقرآن مجید را بقرآت عشره حفظ کرده در آخر عمر تفسیر قرآن مجید بچہار مجلد موسوم بہ منبع العلوم نوشتہ وجز آن نیز مولفات شریفہ دارد قریب پنجاه سال در آگره بافاده وافاضہ طلبہ علوم گذرانیده فرزندانش شیخ ابوالفضل علامی وملک الشعرا شیخ ابوالفیض فیضی فیاضی وشیخ ابوالخیر وغیره فخر زمانہ بودند ہفتدہم ذیقعده سال ہزار ویک ہجری در لاہور برحمت حق پیوست

سید مبارک بلگرامی حسینی واسطی شاگرد شیخ نور الحق فرزند وتلمیذ شیخ المحدثین شیخ عبدالحق محدث دہلوی بود عمر عزیزش در افادهٔ علوم دینی خاصتہ فن حدیث ودرس طلبہ صرف نموده بسال یکہزار وصد ویازده ہجری طایر روحش از قفس عنصری پریده بشاخسار روضۂ رضوان نشیمن گرفت رضی اللہ عنہ

قاضی مبارک گوپاموی شارح سلم العلوم ابن شیخ محمد دائم او ہمی فاروقی کہ بر منطقیت وشرح سلم گواه عدیل است معاصر مولوی حمد اللہ سندیلی ومولوی قاضی احمد علی سندیلی بود وبہر دو قاضی مناظره ومباحثۂ علمی بظہور آمده بسال یازده صد وشصت ودو ہجری رحلت فرموده کذا فی بحر زخار قاضی بخاتمہ شرح خود عبارتیکہ نوشتہ است بجنسہ منقول می شود تدتم الشرح بفضل من اللہ تعالی وتبارک من عبده

محمد مبارک فی سنۃ الف و مایۃ واربعین وثلث من الہجرۃ النبویۃ فی سابع شہر ربیع الاول یوم الخمیس فی بلدۃ شاہجہان آباد والحمد للہ رب العالمین حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیہ والصلوٰۃ علی نبینا محمد خیر البریۃ وعلی آلہ وازواجہ واصحابہ المومنین والمومنات برحمتک یا ارحم الراحمین

مولانا شیخ محب اللہ الہ آبادی دانشمند شہیر از مشاہیر علمای صوفیہ در علوم ظاہر و باطن سرخیل امثال واقران خود بود وطن اصلی او قصبہ صدپور توابع خیرآباد منضافات اود ہست نسبتش بحضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ بوساطت شیخ فرید شکر گنج می پیوند د دست ارادت بشیخ ابوسعید گنگوہی دادہ خرقۂ خلافت حاصل فرمود تحقیقات و تدقیقاتش در علم تصوف بمرتبۂ اجتہاد رسیدہ بلکہ می سزد کہ شیخ محی الدین عربی راشیخ اکبر و دیرا شیخ کبیر گویند او را تصانیف عمدہ در حقائق و توحید بسیار اند کہ آن را خزینہ دقائق و گنجینۂ حقائق اسرار الٰہی توان شمرد از جملہ تصانیف او کہ مشہور اند بذیل مذکور می شوند شرح فصوص عربی۔ شرح فصوص فارسی۔ رسالہ ہفت احکام۔ غایۃ الغایات۔ مغالیط عامہ۔ سر الخواص۔ عبادۃ الخواص۔ طرق الخواص۔ عبادۃ اخص الخواص۔ مناظر اخص الخواص۔ رسالہ تسویہ رسالہ کے رکنی۔ رسالہ وجود مطلق۔ نہم رجب سال ہزار و پنجاہ و ہشت ہجری قریب غروب آفتاب آن آفتاب عالمتاب در پردۂ عدم متواری گشت مزار شریفش در الہ آباد زیارت گاہ ارباب بصیرت است و اولاد امجادش بدائرہ شاہ حجۃ اللہ قدس سرہٗ رونق افروز اند از انجملہ مولائی و مرشدی مولانا حافظ حکیم حاج الحرمین الشریفین مولوی محمد حسین سلمہ اللہ رب المشرقین چراغ این دودمان عالی ہستند از ارشد تلامذہ و خلفای شیخ محب اللہ قدس سرہٗ قاضی گھاسی الہ آبادی میر سید کبیر قنوجی و میر سید محمدی فیاضی امروہی بودند رحمۃ اللہ علیہم وعلی اسلافہ واخلافہ

قاضی محب اللہ بہاری ابن عبدالشکور بموضع کڑا متعلقہ محب علی پور مضاف بہار در قبیلہ ملک متولد شد بحری بود از بحار علوم و بدری بود بین النجوم در اوائل کتب درسیہ از علمای عصر خواندہ آخر بزمرۂ تلامذۂ ملا قطب الدین شمس آبادی منسلک شدہ فراغ حاصل کرد بعدہ بدکن رفتہ بملازمت عالمگیر بادشاہ بعہدہای قضای لکھنو و حیدرآباد از یکی بعد دیگری مباہی گشت بعدہ بتعلیم نبیرہ بادشاہ موصوف یعنی رفیع القدر بن شاہزادہ محمد معظم ملقب بشاہ عالم مامور گردید و در عہد محمد معظم شاہ عالم بعہدۂ صدارت ممالک ہند و خطاب فاضل خان ممتاز شد آخر کار در سال یازدہ صد و نوزدہ

ہجری وفات یافته اندرون احاطۂ مزار شاہ فریدالدین طویله بخش به محله چاندپوره محلات شهر بہار
مدفون شد تاریخ فوت او از مصرعه قاضی مولوی محب الله و نیز از مصرعه رفته سوی ارم محب الله
بر می آید سلم العلوم و افادات در منطق و مسلم الثبوت در اصول فقه مع منهیه آن و الجوهر الفرد در بیان
جزء لایتجزی در رساله المغالطة عامة الورود از تصانیف او مقبول و متداول علما اند از لفظ مسلم الثبوت
تاریخ تالیفش بر می آید یعنی یازده صد و نه هجری بهار بکسر بای موحده و ہای ہوز مفتوح و الف و رای
مهمله شهریست در ممالک شرقی هندوستان بعهد شاهان عائله تیموریه بنام صوبه بهار مشهور بود کرا
بفتح کاف عربی و رای مهمله و الف مقصوره نام دهی است از توابع محب علی پور علاقه بهار

انتباه

سید غلام علی آزاد بلگرامی در سبحة المرجان نوشته که محب الله بهاری شاگرد ملا قطب الدین شمس آبادی
بود و مولوی عبدالحلیم لکهنوی در حاشیه شرح ملا حسن نسبت تلمذ او به ملا قطب الدین شهید سهالوی
بیان کرده اند والله اعلم بحقیقة الحال

مولوی محمد احسن عباسی چریاکوٹی از عمده ترین اذکیای دهر و گرانمایگان عصر بود برای
تکمله علوم عقلیه و فنون نقلیه بخدمت جامع علوم اولین و آخرین ملا نظام الدین لکهنوی فرنگی محلی
شتافته و در انجا از معارف عقلیه و دقائق نقلیه نصیبی وافی یافته قوت حافظه و صفائی ذهنش
بمرتبه ئی بود که هر کتابیکه می خواند عبارت آن بجمیع الفاظ و معانی هنگام مطالعه بلوح حافظه وی محفوظ
می بود و گره همه نکات و دقائق متعلقه سبق بناخن فکر رسش می کشود لاجرم پیش اوستاد سبق خود هر روز
کتاب ناکشوده می خواند و در بحث دقائق و کشف معضلات دقیقه در نظرش مخفی نمی ماند همه دانستند
که کتاب ناخوانده نمی خواند بلکه مضامین با جمله ابحاث دقیقه و تحقیقات انیقه از پیشتر می داند **لطیفه**
روزی شارح سلم العلوم ملا محمد حسن مرحوم بدو گفت که از تو عجبی ترکیست که کتاب خوانده میخوانی وی
بجوابش گفت که تو ولی نیز که من نادانی خود را دانستم تا باصلاحش کوشیدم و تو این هم ندانستی که من تا دانم
لاجرم همچنان در تیرگی نادانی ماندی بالجمله وی بعد تکمیل علوم بدهلی در آمده بخدمت ارکان دولت
شاهی عزتی عظیم و قدری فخیم بدست آورد علمای شهر با وطرح جدال انداختند و علم
منازعت افراختند عاقبت همه سپر انداختند و به خجالت و ندم ساختند از انجا که ذات والاکیش

اعجوبۂ روزگار و نادرۂ امصار بود آوازۂ بوالعجبیش بوالی شہر رسید و آن قہرمان حدیث کمالش را بگوش
دل بشنید خواست تا بحضورش خواند و از خاک مذلتش برگرفته بر کرسی دولتش نشاند چون حاسدان
شنیدند بہلاکش کوشیدند خون جگر خوردند و زہر در طعامش کردند کارش تمام گردید **مصرعہ**
ای روشنی طبع تو بر من بلا شدی * میگویند ہرگاہ زہر قاتل برگ و پی آن مظلوم سرکشید نامہ از وطنش
رسید وی دمان کشاکش سوح بر فتوح در جوابش باین شعر کفایت ورزید و بر بیدردیش بپای رضا
و تسلیم بحضرت عزت سپردی و دولت ابدی در دید **فرد** از حیاتم رمقی بود کہ یادم کردی * بہر تشخیص
نفس آئینہ شد نامۂ تو

مولوی محمد احمد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد انوار الحق ہر چند اتمام تحصیل کتب درسیہ
چنانکہ باید نکردہ لاکن کسب اذکار و اوراد از والد خود نمودہ مدام بعبادت الٰہی مشغول بود یا نزدہم
صفر روز یکشنبہ سال دوازدہ صد و شصت و نہ ہجری بجلد برین شتافت **مصرعہ** نور انوار رفت
از دنیا * مادۂ تاریخ وفات اوست

مولوی محمد ادریس نگرامی ابن مولوی حافظ عبد العلی نگرامی شاگرد و خلیفہ پدر خود است
بحکم الولد سر لابیہ ہمچو والد ماجد خود تدریس و ہدایت و ارشاد مردمان می کند خداوند کریم او را
بحفظ و امان خود نگاہداشتہ بر جادۂ استقامت و ہدایت مستقیم دارد کتب مفصلۂ ذیل از تصانیف
رائقۂ وی اند۔ ابراز الکتمان من تکمیل الایمان۔ تحفۃ النبلاء فی آداب الخلفاء۔ القول المتین فی التامین
الکلام الموطا فی تحقیق الصلاۃ الوسطی۔ مواہب القدوس فی احکام الجلوس۔ طریق الفلاح الی
الاضطجاع بعد رکعتی الصباح۔ تحصیل المرام فی تبویب مسند الامام۔ اربعین من مرویات نعمان سید المجتہدین
الکلام النفیس فی ترجمۃ محمد ادریس۔ تحفۃ الحبیب فی تحقیق المعوذۃ۔ والکلام بین یدی الخطیب
الکلام المبین فی تحقیق مجددی الامین۔ اتحاف الصبیات باقامۃ الصلوات۔ قرۃ العیون عن مدعی ایمان فرعون

ملا محمد سعد سہالوی خلف اکبر ملا قطب الدین الشہید السہالوی شاگرد پدر خود علامۂ عصر
از حین حیات پدر بپیشگاہ محی الدین اورنگزیب عالمگیر بادشاہ حاضر بودہ خدمت صدر الصدور صوبۂ
برہانپور حاصل نمودہ سر بلند بود و ہمدران اثنا بہ قضیۂ شہادت ملا قطب الدین را شیوخ عثمانی
سکنۂ سہالی از جان کشتند وی رحمۃ اللہ علیہ در دکن وفات یافتہ

مولانا شیخ محمد اسعد حنفی مکی از تلامذۂ شیخ تاج الدین مالکی نزیل آرکاٹ علامۂ وقت بود از مکہ معظمہ بہندوستان آمدہ زمانی برفاقت نواب نظام الدولہ ناصر جنگ بسر برد و نواب موصوف تعظیم و تکریم او میکرد بعد قتل نظام الدولہ ناصر جنگ ہمشیرہ زادہ او مظفر جنگ مالک ملک شد شیخ محمد اسعد بزمرۂ رفقای مظفر جنگ منسلک گردید پس ازان درمیان مظفر جنگ و افاغنۂ قاتلین ناصر جنگ نفاق پیدا شدہ نوبت بجنگ طرفین رسید مظفر جنگ و رؤسای افاغنہ مقتول شدند ہمدران معرکہ شیخ محمد اسعد بتاریخ ہفدہم ربیع الاول روز یکشنبہ وقت ظہر سال یکہزار و یکصد و شصت و چہار ہجری بقتل رسیدہ بمیدان جنگ سرزمین کریت مدفون شد غلام علی آزاد بلگرامی کہ دران معرکہ حاضر بود تاریخ فوتش چنین گفتہ ؎ مضی خیرنا اسعد الاتقیاء ÷ الا لا یری مثلہ واحد
لقد الہم اللہ تاریخہ ÷ قضی نحبہ عالم ماجد

مولانا محمد اسحاق دہلوی کنیتش ابوسلیمان دختر زادۂ مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی ۱۲۶۲ھ شاگرد و جانشین جد مادری خود بود در حدیث و تفسیر و فقہ مہارتی تام داشت مؤلفاتے چند مجموعہ مسائل اربعین و فتاوی ہندی از و یادگار اند از ہند بمکۂ معظمہ ہجرت فرمودہ ہمدرانجا بسال دوازدہ صد و شصت و دو ہجری برحمت حق پیوستہ رحمۃ اللہ علیہ

قاضی محمد اسلم ہروی از احفاد ملا خواجہ کوہی خراسانی است بہرات متولد شدہ در کابل نشو و نما یافت و اکتساب علوم متعارفہ بخدمت شیخ بہلول لاہوری نمودہ بعد از فراغ علمی پیش نور الدین محمد جہانگیر بادشاہ آمدہ چون قاضی از اقربای میرکلان محدث استاد جہانگیر بود بادشاہ بالطاف پیش آمدہ ویرا بمنصب قضای کابل نامزد فرمود قاضی عہدۂ خود را بامانت و دیانت تمام انجام داد جہانگیر او را بحضور خود طلبیدہ و قضای اردوی معلی بدو سپرد و در عہد شاہجہان ابن جہانگیر نیز ہمان منصب مستقل بودہ بمنصب ہزاری سرفراز گردید و تا سی سال بعہدۂ قضای لشکر سرفراز ماندہ مورد مراحم سلطانی بود روزی شاہجہان ویرا بروپیہ وزن فرمود شش ہزار و پانصد روپیہ کہ ہم پلۂ قاضی شدند بدو بخشید قاضی علاوہ علوفہ قضا جاگیر دہ ہزار روپیہ سالانہ از بارگاہ سلطانی می یافت و بسال شصت و یکم صدی یازدہم ہجری بلاہور وفات یافت پسرش محمد زاہد صاحب زواہد ثلاثہ است

محمد اسمٰعیل محدث لاہوری از سادات عظام بخاراست در عہد سلطان مسعود غزنوی باواخر سال سہ صد و نود و پنج ہجری بلاہور آمدہ متوطن شد ماہر علوم فقہ و حدیث و تفسیر و جامع ظاہر و باطن بود وی اول واعظان اسلام است کہ در لاہور بہ تذکیر و موعظت لب کشادہ و از تاثیر وعظ وی ہزارہا کفار مشرف باسلام شدند در سال چہار صد و چہل و ہشت ہجری وفات یافت بیرون بلدۂ لاہور جانب جنوب مدفون گشت

مولوی محمد اسمٰعیل دہلوی ابن مولوی عبد الغنی بن مولانا شاہ ولی اللہ در دیانت و رسائی فکر یگانۂ روزگار و مشار الیہ علماے کبار بود ہمراہ سید احمد مجاہد ساکن راے بریلی رحمۃ اللہ علیہ نام غزا فی سبیل اللہ بدست گرفتہ مساعی جمیلہ بظہور آوردہ بتاریخ بست و چہارم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری متصل بالاکوٹ ملک پنجاب شربت شہادت چشیدہ بریاض رضوان خرامید رسالۂ اصول فقہ و رسالۂ توحید و صراط مستقیم و تنویر العینین و تقویۃ الایمان از مصنفات مشہورۂ اوست طاب اللہ ثراہ

مولوی محمد اسمٰعیل لندنی ساکن قدیم مراد آباد از چندی سکونت لکھنؤ اختیار کردہ مردی ذہین و ذکی الطبع بود خصوصاً در علم ادب استعداد کامل داشت مولوی تراب علی لکھنوی از تلامذۂ اوست وجہ شہرتش بلندنی اینست کہ نصیر الدین حیدر فرمان رواے لکھنؤ برسم سفارت او را بپیشگاہ شاہ لندن فرستادہ بود و در لندن با زنی عیسائی کہ آنرا مس ڈف می گفتند نکاح کردہ بلکھنؤ باز آمد چونکہ طبع آزاد داشت ہرگاہ بعدن رسید زوجہ عیسائیش گفت بزیارت بیت اللہ کہ از اینجا قریب است چرا نمی روی بجوابش گفت مرا بدیوارہای سنگین اعتقادی نیست اعوذ باللہ من سوء الاعتقاد منجملۂ تصانیفش حاشیۂ شرح تہذیب یزدی و حاشیۂ میبذی مشہور است ہیجدہم ربیع الاول سن دوازدہ صد و پنجاہ و سہ ہجری فوت شدہ تجاوز اللہ عنہ

ملا محمد اشرف تتنو کشمیری خلف خواجہ محمد طیب از احفاد خواجہ حیدر کشمیری ذہین و ذکی بود اولاً از بزرگان خود اکتساب کمالات نمودہ بخدمت ملا محمد محسن فقہ وغیرہ تعلیم کردہ دانشمند متبحر گشت تصانیف رائقہ در علم قرأت و رد شیعہ و دیگر فنون از و یادگار ماند کتاب جواہر الحکم منجملۂ آن شہرت دارد بسال یازدہ صد و بست و سہ ہجری وفات یافت

مولانا محمد اشرف لکھنوی ابن قاضی نعمت اللہ خوشنویس ولد محمد معظم ولد احمد علی
صدیقی بزرگی از نسلا ئش از لاہور آمدہ مقیم لکھنؤ شدہ وے رحمۃ اللہ شاگرد مولوی
نور الحق لکھنوی فرنگی محلی و مولوی سید مخدوم لکھنوی و مرید سید احمد مجاہد بریلوی بود بتدریس و
تصنیف عمر عزیزش بسر بردہ در تالیف تاج اللغات کہ بحکم والی لکھنؤ مولف شدہ او ہم شرکتے
داشت اصول راسخہ و شرحش در وجیزہ شامخہ و قسطاس الصرف و تفسیر قرآن مجید عربی و تاریخ علماء و
مشایخ و سلاطین ہند ناتمام کہ مسودہ آن بخط شریفش بنظر مولف کتاب ہذا گذشتہ از تصانیف او
ہستند مولانا ثابت علی مرحوم ساکن موضع بھکا ضلع الہ آباد از تلامذۂ او و از اساتذۂ جامع الاوراق
اند صاحب الترجمہ بتاریخ ہفتدہم صفر سن دوازدہ صد و چہل و چہار ہجری بمرض ہیضہ رحلت فرمودہ
در حجرۂ مسجد خود واقع جھوائی ٹولہ محلات لکھنؤ مدفون گردید شرفہ اللہ بتشریف الغفران

مولوی محمد اصغر فرنگی محلی ابن مفتی احمد ابو الرحم ابن مفتی محمد یعقوب عالم و حافظ قرآن و
بتدریس طلبہ اشتغال داشت و بمنصب افتای عدالت دیوانی شہر لکھنؤ سرفراز بود بتاریخ نوزدہم
رجب بسال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری وفات فرمود

مولوی محمد اعلم سندیلی قاضی زادۂ قصبۂ سندیلہ از اولاد عمر فاروق رض شاگرد ملا کمال الدین
سہالوی بود و فاتحۂ فراغ بخدمت مولوی حمد اللہ سندیلی خواندہ و بتدریس و تصنیف مشغول گشت
از مشاہیر تلامذۂ او مولوی سید عبد الواجد خیرآبادی ہمشیرہ زادہ اش و مولوی محمد مستعان کاکوروی اند
حاشیہ دایرہ شرح منار و حاشیہ بر صدرا صغیر و کبیر و اکبر و رسالہ تشکیک از تصانیف او مشہور و مستند
با واخر صدی دوازدہم رحلت فرمودہ بمحلہ ملکانہ محلات قصبۂ سندیلہ مدفون گشت

خواجہ محمد اعظم ڈومری ابن خیر الزمان کشمیری مجددی از علمای نامدار و مشایخ کبار کشمیر بود از
از ملا عبد اللہ شہید و مراد بیگ کامل بیگ میر ہاشم وغیرہم کسب علوم کردہ و دست ارادت بدست
شیخ محمد مراد مجددی دادہ در شعر گوئی و تاریخ نویسی مہارت کامل داشت تاریخ اعظمی معروف بتواریخ
دومری در حالات بادشاہان و مشایخ و علماء و شعرای کشمیر بسال یازدہ صد و چہل و ہشت ہجرے
تالیف نمودہ واقعات کشمیر نام تاریخی آن کتاب است و نیز کتاب فیض مراد در حالات و مقالات
پیر خود و فواید المشایخ در بیان فقر و رسالۂ اثبات الجہر و تجربۃ الطالبین و اشجار الخلد و ثمرات الاشجار

و شرح کبریت احمر از و یادگار اند در سن یازده صد و ہشتاد و پنج ہجری رحلت فرمود

مولوی محمد اعظم عباسی ابن مولوی نجم الدین عباسی چریاکوٹی ولادت باسعادت وی در سال دوازده صد و شصت و شش ہجری بظہور پیوسته اکثر کتب درسیه رسمیه از عم خود مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی و نیز از مولوی علی عباس عباسی خوانده و بقیه از مقامات مختلفه باتمام رسانیده اکنون بخدمتی معتد بہا بحیدرآباد دکن مامور ہست سلمه الله و بقاه الی ما یتمناه

مولانا شیخ افضل جونپوری افضل الفضلای عصر و اعلم العلمای دہر جامع علوم عقلیه و نقلیه متشرع و متقی خوش خلق سلیم المزاج بود اوقات عزیزش وا یماد رخدمت علم صرف میکرد چون ملا محمود جونپوری که ارشد تلامذهٔ او بود رحلت عالم بقا کرد مولانا را از مرگش حزنی عظیم داند و ہی بحید دامنگیر شد که تا چہل روز بان عم تبسم نفرمود و بعد چہل روز بہمان رنج و الم در سال ہزار و شصت و دو ہجری جان بجان آفرین سپرد انا لله و انا الیه راجعون

شیخ محمد افضل الہ آبادی ولادت او شب دہم ربیع الاول سال سی و ہشتم از صدی یازدہم بوطن اصلیش قصبه سیدپور که تابع غازیپور است بظہور پیوسته در اوایل حال بجونپور آمده و از ملا نور الدین تحصیل علوم متعارفه را بانجام رسانیده تا شش ماه بدرس و تدریس علوم اشتغال داشت و دفعةً جذبهٔ عشق الٰہی برو غالب آمد ترک آن وادی نموده بکالپی رفت و بخدمت میر سید محمد قدس سرهٗ مشرف شده شرف بیعت و اجازت سلسلهٔ چشتیه و قادریه و سہروردیه و مداریه و نقشبندیه یافته باانیمه ہمچو شیخ خود تمام عمر متبع سنت نبویه علی صاحبہا التحیه و پیرو طریق نقشبندیه ماند حسب ایمای مرشد خود رحل اقامت بالہ آباد انداخته بکمال توکل بر مسند ہدایت و ارشاد نشسته مرجع انام گشت در سال ہزار و ہشتاد ہجری مسجدی بالہ آباد تعمیر فرموده تاریخ آن بقعهٔ افضل یافته اند و تاریخ بنا به خانقاہش که در سن ہزار و نود و دو بنا نہاده مقام افضل ہست با وجود مشاغل ہدایت و ارشاد بسیارے از تصانیف عمده بعبارت عربی و فارسی دارد از انجمله شرح گلستان۔ شرح بوستان شرح زلیخا۔ تذکیر دلپذیر۔ شرح فصوص الحکم مسمی بشرح الفصوص علی وفق النصوص۔ فتح الاغلاق۔ رسالهٔ عربیه و فارسیه در بحث ایمان فرعون۔ شرح قصاید خاقانی۔ سیر منظوم شرح مثنوی معنوی وغیره اند که از انجمله مجلد صحاح در پاشنه وی رحمة الله علیه بعمر ہشتاد و ہفت یا نود و دو سالگی پانزدہم ذیحجه روز جمعه

سال یازده صد و بست و چهار هجری جان بمشاهدهٔ جانان تسلیم نموده این جهان بی بنیان را پدرود فرمود
سال وفاتش از کان الشیخ قطبا بر می آید مدفنش بالہ آباد است یزار و یتبرک بعدش شیخ محمد یحیی عرف
شاه خوب الله برادر زادهٔ او زینت بخش وسادهٔ ارشاد گردید

شیخ محمد آفاق لکھنوی عارف مجرد و محقق بلند همت در فضیلت علوم ظاهر و باطن آراسته و در طریقت
و مجاهدات صادق دم و راسخ قدم بود وی از اکابر زادگان صوبهٔ بهار ساکن موضع تلاده مضاف پٹنه بود
در اوائل کتب متداوله بخدمت شیخ وجیه الدین گوپاموی گذرانید و بعد از ان قدم بکوی فقر و فنا نهاد
اسم و رسم سود و زیان بباد فنا بر باد داده و بصحبت شریف شیخ پیر محمد لکھنوی مشرف شده دست
ارادت بدست وی داده بسیاری از مشائخ وقت را دریافته و از خدمت شاه مجاهد پوری نیز استفادهٔ
علوم طریقت نموده و رساله مصباح الطالبین شیخ عبد الرسول کجهندی که خلیفه شاه مجاهد بود بحکم پیر
خود تعریب نموده و دران رساله جمیع اذکار و افکار مشرب علیه قلندریه مندرج است همه را شیخ محمد آفاق
بعمل آورده بود الغرض بعد وفات شیخ پیر محمد قدس سرهٔ چند سال جانشین او بوده و از تکلفات
رسم و عادات مبرا بود و از تعلق تزویج معرا قبرش در لکھنؤ پائین پیر خود است یزار و یتبرک به

حاجی محمد افضل سهرندی ابن شیخ محمد معصوم بن شیخ احمد مجدد سهرندی دانشمند متبحر و محدث بود
بعد تحصیل علوم ظاهر مرید شیخ حجة الله نقشبندی شد زان بعد از شیخ عبد الاحد خلیفه شیخ احمد سعید مستفید گشت
و بزیارت حرمین شریفین مستفیض شده از انجا با فیوضات و برکات بی شمار واپس آمده بتدریس علوم
دینی و تلقین اسرار باطنی می پرداخت مولانا شاه ولی الله دهلوی سند حدیث از وی یافته بهر جا از فتوحات
بوی میرسید از ان کتب هر فن خریده کرده وقف می نمود وفاتش در یازده صد و چهل و شش هجری بظهور پیوست

مولوی محمد اکبر کشمیری از اکابر علمای وقت بود تا سی سال در مدرسه محمدیه متعلق جامع مسجد
بمبئی درس میداد بسیاری از تلامذهٔ وی بملک کوکن هنوز موجود اند از انجمله مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی
و مولوی سید عماد الدین و مفتی عبد اللطیف نامی و گرامی هستند در سال دوازده صد و هفتاد و دو هجری
رحلت فرموده به بندر بمبئی مدفون شد

ملا محمد امین کشمیری دانشمند متبحر کثیر الدرس و التصنیف بود و ملا عنایت الله شال و ملا محسن و غیره
علمای کشمیر از تلامذهٔ ویند بر شرح تهذیب وغیره کتب متداوله حواشی و شروح دارد در ماه رمضان

بروز لیلۃ القدر سال نہم از صدی دوازدہم وفات یافت نور اللہ مرقدہ

مولوی محمد امجد قنوجی از اکابر فضلا و اعظم علمای قنوج شاگرد رشید مولوی علی اصغر قنوجی کثیر الدرس والتالیف بود حاشیہ صدرا در علم حکمت از تالیف مشہورہ اوست تاریخ وفاتش معلوم نہ شد

محمد بیرم خان خانخانان از اولاد مرزا جہان شاہ ہست بوفور دانش و سخا و صدق و حسن نطق و نیاز و انکسار گوی سبقت از ہمگنان بردہ در ابتدای حال بخدمت بابر شاہ و در وسط بملازمت ہمایون شاہ نشو و نما یافتہ بخطاب خانخانانے سرفرازی یافت و در اخیر جلال الدین محمد اکبر شاہ بایام سلطنت خود در سالقابش فرزندی بنفسہ درویش دوست علم دوصاحب حال و نیک اندیش بود بہمین سعی و جلادت و حسن تدبیرش ہندوستان در مرتبہ ثانی مفتوح شد و فضلای جہان از اطراف و اکناف رو بدرگاہ آوردہ از کف بحر نوالش شاداب می رفتند و بارگاہ آسمان جاہش قبلۂ ارباب فضل و کمال زمانہ را بوجود شریفش تفاخر بود لاکن ارباب نفاق مزاج بادشاہ از وے متغیر ساختہ بودند ناچار وے بقصد زیارت حرمین شریفین با توابع از راہ ناگور روانہ گجرات گردیدہ براہی کہ دران انبوہی از درخت مغیلان بود میگذشت ناگاہ گوشۂ دستارش بخاری بند شدہ از سر افتاد چون این را بشگون بد مے شمارند خانخانان لانی الجملہ تغیری در بشرہ سد نمود حاجی محمد خان در بدیہہ خواندے در بیابان چون بشوق کعبہ خواہی زد قدم ؛ سرزنشہا گر کند خار مغیلان غم مخور ؛ آن قبض بہ بسط مبدل گشت چون بہ پٹن گجرات رسید روزی در حوض سہس لنگ در کشتی نشستہ سیر میکرد ناگاہ مبارک خان افغان نامبارک کہ در ابتدای فتح ہندوستان خانخانان حکم بہ قتل پدر او فرمودہ بود موقع انتقام خیال کردہ بوقت نماز شام کہ خانخانان از کشتی فرود می آمد با جمعی از اوباش بہ بہانہ ملاقات آمدہ بیک ضرب خنجر آبدار شربت شہادتش چشانید این واقعہ در سال نہصد و شصت و ہشت ہجری بظہور پیوستہ عظام او را حسب وصیتش بمشہد بردند تاریخش چنین یافتہ اند **رباعی** بیرم بطواف کعبہ چون بست احرام ؛ در راہ شہید گشت تا یافتہ کام ؛ تاریخ شہادتش ز دل پرسیدم ؛ گفتا کہ شہید شد محمد بیرام ؛ خانخانان رقیق القلب و سخندان اکابر مشایخ رضی اللہ عنہم معتقد بود و ہمیشہ در مجلس شریفش سخن از قال اللہ و قال الرسول می اندند روزے در سیکرے بدیدن درویشی گوشہ نشین رفت و از معنی آیہ کریمہ تعز من تشاء و تذل من تشاء پرسید چون درویش تفسیر ناخواندہ بود جواب نداد خانخانان خود گفت تعز من تشاء بالقناعۃ

وتنزل سن گشتہ بالسوال نماز جمعہ وجماعت از خانخانان فوت نمی شد لیکن بتفضیل مائل بود بحافظ محمد امین خطیب میگفت کہ در القاب حضرت امیر کرم اللہ وجہہ کلمہ چند بیشتر از دیگر اصحاب بیفزاے

لطیفہ — شبے ہمایون شاہ مخاطبہ با بیرم خان داشت واو در الظاہر غنودگی دست داد بادشاہ اورا متنبہ فرمود کہ ہان بیرم با تو میگویم وی گفت بلی بادشاہم حاضرم اما چون شنیدہ ام کہ بملازمت بادشاہان محافظت چشم وپیش درویشان نگاہداشت دل ونزد عالمان حفظ زبان باید کرد بنابران درین فکر بودم کہ چون حضرت ہم بادشاہ وہم درویش وہم عالمند کدام را نگاہ خواہم داشت بادشاہ را این ادا از وخوش آمد وتحسین فرمود ویرا دیوان اشعار بزبان فارسی وترکیست در منقبت حضرت امیر کرم اللہ وجہہ قصیدہ گفتہ کہ مطلعش اینست — شہی کہ بگذرد از نہ سپہر افسر او ۞ اگر غلام علی نیست خاک بر سر او ۞ محبت شہ مردان مجو زبی پدری ۞ کہ دست غیر گرفتست پای مادر او ۞

مولوی محمد جعفر سندیلی ابن شاہ ولی اللہ بن شاہ غلام علاء الدین بن سید روح اللہ مخدوم زادہ سندیلہ بخدمت مولوی اظہر علی سندیلی ومولوی وارث علی سندیلی ومولوی فقیہ اللہ سندیلی ومولوی انعام اللہ سندیلی ومولوی تراب علی لکھنوی تلمذ نمودہ بنوبت تدریس وتصنیف برسیدہ تاریخ سیزدہم رمضان سن دوازدہ صد وشصت ویک ہجری در لکھنؤ رحلت فرمود نعشش را بقصبہ سندیلہ آوردہ در کریم باغ دفن کردند

مولوی محمد جونپوری خلف اکبر مولوی سخاوت علی عمری جونپوری مہاجر ومقیم مکہ معظمہ بآبیاری تعلیم پدر خود سرو علمش بالیدگی وتازگی یافتہ در علم وفضل وزہد وتقوی وورع ووعظ وافتا وبدیہہ گوئی وحاضر جوابی وتحریر دلپذیر وتقریر پرتاثیر یگانۂ آوان وممتاز بین الامثال والاقران بود تحریریکہ در تعریف بیع املا نمودہ یادازدہ بلیغش میدہد در عین شباب ازین عالم اسباب بحیات ہمہ سابق الالقاب تاریخ دوم شوال سال دوازدہ صد وہفتاد وسہ ہجری رخت ہستی بسوی روضۂ رضوان کشید اللہم اغفر لہ ولوالدیہ

مولوی حکیم محمد جنید جونپوری خلف دوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری ہمراہ والد بزرگوار بملک حجاز تشریف فرما شدہ وتا حیات پدر از فیضان علمی وعملی وی مستفیض بود بعد رحلت پدر بجونپور آمدہ بخدمت مولوی عبد الحلیم فرنگی محلی کہ مدرس مدرسہ حاجی امام بخش جونپوری بود

بعض کتب درسیه خوانده بخدمت مفتی محمد یوسف فرنگی محلی فراغ علمی حاصل نموده متوجه به تحصیل فن طبابت گشته و پیش حکیم اولاد علی کاهش مطب کرده دران فن مهارتی وحذاقتی اکتساب نموده هنگام تدریس و تذکیر و امداد طلبه وافتاد تداوی مرضی مشغول می بود در عین جوانی ازین جهان فانی بسال دوازده صد و هشتاد و یک هجری بعالم جاودانی شتافت خلفی بنام مولوی محمد معروف گذاشت وی بخدمت مولوی عبد الله ساکن چهپر اکتب درسیه گذرانیده فارغ است سلمه ربه

قاضی محمد جمیل برہانپوری عالم کامل وفاضل باجل مدرس مدرسه حیدرآباد دکن بود در سال دوازده صد و هفتاد و چهار هجری وفات یافته غفر الله له

مولوی محمد حامد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد در ماه رجب سال دوازده صد و هشتاد و سه هجری رحلت فرموده بجایش مولوی لمعان الحق پسر مولوی برهان الحق سجاده نشین گردید

شیخ محمد حسن جونپوری بن شیخ محسن بن طاهر جونپوری از عرفای روزگار جامع بود میان حال و قال و بمظاهر صوریه نیز تعلقی داشت اصل نسبتش منجانب پدر بسلسله چشتیه بود لیکن ارتباط او بسلسله علیه قادریه بر همه غالب آمده سالها در حرم مدینه منوره علی صاحبها الصلوٰة والتحیه مجاورت کرده از مشائخ قادریه یمن بیعت و اجازت یافته از خوارق اومشهور است که چون از خلوت می برآمد هندو و مسلمان هر که را نظر بر روی او فتادی بیساخته صدای تکبیر برآوردی و تعجب کردی او را المکتوبات و رسائل بمریدان بسیار اند ولادتش بجونپور و وفاتش باگره بود بتاریخ بست و هفتم رجب سال نه صد و چهل و چهار هجری وفات یافته در دهلی زیر نجی منڈل برابر مرقد والد ماجد خود مدفون گشت قدس سره

ملا محمد حسن بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد خلف اکبر ملا قطب الدین الشهید السهالوی تلمیذ ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین شهید در ذهن و ذکا بر برادران خود سبقت برده در تحقیقات معقول و منقول نظیر و مثیل خود نداشت کثیر الدرس والتصانیف بود شرح مسلم الثبوت تا مبادی الاحکام و معارج العلوم در منطق و غایة العلوم در طبعی و حاشیه بر شرح هدایة الحکمه صدر الدین شیرازی و حاشیه شمس بازغه و حواشی زواهد ثلثه و شرح سلم العلوم از تصانیف انیقه وی مشهور اند بعد مراجعت از دهلی بفرنگی محل استقامت ورزیده تدریس علوم میکرد مگر بوجه بعض طوارق که قصه عظیم بود داده قیام وطن مالوف مناسب ندانسته جانب روهیل کهند رخت غربت بربست در عهد نواب فیض الله خان

برام پور رفته در محله موسومه مدرسه اقامت گزید و درانجا نکاح ثانی بزنی غیرکفو کرده از بطن او مولوی
عبدالله و عبدالرزاق بوجود آمدند چنانچه اولاد شان از زوجه ثانیه رام پور موجود اند زوجه سوم دختر
صفی پور بود از و پسری موسوم غلام دوست محمد متولد شده که پسرانش مولوی غلام یحیی و مولوی غلام محمد
و مولوی غلام زکریا مقیم بنارس بسرکار سانگیندی برعهدهای جلیله ممتاز بودند بالجمله ملاحسن در رام پور
وفات یافته همانجا مدفون است تاریخ وفاتش بدریافت نرسیده از شاگردانش مولوی محمد مبین لکھنوی
و مولوی عماد الدین لبکنی مشهور اند

مولوی محمد حیدر لکھنوی بن ملا محمد مبین بن ملا محب الله فرنگی محلی تحصیل علم بخدمت پدر بزرگوار
خود نموده بتدریس مشغول بود و بتذکره و هدایت خلق اشتغال ورزیده و از شاه نجابت الله مرحوم
بیعت نموده همچو والد خود مقبول خلایق بود از سرکار نواب سعادت علیخان سه روپیه یومیه کفاف
می یافت بعزم حج بیت الله روانه شده بعد قطع تکالیف سفر بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازده
صد و چهل هجری بمکه معظمه رسیده از سید یوسف بطاح مکی و شیخ عمر مکی تحصیل صحیحین کرده بماه جمادی الثانی
سوی مدینه طیبه رخت سفر بسته درانجا از علمای وقت سند حدیث حاصل نمود در آخر ماه شعبان باز
بمکه آمد قرآن شریف که در اثنا راه حفظ نموده بود بماه رمضان در بیت الله خواند و بعد ادای ارکان
حج بتاریخ بست و هفتم ذی‌الحجه سن مذکور از مکه معظمه روانه شده بهزار خرابی بعد نوزده روز به بمبئی رسیده
قصد وطن نمود چون بحیدرآباد تقریبی داخل شد هزار روپیه ماهوار از سرکار نواب نظام برای وی
مقرر شد احفاد او مولوی ظهور حسن و مولوی فضل حسن هنوز در حیدرآباد دکن موجود بودند و جاگیر
چهار هزار روپیه سالانه از سرکار نظام مے یابند کذا فی الاغصان الاربعه

شیخ محمد حیات سندهی از علمای ربانیین و عظمای محدثین عالم باعمل بود نام پدرش ملا فلاریه
از قبیله چاچر ساکن اطراف عادل پور محروسه ملک سنده شیخ محمد حیات از وطن خود بحرمین شریفین
در عنفوان شباب رفته مناسک بیت حرام دریافت و بمدینه طیبه رخت اقامت انداخت و سوای
توکل اسباب معیشت ذخیره نساخت و همان حالت موجوده به تحصیل علوم پرداخت و بار شاگردی
مولانا ابوالحسن سندهی مقیم مدینه سکینه برداشت و علم علوم در سینه بی‌پایانش اوبرا فراخت و اجازت
حدیث از مولانا عبدالله بن سالم بصری یافت و تمام سرمایه عمر خود بدرس حدیث نبوی در باخت

بروز چهارشنبه تاریخ بست وششم صفر سال یکهزار ویکصد وشصت وسه هجری رخت هستی از دار فنا بدار بقا برداشت وطائر روحش جسد پاکش را بجنة البقیع سپرده بروضهٔ رضوان نشیمن ساخت اعطاه الله الحسنات۔ فلاریه بفای مفتوحه اسم سندهی است چاچر بدو جیم فارسی مفتوح درمیان آن الف ودر آخر رای مهمله تونیست در ملک سنده عادل پور شهریست خرد از توابع بهکهر

مولوی محمد رضا لکهنوی خلف اصغر مولوی عبد القادر لکهنوی در اوایل حال بخدمت شیخ پیر محمد لکهنوی ونیز برادر کلان خود قاضی محمد وارث تلمذ کرده وبعد فراغ از تحصیل علم ضروری بتصفیه قلبے مشغول شد وریاضتهای شاقه از اربعین نشینی واسفار بعیده برخود گوارا فرموده از مشائخ وفقرای وقت مستفید میشد در صحراها وبیابانها بعبادت مولی پرداختی وآخر بقدم تجرد وتفرد براه خشکی بزیارت حرمین شریفین مشرف شده در بلده مصر بست ودوم رمضان سن یازده صد وهفت هجری رحلت نموده همانجا مدفون گردید۔

ملا محمد رضا سهالوی پسر چهارم ملا قطب الدین الشهید بعد والد خود بخدمت ملا نظام الدین برادر کلان خود تعلیم وتربیت یافته فراغ حاصل نموده در حسب ارشاد برادر خود تدریس طلبه میکرد از حضرت سید شاه عبد الرزاق بانسوی بیعت کرده روانه مدینه منوره گشت وبعد زیارت روضه شریفه بحج بیت الله مشرف شده ببغداد آمده هم درانجا جان بجان آفرین سپرد

شیخ محمد رفیقی کشمیری بن مصطفی بن معین الدین رفیقی کنیت وی ابو الرضا بود بسال دوازده صد وپنجاه وچهارم هجری متولد شده فقیه ومحدث ومفسر صوفی مشرب بود معقول ومنقول نزد برادر خود مقیم السنة توبیگر وخال خود علامه نور الهدی توبیگر اخذ نمود وحدیث از عم وپدر بزرگوار خود شنیده وکتاب عوارف به پیش نعمت الله بن رضا توبیگر گذرانیده وبسے مردمان بخدمتش مستفید شدند در تصوف رسائل متعدد ازو یادگار ماند بروز چهارشنبه شانزدهم جمادی الاخری سال بست وششم از صدی سیزدهم وفات یافت

میر محمد زاهد هروی ابن قاضی محمد اسلم هروی کابلی در هند متولد شده تربیت یافته از پدر خود و دیگر علمای هندوستان اکتساب علوم کرده ذهن ثاقب وفکر صائب داشت در تحقیق وتدقیق گوی سبقت از سابقین ربوده ودر حاضرین ولاحقین متفرد بود شاهجهان بادشاه اورا بمنصب

وقائع نگارے کابل منصوب فرمود در عہد عالمگیر بادشاہ محتسب اُردوی معلیٰ شد زمان بعد عالمگیر بادشاہ حسب خواہش او مشار الیہ را بصدارت کابل مامور گردانیده در انجا علاوه منصب خود افاده علوم میداد تصانیف غرا دارد از انجملہ شرح مواقف و حاشیہ شرح تہذیب علامہ دوانی و حاشیہ رسالہ تصور و تصدیق مصنفہ ملا قطب الدین رازی و حاشیہ شرح الہیاکل اند بشہور سال یازده صد و یک ہجری بکابل وفات یافت

مولوی محمد باقر مدراسی تخلص باگاه صلش از پنجاب پرست بسال پنجاه و ہشتم از صدے دوازدہم ہجرت در ویلور متولد شده بمدراس نشو و نما یافتہ پیش مولانا سید ابو الحسن قربی علوم ظاہر اکتساب نموده عالم علوم عجیبہ ماہر فنون غریبہ گشت در شعر گوئی و ادب عرب ید طولیٰ داشت گویند شافعی المذہب بود ممالک مدراس و کرناٹک بفیوض ظاہر و باطن او بہ پیوست بست و چہارم ذیحجہ سال دوازده صد و بست ہجری رحلت فرموده بخاک مدراس مدفون گشت **تصانیف او** تنویر البصیر نفایس النکات القول المبین الدر النفیس دیوان اشعار عمر بی النفحۃ العنبریہ کشف الغطا اتحاف السالک جلاء البصایر تبیین الانصاف النقول البدیعۃ الحجۃ البدیعۃ ریاض الجنان روضۃ الاسلام وغیرہا

مولوی محمد زمان خان شاہجہان پوری جامع الفضائل والکمالات عامل الاحادیث والآیات محی السنن و الحسنات ماحی الشرک والبدعات ابو رجا محمد زمان خان تغمده الله بالرحمة والغفران مدرس مدرسہ حیدرآباد و استاد سید محبوب علیخان نظام الملک رئیس حال بود با فرقہ مہدویہ عصوبتی داشت فرقہ مہدویہ پیروی سید محمد جونپوری مدعی مہدویت میکنند و بملک ڈھونڈھار و گجرات و حیدرآباد دکن اکثری ازین فرقہ ضالہ سکونت ورزیده بفرق دیگر اسلام تعصب دارند تا اینکہ مرتکب خونریزیہای مسلمانان شدند القصہ مسمیٰ سید عیسیٰ عرف عالم میان مہدوی حیدرآبادی سرگروه آن فرقہ رسالہ کشف الحجب و دلیل متین و ثلاثیہ ہر سہ رسائل مؤلفہ خود بسال دوازده صد و ہشتاد و دو ہجری و رسالہ رد شبہات الفتاوی در رد فتوی ابن حجر مکی وغیره ائمہ مذاہب اربعہ و رسالہ معارضۃ الروایات بعد از یکسال طبع کنانیده باطراف و اقطار ہندوستان مشتہر و منتشر کرد چون آنہم قانع نماند رسائل مذکوره و رسالہ دیگر متضمن معتقدات و معمولات خود تالیف نموده

مع رقعہ بخدمت قاضی دلاور علی حاکم دار القضای حیدرآباد از دست خود پیش کردہ مضمون رقعہ
اینست کہ ما رسائل مذکورہ محض بنابر دریافت حق باطراف بلاد منتشر کردیم وبخدمت علمای آفاق
رسانیدیم و مدتی انتظار کشیدیم لیکن ہنوز علمای وقت از جواب ساکت اند لہذا بخدمت سامی پیش
نمودہ اگر خطای بنظر آید حسبۃ للہ مارا مطلع باید فرمود کہ مایان رجوع بحق نمایم ورنہ اعانت ما در تصدیق
واقرار مایان نمایند فقط قاضی موصوف رقعہ در رسائل مذکورہ بمعیت عالم میان مسطور پیش مولوی
محمد زمان خان فرستاد ہر چند کہ وی علیہ الرحمۃ والغفران از ہمچو منازعات ومناقشات کنارہ کشی
میکرد تاہم نظر بہ حمیت اسلامی وغیرت ایمانی اشہب قلم حقیقت رقم را در میدان رد وقدح رسائل
مذکورہ جولان داد ونیز از اقوال مسلمہ آن فرقہ دعاوی باطلہ اوشان را مردود ومطرود فرمود کہ مجتہدان
آن فرقہ بجوابش سر بزانوی سکوت نہادہ غریق لجۂ ندامت شدند نام آن رسالہ ہدیہ مہدویہ است
ہرگاہ رسالہ مذکور بعالم میان مجتہد مہدویہ ومصنف رسائل مردودہ رسید بحواریان خود گفتہ ہر کسیکہ
مولوی محمد زمان خان را قتل خواہد کرد اورا دو مکان مروارید وچہار درخت خرما در بہشت خواہم داد
بشنیدن کلام ابلہ فریب جوانی بست ودو سالہ از آن فرقہ منتظر موقع بود ہرگاہ نواب مختار الملک بہادر
بتقریب ملاقات پرنس آف ویلز روانہ کلکتہ شدند آن بی مغز شہر حیدرآباد را از حاکم بیدار مغز ہمچو باغ
خود خالی یافتہ ہرگاہ وقت شام روز سہ شنبہ ششم ذی حجہ سال دوازدہ صد ونود ودو ہجری
مولوی صدر الذکر حسب معمول خود بمسجد تشریف آوردند بعد ادای نماز مغرب دو زانو نشستہ
آغاز تلاوت قرآن مجید کردند آن شقی ممدوح الذکر را اسلام کردہ از پس پشت بضربۂ کنار مجروح
ساخت کہ آن مرحوم سر بہ مصحف مجید نہادہ شربت شہادت چشید وخون آن جانباز راہ خدا
برآیۂ کریمہ فانظر کیف کان عاقبۃ المفسدین چکید بہ چند تجسس نمودند سراغ قاتل نرسید سرخیل مہدویان
بکوشک سفارت انگریزی خزیدہ وبر جنازۂ آن مبرور انبوہی کثیر از مسلمانان وجم غفیر از دینداران
گرد آمدند کہ چہار دہ جماعت متفرق نماز جنازہ ادا کردہ بصحن مدرسہ او بحیدرآباد مدفون کردند شعرای
وقت قطعات تواریخ این واقعہ بنظم آوردند ما زان جملہ قطعہ تاریخ نوک ریز خامۂ مکرمی
محمد عبد الرحمن خان شاکر تخلص و مالک مطبع نظامی زیب ترقیم می یابد وہو ہذا محمد زمان خان
رکن قضا: بجرم شہادت چو شد آشنا: ہمین مصرعۂ سال شاکر نوشت: عبای شہادت بحق شد عطا

ایضاً لہ گو چون علی شد بسجد شہید ؛ از منشی عنایت حسین برون رفت از جسم چون جان جان ؛
عنایت بگو شد چو عثمان شہید

سرہندی

شیخ محمد سعید سرہندی نقشبندی ابن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی ابن عبد الاحد سرہندی ملقب وی خازن الرحمۃ دانشمند متبحر فقیہ و محدث بود علوم ظاہر و باطن از والد ماجد خود آموختہ حاشیہ بر مشکوٰۃ المصابیح نوشتہ در یکہزار و ہفتاد ہجری رحلت فرمود

ملا محمد سعید سہالوی پسر دوم ملا قطب الدین شہید بعد شہادت پدر خود با محضر مظلومی جہت استغاثہ و دادرسی بحضور محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بملک دکن رفتہ از بارگاہ شاہ موصوف فرمان معافی فرنگی محل کہ از اکنۂ مشہورۂ بلدۂ لکھنؤ بود حاصل نمودہ مراجعت بوطن کردہ بذریعۂ اہالیان نزول تعمیل فرمان مذکور بر فرنگی محل قبضہ نمودہ ہمہ فرزندان ملای شہید را در آنجا مقیم ساخت بعد چندی مرۃً بعد اولی بغرض استحکام فرمان معافی فرنگی محل وغیرہ بخدمت بادشاہ روانہ شدہ بحصول اسناد دیگر کامیاب شدہ آنرا روانہ وطن کردہ بمکہ معظمہ رفتہ بلحوق عوارض جسمانی ازین عالم فانی بملک جاودانی خرامیدہ **نزول** اکنہ لاوارث و منضبطہ را بہ محاورہ اہل نثر لکھنؤ گویند

مولانا محمد سعید بدایونی ابن محمد شریف بن محمد شفیع بدایونی وی از اجلہ علمای وقت و اکابر اولیای بدایون بود بیعت بخدمت شاہ کلیم اللہ جہان آبادی کہ مزار پرانوارش در دہلی است داشت و از فیض ظاہر و باطن وی عالی کامیاب بود چہارم ذیقعدہ سن یازدہ صد و پنجاہ و ہفت ہجری رحلت فرمود از وی دو خلف الصدق مولوی محمد لبیب و مولوی عبد الحمید عقب ماند قدس اللہ سرہ السامی

حکیم محمد سرور ساکن احمد آباد نارہ تخلص سرور ابن حکیم حضور احمد طبع سلیم و ذہن مستقیم داشت تعلیم پیش مؤلف اوراق یافتہ اکثر اشعار نعتیہ میگفت قصہ اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ منظوم از وی یادگار ہست فتوح الشام را بہ بحر متقارب می نوشت کہ پیغام اجلش در رسید و بعنفوان شباب بسال دوازدہ صد و نود و چہار ہجری ازین جہان درگذشت چند اشعار نعتیہ بتضمین کلام سعدی کہ خاتمہ منظومات اوست بطور یادگار حوالہ قلم مے شوند در حقیقت نام و نشان خود بجز عشق نبوی صلعم دیگر نگذاشت

وهو هذا

ای نور خدا عجب حسینی — رحمت ز براے عالمینی
محبوب زمان و ہم زمینی — اللہ اللہ چہ مہ جبینی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

آگہ ز علوم اولینی — واقف ز رموز آخرینی
کحل از پئے دیدۂ یقینی — اے بعثت مکی و مدنی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

واللیل ز گیسوے تو تعبیر — والشمس ز روی تست تفسیر
نون از پئے ابروی تو تقریر — ای مہر سپہر عز و توقیر

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای باعث خلقت دو عالم — وی موجب فخر نوح و آدم
منظور نگاہِ ربّ اکرم — ہستی پے ریش سینہ مرہم

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای سرمۂ دیدۂ تو لاش — ای غازہ چہرۂ تماشا
بر روے تو دیدۂ تماشا — باز است تو نیز دیدہ بکشا

گر بر سر چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای حجلہ نشین محمل نور — ای شمع ضیاے شعلۂ طور
از نور تو عالم است معمور — ای مردمک دو دیدۂ حور

گر بر سرو چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

زلفت پئ عاشقان جانباز
زنجیر بلاست اے ہمہ ناز
پیشت ہمہ دلبران طناز
ہستند برین ترانہ دمساز

گر بر سرو چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

زلف تو بلاے جان سرور
درد تو دواے جان سرور
عشق تو نام و نشان سرور
نامت ورد زبان سرور

گر بر سرو چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

اوستادی مولانا محمد شکور مچھلی شہری ابن شیخ امانت علی جعفری در علوم عقلیہ وادبیہ شاگرد مولانا رشید الدین خان دہلوی ودر حدیث وتفسیر مستفید خدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی بودند ہموارہ بمناصب جلیلہ از سرکار انگریزی عز امتیاز داشتند ہنگامیکہ بفتح پور ہنسوہ رونق افروز عہدۂ صدر الصدور بودند مؤلف ہیچمدان بنعال برداری تلامذۂ مولانا کامیاب حاصل کرد بسال شصتم از صدی سیزدہم مولانای ممدوح حق تقاعد قبول فرمودہ بوطن مالوف مراجعت فرمودند این حقیر نیز ہمراہ رکاب مچھلی شہر رفتہ کتب متوسطہ درسیہ بخدمت فیضدرجت می گذرانید مولانا ممدوح تمام عمر شریف بدرس علوم صرف فرمودند کتب درسیہ بلا معائنۂ کتابی بحالت چہل قدمی درس میدادند بتالیف وتصنیف توجہ نداشتند دو مرتبہ بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ بست ویکم ذیحجہ یوم سہ شنبہ سال سیزدہ صد ہجری از دار فنا بدار بقا شتافتند انا للہ وانا الیہ راجعون ولادت ممدوح بسال دوازدہ صد ویازدہ ہجری بظہور پیوستہ از لفظ تاریخ سال ولادت برمی آید ازین حساب عمر شریف بہ ازدونہ سال رسیدہ باشد

غفر اللہ لہ مچھلی شہر قصبہ الیست از توابع جونپور

مولوی محمد شبلی اعظم گڈھی مصنف رسالہ اسکات المعتدی فی انصات المقتدی

وصل النعام وغیرہ واسعد جملہ کتب درسیہ متداولہ پیش مولوی محمد فاروق عباسی چڑیاکوٹی گذرانیدہ
اکنون بمدرسۃ العلوم علی گڈھ بمنصب مدرس اول قیام وارد سلمہ اللہ تعالی تصانیفہ المامون
تاریخ زمانہ مامون الرشید خلیفہ عباسیہ بغداد الجزیہ دربیان حقیقۃ جزیہ گذشتہ تعلیم ودر اظہار
کیفیت تدوین علوم مسلمانان سلف واسامی مدارس قدیمہ شان مسیح امید دربیان حالت موجودۂ
اسلام سیرۃ النعمان تاریخ عمری امام ابوحنیفہ قصاید وغزلیات عربی وفارسی

مولوی محمد شبلی جونپوری خلف سوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری بست ونہم شعبان
سال دوازدہ صد وشصت وسہ ہجری تولد یافتہ ہنگام ہجرت فرمودن پدر بزرگوار خود نہایت
صغیر السن بود بدینوجہ از رفتن مکہ معظمہ قاصر ماندہ پیش جد مادری خود قاضی ضیاء اللہ صدر الصدور
مرحوم بہ ناز ونعمت تعلیم وتربیت یافتہ بمقام جونپور از حافظ نعمت اللہ ساکن سرای میر حفظ قرآن مجید
نمودہ مکتب درسہ فارسیہ از بعض اعیان جونپور خواندہ تحصیل علوم عربیہ عنان عزیمت تافتہ مختصرات
صرف ونحو وغیرہ از تلامذہ مفتی محمد یوسف فرنگی محلی تحصیل کردہ باندک زمانے بخدمت
مفتی موصوف الذکر تمامی کتب درسیہ متداولہ خاندان نظامیہ بہ تحقیق وتدقیق تمام کردہ وسند
فضیلت مفتی محمد یوسف از دست خاص بوے عطا فرمودہ وعلم باطن بخدمت مولوی سید
خواجہ احمد نصیر آبادی کہ از تلامذۂ پدر بزرگوار وی بود آموختہ واجازت کتب احادیث از مولوی
سید نذیر حسین تلمیذ مولانا محمد اسحاق دہلوی یافتہ بحصول سند ممتاز گشت وبسال دوازدہ صد
ہشتاد وشش ہجری بمعیت جد مادری ومربی خود قاضی ضیاء اللہ از زیارت حرمین شریفین
مشرف گشتہ بوطن مالوف معاودت فرمودہ جانشین پدر خود ہست وبواسطۂ مدرسہ قرآنیہ جامع جونپور
وتذکیر خلائق می پردازند سلمہ اللہ وابقاہ واوصلہ الی ما یتمناہ۔

مولوی محمد شفیع بدایونی از اجلہ علمای عہد سلطنت محی الدین محمد اورنگزیب عالمگیر بادشاہ است
سلسلہ نسبتش بامیر المومنین سیدنا عثمان ابن عفان رضی اللہ عنہ منتہی میشود وہو مولوی محمد شفیع
ابن شیخ مصطفے بن عبد الغفور بن عزیز اللہ بن کریم الدین بن قاضی محمد بن شیخ معروف بن شیخ
ودود بن عبد الشکور بن محمد راجی بن قاضی سعد الدین بن قاضی القضاۃ قاضی رکن الدین الملقب
بہ شمس الحق بن قاضی دانیال ابن شیخ شہید بن شیخ ابراہیم بن شیخ اسحاق ابن عبد الکریم بن

شیخ شریف بن نور اللہ بن عبد الحی بن شیخ محمد فردوس بن شیخ انیس بن شیخ رافع بن شیخ عبد الکریم
بن عبد الرحیم بن عبد الرحمن بن ابان بن سیدنا عثمان بن عفان الاموی القرشی رضوان اللہ علی
من اتبع الہدی فہم قاضی دانیال از عراق ہند قدوم آوردہ بقضای بدایون مباہات یافتہ بعہد انجا
سکونت پذیرفتہ از اولاد امجادش شیخ مصطفی است کہ در علم تصوف یگانۂ روزگار خصوصاً در حل
غوامضات کتب شیخ محی الدین عربی مشار الیہ علمای کرام بود پسرش مولوی محمد شفیع انار شد تلامذہ
وبیست کہ عمر گرانمایہ خود بدرس وتدریس بسر بردہ بعمر ہفتاد ونہ سالگی روز جمعہ بست ودوم شوال
اواخر صدی یازدہم یا اوائل صدی دوازدہم ہجری رحلت فرمود ودو خلف الصدق عقب خود
گذاشت یکے مولوی محمد شریف دوم خطیب عبد اللطیف

محمد صدیق لاہوری ابن محمد حنیف بن محمد لطیف فقیہ ومحدث وادیب بود والد ماجد وی از
کابل بلاہور آمدہ امامت مسجد وزیر خان میکرد صاحب ترجمہ بروز دوشنبہ تاریخ بست ونہم محرم
سال یازدہ صد وبست وہشت ہجری در لاہور متولد شدہ چون بپنج سالگی رسید مولانا محمد عابد
صاحب تعلیقات تفسیر بیضاوی رسم تسمیہ خوانی وی ادا کرد وبعد حفظ قرآن مجید بخدمت مولانا
محمد عابد ومرزا مہر اللہ وملا حفیظ اللہ ومولوی عبد الصمد وملا ظہور اللہ وملا شہریار وغیرہم علوم متداولہ
تحصیل کردہ وسند حدیث از شیخ یحیی ابن صالح مکی مدرس مسجد الحرام وشیخ ابو الحسن سندہی مدنی
مدرس مدینہ منورہ بسال یازدہ صد وہفتاد یافتہ تصانیف بسیار دارد ودر یازدہ صد ونود ودو
ہجری رحلت نمود۔ **تصانیفہ**۔ سلک الدرر بصنعت اہمال در سیرت نبویہ علیہ الصلوٰۃ
والتحیۃ۔ مدار الاسلام فی علم الکلام۔ شرط الایمان۔ القول الحق فی بیان ترک الشعر والحلق۔
درر التعسف۔ ہدم الطاغوت فی قصۃ ہاروت وماروت۔ نور حدقۃ الثقلین فی تمثال النعلین۔
شرح النفحات الباہرہ فی جواز القول بالخمسۃ الطاہرہ۔ ازالۃ الفسادات فی شرح مناقب السادات
تبییض الورق فی تبیین الحق۔ جامع الوظائف۔ لقطۃ الحطب۔ مزیل الاحزان۔ زبدۃ الفرح۔
جامع طب احمدی۔ ترجمۂ فقر محمدی۔ ہدیۂ انام وغیرہ

محمد صدیق برہانپوری از علمای دکن کنیتش ابو یعقوب وی محی الدین بن حبیب اللہ
الکشمیری البرہانپوری است از تصانیف او رسالۂ مقامات است کہ دران یک تنبیہ وہژدہ فصل

وخاتمہ ترتیب دادہ مسائل احتضار و تجہیز و تکفین وغیرہ متعلقات میت بیان کردہ دیدہ شد کہ خالی
از زوائد نیست زمانۂ وفاتش بدریافت نرسید

شیخ محمد طاہر پٹنی نامش جمال الدین محمد ابن طاہر است و بہ محمد طاہر شہرت دارد بسال نہصد و
چہاردہ ہجری در بلدۂ نہر والہ گجرات متولد شدہ اولاً از مولانا ناگہ و مولانا شیخ ناگوری و مولانا برہان الدین
سمہوی و مولانا یداللہ سوہی اکتساب علوم کردہ فارغ التحصیل شد من بعد در سن نہصد و چہل و چہار
ہجری بسوی حجاز رخت سفر بربست و بشرف زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ تشریفاً و تعظیماً مباہات
اندوختہ دران دیار پر انوار از شیخ عبداللہ زبیدی و سید عبداللہ عدنی و شیخ عبیداللہ حضرمی و شیخ
جاراللہ مکی و شیخ ابن حجر مصری ثم المکی صاحب صواعق محرقہ و شیخ علی مدنی و شیخ برخوردار سندھی
و شیخ علی بن حسام الدین المتقی و شیخ ابوالحسن بکری مکی وغیرہ تحقیقات و استفادۂ فن حدیث نمودہ
دست ارادت بدست شیخ علی متقی دادہ در فضل و کمال کامل و مکمل گشت و از انجا بخیر و برکت بوطن
مالوف باز آمدہ بافادہ و تدریس مرجع طلبۂ علوم شد چون ذات شریفش آمر بالمعروف و ناہی عن المنکر
بود در قلع و قمع بیخ بدعت و منکرات عموماً بغایت سعی کوشید خصوصاً در ازالہ بدعات ہم قوم خود کہ
ہمہ بوہرہ بودند و مذہب مہدویہ اسمٰعیلیہ داشتند ہمہ تن مستعد بود و نیز عہد کردہ تا وقتیکہ نقش
بدعت و ضلالت از قوم خود زائل نگرداند عمامہ بر سر خود نہ بندد و حسب وصیت مرشد خود
شیخ علی متقی مداد از دست خود حل کردہ بامداد کتب نویسی طلبہ را امداد بحالت درس نیز کوشش
از حل نمودن سیاہی باز نمی ماند چون جلال الدین محمد اکبر بادشاہ بسال نہصد و ہشتاد ہجری مرز بوم
گجرات را مخیم سرادقات خود ساخت شیخ ہم بشمول علمای وقت ببارگاہ شاہی تقرب یافت
بادشاہ سبب ترک عمامہ بستن پرسید وی رحمۃ اللہ علیہ سبب آنچنانکہ گذشت بیان نمود اکبر بادشاہ
از دست خاص عمامہ بر سرش بست و فرمود کہ نصرت دین متین بذمۂ من است شما در ازالہ بدعت
کوشید خان اعظم مرزا عزیز کوکہ برادر رضاعی اکبر شاہ کہ حاکم گجرات بود تا ایام حکومت خود
ہمہ تن مددگار شیخ بود ہرگاہ مرزا عزیز کوکہ معزول شدہ بجایش عبدالرحیم خان خانان شیعی منصوب
گردید فرقۂ بواہیر اسمٰعیلیہ کہ مجانست بمذہب اہل تشیع دارند قوی باز و شدند شیخ مایوس شدہ
عمامہ از سر خود جدا کردہ جہت عرض حال پیشگاہ بادشاہ جانب آگرہ روانہ شد گروہی از بواہیر

اسمٰعلیہ درپے او در وان شدند ہر گاہ شیخ بفلاح اوجین بمنزلی کہ مابین اوجین و سارنگ پور واقع است رسیدہ گروہ اشقیا فرصت یافتہ او را شہید کردند این سانحہ بسال نہصد و ہشتاد و شش ہجری وقوع یافتہ ہمراہیان شیخ نعش وی را بہ پٹن آوردہ در مقابر بزرگانش بخاک سپردند شکر اللہ سعیہ و جزاہ بعد جزا شیخ علیہ الرحمۃ در فن حدیث تالیف مفیدہ دارد ازانجملہ کتاب مجمع بحار الانوار ہست در لغت حدیث کہ فی الحقیقۃ بجای خود شرح صحاح ستہ می تواند شد دیگر مغنی در تصحیح اسماء الرجال بلا تعرض بیان احوال بغایۃ مختصر نوشتہ و تذکرۃ الموضوعات در بیان احادیث موضوعہ و قانون الموضوعات فی ذکر الضعفاء و الوضاعین نیز از تصانیف وی ست بوہرہ بروزن جوہرہ لفظ ہندی بمعنی تاجر مشتق از بیوہار بہای موحدہ مکسورہ و یای شناۃ تحتانی مجہولہ ساکن مخلوط بواو و ہای ہوز والف و رای مہملہ بمعنی تجارت قومی ہست در دکن کہ ہمہ تجارت پیشہ اند باخود ہا رابطہ معاضدت و اتحاد دارند اغنیا شان فقرای خود را اعانت کنند رئیس شان در بمبئی فی زماننا ملا نجم الدین ہست کہ شفقت پدرانہ بر جمیع بوہرہ مرعی دارد و این گروہ مہدویہ اسمٰعیلیہ اند و خود را پیرو محمد بن المہدی بن عبد اللہ ابن احمد بن محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق رضی اللہ عنہ دانند و محمد بن عبد اللہ را مہدی آخر الزمان گویند و بغایت تعصب مذہبی دارند و اسمٰعیلیہ چند فرقہ ہستند داؤدیہ و اسحاقیہ کہ سوائے دکن ہندوستان در ممالک یمن و الموت و مغرب و ایران و قہستان یافتہ میشوند مگر بوہرہ پیرو اسمٰعیلیہ بالخصوص در دکن ہند سکونت دارند فرقہ مہدویہ کہ خود را پیرو محمد جونپوری گویند اکثر اہل این مذہب بممالک حیدر آباد دکن قیام پذیر اند فرق درمیان مہدویہ اسمعیلیہ و مہدویہ جونپوریہ اینست کہ مہدویہ اسمٰعیلیہ میلان بہ تشیع دارند و مہدویہ جونپوریہ مائل بہ مذہب اند نہروالہ معرف النہلوارہ نام سابق شہر پٹن ہست **پٹن** بفتح بای فارسی و تای ہندی مفتوح مشدد و در آخر نون بملک گجرات دکن شہریست کہ بزبان پاستان مقر حکومت راجگان ہنود بود

مولوی محمد ظاہر بن سید غلام جیلانی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید محمد آیت اللہ بن سید شاہ محمد علم اللہ حسنی الحسینی القطبی النقشبندی از اولاد امام ہمام حسن المثنی بن سبط الاکبر امام الانام حسن ابن علی ابن ابی طالب عم رسول اللہ صلی اللہ علیہ و علی آلہ وسلم اصل آبای کرامش از مدینہ طیبہ مولد و مسکنش تکیہ شاہ علم اللہ من محلات رای بریلی ملک اودہ ہست ولادت با سعادت بسال یازدہ

صد و بست ہجری فارغ شدہ وبی رحمۃ اللہ علیہ کتب درسیا نعم ہنگام خود مولوی سید قطب الہدی تلمیذ رشید مولانا شاہ عبد العزیز محدث دہلوی خواندہ تکمیل علوم حدیث مولوی عبد الجامع سید نپوری نمودہ جامع کمالات گشت و بیعت طریقہ بدست سید احمد مجاہد کردہ کہ ذکر پیش ازین ثبت اوراق شدہ و نیز باستحصال خرقہ خلافت طریقہ چشتیہ و قادریہ و نقشبندیہ مجددیہ محمدیہ مستفیض گردید و از ہدایت و ارشاد و تعلیم طریقہ و تصنیف و تالیف عالمے را منور فرمود تصانیف شریف او در تصوف و عقائد و محاکمات سنت و بدعت مثل خیر المسالک و تحریم الحرام و قاطع البدعۃ و رسالہ در بیان وحدت وجود و وحدت شہود و کتابی در بیان فتوحات شام وغیر ذلک بزبان فارسی و اردو بکمال متانت و سلالت نافع و مفید بہ ترتیب احسن واقع شدہ اند حضرت ایشان باوجود مشغلہ تصنیف و تالیف و افتا و تدریس و وعظ و ہدایت و مواظبت و ظائف گاہ گاہ بہ نظم نیز می پرداختند شعر ایشان در ہر زبان فارسی و اردو و ہندی خیلی خوب و ذوقی مرغوب دارد ہنگامیکہ صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بنابر تعلیم پسران پانڈی دین بندہ بہادر دیوان ریاست ریوان بمقام ریوان رونق افروز بود مسود اوراق اکثر اوقات شرف قدمبوسیش مے یافت در حقیقۃ حضرت ایشان یادگار سلف صالحین بودند چندی از سکنہ ریوان دست ارادت بدامان بیعتش دادہ اند و برخی از شہری و ہولی طبع نادش بالیستہ بعض سرود سرایان ریوان محفوظ ہست مولوی سید فخر الدین احمد سلمہ ربہ ابن البنت حضرت ایشان در کتاب مہر جہانتاب اکثری ازان نقل فرمودہ و باقی حالات شان مولوی سید محمد عبد الحی خلف الصدق مولوی سید قمر الدین احمد صدر سالۂ ذکر در نزہۃ الناظر شرحاً تحریر فرمودہ مولوی ولی الدین نصیر آبادی مرید ایشان بودند و مولوی محمد صادق غازی پوری و مولوی لطف اللہ مناظر صاحب تفسیر مظہر العجائب و مولوی فخر الدین احمد ابن البنت حضرت ایشان از ایشان اخذ علوم کردہ اند وفات شریفش در سن دوازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری بعارضہ فالج در رای بریلی وقوع یافتہ آہ سید محمد ظاہر مادہ تاریخ وفاتش یافتہ اند رضوان اللہ علیہ و علی اسلافہ

محمد جونپوری مدعے مہدویت در سیادت و شیخختش ارباب تواریخ اختلاف کردہ اند مولف سیر المتاخرین ناقل ہست کہ سید محمد جونپوری ابن سید بدہ اولیسی از فرماں روحانیت

فیض برگرفته و بر صوری و معنوی علوم حاوی بود از شوریدگی دعوے مهدویت کرد بسیاری مردم
بدو گرویدند علیسا خارق انو برگزارند انتهی مولوے محمد زمان شاہجہان پوری در هدیه مهدویه از
مطلع الولایت و شواهد الولایت و پنج فضائل و تذکرة الصالحین وغیره کتب معتبره فرقه مهدویه نقل
کرده شیخ جونپور که وی را مهدویان میران سید محمد مهدی موعود میگویند ابتدائیش چنین است که در بلده
جونپور شخصی سید خان نام داشت او دو فرزند بوجود آمدند یکی احمد دوم محمد همان شیخ جونپور است
که بسال هشتصد و چهل و هفت هجری متولد شده نام مادرش بی بی آغا ملک بود مهدویان بجهت
ادعای مهدویت نام والدین او را میان عبد الله و بی بی آمنه مقرر کردند چون عمرش بچهار سال و چهار
ماه و چهار روز رسید سید خان پدرش اشراف و اعیان جونپور را به تکلف تمام ضیافت کرده از
زبان شیخ دانیال جونپوری که از مشائخ وقت بود رسم تسمیه خوانی ادا کنانیده وی را جهت تعلیم بشیخ دانیال
مرقوم سپرد شیخ جونپور و برادر کلانش احمد بخدمت شیخ دانیال حاضر بوده باکتساب علوم می پرداختند
چون شیخ جونپور طبع بلند و ذهن دل پسند داشت بعمر هفت سالگی از حفظ قرآن مجید و بدوازده سالگی
از علوم درسیه فراغ حاصل کرده و از آنجا که در موشگافی دقائق علمیه دلیر و در مباحثه همچو شیر بود شیخ
دانیال جونپوری و علمای دانا پور وی را بلقب اسد العلما یاد میکردند شیخ جونپور اولاً بسلسله چشتیه دست
ارادت بشیخ دانیال داده هنگام شباب قدم در ساحت فقر نهاد مردم زمانه باعتقاد تمام بوی
گرویدند سلطان حسین حاکم دانا پور که باج گزار دلیپ رائے مرزبان گوڑ بود برابطه اعتقاد بدو پیوسته
و دست وی را به خودی برد بالجمله شیخ جونپور سلطان حسین را از اطاعت دلیپ رائے باز
داشته مستعد جنگ و جدال گردانید سلطان حسین بجمعیت سی هزار سوار جنگی مع شیخ جونپور روانه
جانب گوڑ شد و یکهزار و پانصد سواران مجرد که بفوج بیراگیان نامزد بودند در رکاب شیخ داشته
دلیپ رائے بمجرد شنیدن خبر خروج بسلطان حسین مقابل گشت سلطان حسین بوجه کمی فوج خود
منهزم شده پس پا گردید لیکن شیخ جونپور قدم استقلال از انجا نجنبانید و با پانزده صد سواران بیراگیان
بر دلیپ رائے حمله آورده بیک تیغ او را دو پاره کرد و دستش از تنوره بدن بدر افتاد میگویند که بر دستش
صورت بتی که او را دلیپ رائے می پرستید منقوش بود این واقعه موجب ازدیاد خبره شیخ گشت
که هرگاه معبود باطل را همچنین اثر است معبود حق را چه خواهد بود شیخ جونپور تا دوازده سال دران

جذبہ بیہوش ماند چون ازآن افاقہ یافت ترک وطن کردہ مع زن و فرزند و مریدان چند از راہ نیستان داناپور بجہان گردی رونہاد درین سفر بی بی الہدینی زوجہ شیخ و سید محمود فرزندش و شیخ بہیکہ ومیان دلاور نو مسلم ہمشیر زادہ ولیپ رای مقتول ہمراہ شیخ بودند ہمدران نیستان الہامات مہدویت خود مرتبہ اول ظاہر کردہ کہ رفقایش تصدیق آن کردند رفتہ رفتہ بشہر چندیری رسید دران جا مردم آن مرز بوم بتذکیر و بیانش ہجوم آوردند و مشایخ آن دیار بر وحسد بردند جبراً ازانجا اورا بدر کردند شیخ با تبعہ خود بشہر مندو دار السلطنت مالوہ آمدہ غلغلہ وعظ او گوش زد عالمیان گشت سلطان غیاث الدین بادشاہ مالوہ کہ دران ہنگام بحکم پسر خود سلطان نصیر الدین بجولانہ زرین مقید بود شیخ را بعطای انعام کثیر مرفہ الحال ساخت و یکی از امرای سلطان غیاث الدین الہداد نام کہ بفضیلت علمی و شعر گوئی شہرت داشت ترک دنیا کردہ ہمراہ شیخ گشت مہدویان اورا خلیفہ ششم میدانند مرثیہ شیخ جونپوری و دیوان مہمل و رسالہ بارامانت و رسالہ ثبوت مہدویت از تصانیف اوست و صاحب دیوان مہری ابن خواجہ طہ شاگرد ہمین الہداد ہست بالجملہ شیخ جونپوری از مندو تختگاہ مالوہ بشہر چاپانیر عاصمہ گجرات دکن آمدہ بمسجد جامع فرود آمد شہرہ وعظ و ترک و تجردش آفاق را بر گرفت سلطان محمود بیگڈہ بیای موحدہ مکسورہ و یای تحتانی مجہول و کاف فارسی و دال ہندی مخلوط بہا لقب سلطان محمود گجراتی ہست و در تلقب سلطان مذکور بدین لقب دو وجہ بیان کردہ اند یکی آنکہ بروتہای سلطان مانند دو شاخ گاو سطبر و پیچیدار بودند و بزبان گجراتی این چنین گاو را بیگڈہ گویند دوم بی بزبان گجرات عدد دو را گویند و گڈہ قلعہ را چون فتح قلعہ جوناگڈہ و چانپانیر بدست سلطان روی نمود بنابران ویرا بیگڈہ می گفتند مرات احمدی مرزبان گجرات خواست کہ حاضر مجلس شیخ شود مگر بممانعت علمای وقت ازان ارادہ باز ماند میان نظام کہ بمسجد اسلام خان طالب علمی بود بحلقہ مریدانش در آمدہ ہمراہش گردید و ہمانجا بی بی الہدینی زوجۂ کلان شیخ مذکور وفات یافتہ زیر قلعہ مدفون گشت شیخ جونپوری ازانجا براہ برہانپور و دولت آباد بشہر احمد نگر مطیہ سفر خود نشاند احمد نظام الملک بادشاہ آن دیار باعتقاد تمام پیش آمدہ زان بعد بزبانہ شاہی ملک برید بشہر بیدر رسید شیخ مومن و ملا ضیاء و قاضی علاء الدین دست ارادت بوی دادند شیخ جونپوری ازانجا بگلبرگہ رسیدہ بعد زیارت سید گیسو دراز قدس سرہ براہ رای باگ

برسلی ماہیول رسید بسواری مرکب تیکیا عازم بیت الله شد بهمراه بحرم محترم رسید بنادش آمد که
درمیان رکن و مقام ابراہیم خلایق بر دست مهدی موعود بیعت خواهد کرد زبان خود را بکلمۂ من اتبعنی
فهو مومن گویا ساخت میان نظام و قاضی علاء الدین آمنا گفته دست بیعتش داده گفتند که ما دو گواه
هستیم این واقعه بسال نهصد و یک هجری بظهور پیوسته و بعد معاودت از مکه معظمه بمسجد تاج خان
سالار واقع احمد آباد گجرات رخت اقامت انداخت بتذکر و دعوت پرداخت ملک برهان الدین و
ملک گوهر داخل جرگه مریدانش شدند و هم درین مسجد بسال نهصد و سه هجری بمجمع عام دعوے
مهدویت کرده این دعوی دوم است علما و مشایخ گجرات بسلطان محمود گفتند که شیخ جونپوری بوعظ
خود حقایق و معارف خلاف شرع شریف بیان می نماید سلطان حکم اخراجش صادر فرمود شیخ
ازانجا بدهیه سولاسانیج منزل گزین گشت میان نعمت که رهزنی سفاک بود بجرم قتل یکے
حبشی گریخته بدو پیوسته دست ارادت بدست شیخ داده بجرگه رفقایش در آمد بالجمله شیخ
جونپوری از سولاسانیج بشهر نهرواله گجرات که آنرا پٹن هم گویند برلب حوض خان سرور فرود آمد و
میان خوند میر و اقربایش در آن مقام بسلک ارادت منسلک شدند در انجا نیز همان آش بکاسه
پیش آمد یعنی فرمان ثانی از بارگاه سلطانی جهت اخراج او صدور یافت شیخ مع توابعین بقصبه
بدلی که از پٹن سه کروهی فاصله داشت رخت اقامت انداخت میان خوند میر که ویرا مبارز الملک
بوجه بدعقیدگی محبوس نموده بود از حبس گریخته بشیخ پیوست بمقام بدلی مذکور جمله مریدانش دست
استبداد بدامنش زدند که باز دعوی مهدویت کند شیخ زبان خود بهین کلمه گویا ساخت انا مهدی
مبین مراد الله و بر پوست جسم خود بدو انگشت گرفته گفت هر که از مهدویت این ذات منکر شود
کافر است و من از خدا بیواسطه احکام میگیرم خدا میفرماید که علم اولین و آخرین و بیان معنی قرآن و
کلید خزاین ایمان بتو دادم پذیرنده تو مومن و منکر تو کافر است خوند میر و تمامی یارانش که سه صد و شصت
بودند صداے آمنا و صدقنا در دادند این دعوے سوم است که در سال نهصد و پنج هجری
از بطون روبه بروز آورده و تا دم مرگ بهمان دعوے قائم ماند این دعوی را مهدویان
دعوی موکدی نامند بشنیدن این دعوی تنی چند از علماے شهر نهرواله بقصبه بدلی آمده مباحثه
بدو پیوستند مگر شیخ از خیالات خود باز نیامد علمای وقت سلطان گجرات را مطلع کردند سلطان

حکم اخراج وی صادر فرمود شیخ با مریدان خود بسوی ملک سنده نهضت نمود و از راه جالور و ناگور و نصیر پور
بشهر ٹھٹه دار الحکومت سنده فرود آمد و در انجا هم چند کسان مصدق مهدویت او پیدا شدند چون
اهل اسلام سنده بر عقاید شیخ آگاه شدند شاه سنده حکم قتل شیخ مع مریدانش صادر فرمود
در بانیان مصاحب شاه سنده بسعی تمام حکم قتل ملتوی کنانیده از محروسه سنده وی را بدر کرد
شیخ با مریدان خود که هشت صد مردم بودند بخراسان شتافت منجمله مردم همراهی شیخ سه صد و شصت
نفر ملقب باصحاب و مهاجرین بودند چون بقندهار رسید حاکم قندهار مرزا شاه بیگ بعد آگاهی
بر حالات شیخ فرمود که بروز جمعه هندی را بمسجد جامع پیش علماے اسلام حاضر آرند ملازمان بامتثال
امر حاکم شیخ را گرفتار کرده پیش علمای اسلام بمسجد جامع حاضر آوردند علمای وقت بسختی کلام بدو پیش
آمدند شیخ تحمل بکار برده وعظ قرآنی آغاز نمود مرزا شاه بیگ که نوجوان بود بهر سحر بیانش فریفته شد
که آن گرمی بسردی مبدل گشت شیخ از ان مهلکه نجات یافته بعد طے منازل بشهر فراه رسید ناگاه
یکے از عهده داران آن شهر آمده اسلحه شیخ و رفقایش گرفته هریکان را از گوشه کمان خود شمار کرد و گفت
فردا همه بزندان خواهید رفت بعده امیر ذوالنون حاکم فراه بنا بر دریافت ماجرا بذات خاص
نزد شیخ جونپوری رسیده گرویده او شد و علمای وقت را فرمود تا امتحانش در مهدویت بگیرند علما
باب مباحثه و مناظره وا نمودند امیر ذوالنون صورت حال بپیشگاه مرزا حسین بادشاه خراسان
معروض داشت بانتظار جواب تا نه ماه بشهر فراه قیام ورزیده بعمر شصت و سه سال در سن
نهصد و ده هجری یوم پنجشنبه داعی اجل را لبیک اجابت گفته سفر آخرت اختیار کرد و در میان فراه
و زرمد خون گشت آلهداد بن جنید که ذکرش گذشت مرثیه شیخ بر قبرش خواند از جمله اشعار مرثیه
اینست ؎ فضلش که بر جمیع پیمبر شد از خدا ٭ بادا بروز حشر شفاعت گر از خدا ٭

اعوذ بالله من سوء الاعتقاد

مولانا محمد عابد لاهوری از اولاد ابوبکر صدیق رضی الله عنه فقیه مفسر زنده دمان عالم
کثیر العبادة بود در حلقه مجلس وی روزانه قریب دو صد علما و صلحا می نشستند از لاهور پیاده
بحرمین شریفین رفته و بعد ادای مناسک حج و زیارت روضه منوره بلاهور مراجعت فرموده
بتاریخ هیزدهم رمضان سال یازده صد و شصت هجری ازین جهان رحلت فرمود

تصانیفه حاشیہ تفسیر بیضاوی ناتمام۔ شرح خلاصہ کیدانی بزبان فارسی شرح قصیدہ بانت سعاد رسالہ وجوہ اعجاز قرآن۔ رسالہ فی الاربعۃ الاحتیاطیۃ بعد صلوۃ الجمعہ۔ العشرۃ المبشرۃ فی فضائل الامۃ المرحومہ

شیخ محمد عابد سندہی ابن احمد علی بن یعقوب سندہی فقیہ و محدث جامع علوم عقلیہ و نقلیہ حامی مذہب حنفیہ بود در شہر سیون کہ متصل شہر بوبک بر کنارہ شمالی نہر حیدرآباد سندہ واقع است متولد شدہ وی در زبید ملک یمن از علمای وقت مستفید شدہ و از انجا بصنعای یمن رسیدہ بدختر وزیر کتخدا گشت و منجانب امام صنعا بطور سفیر بمصر رفتہ و از انجا بوطن مالوف معاودت کردہ بقصبہ نواطی کہ بملک سندہ قریب کراچی بندر ہست رخت اقامت انداخت باز بمدینہ طیبہ آمدہ والی مصروی را رئیس العلمای مدینہ منورہ مقرر فرمود و کتاب مواہب اللطیفہ علی مسند الامام ابی حنیفہ و طوالع الانوار علی الدر المختار و تخریج تیسیر الوصول الی احادیث الرسول و شرح بلوغ المرام از تصانیف وی مشہور اند بروز دوشنبہ ماہ ربیع الاول سال دوازدہ صد و پنجاہ و ہفت ہجری وفات یافتہ در بقیع مدفون گشت۔

میر محمد عسکری جونپوری از سادات عظام بلدہ جونپور شیعی مذہب بود ہرچند تحصیل کتب متداولہ چنانکہ معمول علمای ہندوستان ہست نکردہ مگر بذکای طبعی و زور کتب بینی بجمیع فنون معقول و منقول و فروع و اصول تبحر تام داشت و در حسن بیانی و طلاقت لسانی مشار الیہ اقران بود تا مدتے افادہ علوم می داد و بر قلیل معاش قانع ماند مؤلف سیر المتاخرین می نویسد کہ بر شیخ صدر جہان عرف انگنون میان کہ سنی المذہب از فضلاے وقت بود بمسئلہ فضیلت ابوبکر صدیق و علی ابن ابی طالب رضی اللہ عنہما چیرہ دست آمد واللہ اعلم بالصواب وے بعمر ہفتاد سالگی بسال یازدہ صد و نود رحلت فرمود۔

حافظ محمد عظیم پشاوری میگویند کہ وی در اوائل نہایت غبی بود بہ دعای خضر علیہ السلام ذہین گشت و در اندک زمانی علوم عقلیہ و نقلیہ فرا گرفتہ عالم نبیل و فاضل جلیل و واعظ بے عدیل گشت وعظ وی نہایت پر تاثیر و با مذاق بود بزبان عربی و فارسی و پشتو و پنجابی ماہر و مقرر بود یعنی طالب العلم یا سامع وعظ ہر زبانے کہ از زبانہای مذکور می فہمید آنرا بہمان زبان تعلیم مے داد

و موعظت میکرد گو بصارت ظاہرش مفقود شدہ بود مگر بسبب نور باطن وی را احتیاج بینائی ظاہر نبود در دوازدہ صد و ہفتاد و پنج ہجری وفات یافتہ

مولوی سید محمد علی دوکوہی عرف امام علی بن سید غلام محی الدین ساکن دوکوہہ ضلع جالندھر بخدمت مولوی لطف اللہ ساکن علی گڈھ و مولوی حافظ محمد شوکت علی سندیلی و مولوی محمد کمال عظیم آبادی و مولوی محمد احسن پنجابی مدرس کانپور و مولوی عبد الحمید عظیم آبادے تحصیل علوم متعارفہ کردہ بالفعل بمقام عظیم آباد مطب میکند سلمہ اللہ تعالی

مولوی محمد علی بدایونے بن خطیب محمد لطیف بن خطیب عبد اللطیف بن ملا محمد شفیع عثمانی جدشان عبد اللطیف خطیب مسجد جامع بدایون بود کہ آنرا سلطان شمس الدین التمش در سن ششصد و بست ہجری تعمیر کردہ ولادت مولوی محمد علی در سال سی و چہارم صدے دوازدہم ہجری بظہور پیوستہ از ابتدای سن شعور شوق تحصیل کمال ظاہر و باطن در سرش افتاد خدمت کملاے عہد کہ مشہور اکناف عالم بودند دریافتہ مستفیض می شد لیکن اکثر علوم متعارفہ پیش قاضی مبارک گوپاموی و قاضی مستعد خان دہلوی تحصیل و تکمیل فرمودہ و دست ارادت بدامان ہدایت میر عبد اللہ دہلوی بسلسلۂ علیہ قادریہ زدہ مریدش گشت شرح کمالاتش بحدی است کہ درین مختصر نگنجد بالآخر بعمر شصت و سہ سالگی تاریخ بست و پنجم ربیع الثانی سال یازدہ صد و نود و ہفت ہجری مولوی شمس الدین را عقب خود گذاشتہ رحلت فرمود شاعری تاریخ وفاتش چنین یافتہ ~~ از وفات مولوی معنوی ٭ گشت تیرہ ہمچو شب روز جہان ٭ از خرد جستم چو تاریخش بگفت کرد رحلت زین جہان قطب زمان

مولوی محمد علی صدرپوری ابن شیخ رمضان علی متوطن موضع صدرپور پرگنہ ملیح آباد معناف شہر لکھنؤ عالم ربانی شاعر حقانے متخلص بہ محمد در اوائل عشرۂ ثانیہ صدی سیزدہم از ہجرت متولد شدہ پیش مرزا حسن علی محدث لکھنوی شافعی المذہب کتب تفسیر و حدیث سماعۃً و قراءۃً گذرانید و بخدمت مولوی شاہ بشارت اللہ بہرائچی مجددی شرف بیعت طریقۂ نقشبندیہ مجددیہ یافتہ مستفیض گشت در اشاعت سنت و اضاعت بدعت بغایت می کوشید و خود ہم شعار و دثار تقوی می پوشید اکثر مصنفاتش از قصاید و مثنویات مشتمل بر مواعظ و نصایح اند و در نعت

نیز چند تصانیف بطرز نصاب وارد بسال دوازدہ صد و پنجاہ و ہشت ہجری بہ ٹونک قدوم آورد
بجرگہ ملازمان وزیر الدولہ امیر الملک نواب وزیر محمد خان بہادر نصرت جنگ منسلک گردیدہ بمصاحبت
و مجالست فرزندان رئیس موصوف مخصوص گشت و تا عمر اخیر بملازمت یمین الدولہ وزیر الملک
نواب محمد علی خان بہادر صولت جنگ خلف نواب سابق الالقاب بسر بردہ بتاریخ پانزدہم
رجب سال دوازدہ صد و ہشتاد و نہ ہجری ہنگام نیم شب پنجشنبہ از عالم فانی بملک جاودانی
روان گردید مولوی محمد حسن تاریخ رحلتش صوری و معنوی این چنین گفتہ **ہ** دریغا کہ آن
عالم حق پرست ٭ محمد علی فضل و دانش انیس ٭ زعیش جہان دل بپرداختہ ٭ بگردید با ملاء اعلیٰ جلیس ٭
محمد حسن صوری و معنوی ٭ رقم کرد تاریخ طرز نفیس ٭ بفردوس رفت آن معلی جناب ٭ زماہ رجب
نصف لیل الخمیس ٭ **تصانیفہ** آثار محشر در احوال قیامت۔ دلبر واعظین۔ تسلی الناظرین در نکاح
بیوگان۔ رعنا نظیر در قصص بزرگان۔ ہدیۃ الاخیار قصہ عاد اولی و عاد اخری۔ وقائع احمدیہ
در حالات سید احمد مجاہد رای بریلی۔ ترجمہ حقیقۃ الاسلام مصنفہ قاضی ثناء اللہ پانی پتی۔ نصاب
گوہر منظوم۔ نصاب سلک گہر۔ نصاب مصدر الفیوض۔ نصاب مفتاح الخزائن۔ نصاب
درج جواہر۔ نصاب عنا قید الاثمار۔ نصاب کنز المصادر۔ مثنوی تحفۃ الاخیار۔ مثنوی تحفۃ الاصحاب
قصائد در حمد و نعت۔ رکاز الہدایت در فقہ۔ مثنوی عبرت افزا قصہ
زن دیندار عابدہ

مولوی شاہ محمد علی ساکن بہیرا ابن شاہ عبد العلیم ابن شاہ ابو الغوث کرم دیوان ساکن
موضع بہیرا ضلع اعظم گڈھ و برادر زادہ حافظ شاہ ابو اسحاق قدس سرہ بشوق تحصیل علوم
پای ارادت در جادۂ غربت نہادہ بعد طے منازل و قطع مراحل در مدراس بخدمت ابو العیاش
ملا عبد العلی بحر العلوم فرنگی محلی پیوستہ دران مرزبوم مدتے قیام ورزیدہ از تحصیل علوم درسیہ
متداولہ نقد فراغ بدست آوردہ بدیار عرب رو آورد و تا سہ سال بمدینۂ طیبہ علی صاحبہا الصلوٰۃ
والتحیۃ رخت اقامت انداختہ علم حدیث و اسماء الرجال و اسانید را بہ تکمیل رسانید و بعد مرور
بست و سہ سال بوطن مالوف مراجعت فرمود و بوظیفہ دولت مدراس کہ با و میرسید قانع
بودہ روزے چند بوطن بسر بردہ جہان فانی را پدرود فرمود انا للہ و انا الیہ راجعون

ملا محمد عمران رام پوری ابن ملا محمد غفران رام پوری شاگرد والد ماجد خود و نیز بخدمت مولوے حیدر علی رام پوری مستفید شدہ در فقاہت مشار الیہ اقران خود بود و تمام عمر شریفش در افادہ تعلیم طلبہ علوم بسر بردہ رسالہ تجہیز و تکفین میت از مصنفاتش مشہور و مطبوع است ہنگامیکہ بمعیت والد خود سمت کلکتہ تشریف مے برد بمقام فتح پور ہسوہ فقیر حقیر خدمت ہر دو بزرگوار در یافتہ پدر و پسر نہایت مسن بودند کہ شخص ناواقف ہر دو را برادر یکدیگرے شمرد بعمر ہفتاد و دو سالہ بسال ہفتاد و یکم از صدی سیزدہم داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بریاض رضوان پیوست

مولوی محمد عمر رام پوری دانشمند متبحر جامع معقول و منقول ذکی الطبع مناظر غالب شاعر فصیح واعظ طلیق اللسان تخلص صولت میکرد حاشیہ عینی شرح ہدایہ و رسالہ طنطنہ صولت در باب سماع از و یادگار اند سوالات عشرہ کہ مولوی محمد حسین لاہوری سر خیل غیر مقلدین مشتہر کردہ بود بجواب ہر یک سوال اجوبہ متعددہ تحریر فرمودہ نامش عشرہ بشرہ نہاد آن رسالہ نیز از تصانیف شریفش شہرتی دارد وی رحمۃ اللہ علیہ بعمر بیست و شش سالگی واقع سیزدہم رمضان المبارک سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری رحلت فرمود

شیخ محمد عیسی جونپوری ابن شیخ احمد عیسی دہلوی در وقتیکہ از آمدن امیر تیمور بصوب دہلی افتاد اکثری اناکا بہ بجونپور رفتند شیخ احمد عیسی نیز دران میان بود و محمد عیسی دران زمان ہفت یا ہشت سالہ بود وہم در صغر سن بمقتضای سعادت ازلی و استعداد جبلی مرید شیخ فتح اللہ اودہی شد و باشارت پیر دی پیش ملک العلما قاضی شہاب الدین دولت آبادی تلمذ کردہ شرح اصول بزدوی کہ قاضی موصوف تا بحث امر دار دو بتقریب وی نوشتہ است وی بعد فراغ از تحصیل علم ظاہر در خدمت شیخ فتح اللہ بتصفیہ باطن مشغول شد تا آنکہ از کبار مشائخ جونپور شہرت پذیرفت وہم در انجا مدفون است

ملا محمد غفران رام پوری ابن ملا تائب آخون ابن حافظ سعد اللہ خان رامپوری از افاغنہ ترابی خیل مرید و تلمیذ ملا فقیر آخون ولائتی بود و نیز بخدمت بعض علمای وقت مستفید شدہ فتاوای فقہ در صد جزو نوشتہ کہ بجنگ موسوم و بکتب خانہ رئیس رامپور موجود است علمائے نامور از سایہ دامن تربیت و تعلیم او برخاستہ اند بعمر صد سالہ بسال شصتم از صدی سیزدہم ہجری

رحلت فرمود مصنف ابجد العلوم وی را بلقب روایت کش یاد کرده العلم عند الله تائب بروزن صائب با دال تای مثناه فوقانیه بعد ش الف بعدش همزه مبدله مکسوره و در آخر باے موحده بمعنی توبه کننده آخون بالف ممدوده و خای معجمه مضمومه و واو معدوله و نون ساکن بمعنی استاد و معلم جنگ بجیم تازی مضموم و سکون نون و کاف فارسی بیاض بزرگ را گویند

شیخ محمد غوث گوالیاری بسلسله شطاریه مرید حاجی حمید ست در ابتدای حال تا دوازده سال در دامن کوه چنار ریاضت شاقه کشیده در غارها مسکن و از برگ اشجار غذا میداشت دعلم دعوت رہنما و مقتدا و صاحب تصرف بود همایون بادشاه باو عقیدتے کامل داشت بعد انهزام همایون شیر شاه افغان در پے آزار شیخ گردید شیخ سفر دکن اختیار کرد سلاطین آن دیار بحلقهٔ اعتقادش در آمدند شیخ وجیه الدین گجراتی که عالم ربانی و فاضل متبحر بود مطیع و منقادش گشت بسال نهصد و شصت و شش هجری شیخ از گجرات باگره آمده اکبر بادشاه را در سلک ارادت خود کشیده لکن بادشاه زود منحرف شد و نیز صحبتش بہ بیرم خان و شیخ گدری راست نه آمد رنجیده بگوالیار رفت و خانقاهی تعمیر کرد یک کرور تنگه معاش داشت و نهایت منکسر مزاج بود هر کرا میدید تعظیما قیام مے نمود رساله معراج نامه در عروج حال خود و جواهر خمسه و اوراد غوثیه و بحر الحیات از تصانیف او یادگار ماند هرگز لفظ من بزبان او نگذشتی همواره تعبیر از خود بفقیر کردی تا اینکه وقت تقسیم غله میگفت که اینقدر میم و نون غله بفلان بدهید بعمر هشتاد سالگی در سال نهصد و هفتاد هجری رحلت فرموده رحمة الله علیه

شاه محمد فاخر اله آبادی زایر تخلص بن شاه خوب الله اله آبادی جامع علوم ظاهر و باطن بود اکتساب علوم ظاهر بخدمت برادر کلان خود شیخ محمد ظاهر کرده حق سبحانه تعالی شانه او را شانے عظیم داده بود بعمر بست و یک سالگی بجاے پدر بزرگوار و ساده آرای خلافت شده بعمر بیست و هشت ساله بزیارت بیت الله مشرف گشت و بمدینه طیبه سند حدیث از شیخ محمد حیات سندی مدنی حاصل نمود چون مرتبه سوم عزم حج کرده در برهان پور داعی اجل را لبیک گفته بتاریخ یازدهم ذیحجه روز یکشنبه سال یازده صد و شصت و چهار هجری جان بجان آفرین سپرد تاریخ ولادتش خورشید و تاریخ فوتش زوال خورشید یافته اند مزارش در برهانپور به پهلوی شاه عبد اللطیف برهانپوری است یزار و یتبرک وی را تصانیف بسیار اند از انجمله قرة العینین فے رفع الیدین

نور السنة ودرة التحقيق وغيره مشهور ومستند شكر الله سعيه

مولوی محمد فاروق چریاکوٹی فرزند خرد قاضی علی اکبر ابن قاضی عطاء رسول عباسی است کہ بفضل و کمال در اقران و امثال گوی سبقت ربوده و ساحت علوم عقلیه و نقلیه را بگام تحقیق و تدقیق فرسوده کتب درسیه فارسیه و صرف نحو عربیه و علوم عقلیه و نقلیه از مهین برادر خود مولوی عنایت رسول اکتساب نموده و علم هیات از مولوی رحمت الله فرنگی محلی و هدایه و اصول فقه از مفتی محمد یوسف فرنگی محلی و حاشیه زاهدیه بر شرح ملا جلال از مولوی ابوالحسن منطقی آموخته بالجمله بهر دانه کمال از خرمن اساتذه نامی اندوخته مطیه سفر بملک حجاز کشید و بزیارت حرمین شریفین بهره اندوز گردید و بدیدار علماے اسلام و اکتساب فیوض از فقراے اهل اسلام بمدعا و دلی رسید در علوم ادبیه فارسیه و عربیه ید طولی دارد و بتعلیم طلبه علوم می پردازد وی را رسایل بعلوم مختلفه و اشعار عرب و مکاتیب و خطب اندازا بجمله اندکے از بسیار و مشتی از خروارے نگارم از قصائد فارسی داور اگوهر شناسا اینکم در بزم تو؛ بحر معنی در دل و گنج سخن در آستین؛ اطلس افلاک را دانم چو نقش بوریا؛ جامهٔ عریانیم رو دارد از دیباے چین؛ هستم از گنج قناعت مایه دار خرمی؛ نیستم دریوزه گردی بر در تاش و نگین؛ مثنوی کہ بمدح استاد خود مفتی محمد یوسف فرنگی محلی در سال دوازده صد و هشتاد و شش هجری بسلک نظم کشید و بسمع قبول ممدوح رسید نبذی ازان اینست ؎ دلم در شوق زلفش ناله ساز است؛ چه می نالم غم زلفش دراز است؛ بدل چون دیگ منعم گرم جوشم؛ بصورت صورت نبض خموشم؛ دلی دارم مشعبد شیشه بازی؛ زبانی جادوی افسون طرازی؛ حدیث من فسون جان گدازیست؛ دو چشم صورت خون نابه سازیست؛ نوای من صفیر هر نشیمن؛ حدیثم قصهٔ هر کوی و برزن؛ بسے این خامهٔ سحر آور ز رف؛ برآرد جادوییها از نه حرف؛ گهی شب آورد گه روز بیرون؛ گهی قاقم نماید گاه اکسون؛ گهی این خامه در لبهای ناشاد؛ بافسون خنده جوش طرب زاد؛ گهی اندیدهٔ دلهای خرم؛ برآرد چشمهای اشک ماتم؛ صفاشمعی است در بزم خیالم؛ سخن یک نغمهٔ ساز کمالم؛ نمی بینی کہ طرف بلبلم من؛ کزین اعجوبه هر محفلم من؛ بهر میدان نمودم ترکتازی؛ بخواندم نامهٔ ترکی و تازی؛ گهی از لوح رازی خوانده ام حرف؛ گهی از حرف تازی بسته ام طرف؛ گهے اندر مقام لحن شیراز؛ شدم با اهلی و سعدی هم آواز؛ گهی در بزمگاه نغمه سازی؛

سخن راندم بآہنگ حجازی ‧ بمسعود آن فروزان گوہر من ‧ کہ شمع من بہر بزمے ہست روشن ‧ قلم چون در لغات وحرف راندم ‧ سخن بر کرسی اعلی نشاندم ‧ بہ نحو وہم بلاغت خامۂ من ‧ بسے شمع معانی کرد روشن ‧ ز موجودات عالم جستم اسرار ‧ بخواندم دفتر اعداد ومقدار ‧ بسی خار عناد در پا شکستم ‧ ز سر از چرخ وانجم طرف بستم ‧ چو کردم راز سر چرخ ظاہر ‧ سخن راندم ز اعراض وجواہر ‧ ز رخ معلول وعلت وا نمودم ‧ گرہ از وحدت وکثرت کشودم ‧ با حکام عقول وبحث ارواح ‧ بدست شرع احمد کردم اصلاح ‧ ز تاب نور آن مہر دل افروز ‧ بسے شبہای ظلمت کردہ ام روز ‧ سوی آبای علوی یافتم راہ ‧ شدم از امہات سفلی آگاہ ‧ بنور دیدۂ اہل بصائر ‧ نظر کردم بگلزار عناصر ‧ بسے بگماشتم ناظور دل را ‧ تماشای بہار آب وگل را ‧ فنا را دست در ہر صورتی دید ‧ ز ہر یک لاجرم رخ باز پیچید ‧ ز فکر این وآن خود را تہی کرد ‧ بسوی ملت بیچون رخ آورد ‧ خیالم رفت از مہ تا بماہی ‧ پے اسرار آیات الٰہی ‧ بسا جہد طلب آورد در کار ‧ ربودم از نعت گنج اسرار ‧ چو گردیدم ز راز شرع آگاہ ‧ ندیدم در میان جز نقش اللہ ‧ بمدح ممدوح می پردازد۔ چو بر اوج کمال خود رسیدم ‧ ز سنگ آستانی بوسہ چیدم ‧ چہ سنگی سنگ ایوان شہ دین ‧ کہ دارد راز شریعت ملک وآئین ‧ جناب اوستاد کعبہ جاہ ‧ دلیل راہ مردان حق آگاہ ‧ سحاب ساکب جود النوال ‧ ہمام صائد طود الکمال ‧ کمیّ فی الوغا لیث الاعادی ‧ کریم فی الندی غیث الایادی ‧ کریمی یوسف مصر معانی ‧ غزال مرتع فضلش غزالی ‧ چہ یوسف مصر معنی را عزیزی ‧ تمیز ز ملک جم پیشش بہ چیزی ‧ بصورت شمع بزم یوسف آمد ‧ بمعنی غیرت بو یوسف آمد ‧ بگیتی در کمال ہمسرش نیست ‧ جبینی خالی از خاک درش نیست ‧ بشوق مکتب درششش فلاطون ہیولی دارد چو جام بادہ پر خون ‧ ادب گیرد بہ بستانش رسطو ‧ بہ پیشش بو علی تہ کرد زانو ‧ الی آخرہ بقیہ اشعار آبدارش بحیز تحریر نہ آوردم کہ بحر زخار را بکوزہ آوردن کارے دارد وی را ماسوای تصانیف رائقہ دو خطبہ ادبیہ بزبان عربیہ اند کہ داد فصاحت میدہند و بر کمال بلاغتش دلیلے اند لامع یکے عنوان خطب جمعہ کہ کتابیست مشتمل بر خطب منظومہ ومنثورہ صورتہا الحمد للہ القاسم الالآر ‧ الجاسم اللادار ‧ المعلی الاسمار ‧ والصلوٰۃ والسلام علے سید الانبیاء ‧ محمد منقذ الاسرار ‧ المخصوص بالاسرار وعلی آلہ الطاہرین بالیسار ‧ واصحابہ القاہرین للاعدار ‧

اما بعد فیقول العبد الخاطی الناسی ٭ محمد فاروق الحنفی العباسی ٭ جعل اللہ من حماۃ ذمار دینہ ٭ واعطی
کتابہ بیمینہ ٭ انہ قد سالنی بعض من یحبنی واحبہ ٭ واستعیدنی ودہ وتیمنی حبہ ٭ آن انشی خطبا ادبیہ ٭
واجلی للعیون عربا عربیہ ٭ ومع ذلک استسقی زلالا ٭ ممزوجا بالعسل الفکری ٭ من کاس ادارہا
ابن بنانۃ المصری ٭ لکن لم یسعنی الاجابہ ٭ لما عن لی ہموم ناصبہ ٭ وکان لی ید عن الاعمال خائبہ ٭
ورجل للبلاد جسائبہ ٭ ونفس من معافرۃ العثار خائبہ ٭ لا کذوب کتب ادرکہ الالاظ ٭ اودلف طال
بہ الجواظ ٭ اوبرد مسہ اشواظ ٭ حتے علمت ان الارض منزل کل ہون وعناء ٭ ومصب کل زعزع و
نکباء ٭ ورأیت العلم قد نضب الیوم ماءہ ٭ وخن بالامکار انواءہ ٭ وخفیت من النواظر اضواءہ ٭
ونسیت من الضمائر رسماءہ ٭ والجہل قد ملئے للناس اناءہ ٭ ورفع فی العراض لواءہ ٭ داروسے
الجسوم اروائہ ٭ وعفی الرسوم نکباءہ ٭ حتے غذا خمائلہ ذاویہ ٭ ومنازلہ علے عروشہا خاویہ ٭
فالناس ینکرون مالم یسع اذہانہم ٭ ویکرہون مالم یسمع آذانہم ٭ فمن صمت فقد ربیح فی ہذہ البلاد ٭
ومن نطق وقع مسائلہ فی الکساد ٭ ثم بعد ما مضی من الایام واللیال ٭ الح لدی فے السوال ٭
وکثر الحاحہ وطال ٭ حتے لم یسعنی الا الانجاح ٭ فاجبت دعوتہ متوکلا علی المولی المناح ٭ **دوم**
خطبہ نکاح مسٹر محمود جج ہائیکورٹ ممالک مغربی وشمالی خلف الصدق سر سید احمد خان نجم الدولہ
بصنعت اہمال زیب ترقیم فرمودہ وہی ہذہ الحمد للہ الصمد الودود ٭ الحکم العدل المحمود ٭ مالک
العہد الموعود ٭ موسع العطاء الممدود ٭ ومرسل ہود ٭ وامر آل داؤد ٭ ولا عدد عاد لعطائہ ولا
احد حاد لآلائہ ٭ لا الہ الا اللہ ولا مالوہ للامم سواہ ٭ اللہم صل سلاما ٭ وکلما دوام الرسولک
محمد اکرم الرسل ٭ مکمل الملل مآل الامل ٭ مومل المرمل والارمل ٭ وہو سمک اللواء ٭ وسائد
الاسراء ٭ وصعد السماء ٭ وساد الرسل الکرماء ٭ واعلی محل آدم وحواء ٭ وارحم اللہم آلہ الصلحاء ٭
واودائہ الرحماء ٭ ما ہمر السماء ٭ واولم الماء ٭ اعلموا اہل الاسلام ٭ رحمکم اللہ السلام ٭ عمل
الکرام ٭ اعلموا المرء لامہ الحمام ٭ وماآلہ اعدام ٭ وآمالہ احلام ٭ مراحلہ آسام ٭ ورواحلہ الام ٭ و
صراط لحد الحسام ٭ صلوا للہ ٭ وادعوا الرعود ٭ واعبدوا العدد الامر المعہود ٭ واصلحوا امور الاہل والآل
وراعوا محل العرس المولود ٭ کما امرکم رسولکم المکرم المسعود ٭ وہو رسول اللہ ٭ احمد الاوداء ٭
کما احکم امور المعاد ٭ ورسم امر الاصلاح الاہل والاولاد ٭ وحکم وللہ درہ ٭ صاہرا الاحرار ٭

وداصل لاطمار ؛ ووداد کرام المولد ولا حم اہل الکرم واسوود ؛ وسلک مسلک رسو لکم محمد کما عمله
المولی العادل محمود ؛ ولد الحلاحل الکامل احمد وہما کلواحد ہما علی الکرما روساد ؛ وسرور ودہما
السرور والرساد ؛ سمار الکرم ؛ ودام ار الہم اسار الکلوم ؛ وآس المکلوم ؛ اللہم اعط المحمود عمرا طال عہدا
ومالا ما حصر عدا ؛ واولہ وعرسہ کل واحد ودا ؛ واکرمہما مالا وولدا ؛ وسرہما سرورا ما احصاہ
احد امدا ؛ بجواب آن سید محمود مکتوبی بزبان اردو باظہار خرسندی طبع نوشتہ ودران
نامہ نگارش نمود کہ اگر مین ہنسی سے کہون کہ خوب بے نقط سنائی تو کچھ مضائقہ نہین ۔
شیخ محمد فاضل بٹالوی قادری مجددی از علمای نامدار پنجاب در شریعت وطریقت راسخ
قدم بود تمام عمر باشتغال تدریس وتعلیم طلبہ علوم بسر بردہ بسے مردم باکمال از دامن تربیت
او برخاستند بسال یازدہ صد وپنجاہ ویک ہجری وفات یافتہ در بٹالہ مدفون گشت
مولوی محمد قاسم نانوتوی ابن شیخ اسد علی بن غلام شاہ بن محمد بخش بن علاء الدین بن محمد
فتح بن محمد مفتی بن عبد السمیع بن مولوی ہاشم نانوتوی بہ دوازدہ صد وچہل وہشت ہجری ولادت
یافتہ نام تاریخی وی خورشید حسین است بحدت طبع وجودت ذہن مجبول شدہ ابتداء از شیخ
نہال احمد نانوتوی ومولوی محمد نواز سہارنپوری کتب عربیہ وفارسیہ خواندہ بسال دوازدہ صد و
شصت ہجری بدہلی آمدہ کتب درسیہ متعارفہ پیش مولانا مملوک علی نانوتوی مدرس اول مدرسہ
دہلی گذرانیدہ واستناد حدیث بخدمت شاہ عبد الغنی محدث دہلوی کردہ بعد فراغ از تحصیل علوم
چندی بمدرسہ انگریزی واقع دہلی تعلق گرفتہ وبعد ترک آن تعلق در مطبع احمدی بتصحیح کتب مقرر شد
ودر سن دوازدہ صد وہفتاد وہفت ہجری بزیارت بیت اللہ مشرف شدہ دست ارادت
بدست ہدایت جناب مولوی وشیخ شیخی حضرت حاجی امداد اللہ تھانوی مہاجر ونزیل مکہ معظمہ
بسلسلہ چشتیہ صابریہ دادہ مراجعت فرمودہ سرپرستی مدرسہ اسلامیہ بذمہ خود گرفت زان بعد
در سال دوازدہ صد وہشتاد وپنج ہجری ثانیاً بزیارت بیت اللہ الحرام مباہات اندوختہ بوطن
مالوف باز آمدہ در دہلی بتدریس وتنشیر علوم پرداخت ۔ پادری تارا چند را در مباحثہ مذہبی
ساکت نمود در سال دوازدہ صد ونود وسہ ہجری بمقام چاندپور ضلع شاہجہانپور مجمعے
بنام زد میلہ خدا شناسی فراہم شدہ علمای ہر مذہب دران مجمع بہم آمدہ بودند صاحب ترجمہ

علیہ الرحمۃ علی رؤس الاشہاد ابطال تثلیث و شرک و اثبات توحید و نبوی بیان فرمودہ کہ حاضرین جلسہ چہ موافق و چہ مخالف ہمہ مہر سکوت بر دہان خود ہا ثبت کردند و بسال دوازدہ صد و نود و چہار ہجری با پنڈت دیانند سرستی مباحثہ وجود توحید و با عیسایان گنگوہی تحریف کردہ پنڈت مذکور سر بجیب سکوت فرو برد و پادریان عیسائی کتب خود گذاشتہ فرار را بر قرار ترجیح دادند رسالہ حجۃ الاسلام در ینباب مشہور است و ہمدرین سال کرت ثالث بزیارت بیت اللہ الحرام مشرف اندوز شدہ مراجعت فرمود بمرض تپ مبتلا گشت در عین بیماری پنڈت دیانند مذکور در باب استقبال قبلہ بر مسلمانان اعتراض کردہ بجوابش رسالہ قبلہ نما تحریر فرمودند و بروز پنجشنبہ وقت ظہر چہارم جمادی الاولی سال دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری بمرض تپ و عسر ض ذات الجنب رحلت فرمودہ بقصبہ نانوتہ مدفون گردید از تلامذہ وے مولوی محمود حسن دیو بندی و مولوی فخر الحسن گنگوہی و مولوی احمد حسن امروہوی مشہور اند و از تصانیف شریفہ او کتب ذیل مطبوع شدہ شایع اند۔ مجموعہ رسایل قاسم العلوم۔ مصابیح التراویح۔ آب حیات تقریر دلپذیر۔ مباحثہ شاہجہان پور۔ ہدیۃ الشیعہ۔ قبلہ نما۔ دیوبند و نانوتہ و قصبہ شاہجہان پور اند

مولوی محمد لبیب بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی علوم متداولہ از پدر بزرگوار خود تحصیل و تکمیل نمودہ جامع العلوم بود خصوصاً در فقہ و فرایض مہارت کامل داشت بعمر ہفتاد و چہار سالگی بماہ محرم سال دوازدہ صد و پنج ہجری رحلت فرمودہ بدار الجنان پیوست رحمۃ اللہ علیہ و علی اسلافہ

مولانا محمد مبین لکھنوی ابن ملا محب اللہ ابن ملا احمد عبد الحق ابن ملا محمد سعید پسر دوم ملا قطب الدین شہید سہالوی شاگرد رشید ملا حسن شارح سلم العلوم عالم علوم عقلی و نقلی و واقف رموز خفی و جلی در جودت ذہن و ذکا و طلاقت معروف بود تصانیف لطیف دارد از انجملہ شرح سلم و شرح مسلم الثبوت و حاشیہ میر زاہد رسالہ و حاشیہ میر زاہد ملا جلال و حاشیہ میر زاہد شرح مواقف و وسیلۃ النجاۃ در حالات اہل بیت نبوی صلعم و ترجمہ حکایات الصالحین و شرح اسمای حسنی و شرح تبصرہ در تصوف و زبدۃ الفوائد در بیان سحر رمضان و کنز الحسنات فی ایتاء الزکوٰۃ وغیر ذلک اند بست و دوم ربیع الثانی سال ہزار و دو صد و بست و پنج ہجری

رحلتش سوی روضۂ رضوان وقوع یافته در باغ مولانا احمد انوار الحق واقع بلده لکھنؤ مدفون گشت
علیه الرحمة والغفران مصرعه ماه برج علوم نهان گشت ؛ ماده تاریخ فوت اوست

ملا محمد محسن کشتو از علمای کبار خطه کشمیر شاگرد ملا محمد امین کانی کشمیری بود در علوم عقلیه
دستگاهی کامل داشت از متعلمانش کسے بی بهره نماند بر هدایه و مطول حواشی و تعلیقات نوشته
و بملا نازک دست ارادت داده بسال یازده صد و نوزده هجری وفات یافته بمقبره سید محمد
کرمانی واقع تاشون مدفون شد

حافظ محمد محسن دهلوی مجددی نقشبندی از احفاد شیخ عبدالحق محدث دهلوی و خلفای شیخ
محمد معصوم مجددی است جامع علوم عقلیه و نقلیه بود بسال یازده صد و چهل و هفت هجری وفات یافته

خواجه محمد معصوم سهرندی حضرت عروة الوثقی خواجه مجد الدین محمد معصوم خلف الصدق و
خلیفه اعظم حضرت قیوم ربانی محبوب صمدانی شیخ احمد فاروقی سهرندی مجدد الف ثانی رضی الله
تعالی عنهما ولادت آن جناب در سن هزار و نه هجری واقع شده بعمر شانزده سالگی بحضور پدر بزرگوار
فارغ التحصیل گشتند آنحضرت جامع علوم عقلی و نقلی و مخزن کمالات صوری و معنوی بودند
به بشارت مقام قطبیت و منصب قیومیت از پدر بزرگوار خود مشرف شدند نسبت
طریقۂ احمدیه مجددیه بتوجهات ایشان در اطراف عالم شایع گردید و عالمی باحوال بلند و مقامات
ارجمند رسیده کشف مقامات الٰهیه آنچنان بود که از ولایات بعیده منتسبان خود را اعلام میفرمودند
که فلانی بولایت موسویه رسیده و فلانی بولایت محمدیه مشرف گردیده ۹ صد هزار کس بر دست
ایشان مرید شدند و هفت هزار کس را آنجناب خلافت داده اند در خدمت ایشان طالب
یک هفته بمرتبه فنا و به یک ماه بکمال ولایت میرسید و بعضی را در یک توجه بجمیع مقامات
میرسانیدند و همچنین فرزندان آنجناب اقطاب وقت بودند و هفت اقلیم را منور ساختند
نهم ربیع الاول سال هفتاد از صدی یازدهم هجرت بریاض رضوان پیوستند

سید معصوم نقشبندی بالاپوری نبیرۂ اماثل و اقران عمده مشائخ دوران بقصبۂ بالاپور
مضاف صوبه برار سکونت پذیرد هر چند دیه معاف عطیه نظام حیدرآباد قابض بود شیوع
علوم ظاهره دران ممالک به توفیق وی است واکثری از اسلاف او علمای کرام و فضلای

ذوی الاحترام گذشتہ اند وفاتش در سال نوزدہم صدی سیزدہم ہجری بظہور پیوستہ در قصبہ بالاپور مدفون گشت

مولوی محمد معظم ساکن بنہ ابن احمد صدیقی جدامجد مولوی محمد اشرف لکھنوی در بنہ تولد یافتہ از والد خود و ملا عبدالحکیم سیالکوٹی اخذ علوم کردہ و قرآن مجید مع تفسیر بیضاوی حفظ گرفتہ در علوم دینیہ فائق اقران گشت بہادر شاہ بن عالمگیر بادشاہ عہدہ قضای بنہ بدوارزانی فرمودہ چند دیہہ بجاگیرش داد مولوی مرقوم بقضا و تدریس مشغول بود از تصانیف او تفسیر قرآن بود کہ در استیلای سکہان سوختہ شد و نیز شرح مثنوی مولانا روم از دست درس یکہزار و یکصد پنجاہ وہشت ہجری وفات یافتہ در بنہ مدفون شد

مولانا محمد مفتی از اکابر علمای عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ صاحب کمالات منجملہ مدرسین بلدہ لاہور بعہدہ افتا سر بلندی داشت وہر باری کہ ختم صحیح بخاری و مشکوٰۃ المصابیح میکرد مجلسی عظیم ترتیب دادی و طبخ بغرا و حلویات میفرمود و بعلمای وصلحا خورانیدی غرض منزل وی مجمع اعیان افاضل زمان بود چون بنود سالگی رسیدہ و منحنی وضعیف گشتہ اندرس باز ماند پسرانش ہمہ صاحب کمالات وفضائل ہجو پدر بودند رحمہم اللہ

مولوی محمد مکی جونپوری خلف چہارم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری کنیت وے ابوالخیر ہست در بست ونہم جمادی الثانی سال دوازدہ صدو ہفتاد و چہار ہجری بمکہ معظمہ ولادت یافتہ زیر دامن پرورش والدۂ خود یعنی صبیہ قاضی ضیاء اللہ مرحوم ہمراہی برادر علاتی خود مولوی محمد جنید بوطن واپس آمدند و باندک مدتے از حفظ قرآن مجید فراغ یافتہ بعد تحصیل کتب رسمیہ فارسیہ اکتساب علوم عربیہ بخدمت برادر خود مولوی محمد شبلی آغاز نمودہ بخدمت مولوے عبداللہ ساکن موضع کوپا ضلع چھپرا تلمیذ مولوی مفتی محمد یوسف فرنگی محلی و نیز بخدمت مولوے سعادت حسین عظیم آبادی و مولوی علی اکرم آروی و مولوی محمد عبدالحی فرنگی محلی تکمیل نمودہ بدرس و تذکیر طلبہ و عامۂ خلائق و انتظام مدرسہ ربانیہ قرآنیہ جامع جونپور کہ قائم کردۂ والد ماجد شان است بسر می برند سلمہ اللہ و ورقاہ الی مایتمناہ

شیخ محمد مودود لاری مرید بابا نظام ابدال نزد مولانا عبدالغفور لاہوری الحنفی سمی دانش اندوخت

دا زفراوان د... در یوزہ گری نمودہ مراتب عیانی و بیانی نیکو میدانست و بر غرائب علوم چون کیمیا و غیرہ آگاہی داشت شاہ نعمت اللہ ولی و شاہ قاسم انوار را دریافتہ بالجملہ از ماہران علم توحید و متبعان مشرب تجرید و تفرید بود در سال نہصد ہجری بہندوستان قدوم آوردہ شیخ امان پانی پتی پیش وی استفادہ علم توحید و تحقیق کتاب فصوص الحکم وغیرہ میکرد وی در حق شیخ امان گفتی جوہری قابل یافتم لیکن حیف کہ یک چشم دارد در مخاطبات نیز او را بلفظ کورک بخواندی مدتہا در آگرہ اقامت داشت بعد ازان بعلاقہ محبت شیخ امان در رابطہ خدمت او در پانی پت سکونت اختیار نمود و ہمانجا بماہ رمضان سنین نہصد و ہفت ہجری والپسین خوابش در گرفت خوابگاہ او ہم پہلوی شیخ امان است

شیخ محمد احمد آبادی بشیخ حسن محمد چشتی احمد آبادی گجراتی شہرت دار و کنیتش ابو صالح فرزند ارجمند شیخ احمد المعروف بشیخ میانجی ابن شیخ نصیر الدین در علوم ظاہر و باطن یگانہ روزگار بود در صغر سن اکتساب کمالات نمودہ بحضور پدر شہرہ آفاق گشت دولت و ثروت ظاہری ہم داشت خرچ اعراس بزرگان و طعام درویشان بروجہ استیفا میکرد مسجدی کلان اندرون شہر احمد آباد یک لکھ روپیہ صرف نمودہ بنا فرمود کہ بنای شیخ تاریخ آنست تفسیر محمدی و حاشیہ تفسیر بیضاوی وغیرہ از و یادگار اند چہل و یک سال بر مسند ارشاد متمکن بود بعمر پنجاہ و نہ سال بتاریخ بست و ہشتم ذی قعدہ یوم شنبہ سال نہصد و ہشتاد و دو ہجری رحلت فرمودہ

سید محمد جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید جلال مقصود عالم قدس سرہما دوازدہم شعبان سال ہزار و بست و سہ متولد شدہ ارادت و خلافت از پدر بزرگوار خود دارند در علوم ظاہر و باطن باکمال خصوصاً در حدیث و تفسیر فائق الاقران بودند از ایشان مصنفات کثیر یادگار اند از انجملہ روضات شاہی کہ مشتمل بر بست و چہار مجلد ست متضمن احوال بزرگان و در احادیث و تفسیر وغیرہ دیگر مصنفات بسیار اند نہم ذیحجہ سال ہزار و ہشتاد و پنج ہجری رحلت فرمودہ در احمد آباد پہلوی پدر خود مدفون اند

سید محمد ابو المجد محبوب عالم ابن سید جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی دوم ربیع الاول سال ہزار و چہل و ہفت ہجری متولد شدہ از بدو فطرت و اصل جبلت جاذبہ خدا طلبی و مادۂ اکتساب علمی

در سر داشت از مشائخ و علمای صوفیہ احمد آباد گجرات است تصانیف کثیرہ دارد از انجملہ دو تفسیر یکی فارسی بروایت اہلبیت دوم عربی بطور جلالین و در حدیث زینۃ النکاۃ فی شرح المشکوۃ بہ بیان تمسک ہر مذہب یادگار وی علاوہ تدریس و مطالعہ کتب علمیہ بسی ریاضتہا و عبادتہا میکرد نوزدہم جمادی الاخری سال ہزار و یکصد و یازدہ ہجری رحلت فرمودہ در احمد آباد مدفون گشت

سید محمد پٹنی گجراتی عرف سید خدا بخش بن سید حسین از ملتان بہ پٹن قدم آوردہ و اکتساب علوم صوری و معنوی از خدمت والد بزرگوار کردہ فقیہ کامل و محدث عامل و ارادت خانوادہ چشتیہ بخدمت برہان الدین قطب العالم داشت بتاریخ پنجم جمادی الثانی سال ہشتصد و چہل و ہفت ہجری رحلت فرمود قبرش در پٹن زیارت و تبرک بہ

شیخ محمد صالح احمد آبادی گجراتی عرف پیر بابا ابن شیخ نور الدین بن شیخ محمد گجراتی صالح مادر زاد صاحب علم و حلم و تقوی و سخا مرید و شاگرد و جانشین والد ماجد خود بود از ابتدا تا انتہا پیش پدر خود تحصیل علوم ظاہری و باطنی نمود در عمر ہفت سالگی تمام قرآن مجید با تجوید یاد گرفتہ محمد اعظم شاہ ہنگام صوبہ داری گجرات وی را بحضور خود طلبیدہ سورۃ الرحمن شنیدہ خلعت و نقد و ضیع تا جیور عملہ پرگنہ بیرم گام از جاگیر خود مرحمت فرمود و فرمان از حضور اورنگ زیب طلبیدہ داد در عہد فرخ سیر و محمد شاہ بادشاہ بدہلی مطلوب شدہ رفتہ از ہر یک شاہ دو ہزار روپیہ زادراہ یافتہ و اعزاز و اکرام و ملازمت با اختیار حاصل کردہ مورد عنایات شاہانہ گردیدہ نقد و خلعت و فیل یافتہ اکثر امرا و فضلای گجرات و دکن بر فضیلت و قابلیت شان مقر و معترف بودند و بر امثال و اقران مقدم میدانستند بالجملہ بتاریخ شانزدہم جمادی الثانی سال یکہزار و یکصد و چہل و ہفت ہجری در شاہجہان آباد بحیات پدر بزرگوار سفر آخرت اختیار کردہ نعش او از شاہجہان آباد آوردہ در مقبرہ جد بزرگوارش مدفون کردند تاریخ وفات او از مراد بخش برمی آید

میر سید محمد قنوجی ہموارہ بدرس علوم دینی و نشر معارف یقینی اشتغال داشت شاہجہان بادشاہ در آخر ایام سلطنت بخواہش و اعزاز تمام طلبیدہ بقربت خویش اختصاص داد بعدش عالمگیر بکمال نیاز از اکبر آباد طلبیدہ بشرف تخصیص اعزاز مختص فرمود مصنفات حجۃ الاسلام غزالی خصوص احیاء العلوم پیش وے دیدہ در ہفتہ سہ روز بمذاکرہ علوم در خدمت

شاہی مجلس افادہ گرم داشتی دور تالیف فتاواے عالمگیری مساعئے جمیلہ بکار برد۔

حاجی محمد قائم سندھی عالم اکمل و فاضل افضل مجموعہ علم معقول و منقول مہبط فیوض مکتبی و وہبی شاگرد مخدوم رحمہ اللہ سندھی قرین حاجی ہاشم بود و بیرا با علما در مباحث علمی صحبتہا واقع شدہ بجودت ذہن بر اکثر اقران خود فائق بر آمدہ ہر روز وقت عصر بیان حدیث نبوی علیہ السلام کردی و بسا اہل توفیق را بسبیل ہدایت سلوک دادی یکبار بحج رفتہ مراجعت نمود کرت ثانی مع اہل و عیال رفتہ آنجا متوطن شد و بدرس حدیث دران مکان میمون مشار الیہ سائر علما گردیدہ بسال ہزار و صد و پنجاہ و ہفت ہجری در گذشت از تلامذہ وی ملا محمد باقر واعظ و مخدوم نور محمد مشہور وقت بودند۔

سید جلال مقصود عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید محمد مقبول عالم قدس سرہما شب شنبہ پانزدہم شہر جمادی الثانی سال ہزار و سہ ہجری ولادت یافتہ کلمہ وارث رسول تاریخ ولادتش یافتہ اند در یازدہ سالگی قرآن مجید حفظ نمودہ بہ تحصیل علوم مشغول گشت و ابتداے تحصیلش پیش مولانا حسین سیستانی بود و اتمام آن نزد شیخ عبد العزیز مرید و شاگرد پدر خود کردہ و تحصیل علوم باطن از خدمت پدر بزرگوار نمودہ منصب ششش ہزاری و خدمت صدارت از حضور شاہجہان بادشاہ داشت با اینہمہ در خلوت بریاضت و مجاہدہ میکوشید و تمام شب بہ بیداری و مناجات می بود ہشتم ربیع الثانی سال ہزار و پنجاہ و نہ ہجری در لاہور رحلت فرمود نعش وی با حمد آباد آوردہ در مقبرہ پدرش مدفون کردند

سید محمد مقبول عالم احمد آبادی گجراتی بن سید جلال الدین ابو محمد ماہ عالم قدس سرہما از مشایخ و علماے صوفیہ گجرات دکن است بچہاردہم رجب سال نہصد و ہشتاد و نہ ہجری متولد شدہ جامع کمالات صوری و معنوی حاوی علوم ظاہری و باطنی بود خرقہ خلافت سلسلہ مغربیہ از پدر بزرگوار خود یافتہ بارشاد و ہدایت عالم را منور فرمود تو الیف و تصانیف بسیار دارد از انجملہ جمعات شاہی مشتمل بر اوراد شبانہ روزے مشہور است دوازدہم رجب سال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرمودہ مرقدش در احمد آباد زیارتگاہ و متبرک

مخدوم محمد معین سندھی ولد مخدوم محمد امین ولد مخدوم طالب اللہ سندھی شاگرد مخدوم

عنایت اللہ جامع جمیع فنون حاوی معقول و منقول نحریر عصر علامہ دہر بود با وجود کمالات علمی آشنای بحر معرفت شدہ بصحبت بسیاری از بزرگان دین رسیدہ بخدمت میان ابوالقاسم نقشبندی ارادت اتم یافت و در اواخر ایام بخدمت سید عبد اللطیف تارک ارادتمندانہ خلاص پیدا کرد میان وی و حاجی محمد ہاشم ہموارہ مواد قال و مقال میرفت تصانیف کثیرہ دارد حکام وقت بدیدنش بکمال تعظیم میرسیدند وی نیز بایشان ملاقاتہا نیکو کردی چون سماع دوست بود در عین سماع رحلت فرمود اشعار محققانہ گفتی در فارسی تسلیم و در ہندی بیراگی تخلص کردی بسال ہزار و صد و شصت و یک ہجری بحالت سماع رحلت فرمود۔

میرک محمود سبزواری ٹھٹوی بمزید فضیلت و تقوی و سخا و زہد موصوف بود سالہا بلوازم منصب جلیل شیخ الاسلامی علم نیکنامی برافراختہ بسیاری از طلبہ علوم را فیض وافی بخشیدہ در خط نستعلیق ید بیضا نمودی وفاتش در محرم سن نہصد و شصت و دو ہجری و تورع یافتہ رفت میرک آہ آہ تاریخ رحلتش یافتہ اند پسرش میرک عبد الباقی در جمیع علوم کامل بود بتخصیص علم ہیئت و حکمت چنانچہ عبد الخالق گیلانی را کہ قرین مرزا جان و عدیل شاہ فتح اللہ بود بعض دقائق علمی از وحل شدی در اقلیدس دستگاہی پیدا کردہ اکثر اشکال از خود ایجاد نمود کہ پسند طبائع او فتاد

میرک محمد ٹھٹوی پسر میرک محمود بفضائل انسانی منصب در سال نہصد و ہفتاد ہجری درگذشت فتاوای تورانی ازو یادگار است۔

مخدوم میران ٹھٹوی ابن مولانا یعقوب جامع علوم معقول و منقول بود مرزا شاہ حسن را چندگاہ درس و افادہ دادہ و اکثر طلبہ علوم اقتباس انوار علم از مشکوۃ طبع منیرش میکردند فوتش در سال نہصد و چہل و نہ ہجری بود تورع یافتہ علامہ وارث الانبیا تاریخ وفاتش یافتہ اند مدفنش کوہ منگلی است

شاہ محمد ناصر الہ آبادی پسر دوم شاہ خوب اللہ الہ آبادی مرید شاہ محمد افضل الہ آبادی و تلقین یافتہ پدر خود او ہم مثل برادر خود علم ظاہر از برادر کلان محمد طاہر و ملا کمال الدین خال خود تحصیل نمودہ از تصانیف او کتب منتخب الاعمال و جواہر نفیسہ و اذکار عشرہ مشہور اند تاریخ بست و یکم جمادی الاولی وقت مغرب روز پنجشنبہ سال یکہزار و یکصد و شصت و سہ ہجری

از عالم فنا بعالم بقا رخت رحلت بربست فقرۂ آہ آلہ آباد ویرانہ شد تاریخ وفات اوست

مولوی محمد نافع فرنگی محلی خلف اوسط مولانا عبد العلی بحر العلوم کتب مختصرات بخدمت والد خود بشاہجہان پور استفادہ نمود رنجشی در پدر و پسر پیدا شدہ بہ لکھنؤ آمدہ بقیہ کتب بخدمت مولوی محمد ولی و مولوی محمد یعقوب تحصیل کردہ ذہن رسا داشت لیکن بوجہ ناموافقت پدر بی معاشی داشت نوبت تدریس نرسیدہ ہموارہ تلاش معاش دوادوش نمودی بجانب ٹونک بلشکرگاہ نواب امیرخان رفت از ناموافقت آب و ہوا در انجا باستسقا مبتلا شدہ بقی الدم منجر گردید بست وہشتم شعبان سال دوازدہ صد و بست و دو ہجری رحلت نمود شاعری تاریخ فوتش گفتہ

شعر مولوی نافع آنکہ لیل و نہار ٭ بود مشغول طاعت یزدان ٭ باحبیب خودش چو شد واصل ٭ بدز مہ بست وہشتم شعبان ٭ بادل چاک سال رحلت گفت ٭ محو فوات آہ ہاتف از آن

مولوی محمد نعیم فرنگی محلی پسر خرد مولوی عبد الحکیم بن مولوی عبد الرب بن مولوی عبد العلی بحر العلوم بعد حفظ قرآن مجید کتب درسیہ بخدمت والد ماجد خود تحصیل فرمودہ بطریق آبا و اجداد خود درس و تدریس میکند و نامی برآوردہ بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ عابد و زاہد صاحب تصنیف است راقم حروف ویرا بحالت تحصیل پیش والد وی دیدہ بود دران عمر ہم از حسن اخلاق و شائستگی خالی نبود ۔ تالیف کتاب ہذا امدادے کہ از وی بمن رسید شکر گزارم سلمہ اللہ تعالی و ابقاہ

مولانا محمد وارث رسول نما بنارسی وطن قدیم وی غازیپور است ولادتش در سال یکہزار و ہشتاد و ہفت ہجری واقع شد مادہ تاریخ آن خلیفہ رسول اللہ است پدرش در عہد عالمگیر بادشاہ خدمت قضای بنارس داشت اکثر اتفاق اقامت او باپدر بزرگوار در بنارس سعی نمودی از سید رفیع الدین بید خود بیعت بسلسلہ قادریہ داشت و بعلوم ظاہری تلمذ ملا ابراہیم شاگرد مولوی محمد علی تلمیذ میرزاہد بود و در دو سال از کتب علوم فقہ و اصول و تفسیر و حدیث و منطق و حکمت و ہندسہ و دیگر علوم مروجہ فراغ حاصل ساختہ در بنارس بلباس علما بسر می برد و طلبہ علوم را درس میداد و بہدایت و تلقین باطن می کوشید تصانیف رائقہ دارد بالجملہ ذات پاکش منبع افادہ ظاہر و باطن بود تاریخ یازدہم ربیع الثانی سال یکہزار و یک صد و

شصت و شش ہجری رحلت فرمودہ بمحلہ تیلیا نالہ محلات بنارس مدفون گردید

ملا محمد ولی فرنگی محلی ابن قاضی غلام مصطفی ابن ملا محمد اسعد برادر خرد ملا محمد حسن مرحوم شاگرد ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین سہالوی بمنصب قضای پرگنہ ملاوان مضاف لکھنو ممتاز بود از ان منصب مستعفی شدہ پای استقامت بخانہ خود نہادہ بتدریس علوم تا آخر عمر اوقات بسر بردہ عالمی بخدمت وی تعلیم یافتہ بدرجہ تکمیل رسیدند شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ از تصانیف او متداول و معروف اند سال وفاتش بدریافت نرسید

سید محمد ہمدانی فرزند ارجمند امیر کبیر سید علی ہمدانی بوفور علم و زہد و تقوی موصوف بود بعمر بست و دو سالگی با ششصد کس از رفقا و خدمہ در عہد سلطان سکندر بت شکن بکشمیر قدوم آوردہ سلطان بی تراخی و تردد دست ارادت بدامن ارشادش رسانیدہ بحلقہ مریدانش درآمد و سہی بسنت ہندی کہ وزیر و سپہ سالار سلطان بود با جمعی از خاص و عام مشرف باسلام شدہ بملک سیف الدین ملقب گشت و دختر خود بحبالہ نکاح سید موصوف داد وی رحمۃ اللہ علیہ تا دوازدہ سال بکشمیر رخت اقامت انداختہ برفع بدعات و ترویج سنن اسلام می کوشید رسالہ در علم تصوف و شرح شمسیہ در منطق از تصانیف اوست سید محمد حصاری معاصر و معارض او بود سلطان سکندر بت شکن برای سید محمد ہمدانی خانقاہی عالی در سن ہفتصد و نود و ہشت ہجری بنا نہادہ کہ در نود و نہ باتمام رسید تا و دیہات بنا بر مصارف خانقاہ مذکور مقرر فرمود سید موصوف بعد اتمام خانقاہ بقصد ادای مناسک حج سفر حجاز اختیار فرمودہ بعد ادای حج بکولاب معاودت نمودہ رحلت فرمودہ بجوار سید علی ہمدانی برآسود۔

ملا محمد ہروی از ارشد تلامذہ ملا مرزا جان در علوم عقلیہ ممتاز اقران بود و علم تواریخ نیکو دانستی در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بہند آمدہ مورد مراحم و عنایات جلال الدین محمد اکبر بادشاہ گشت و بسال نہصد و نود ہجری رخت سفر بآخرت برد

سید محمد یوسف بلگرامی ابن سید محمد اشرف الحسینی الواسطی بلگرامی دخترزادہ سید عبد الجلیل بلگرامی و برادر خالہ زاد حسان الہند میر غلام علی آزاد جامع علوم عقلی و نقلی حاوی فروع و اصول بود بست و یکم شوال یوم الاثنین سال شانزدہم از صدی دوازدہم ولادتش بظہور پیوستہ

کتب درسیہ پیش سید طفیل محمد بلگرامی اترولوی گذرانیدہ و لغت و سیر نبویہ صلی اللہ علیہ وسلم از جد مادری خود سید عبد الجلیل و علوم ریاضیہ بخدمت بعض اساتذہ دہلی خواندہ کامل و مکمل گشت و عقد بیعت بدست سید لطف اللہ بلگرامی بست طبع موزون داشت اشعار عربی و فارسی میگفت کتاب الفرع النابت من الاصل الثابت در اثبات توحید شہودی از تصانیف رائقہ اوست کہ بسال شصت و دوم صدی دوازدہم تصنیف فرمود و سید غلام علی آزاد بلگرامی در تاریخ آن چنین گفتہ ؎ میر یوسف عزیز مصر کمال ؛ از خم معرفت کشید رحیق ؛ کرد در وحدت شہود رقم ؛ نسخۂ تازۂ بفکر عمیق ؛ از احادیث و از کلام اللہ ؛ کرد اثبات حق زہی توفیق ؛ ہست این نسخہ دلنشین الحق ؛ یادگاری ز خامۂ توفیق ؛ سال تاریخ این کتاب خرد ؛ گفت شمع مجالس تحقیق ؛ و نیز تاریخی طویل در عربی نظم کردہ درنیجا صرف بمادہ تاریخ اکتفا میرود و ہو مطوق من ریاض القدس الھنی ؛ مورخا ہو فرع مثمر ہدی ؛ سید موصوف الترجمہ تاریخ دوم جمادی الآخر یوم الخمیس سال ہفتاد و دوم از صدی دوازدہم در بلگرام رحلت نمودہ بباغ محمود زیر زمین آسود میر اولاد محمد تخلص ذکا تاریخ رحلتش یافتہ **قطعہ** طراز آل پیغمبر چراغ دودۂ حیدر ؛ محیط علم و عقل و نقل صاحب نظرت دوران ؛ ذکا تاریخ فوت او عزیزی گفت در گوشم ؛ ز قید ہستی موہوم آمد یوسفی بیرون ؛ حسان الہند آزاد بلگرامی تاریخ فوتش در عربی انشا فرمود و ہو مات خیر الزمان یوسفنا ؛ ولہ راحۃٌ و ریحانٌ ؛ از تقاضیت عام رحلتہ ؛ قال قلبی علیہ رضوان ؛

مفتی محمد یعقوب فرنگی محلی بن ملا عبد العزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین شہید سہالوی وی تحصیل کتب درسیہ بخدمت ملا نظام الدین و نیز ملا محمد حسن نمود و بپایہ تدریس علوم رسیدہ و بر جادہ اسلاف خود قیام کردہ درس علوم دینی میداد و بدیانت و امانت نامے برآورد تا اینکہ خدمت افتای شہر لکھنؤ وزیر الممالک صفدر جنگ ابو المنصور خان بادداند بعمر شصت و سہ سالگی بعارضہ استسقا ازین عالم درگذشت

مفتی محمد یوسف فرنگی محلی ابن مفتی محمد اصغر ابن مفتی احمد ابو الرحیم فاضل اجل و مدرس اکمل شب و روز بہ تعلیم طلبہ علوم مشغول بود بعد وفات والد خود بعہدہ افتائے عدالت

دیوانی شہر لکھنؤ مامور گردید و بکمال امانت و دیانت انجام عہدہ مفوضہ خود تا انقراض سلطنت لکھنؤ لبسر برد و ملقوی و زہد بجدی داشت بعدہ بمدرسہ جونپور مدرس مقرر گشت و چند سال در انجا بدرس اشتغال داشت درین اثنا ولولۂ شوق زیارت حرمین شریفین در دلش پیدا شدہ عازم بیت اللہ شد و بزیارت روضہ منورہ بمدینہ طیبہ رفت و در انجا علیل شدہ بتاریخ نوزدہم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و شش ہجری مسافر ملک بقا گردید و بجوار قبہ امام حسن رضی اللہ عنہ مدفون گشت آنار رشد تلامذہ او مولوی محمد فاروق چریاکوٹی است

ملا محمود جونپوری ابن شیخ محمد بن شاہ محمد فاروقی در علوم حکمیہ داد بیہ پایہ بلند داشت اگر بوجودش سرزمین جونپور بمرز بوم شیراز تفاخر می جست روا بودی ملا ابتدا از جد خود مولانا شاہ محمد اخذ علوم کردہ بعدہ بخدمت مولانا محمد افضل جونپوری بعمر ہفدہ سالگی تکمیل درس نمودہ از جونپور باکبر آباد رفتہ از آصف خان وزیر شاہجہان ملاقی شدہ بجونپور مراجعت فرمود و بافادہ و درس علوم پرداخت تاریخ نہم ربیع الاول سال یکہزار و شصت و دو ہجری بحیات استاد خود مولانا محمد افضل فوت یافتہ استادش ازین سانحہ بجدی اندوہگین شدہ کہ تا چہل روز تبسم نکرد بعد چہل روز تا دہم رحلت فرمود رحمہا اللہ کتاب شمس بازغہ در حکمت و فرائد فی شرح الفوائد در معانی و بیان کہ سال تصنیف آن از لفظ بلیغ بر می آید مع حاشیہ آن و رسالہ مختصر چہار ورقی بزبان فارسی در بیان اقسام زمان از تصانیف او مشہور اند

قاضی محی الدین کاشانی از مریدان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ ہست بوفور علم و زہد و تقوی موصوف و از دودمان علم و کرامت و استاد شہر دہلی مشہور بود در ابتدای ارادت از تعلقات دنیاوی دست برداشت و فقر و مجاہدہ پیش گرفت شیخ کاغذی بدست خود نوشت کہ نسخہ آن اینست می باید کہ تارک دنیا باشی بسوی دنیا و ارباب دنیا مایل نشوی و دہ قبول نکنی و صلہ بادشاہان نگیری واگر مسافران بر تو رسند و بر تو چیزی نباشد این را نعمتی شمری از نعمتہای الٰہی فان فعلت ما امرتک فظنی بک ان تفعل ذلک فانت خلیفتی وان لم تفعل فاللہ خلیفتی چون شدت فقر و فاقہ بروی و بر اتباعش کہ کثیر بودند غلبہ کرد این معنی را یکی از آشنایان او بدرگاہ سلطان علاؤالدین شاہ دہلی رسانید سلطان قضای اودہ کہ موروث وی بود

بدو مفوض داشت قاضی بخدمت شیخ آمد و عرض کرد که این معنی بغیر خواست چنین واقع شدہ است
حکم مخدوم چہ باشد شیخ فرمود البتہ مثل این معنی بخاطر تو گذشتہ است آنگاہ ہمین معنی برای تو پیش آوردہ اند
قاضی را بدین سبب تشویشی پیش آمد شیخ آن کاغذ نوشتہ خود از قاضی باز طلبید و تا سالی مزاج شیخ
برو متغیر ماند بعد ازان قاضی بتجدید ارادت مشرف شدہ و ہم در حیات شیخ در سال ہفتصد و
نوزدہ ہجری رحلت کرد رحمۃ اللہ علیہ

مولوی محی الدین بدایونی فرزند اکبر مولوی شاہ فضل رسول بن مولوی عبدالمجید بدایونی
ولادتش در سال دوازدہ صد و چہل و سہ ہجری بظہور پیوستہ و مظہر محمود تاریخ میلادش یافتہ اند
کتب متداولہ رسمی از معقول و منقول بخدمت پدر بزرگوار خود تحصیل نمودہ فائق الاقران
گشت و بیعت ارادت بحضرت جد امجد خود کرد تصانیف لطیفہ دارد از انجملہ حاشیہ میر زاہد
رسالہ و حاشیہ کلیات قانون بو علی سینا و رسالہ شمس الایمان در رد وہابیہ وغیرہ رسائل
مشہور اند بششم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و ہفتاد ہجری در بلدہ سہارنپور رہنورد عالم قدس گردید

سید شاہ محی الدین ویلوری در سال دوازدہ صد و ہفت ہجری متولد شدہ عارف
بزرگ و عالم سترگ حافظ قرآن بود در فقہ و حدیث و تفسیر مہارت تامہ داشت در ویلور
مدرسہ تعمیر نمودہ مدام بتدریس و تعلیم طلبہ علوم مشغول بودی الحال کہ بملک مدراس نور علم
ساطع و لامع ہست پر توفیض عام اوست تصانیف کثیرہ رائقہ دارد از انجملہ جواہر الحقائق و
فصل الخطاب و جواہر السلوک وغیرہ مشہور و متعارف اند سوم محرم الحرام سن دوازدہ صد و
ہشتاد و نہ ہجری بمدینہ طیبہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ رحلت فرمودہ فرزند اکبر وے
مولوی سید رکن الدین سلمہ اللہ تعالی جانشین اوست

مخدوم مشو ٹھٹوی نامش رکن الدین ہست از خلفای مخدوم بلال ساکن تلہٹی ممالک سند
ہموارہ ہمت بلند بر ادای وظائف طاعات و عبادات می گماشت و در علم حدیث غایت
مہارت داشت شرح اربعین و شرح گیلانی و رسائل دیگر از مصنفات او مشہور اند بسال
نہصد و چہل و نہ ہجری بہ ٹھٹہ درگذشت مدفنش بر کوہ مکلی است

مخدوم اشرف بساوری از افاضل روزگار و جد مادری ملا عبدالقادر بدایونی بود و بتاریخ

بستم رمضان سال نہصد و ہفتاد ہجری وفات یافتہ ملای موصوف فاضل جہانؔ تاریخ فوتش یافتہ

مولوی مخدوم لکھنوی ابن حافظ محمد نواز بن مولوی عبدالسمیع بن سید محی الدین المشہدی جدش از مشہد مقدس بدہلی آمد و ازانجا بہ لکھنؤ رخت اقامت انداخت تلمذ بخدمت ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین السہالوی دارد ملا عبدالعلی بحر العلوم وری سماعۃً و قراۃً ہر دو ہمتاش بودند و نیز بحضرت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی مستفید شدہ مدام بدرس و تدریس طلبہ علوم صارف الاوقات بودہ کہ بسے مردمان ازو فیضیاب شدند در عمر اخیر کہ فقدان بصارت بوی رو نمودہ ترک تدریس معقولات کردہ بافادہ کتب دینی مپرداخت کتاب گلستان و بوستان را تصحیح نمودہ در سن دوازدہ صد و بست و نہ ہجری بمقام لکھنؤ رحلت فرمود شیخ امام بخش ناسخ تاریخ وفاتش چنین گفتہ ~ سید مخدوم از جہان رفت باگفتند بزرگ و خرد صد حیف

تاریخ وفات گفت ناسخ :: مخدوم زمانہ مرد صد حیف ::

مولوی مخصوص اللہ ابن مولانا رفیع الدین دہلوی بعد وفات والد خود در وعظ مولانا عبدالعزیز عم خود مقرر بود در سال دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری وفات یافتہ خصہ اللہ بلطفہ

مولوی مراد اللہ تھانیسری فاروقی نسبا والمجددی المظہری مشربا خلیفہ و جانشین مولوی نعیم اللہ بہرایچی بودند در بلدۂ لکھنؤ زیاد از چہل سال ترویج طریقہ مجددیہ مظہریہ فرمودہ عالمی را از ظلمات شرک و بدعت نجات بخشیدند و بہ ترک و تجرید و اتباع سنت سنیہ و تزکیہ نفس و تہذیب باطن رہنمونی فرمود کہ عرفای زمان و صلحای وقت بجلالت منزلت شان متفق بودند بعمر ہشتاد و دو سالگی در دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری ازین سرای فانی رحلت فرمود از اجل خلفای شان مولوی ابوالحسن نصیرآبادی بودند قدس اسرارہم

میر مرتضی شریفی شیرازی نبیرہ میر سید شریف جرجانی است فاضل افضل متتبع طبع شعر داشت و در اشعار تخلص شریفی میکرد و در علوم ریاضی و حکمت و منطق و کلام فائق بر اقران بود از شیراز بمکہ معظمہ رفتہ علم حدیث پیش ابن حجر مکی اخذ کردہ اجازت تدریس یافت و ازانجا بدکن رفت از دکن در سال نہصد و ہفتاد و دو ہجری باکبرآباد آمدہ در بارگاہ جلال الدین محمد اکبر شاہ بر اکثری از علما و فضلای سابق و لاحق تقدم یافت و بتدریس علوم حکمیہ اشتغال داشت تا در سن

نهصد و هفتاد و چهار هجری وفات یافته اولاً وی را در دهلی بجوار مرقد امیر خسرو علیه الرحمة مدفون کردند و ثانیاً چون صدور و قاضی و شیخ الاسلام بعرض رسانیدند که امیر خسرو هندی است و سنی و میر مرتضی عراقی است و شیعه در اینکه روح هر دو از صحبت یکدیگر متاذی باشند شکی نیست ع روح را صحبت ناجنس عذابیست الیم؛ پس بموجب حکم عالی نعش او را از انجا کشیده به مشهد بردند میر محسن برضوی تاریخ فوتش چنین گفته قطعه رفت تا میر مرتضی اندهر؛ علم گویا از نسل آدم رفت؛ بهر تاریخ رحلتش محسن؛ گفت علامه زعالم رفت؛
۹۷۴

سید مرتضی حسینی زبیدی قادری حنفی نامش سید عبد الرزاق و لقب وی محی الدین و کنیت او ابوالفیض است محدث و فقیه و لغوی و ادیب جامع علوم عقلیه و نقلیه بود در یازده صد و چهل و پنج هجری بقصبه بلگرام متولد گشته و در اوایل عمر بزیارت حرمین شریفین مشرف شده و هم دران دیار بعزم تحصیل علوم کمر همت بست از مشائخ و علماے زبید و مصر و حجاز وغیره کسب کمالات ظاهر و باطن کرده چنانچه شیخ احمد علوی و عبد الخالق زبیدی و ابوالعباس احمد بن علی تمیمی دمشقی حنفی و جمال محمد بن احمد حنبلی و ابو عبد الله محمد ابن احمد عربانی و عبد الغنی بن محمد بجرانی نزیل مخا و محمد بن زین باسمیط علوی حضرمی و محمد ابن ابراهیم طرابلسی نزیل حلب و عبد القادر بن احمد شکعادی و عمر بن عبد الله بن عمر قاضی و عیسی ابن سندیق و سید عبد القادر بن احمد حسینی وغیرهم وی را اجازت حدیث و فقه وغیره علوم دادند چونکه وے بعد تحصیل علوم تا مدت دراز بزبید مقیم بود بزبیدی شهرت یافت تا اینکه او را کسی هندی نمی دانست وانزبید بمصر قدم آورده افاضه و افاده علوم میداد و علاوه دیگر مسترشدان عبد الحمید خان سلطان روم و محمد باشا صدر الوزارت از وا اجازت حدیث یافتند بالجمله بوفور علم و نشر علوم بتوسط کثرت تلامذه و تصانیف کتب که بحیاتش صیت وی اکناف عالم را در گرفته اگر وے را مجدد صدی سیزدهم گویند رواست میگویند هرگاه شهرتش بغایت رسید و از اقطار بلاد و امصار مردمان کثیر بروے هجوم آوردند وے بگوشه عزلت نشسته باب ملاقات یاران مسدود کرد و بماه شعبان بسال دوازده صد و پنج هجری بمرض طاعون وفات یافته بدرجه شهادت فائز گشت و بمزار سیده رقیه رضی الله عنها مدفون گردید **تصانیفه** عقود الجواهر المنیفة فی ادلة

امام ابی حنیفہ الازہار المتناثرہ فی الاحادیث المتواترہ ورد الفزع فی حدیث ام زرع لغۃ الغریب مے
مصطلح آثار الحبیب تخریج حدیث شیبتنی ہود المواہب الجلیہ فیما یتعلق بحدیث الاولیہ المرقاۃ الجلیہ
فی شرح الحدیث المسلسل بالاولیہ العروس المجلیہ فی طرق حدیث الاولیہ القول الصحیح فی
مراتب التعدیل والتجریح التحبیر فی الحدیث المسلسل بالتکبیر رسالہ اصول حدیث مناقب
اہل الحدیث تاج العروس فی شرح القاموس تکملۃ القاموس تخریج حدیث نعم الادام الخل
حدیقۃ الصفا فی والدی المصطفی الانتصار لوالدی النبی المختار الفیہ السند امالی حنیفہ مجالس
الشیخونیہ ایضاح المدارک فی الافصاح عن العواتک عقد الجمان فی بیان شعب الایمان
القول المسموع فی الفرق بین الکوع والکرسوع النفحۃ القدسیہ بواسطۃ البضعۃ العیدروسیہ
العقد الثمین فی طرق الالباس والتلقین حکمۃ الاشراق الی کتاب الافاق شرح الصدر فی شرح
اسماء اہل بدر التفتیش فی معنی لفظ درویش رفع نقاب الخفا عمن انتہی الی وفا وابی الوفا زہر الاکمام
المنشق عن جیوب الالہام بشرح صیغۃ سیدی عبدالسلام رشفۃ المدام المختوم البکری من صفوۃ
زلال صیغ القطب البکری رشف سلاف الرحیق فی نسب حضرۃ الصدیق تنسیق قلائد المنن
فی تحقیق کلام المنن النواضح المسکیۃ علی الفوائح الکشکیہ ہدیۃ الاخوان فی حکم شرب الدخان
منح الفیوضات الوافیہ فیما فی سورۃ الرحمن من اسرار الآیہ ارجوزہ فی اللغۃ طبقات الحفاظ
اسعاف الاشراف اتحاف السادۃ المتقین فی احیاء علوم الدین رفع الکلل عن العلل شرح
حزب الکبیر المسمی تنبیہ العارف البصیر علی اسرار الحزب الکبیر امالۃ المنی فی سر الکنی القول المثبوت
فی تحقیق لفظ التابوت حسن المحاضرہ فی آداب البحث والمناظرہ رسالہ فی اصول المعمات
کشف الغطاء عن الصلوۃ الوسطی الاحتفال بصوم الست من شوال اقرار العین بذکر من
نسب الی الحسن والحسین الابتہاج بذکر الحاج التعریف بضروریات علم التصریف
اتحاف الاصفیا بسلاسل الاولیا اتحاف بنی الزمن فی حکم قہوۃ الیمن المعاقد العنقدیہ فی
المشاہد النقشبندیہ الدرۃ المضیۃ فی الوصیۃ المرضیہ ارشاد الاخوان الی الاخلاق الحسان
شرح الفیۃ السند شرح صیغۃ ابن مشیش شرح صیغۃ السید البدوی شرح ثلاث صیغ لآلی
الحسن البکری شرح سبع صیغ المسمی بدلائل القرب تحفۃ العبد تفسیر سورہ یونس لقطۃ العجلان

فیما لیس فی الامکان ابداع مما کان المنح العلیۃ فی الطریقۃ النقشبندیہ کشف الثام عن آداب الایمان والاسلام

مسعود بیگ از اقربای سلطان فیروز نام اصلی وی شیر خان است از علمای صوفیہ کرام بود مدتی در لباس اغنیا واہل دول بسر برد ناگاہ جذبہ حق گریبان گیر حالش گشت وی مرید شیخ رکن الدین بن شیخ شہاب الدین شد بغایت حالت سکر داشت در علم تصوف و توحید تصنیفات بسیار داد از انجملہ کتاب تمہیدات است کہ بر طبق تمہیدات عین القضاۃ ہمدانی بسیاری از حقائق و دقائق دران نوشتہ و دیوان اشعارش قصائد و غزل و سائر اقسام سخن را شامل است و اکثر اشعار و قصائد بجواب امیر خسرو علیہ الرحمۃ گفتہ مگر در بعض مقامات طریق شاعری نادری ماندہ و نیز تصنیفی دارد مسمی بہ مراۃ العارفین در بیان حقائق و معارف قبرش در مقبرہ پیر اوست قریب مقام خواجہ قطب الدین در دہلی قدس اللہ سرہ

مولانا مسعود لاہوری بن سعد بن سلیمان لاہوری اصل او از ہمدان است پدرش سعد ابن سلیمان از ہمدان در عہد سلاطین غزنویہ بلاہور آمدہ سکونت اختیار کردہ ملازم سلطان ابراہیم شدہ رفتہ رفتہ بمرتبہ عالی فائز گشت پسرش مولانا مسعود از علمای وقت باکتساب علوم فائق و لائق شد طبع موزون داشت اشعار آبدار میگفت و ہمنشین سیف الدین محمود ابن ابراہیم بود تا سال پانصد و پانزدہ ہجری زندہ بود او صاحب دیوان عربی و فارسی و ہندی است دیوان فارسی در ہند و ایران یافتہ می شود مگر دیوان عربی و ہندی نایاب گردید

شیخ مصطفی رفیقی ابن طیب بن احمد بن مصطفے رفیقی کشمیری کنیت او ابو احمد است در دوازدہ صد و بست و شش ہجری پیدا شدہ عالم عامل و فاضل کامل فقیہ و محدث حسن المحاضرہ بلیغ العبارت شاعر و مورخ بود صحاح ستہ و کتب تصوف از والد ماجد خود خواند و علوم دیگر عقلی و نقلی از علمای وقت استفادہ کردہ و مدام بطاعت الٰہی مشتغل می بود شیخ بہاء الدین و شیخ احمد و شیخ احسن و شیخ عبد الشکور رفیقی از اشہر تلامذہ وی اند بروز جمعہ چہاردہم ربیع الاول سن دوازدہ صد و نود و چہار ہجری وفات یافت

مولانا مرزا مظہر جانجانان شمس الدین لقب علوی نسب حنفی مذہب مجددی مشرب المعروف

به میرزا مظهر جانجانان ابن مرزا جان نسب شان بنوزده واسطه بتوسط محمد بن حنفیه بجناب
ولایت مآب علی رضی الله تعالی عنه می پیوندد والد ماجد وی مرزا جان از منصبداران محی الدین محمد
اورنگ زیب عالمگیر بود اندکی ترک منصب نموده متوجه اکبرآباد شد در اثنای راه بمنزل کالاباغ
حدود مالوه شب جمعه یازدهم رمضان سال یازده صد و یازده حضرت مولانا بوجود آمد چون آنخبر
بعالمگیر رسید فرمود که پسر جان پدر می باشد ازین وجه نامش جان جانان مقرر کردیم بدین تقریب
وے رحمة الله علیه باین اسم موسوم گشت و مظهر تخلص ویست دانشمند متبحر جامع فضائل
صوری و معنوی بود اکتساب علوم از علمای وقت نموده و حدیث از حاجی محمد افضل سیالکوٹی
اخذ کرده و شرف ارادت و خلافت از حضرت سید نور محمد بدایونی مرید و خلیفه شیخ سیف الدین
مرید و خلیفه شیخ محمد معصوم عروة الوثقی مرید و خلیفه شیخ احمد سهرندی مجدد الف ثانی یافته قدس الله سرهندی
اسرارهم اشعار بدیعه و مکاتیب نافعه ازو یادگار ماند این مختصر گنجائش تفصیل اوصاف حمیده
او ندارد هفتم محرم الحرام سال یازده صد و نود و پنج هجری بدست یکی شیعی زخم بندقه طپنچه بر سینه
مبارکش رسید شام شب دهم محرم سال مذکور شربت شهادت چشید در مصرع عاشق حمیداً

مات شهیداً تاریخ رحلتش برمی آید۔

مولانا سید معز الدین خلف اکبر سید شاه خیر اتعلی شهدی کروی متوطن احمدآباد ناره بخدمت
علمای لکهنؤ اکتساب علوم فرموده فراغ حاصل نمود ذهن ثاقب و فهم کامل داشت در عین
جوانی سال دوازده صد و پنجاه و پنج هجری ازین جهان فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود و عقبے
بجز اعمال حسنه نگذاشت مرقد شریفش در احمدآباد ناره بمقابر بزرگانش زیارتگاه است تبرک شاعری
در تاریخ فوت او قطعه ذیل گفته **قطعه** شفقی مولوی معز الدین ؛ کرد رحلت چو زین جهان بجنان ؛

سال فوتش چنین رقم کردم ؛ آه او بود بی نظیر جهان ؛

مولوی معشوق علی جونپوری دانشمند مستعد از تلامذه مولوی فتح علی جونپوری بود تصانیف
انیقه و رشیقه نظماً و نثراً ازو یادگار ماند عمر شریفش با وجود تعلق عهده منصفی بدرس و تذکیر گذرانیده
بسال دوازده صد و شصت و هشت هجری بمقام باندا رحلت فرمود شاگردش منشی شیخ خادم علی
سندیلی مؤلف تاریخ جدولیه تاریخ فوت او چنین یافته۔ و هو هذا عاشق الله معشوق علی ؛ ذکر حق

ہر بخطہ نقل محفلش ؛ شد ازین دار فنا بیزار و بست ؛ بہر سیہ ملک عقبی محملش ؛ از دوی بگذشت و
گم شد و ریکی ؛ بود وحدت بسکہ در آب و گلش ؛ زین سبب ہاتف یکی کم کرد و گفت ؛

جنت الفردوس بادا منزلش ؛ ۱۲۶۹

مولانا محمد معین لکھنوی ابن مولانا محمد مبین لکھنوی اکتساب علوم درسیہ از مولوی
محمد حید ربرادر کلان خود و مولوی ولی اللہ و مولانا ظہور اللہ لکھنوی کردہ و سند حدیث
از مولانا عبد الحفیظ مکی حنفی علیہ الرحمۃ حاصل نمودہ اشتغال بآن داشت تصنیفات انیقہ دارد
ازانجملہ غایۃ البیان فیما یتعلق بالحیوان و شرح رسالہ امام نووی و غایۃ الکلام فی القراۃ
خلف الامام و ابراز الکنوز فی احوال ارباب الرموز در بیان حالات اصحاب رموز کتاب
حصن حصین ناتمام و حاشیہ صدرا تا بحث ہیولی و نیز بر اکثر کتب درسیہ تعلیقات نوشتہ
بتاریخ دوم جمادی الثانی سال ہزار و دو صد و پنجاہ و ہشت ہجری از مکتب دار فانی بمدرسہ
ملک جاودانی شتافتہ در باغ مولانا احمد انوار الحق مرحوم واقع لکھنؤ بخاکش سپردند ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان

شیخ معین نبیرہ مولانا معین واعظ صاحب معارج النبوت است ملکی بود بصورت بشری
چندی حسب فرمان اکبر بادشاہ بامر قضای بلدہ لاہور اشتغال داشت دران مدت ہرگز حکم الزام
خصمی نکردہ مدعیان را بالحلح تمام ہدایت بر مصالحہ میکرد و می گفت کہ شما ہر دو دانا یند و تنہا من
نادان را بادو دانا کار افتادہ پس مرا شرمندہ درگاہ خدائے تعالی می سازید و ہموارہ کتب
نفیسہ قیمتی می نویسانید و آنرا مقابلہ نمودہ و مجلد ساختہ بطالب علمان مے بخشید و مدت
عمرش درین کار بسر شد و ہزارہا مجلد ازین قبیل بردم بخشیدہ در سن نہصد و نود و پنج ہجری
از سرای محنت آباد دنیا بروضہ عقبی خرامید نور اللہ مرقدہ

مولانا معین الدین عمرانی دہلوی در عہد سلطان محمد بن تغلق شاہ دانشمندی عظیم مدرس
شہر دہلی بود حواشی کنز و حسامی و مفتاح از تصانیف اوست میگویند وی را محمد ابن تغلق
شاہ دہلی بطلب قاضی عضد بشیراز فرستادہ بود چون بادشاہ شیراز از ماجرا واقف گشت
بجدائی قاضی راضی نشد بلکہ از جمیع املاک سلطنت برآمدہ بخدمت قاضی آمدہ التماس نمود کہ شما
بر تخت سلطنت نشینید من خدمت شما کنم جز منکوحہ خود ہر چہ دارم از آن شما است قاضی

چون این ہمہ مروت وہمت اندوی بدید فسخ عزیمت دیار ہند نمود مولانا واپس ہندوستان آمد مولانا خواجگی مرید وخلیفہ شیخ نصیر الدین محمود از تلامذہ مولانا ہست وانکار مولانا شیخ نصیر الدین محمود قدس سرہٗ وزوال سرفہ مولانا از خوردن برنج وجغرات حسب فرمودۂ شیخ وتبدل انکار مولانا باعتقاد شیخ دراخبار الاخیار مذکور است

خواجہ معین الدین کشمیری ابن خواجہ محمود نقشبندی کشمیری از علمای کبار ومشائخ نامدار خطہ کشمیر متبع شریعت ومروج سنت وقامع البدعت بود ودر زہد وتقوی وورع بی نظیر مقبول علمای وصلحای وقت بود ہیچو ملا محمد طاہر خلف ملا حیدر وملا ابو الفتح کلو وملا یوسف مدرس ومفتی محمد طاہر ومولانا عبد الغنی ومفتی شیخ احمد وغیرہم علمای کشمیر بدو گرویدگی داشتند فتاوی نقشبندیہ وکنز السعادت درعلم شریعت وطریقت ورسالہ رضوانیہ درخوارق والد بزرگوارش از تصانیف وی یادگارانددرسال ہزار وہشتاد وپنج ہجری رحلت فرمود

مولانا سید معین الدین خلف اوسط سید شاہ خیرات علی مشہدی کڑوی متوطن وسجادہ نشین احمد آباد نارہ کنیت شریفش ابو الخیر ہست تحصیل علوم متعارفہ بخدمت مرزا حسن علی محدث لکھنوی ومولوی ظہور اللہ فرنگی محلی ودیگر علماے وقت نمودہ جامع علوم عقلیہ ونقلیہ خصوصا درفن ریاضی شہرہ آفاق بود تمام عمر شریفش بہ تدریس وافادہ بسر برد وبسیاری علمای نامدار از زیر دامن تعلیمش برخاستند باواسط عمر خود باوجود کثرت درس حفظ قرآن مجید کردہ وبزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ سند کتب احادیث از علماے آن دیار یافتہ مسوداوراق اجازت دلائل الخیرات وحصن حصین ازان جناب حاصل ہست سوم ربیع الاول سال سیزدہ صدو چہار ہجری باحمد آباد نارہ رحلت فرمودہ ہمدران جا بمرقد بزرگان خود مدفون گشت روح اللہ روحہ شاعری تاریخ رحلتش چنین یافتہ ؎ معین جہان کرد چون انتقال فلک درغم او گریبان درید؛ فرشتہ خصال وحید الزمان؛ چنین عالمی کس ندید وشنید؛ نصیر این بگو مصرعہ سال فوت؛ بروحش بود رحمت حق پدید؛ انوددو فرزند بوجود آمدند یکے مولوی سید شاہ قیام الدین کہ بعد فراغ تحصیل بحضور پدر رحلت فرمود دوم مولوی وحکیم سید شاہ صدر الدین فارغ العلم موجود اند سلمہ اللہ تعالی از مولانای موصوف الرحمہ تصانیف

ذیل مشہور اند تبیان فی شرب الدخان - ہدایۃ المومنین الی سلسلۃ الصالحین - آداب معینہ - مرقاۃ الاذہان فی علم المیزان - ہدایۃ الکونین فی شہادۃ الحسنین - رموز القرآن - تشناۃ بالتکریر حاشیہ صدرا - رسالہ علم باری تعالی - رسالہ علم ہیئت - قرابادین - طب مفردات - طب - رسالہ طہر متخلل -

مرزا مفلس اوزبک از شاگردان ملا احمد جُند ملای مستعد و مستحضر در علوم جدل و مناظرہ بود اما تقریر فصیح نداشت و در اثنای درس اداہای مضحک ازو سر میزد مردی بد قیافہ و کوسہ بود صلاح و تقوی داشت از ماوراء النہر بہند آمدہ در آگرہ بمسجد جامع خواجہ معین الدین فرخودی درس میگفت و توفیق زیارت حرمین شریفین یافتہ در مکہ معظمہ بعمر ہفتاد سالگی رحلت نمود -

مولوی مقیم الدین ساکن ٹانک ابن سلطان محمد ڈبال بتی سوبہ خیل بن احمد ابن گل محمد ساکن علاقہ ٹانک یعنی موضع کوٹ ممرینا ابتداءً از مولوی دین محمد ساکن ٹانک از میزان الصرف تا بیبدی خواندہ پس ازان بخدمت علمای وقت یعنی مولوی محمد مظہر نانوتوی و مولوی عبد الحق شمس العلما خیر آبادی و مولوی احمد حسن پنجابی مدرس مدرسہ دار العلوم کانپور تکمیل دیگر درسیہ نمودہ بالفعل کہ عمر شریفش سی سال رسیدہ مدرس عربی درجہ اول بمدرسہ شوکت الاسلام سندیلہ مقرر اند سلمہ اللہ تعالی

ملوک شاہ بدایونی از فاضل وقت مرید شیخ بیجو سنبھلی بود تاریخ بست و ہفتم رجب سال نہصد و شصت و نہ ہجری بعارضہ اسہال کبدی وفات یافتہ در قصبہ بساور مدفون گردید پسرش ملا عبد القادر مؤلف منتخب التواریخ تاریخ وفاتش چنین یافتہ **قطعہ** سر دفتر افاضل دوران ملوک شاہ ۞ آن بحر علم و معدن احسان و کان فضل ۞ چون بود در زمانہ بہانی ز فضل آن ۞ تاریخ سال فوت وی آمد جہان فضل ۞

مولانا میر کلان محدث اکبر آبادی نبیرۂ خواجہ کوہی خراسانی حاج الحرمین الشریفین مرید شیخ جلال الدین ہروی صاحب کمالات ظاہر و باطن و دانشمند متبحر بود خصوصاً در علم حدیث کہ اجازت آن از سید میرک شاہ شیرازی داشت و میرک شاہ از والد خود سید جمال الدین محدث مصنف روضۃ الاحباب و او از عم خود سید اصیل الدین شیرازی مجاز بود بالجملہ صلاحیت میر کلان مادر زاد و دانش مظہر اسمای حسنی بود جلال الدین محمد اکبر بادشاہ

اورا بتعلیم شاہزادہ نورالدین محمد جہانگیر مقرر فرمودہ بتعظیم و توقیر تمام پیش می آمد میر موصوف بعمر صد سالہ در سال نہصد و ہشتاد و سہ ہجری باکبرآباد رحلت فرمودہ ہمدرانجا مدفون گشت یکی از شاگردانش ملا علی قاریست کہ از مصنفاتش اکثر طلبہ علم ہندوستان مستفید می شوند پس خواستم کہ این کتاب از ترجمۂ شریفش بی بہرہ نباشد ملا علی قاری بن سلطان محمد ہروی حنفی در ہرات متولد شدہ علوم رسمیہ از علماے وقت و بعض احادیث مشکوٰۃ از مولانا میر کلان محدث اکبرآبادی خواندہ بمکۂ معظمہ رسید و ہمانجا اقامت گزید و از ابوالحسن بکری و سید زکریا حسینی و شہاب احمد بن حجر ہیثمی و شیخ عبداللہ سندی و قطب الدین مکی و غیرہم علمای آندیار اخذ علوم نمودہ جامع علوم عقلیہ و نقلیہ متبع سنت نبویہ یکتای زمانہ گشت در سال چہاردہم از صدی یازدہم بمکۂ معظمہ رحلت فرمودہ کتب ذیل مصنفۂ او از و یادگار اند تفسیر قرآن مجید۔ مرقاۃ شرح مشکوٰۃ۔ شرح الشفا۔ شرح الشمائل۔ شرح النخبہ۔ شرح الشاطبیہ۔ شرح الجزریہ۔ ناموس ملخص قاموس۔ الاثمار الجنیہ فی اسماء الحنفیہ۔ شرح ثلاثیات بخاری۔ نزہۃ الخاطر الفاتر فی ترجمۃ الشیخ عبدالقادر۔ شرح فقہ اکبر۔ ضوء المعالی شرح قصیدہ امالی۔ تخریج احادیث شرح عقائد نسفی۔ رسالہ تکفیر فرعون۔ رسالہ در بیان احوال والدین رسول الثقلین صلعم المنہاج العلوی فی المعراج النبوی۔ الاہتدا فی الاقتدا۔ شرح قصیدہ بردہ۔ نور القاری شرح صحیح بخاری۔ شرح صحیح مسلم۔ حاشیہ تفسیر جلالین مسمی بجمالین۔ شرح شفای قاضی عیاض۔ جمع الرسائل شرح شمائل۔ شرح جامع صغیر۔ حرز الثمین شرح حصن حصین۔ شرح اربعین نووی۔ شرح الوتریہ والجزریہ۔ شرح الشرح علی نخبۃ الفکر۔ شرح موطای امام محمد۔ سند الانام فی شرح مسند الامام۔ شرح مناسک الحج۔ تزئین العبارۃ لتحسین الاشارۃ۔ الحظ الاوفر فی الحج الاکبر۔ رسالہ عمامہ۔ رسالہ فی حت التربہ۔ رسالہ عصا۔ اربعین حدیث در نکاح۔ چہل حدیث فضائل القرآن رسالہ ترکیب لا الہ الا اللہ۔ رسالہ قراۃ بسملہ اول سورۃ البراۃ۔ المصنوع فی معرفۃ الموضوع کشف الخدر عن امر الخضر۔ معدن العدنی فی فضائل اویس القرنی۔ رسالہ در احکام سب شیخین سم العوارض فی ذم الروافض۔ فتح باب العنایہ فی شرح النقایہ۔ الاحادیث القدسیہ والکلمات الانسیہ۔ اعراب القاری۔ تذکرۃ الموضوعات۔ تبعید العلماء عن تقریب الامراء۔

حرب الاعظم - حاشیہ مواہب لدنیہ شرح عین العلم وغیرہا

میان مخدوم احمد آبادی نامش مولانا شیخ احمد بن شیخ برہان بن ابومحمد بن ابراہیم بن محمد خان غوری است محمد خان از اولاد سلطان معزالدین محمد المشہور بسلطان شہاب الدین محمد غوری بود بحکومت ناگور انتسابی داشت مولانا احمد بدعای مستجاب شیخ احمد کھٹو احمد آبادی متولد شدہ بایمای شیخ موصوف بنام احمد موسوم گشت وی از علمای صوفیہ دیار گجرات است علوم ظاہر از مولانا صدر جہان گجراتی اکتساب نمودہ در دوازدہ سالگی بہ شرف ارادت حضرت سراج الدین ابوالبرکات سید محمد المشہور بشاہ عالم قدس سرہ مشرف گشتہ و دوازدہ سال در خدمت ایشان صرف نمود و دوازدہ سال دیگر بامور ظاہر و باطن مشغول بودہ بتاریخ بست و دوم ربیع الثانی سال ہشتصد و ہشتاد ہجری بعد طی نمودن شصت و چہار مرحلہ زندگانے بعالم جاودانی ارتحال فرمودہ و بہ محلہ تاج پور منجملات احمد آباد گجرات مدفون شد در لفظ آخر الاولیا تاریخ رحلتش یافتہ اند

حرف النون

مولوی سید ناصر الدین محمد ابو المنصور دہلوی امام فن مناظرہ اہل کتاب ابن سید محمد علی ابن سید فاروق علی از علمای اعلام ہندوستان در فن مناظرہ مذہبی دستگاہی کامل دارد و براماتش در فن مناظرہ علمای وقت متفق اند کہ تصدیق این بیان از رسالہ عین الیقین شدن می تواند با قسیسان نصاری بارہا در مناظرہ غالب آمدہ وی از اولاد سید عبدالغفور قاضی سکت پور کہ وطن قدیمش قصبہ سید آباد عرف وای پور مضاف قنوج است پدرش سید محمد علی میر منشی زرید نسی ناگپور بود ہمدران جا سید ناصر الدین محمد ابو المنصور متولد شدہ اکتساب علوم از والد ماجد وجد امجد خود نمودہ توراۃ و انجیل با تفسیر عربی و یونانی از علماے اہل کتاب خواندہ بسیاری کتب بجواب علمای اہل کتاب تالیف فرمودہ گاہی ملازمت کسی نکردہ مگر چندی بمصاحبت نواب جہانگیر محمد خان رئیس بھوپال امتیازی داشت اکنون عمر شریفش شصت و چہار سال رسیدہ تفسیر قرآن مجید بزبان فارسی می نویسد و تفسیر آیۂ کریمہ با احادیث صحیحہ مطابق می نماید و شہادتش از توراۃ و انجیل سے آرد در حقیقت

کا ریست اہم اللہم تمہ سید موصوف الالقاب بدختر مولوی محمد مہدی نزیل کانپور کہ بعلم و فضل خود شہرۂ آفاق بود کدخدا شدہ دو فرزند نامی و گرامی دارد و یکے مولوے سید نصرت علی دوم سید تامر علی و بالفعل باہل و عیال بدہلی قیام پذیر ست سلمہ داولادہ تصانیفہ العالیہ نوید جاوید بجواب سوالات مختلفہ عیسائیان دولت فاروقی در تاریخ بیت المقدس عقوبۃ الضالین جواب ہدایۃ المسلمین مصنفہ پادری عماد الدین استیصال جواب رسالہ مسیح الدجال مصنفہ ماسٹر رام چندر رقیمۃ الوداد جواب نیاز نامہ پادری صفدر علی لحن داؤدی جواب نغمہ طنبوری عماد الدین پادری انعام عام جواب آئینہ اسلام ساخت پادری یونس افحام الخصام جواب تفتیش الاسلام مصنفہ پادری راجرس تصحیح التاویل جواب تفسیر مکاشفات پادری عماد الدین اعجاز قرآن جواب اعجاز قرآن مصنفہ ماسٹر رام چندر میزان المیزان جواب میزان الحق پادری فنڈر مجموعہ وعظ یادداشت شلاق فی رد تہذیب الاخلاق حرز جان جواب رسالہ اصلیت قرآن مصنفہ عبداللہ آتھم عیسائی بنیان بجواب سوالات دوازدہ گانہ نصاری مصباح الابرار فی رد مفتاح الاسرار مصنفہ پادری فنڈر تادیب نمونہ تحریف تشویش القسیس محاکمہ عقوبۃ الضالین وہدایۃ المسلمین تصحیح التاویل تنقیح البیان در جواب تفسیر القرآن مصنفہ سید احمد خان رسالۃ الحق مر تجمیل التنزیل تفسیر قرآن زیر تالیف تنزیہ الکاملین انکشاف تریاق

مولوی شاہ نجھن غازیپوری نامش شاہ محمود ابن مولانا شاہ حسام الدین مانکپوری جامع علوم ظاہر و باطن بود بعد وفات والد ماجد خود در سال ہشت صد و پنجاہ و سہ ہجری بطور سیاحت از مانکپور بغازیپور زمانیہ قدوم آوردہ نصیر خان لوحانی حاکم غازیپور بمعائنہ کمالات ظاہر و باطن وی معتقد شدہ دست ارادت بدامن بیعتش زدہ واز بارگاہ دہلی ویرا بعہدہ میر عدل غازیپور مامور کنانید تمامی عمرش بغازیپور بسر گشت و در سال نہصد و پنج ہجری رحلت فرمودہ بغازیپور مدفون گردید اولادش بمحلہ قاضی ٹولہ منجملات غازی پور موجود اند۔

مولوی نجم الدین خان کاکوروی ابن مولوی حمید الدین از خاندان ملکزادگان علویہ قصبہ کاکوریست عالم یگانہ جامع فضائل چہارگانہ بمنصب قضی القضاۃ کلکتہ ممتاز بود معہذا بتدریس و افادہ طلبہ علوم بغایت می کوشید تصانیف و تالیف جلیلہ از دیادگار ماند منوذجی از سرمایہ

علی اوسط کروی رحمہ اللہ تاریخی بدیع در وفات شاہ غلام قطب الدین آلہ آبادی از آیۂ کریمہ ومن
یخرج من بیتہ الآیۃ بہ تعمیہ وتخرجہ برآوردہ خالی از لطافت نیست تقریبش بلفظ بعبارت عربی
تفویض قلم سوانح نگار میشود کما نقلہ المولوی رضا حسن خان الکاکوروی فی رسالہ مطارح الاذکیا وہو
حامداً ومصلیاً ومسلماً توفی الادیب المحقق والاریب المدقق وحید دہرہ وفرید عصرہ سند الشعراء ابلغ
الفصحاء صائغاً صوغ التبر الاحمر انشائہ الفائق المنیع ؛ وناظماً نظم الدرر والجواہر شعرہ الرائق البدیع
ناشراً لمن یحضرہ فی النوادی ؛ لآلی اشعارہ باللسان الفارسی والضادی ؛ الشیخ غلام قطب الدین
العباسی الالہ آبادی ؛ سلخ ذیقعدۃ المسلکۃ فی شہور السنۃ السابعۃ والثمانین الواقعۃ فی المائۃ
الثانیۃ من الالف الثانی من الہجرۃ النبویۃ علی صاحبہا الآف الصلوٰۃ والتحیۃ بعد ما خرج من
وطنہ المالوف مریداً الادراک حج بیت اللہ وزیارۃ قبر نبیہ ومصطفاہ فی رفقۃ صلحاء وتبعتہ القیاد
وطی مراحل البر الے ان قعد غارب مرکب البحر فلما وصل الی بلاد الحجاز ونزل من ظہر ذلک الجماز
ولم یکن حینئذ آوان الحج واد ارنسک الحج والعج فی المکۃ المعظمۃ بالعمرۃ فاقام فیہ شہوراً ثم سار فی الطیبۃ الطیبۃ
زادہا اللہ تعالیٰ بہار دنورا حتے تشرف بتقبیل عتبۃ النبی علیہ الصلوٰۃ والسلام وزیارۃ قبور بعض
صحابتہ واہل بیتہ المدفونین فی ذلک المقام فاذا قرب الموسم فرمی معاودا الی ام القری فلحقہ
فی بعض منازلہا المرض الوبیل وضرب علیہ طبل الرحیل الے ان اماتہ اللہ فی تلک البقعۃ المبارکۃ
ودفن ہناک اللہم ارض عنہ نتہی کربک ورضاک وعددہ وعلیہ سبحانہ اجرہ حیث نعت الآیۃ الکریمۃ
ومن یخرج من بیتہ مہاجراً الی اللہ ورسولہ ثم یدرکہ الموت فقد وقع علیہ اجرہ علی اللہ وکان اللہ غفورا
رحیما التی نزلت فی جندب ابن حمزۃ حملہ بنوہ علی سریرہ متوجہا الی المدینۃ فلما بلغ التنعیم شرف علی الموت
نصفق بیمینہ علی شمالہ فقال اللہم ہذہ لک وہذہ لرسولک ابایعک علی ما بایع علیہ رسولک فمات حمیداً
کما ذکر فی البیضاوی وغیرہ من کتب التفاسیر مناسبۃ نشان ذلک العالم الہمام والحبر
القمقام بل یخرج منہا تاریخ عام وفاتہ بصنعۃ غریبۃ معجبۃ الافہام **وطریقہ** ان یقال فی معنی قولہ
تعالیٰ ومن یخرج من بیتہ ان لفظ من باعتبار عددہ الذی ہو تسعون ۹۰ ویخرج من عدد لفظ بیتہ
اربع مائۃ وسبعۃ عشر فیبقی ثلثمائۃ وسبعۃ وعشرون مہاجراً الی اللہ ورسولہ والحال انہ یہاجر مجموع
ذلک الی اللہ ورسولہ من جہۃ اعدادہ التی ہی اربعمائۃ واربعۃ عشر الے تلک الاعداد الباقیۃ

بعد الاخراج فتصیر سبعمایۃ وواحداً واربعین ثم یدرکہ الموت ای یصلہ عدد لفظ الموت وہو اربعمایۃ و ستۃ واربعون فالمجموع الف ومایۃ وسبعۃ وثمانون الذی ہی سنۃ ارتحال ذلک العلام الے دار السلام ولیعلم ان ذلک تقدیر العزیز العلیم حیث ودع رکا زہذا البدیع فی زوایا کلامہ القدیم لیستخرجہ المعتصم بحبلہ المتین عبدہ محمد نجم الدین غفر اللہ لہ ولابویہ واحسن الیہما والیہ انتہی نجم الدین خان قضی القضاۃ بروز سہ شنبہ سیزدہم ربیع الثانی سال یکہزار ودو صد وبست ونہ ہجری مولوی حکیم الدین صدر الصدور ومولوی علیم الدین صدر الصدور ومولوی خلیل الدین سفیر شاہ اودھ سہ اعقاب سمو الالقاب گذاشتہ رحلت فرمود مولوی فتح علی جونپوری چند قطعہ تاریخ فوتش بسلک نظم کشیدہ ازانجملہ نیست **قطعہ** بحر حکمت شمس ملت نجم دین قاضی قضاۃ؛ چونکہ زباغ جہان با حور علین ہمدوش گشت ٭ سرفرو بردم پی تاریخ او در گوشم رسید ٭ علم وفضل وورس وزہد ودین ہمہ روپوش گشت

میر نجم الدین بھکری ابن میر محمد رفیع رضوان شاگرد وہمشیرزادہ مخدوم محمد معین جامع فضائل وکمالات بود در حیات استاد مدرسہ علی نحو شایستہ آراستہ جمعی طلبہ را بکمال رسانیدہ تصانیف غریبہ دارد منجملہ آن در تتبع رسالہ منطقیہ موسومہ بیکروزی رسالہ بہ از دو بزرگ مشتمل بر علوم شتے دریکروز تصنیف کردہ ودر فارسی طوطی نامہ را بہ اد نخشبی بقید نثر کشیدہ اشعار نیکو می گفت وعزلت تخلص میکرد در سال ہزار صد وشصت درگذشت

مولوی نجم الدین چریاکوٹی ابن مولوی احمد علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعد اللہ عباسی چریاکوٹی تمام کتب درسیہ را باستعداد کاملی ومہارت تام از پدر بزرگوار آموخت ودر تکمیل تحصیل داد داشت مضامین کتب وتوسیع دائرہ بحث مسائل واقامت حجج ودلائل نظیر نبود در ابتدا شغل تعلیم داشت کنون بدان وادی توجہی ندارد ایشان نظم ونثر فارسے را بطبع والایش رجحانی رو دادہ چنانچہ بنثر یگانہ وبنظم نادر زمانہ است از تصانیف انیقہ وے رسالہ ہفت اقسام حسینی در صرف واعراب اربعہ در نحو متداول ومتعارف آندیار ہست مثنوی فیض الٰہی ہم پلہ نیرنگ عشق ومثنوی چہار ضرب بحالات مختلفہ وکتابے در عروض وقافیہ وفسانہ سیلاب تاریخ طغیان آب کہ بسال ہشتاد وہشتم صد ے

سیزدہم ہجرت بمقام اعظم گڈھ از جوش دریای ٹونس پدید آمدہ بود و خمسہ محمدیہ در بیان میلاد رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیز از طبع زاد وید مطلع مثنوی فیض آلہی انیست ؎ خداوند بجولان معانی ٭ کمیت خامہ ام نادہ روانی ٭ ہم ورسان مثنوی بتوصیف قصبہ چریا کوٹ گفتہ ؎ چریاکوٹ خوانندش عوامش ٭ ولیکن یوسف آباد است نامش ٭ فلک تا طرح این آباد بنہاد ٭ زخاک پاک جنت کرد بنیاد ٭ چراغ آسمان روشن ندو دش ٭ زجنت میرسد ہر دم درودش ٭ ولہ از مثنوی چہار ضرب ؎ سئی حمد رزیم بکام قلم ٭ بگردش در آوردہ جام قلم ولہ چنان تنگ شد عرصۂ رزمگاہ ٭ کہ از دیدہ بیرون نمی شد نگاہ ولہ زجا نجنبد و در گردش است قبلہ نما ٭ بجاے خویش غریبم در وطن بی تو ولہ اگر ز نام من بی نشان چومی پرسی ٭ ہمین بس است کہ آوارہ خانمان ہستم ٭ سلمہ احمد

مولوی نجف علی جہجری سلمہ اللہ المخاطب بہ تاج العلما محمد نجف علی خان ابن محمد عظیم الدین قاضی قصبۂ جہجر از اکابر فضلای روزگار بارگاہ نواب یمین الدولہ وزیر الملک محمد علی خان بہادر صولت جنگ فرمانروای محمد آباد ٹونک بسلک ملازمان منسلک وو قابلیت واستعداد علمی مشار الیہ اقران ہست ذہن وقاد وطبع شاعرانہ وتصانیف کثیرہ دارد ازانجملہ کافل الاسعاد و شرح قصیدۃ بانت سعاد وتکملۂ صولت فاروقی زائد از پنجاہ ہزار شعر بہ بحر متقارب وسحر الکلام شرح مقامات حریری بزبان عربی بصنعت اہمال وتفسیر غریب وشرح دیوان متنبی وشرح حماسہ وحاشیہ مطول وغیرہ شرح وساتیر پاژندی زمان وسفرنگ شرح دیگر دساتیر دری زبان وعلاوہ ازین پنجاہ رسائل بالسنہ خمسہ کہ دری و پاژندی وعربی وفارسی واردو عبارت ازانست مصنفات مکلمہ وی ہستند وبسال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری از بارگاہ آقاے نامدار مامور شدہ است کہ قصائد ثلاثہ یعنی بانت سعاد وقصیدہ بردہ وقصیدہ امالی بین الطول والاختصار ہر قصیدہ را سہ سہ شرح بزبان عربی وفارسی واردو بہ نگارد تا عموم افادہ را ضمین وکفیل باشد اللہم یسر ولا تعسر

مولوی نجف علی سندیلی ابن سروش علی بن چودھری نصرت اللہ شاگرد مولوی حیدر علی سندیلی بود مذہب شیعی وپیشہ لشکری داشت کتابی در تاریخ خاندان سانامی وعمول پور تصنیف

نمودہ بتاریخ بست و ہشتم ذیحجہ سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری بمرض فالج وفات یافتہ۔

مولوی نصر اللہ خان ساکن خورجہ از قبیلہ افاغنہ خویشگی نامش عبد العلیم بود بخدمت مولوی احمد علی چریاکوٹی وغیرہ علمای عصر اکتساب علوم متداولہ رسمیہ کردہ استعداد کامل حاصل نمود و مدام بمزاولت علمی می پرداخت در سرکار انگریزی بعہدۂ ڈپٹی کلکٹری معزز بودہ بعد استحصال حق تقاعد از ان سرکار بسرکار نظام حیدرآباد بمنصب صدر تعلقہ دار سرفرازی یافتہ کتاب ارشاد البلید فی اثبات التقلید و شرح رباعیات یوسفی در طب و شرح خلاصہ کیدانی در فقہ وغیرہ رسائل از تو الیف وی اند بسال دوازدہ صد و نود و نہ ہجری وفات یافتہ

مولوی نصرت علی خان دہلوی قیصر تخلص ابن مولوی ناصر الدین محمد ابو المنصور امام فن مناظرہ اہل کتاب بن سید محمد علی ہفدہم شوال سال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری متولد شدہ علوم رسمی با ستعداد حاصل نمود ماہر زبان فارسی و عربی و ترکی و انگریزی بود ہست مطبعی بنام نصرت المطابع اجرا فرمود کہ از ان نصرت الاخبار و ناصر الاسلام و مہر درخشان جرائد ہندیہ و عربیہ و فارسیہ شائع می شوند بالجملہ صاحب ترجمہ بلیاقت ذاتی خود شہرتے تمام در ممالک ہند و ایران و روم و مصر و فرنگستان پیدا کردہ و از بارگاہ سلطان روم بعطاے تمغای مجیدیہ فی زماننا بین الاقران ممتاز ہست تصانیفہ الشہیرۃ مفید عام در تعلیم زبان اردو و فارسی و عربی و انگریزی نصرت اللغات در لغات اردو و فارسی و عربی و انگریزی مرآت السلاطین در بیان حالات تاریخی سلاطین روی زمین مع تصویر ہر یک نقشہ عمارات مشہورہ جواہر بی بہا رسالہ خوشنویسی مشتمل بر خط نسخ و نستعلیق و تعلیق و کوفی و شکست و شفیعہ و جنی و طغرا و گلزار وغیرہ سراب عالم اسباب در ذکر بی ثبات بودن دنیا و ما فیہا تبصریہ تاریخ سلطنت روم جواہر زواہر مشتمل بر قطعات مختلفہ ریختہ قلم خوشنویسان نامور احسن الدلیل فی معلومات التوراۃ والانجیل بطور فرہنگ ہر دو گلدستہ شاداب در مناظرہ اہل کتاب کلمۃ الحق قصہ حضرت منصور بہ تطابق حالات عیسیٰ علیہ السلام رحمت عظیم در ذکر اولیاے کرام گلدستہ رؤسا در حالات تاریخی نوابان و راجگان ذخیرہ حسنات مشتمل بر غزلیات شعرای عربی و فارسی و اردو در مدح سرور انبیا علیہم السلام تاریخ انگلستان صلاح فلاح در ترغیب نکاح ایامی تاریخ

مدینہ منورہ و مکہ معظمہ اتالیق[۱۷] در تعلیم زبان ترکی اردو فارسی عربی انگریزی انشای[۱۸] نصرت بزبان فارسی و اردو و عربی تعلیم[۱۹] بلا معلم معلم[۲۰] جمیل زبان تحریف[۲۱] الخیل ضیاء[۲۲] النورین خطبہ[۲۳] معیار[۲۴] ذخیرہ[۲۵] نصرت نصرت[۲۶] العلوم والفنون۔

قاضی نصیر الدین گنبدی دانشمند متبحر و درویش کامل بود چیزی از دنیا نداشت و بار بابِ دنیا التفاتی نمی کرد گویند کہ طلبہ علوم ایشان زنجیر در خانقاہ گرفتہ می ایستادند تا بسبب ضعف فاقہ بر زمین نیفتند منقول است وقتیکہ قاضی شہاب الدین حاشیہ کافیہ نوشتہ بخدمت او فرستادہ التماس نمود کہ ایشان این حاشیہ را درس گویند تا قبول دیگر یابد وی بجہت علیہ اشتغال باطن ما برای سد باب بحث و نزاع نظر اجمالی بران انداخت و گفت خوب نوشتہ اند احتیاج درس گفتن ما نیست قبرش در جونپور است

مولانا نصیر الدین محمود اودہی ابن یحیی بن عبد اللطیف یزدی در خطہ اودہ ولادت یافتہ اولاً پیش مولانا عبد الکریم شروانی کہ از دانشمندان وقت بود تا ہدایہ و بزودی تحصیل نمودہ بعد ازان پیش مولانا افتخار الدین محمد گیلانی از علم نصیبی بحصول آوردہ در بست و پنج سالگی ترک دنیا نمودہ تجرید اختیار کردہ بریاضت و عبادت پرداخت و بعمر چہل سالگی از دیار اودہ بدہلی آمد بسعادت ارادت حضرت شیخ نظام الدین اولیا مشرف شدہ اشہر و اعظم خلفای حضرت موصوف و صاحب ولایت دہلی گشت چنانچہ حالات شگرف وی در اخبار الاخیار و تذکرۃ الاصفیا تفصیلاً مذکور اند تاریخ ہیژدہم رمضان سن ہفتصد و پنجاہ و ہفت ہجری رحلت فرمود رحمۃ اللہ علیہ

قاضی نصیر الدین برہانپوری ولد قاضی سراج الدین از مشاہیر فضلای عصر است در ہیژدہ سالگی شاگرد اللہ خان مخاطب بافضل خان شیرازی را لازم گرفت شیخ علم اللہ کہ اعلم علمای آن وقت و نیز خسر ش بود با وی بر نیامدی چون قاضی بر قسم حدیث را ترجیح میداد و انکار قیاس می نمود و حدیث علمای امتی کانبیاء بنی اسرائیل را موضوع میگفت شیخ علم اللہ با وجود نسبت دامادیش فتوی بسوختن و کشتنش دادہ محضری نوشت غیر از شیخ محمد فضل اللہ و شیخ عیسی کہ از اعاظم مشایخ آنجا بودند ہمہ علما بران مہر کردند چون خان خانان محمد قاضی بود و آن دو عالم

مہر نکردند مضرتش نرسیده پس وقتیکه جهانگیر بادشاه برخانخانان اعتراض فرموده و مدعیان آن ماجرا بعرض رسانیدند فرمان بطلب قاضی نصیر الدین و شیخ علم الله در رسید شیخ نزد ابراهیم عادل شاه به بیجاپور رفت و قاضی بعربستان شتافته بطوف حرمین و زیارت امکنه شریفه فائض شده بعد پنج سال عزم وطن نمود جهاز بدست فرنگیان رفت فرنگیان کمالات قاضی شنیده نزد بادشاه خود بردند آداب که می بایست بجا نیاورد گفتندش چرا خدمت سلطان نکردی گفت آدابیکه شما بجا می آرید از ما نمی آید از انجا رهائی یافته به بیجاپور رسیده ابراهیم عادل شاه دو سه کرده استقبالش کرده باخود برد جهانگیر بادشاه این ماجرا شنیده فرمان طلب فرستاد و حکیم خوشحال پسر حکیم همام را تاکید فرمود که ویرا روانه اردو کند طوعاً و کرهاً از انجا روانه شده به برهانپور وطن خود رسید و عزم بالجزم کرد که از خانه بیرون نیاید در خلال این حال شاهجهان از طرف والد خود بصوبگی دکن سرفراز گشته وارد برهانپور شده قاضی را طلب فرمود قاضی اباان ابا نمود آخر بحیله حواله نزد شاهزاده شاهجهان آمد و آداب بجا نیاورد شاهزاده آزرده خاطر نسنجیده فرموده قاضی مشتاق تو بودیم گفت بچه جهت فرمود کمالات ترا شنیده قاضی گفت آن حالت در من نمانده بالجمله صحبت به ملال کشید قاضی را جبراً روانه درگاه نمودند چون بمستقر الخلافه آگره رسیده در راه کسواری بادشاه از باغ سوی دولتخانه میرفت ملازمت نمود اراده تسلیم کرد بادشاه دستش گرفته باغوشش کشید پس از چند روز رخصت برهانپور یافته بقیه عمر در مرضیات آلهی بسر برده در سن هزار و سی و یک هجری درگذشت

مولوی سید نصیر الدین برهانپوری

الملقب بحبیب الله علیه رحمة الله جامع کمالات دینی و دنیوی ماهر علوم صوری و معنوی فاضل افضل و محدث اجل و فقیه اکمل خلف و تلمید سید جلال الدین عرف الله والی صاحب برهانپوریست و سید جلال الدین از اکابر عرفای عهد و اعاظم زهاد و شاگرد رشید مولانا شاه عبد العزیز دهلوی بود سید نصیر الدین فقه و حدیث و تفسیر از والد ماجد خود اخذ کرده کامل مکمل گشت تصانیف کثیره دارد از انجمله کتب ذیل مشهور اند. ذریعة الاستشفاع فی سید المطاع. مستوفی الحقوق فی ذم العقوق. روضة الریحان فی فضائل رمضان. صاعقة الرحمانیه علی الفرقة الوهابیة الکذابیه. ایضاح الارتداد. ساطع الانوار من کلام سید الابرار. تیسیر فی مهمات التفسیر. برهان الهدی فی تفسیر الرحمن علی العرش استوی. لباب النقائح. براهین ساطعه

تنبیہ الاغبیا۔ کشف المعضلات۔ غالیہ۔ مقامتین۔ دغیرہا وفاتش بسال دوازدہ صد ونود و دو ہجری در برہانپور وقوع یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

مولانا نظام الدین محمد بدایونی قدس سرہ نام نامیش محمد بن احمد بن علی البخاری ولقب او سلطان المشائخ ونظام الدین اولیا است وی خلیفہ شیخ فرید الدین گنج شکر از محبوبان مقربان درگاہ الٰہی بود اوصاف حمیدہ او بدفاتر گنجائش ندارد جد او علی بخاری وجد مادریش خواجہ عرب ہر دو از بخارا آمدہ مدتی بلاہور بودند بعدہ در بدایون سکونت اختیار کردند پدر وی خواجہ احمد در صغر سن از سرش رفت مولانا چون بزرگ شد والدہ ماجدہ او را در مکتب سپرد کلام اللہ خواند دیگر کتب خواندن آغاز کرد در صغر سن کہ عمرش بدوازدہ سال رسیدہ بود کتب لغت می خواند بعد ازان بقصد تعلیم بدہلی آمد وتحصیل علم کرد وپیش شمس الملک کہ صدر ولایت بود تلمذ کردہ علم ادب وحدیث خواند طلبہ علوم وی را نظام الدین بحاث می گفتند زان بعد بشوق ارادت شیخ فرید الدین گنج شکر باجودھن رفت ووی دران زمان بست سالہ بود شش سیپارہ قرآن مجید پیش شیخ فرید الدین تجوید کرد وشش باب از عوارف نیز سند کرد وتمہید ابو شکور سلمی وبعض کتب دیگر نیز پیش شیخ خواند بعدہ بانعمت خلافت مشرف شدہ بدہلی آمد وقبولیتی کہ وی را دست داد اظہر من الشمس است انا تفصل آن کتب سیر اولیا وملفوظات ومکتوبات مشائخ کرام مملو اند بتاریخ سیزدہم ربیع الآخر سن ہفتصد وبست وپنج ہجری رحلت فرمودہ بدہلی مدفون گشت یزار ویتبرک

شیخ نظام الدین امیٹھوی در ابتدای حال تحصیل علوم مکتسبہ مروجہ بخدمت شیخ معروف چشتی جونپوری نمودہ کہ مرید مولانا الہداد شارح کافیہ وغیرہ بود چونکہ فطرت عالی داشت ہموارہ چشم بر روی بستہ ودل بحق پیوستہ بود سلوک وجذب در وے بہم پیوستہ از ملازمت ذکر و شغل باطن غافل نبود آخر مرید وخلیفہ شیخ معروف موصوف گشت واز شیخ رخصت ارشاد وتکمیل یافتہ بقصبۂ امیٹھی پا بدامن قناعت کشید جز بمسجد جامع حی جای نرفتی مگر گاہ گاہے بخیرآباد بنابر زیارت مزار مخدوم شیخ سعد وملاقات شیخ اللہ دیا خیرآبادی یا بہ گوپامؤ بتقریب آشنای قاضی مبارک گوپاموی قدم رنجہ فرمودی وی از سماع پرہیز کردی ومریدان را نیز ازان منع نمودی وفرمودی کہ در اختلاف چرا باید افتاد اگر تقلید کنند باید کہ تقلید اوائل و

کلان تران کنند مدار وی در عبادات و معاملات بر کتاب احیاء العلوم و عوارف و رساله مکیه و آداب المریدین و امثال آن بود و بیش از نماز جمعه نماز ظهر با جماعت میگذارد بعد از آن نماز جمعه خواندی و در خطبه اصلا مدح پادشاهان بنودی مرید هم بر سبیل ندرت گرفتی و شغل نگفتی و تلقین نکردی ملا عبد القادر بدایونی رحلت وی در سن نهصد و هفتاد و نه و شیخ عبد الحق محدث دهلوی وفاتش در سته احدی و ثمانین و تسعمائة نوشته با آنکه هردو معاصر اند و الله اعلم بالصواب

شیخ نظام الدین تهانیسری بن شیخ عبد الشکور عمری تهانیسری جامع علوم ظاهری و باطنی حاوی کمالات صوری و معنوی واقف رموز شریعت و طریقت و معرفت و حقیقت مرید و خلیفه شیخ جلال الدین تهانیسری بود غرائب علوم همچو کیمیا وغیره می دانست چونکه مصارف او از آمدنی زاید بود بسعایت حاسدان اکبر شاه ویرا دو بار از هند جلای وطن کرده در اخراج اول بحرمین شریفین رفته بعد شرف زیارت بهند واپس آمد چون به برهانپور رسید شیخ عیسی سندهی مع اعیان خود پابرهنه استقبال او کرد و ازو مستفید و مستفیض گشت و در اخراج دوم سوی بلخ رفته والی آنجا مرید او شد شرح سوانح امام غزالی و شرح لمعات و تفسیر نظامی و رساله حقیقت و رساله بلخیه وغیره از تصانیف وی یادگار اند بسال هزار و بست و چهار هجری رحلت فرموده مرقدش ببلخ است

ملا نظام الدین سهالوی فرزند سوم ملا قطب الدین شهید سهالوی است تحصیل علوم متعارفه بعد شهادت والد ماجد خود از حافظ امان الله بنارسی و مولوی قطب الدین شمس آبادی نموده فاتحه فراغ پیش مولوی غلام نقشبند لکهنوی خواند بالجمله وی در فرزندان مولانای شهید وحید عصر و فرید دهر جامع علوم ظاهر و باطن بود که بمقابله تدریس او گرمی تدریس همه مدرسین و فضلای دیار فرو نشست مردمان از اقطار و امصار بعیده از اطراف و جوانب مشارق و مغارب بر و آمده از تعلیمش مستفید و بهره اندوز شدند تا اینکه در تمام هندوستان کسی باشد که از احاطه تلمذ وی و فرزندانش و شاگردانش بیرون افتد در معقولات و منقولات کتب مبسوطه تصنیف فرموده و بخدمت سید شاه عبد الرزاق بانسوی قدس سره شرف بیعت حاصل کرده استفاده کامل برداشت حضرت سید قدس سره ویرا یکی از افراد ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات می شمرد عالمی را از علوم ظاهر و باطن خود مستفید گردانید و خلقی کثیر بحلقهٔ بیعت او در آمدند و جمے غفیر از علما و فضلاے نامدار

از دامن تربیت و تعلیم وی برخاستند معنوی رحمہ اللہ تعالی بنفس نفیس وی بی نفسی نظیری نداشت وخود را نا چیز محض می انگاشت وشب و روز بعبادت و ریاضت می پرداخت نہم جمادی الاولی سال شصت ویکم بعد صدی یازدہم ازین جہان فانی بعالم جاودانی شتافت اکرمہ اللہ بنعیم الجنات تصانیفہ الرائقات حاشیہ شرح ہدایہ الحکمہ مصنفہ علامہ صدر الدین شیرازی شرح مسلم الثبوت صبح صادق شرح منار شرح میا ززیہ۔ حاشیہ شمس بازغہ۔ حاشیہ شرح عقاید دوانی ملفوظات شاہ عبد الرزاق بانسوی قدس سرہ

قاضی نظام الدین احمد آبادی گجراتی ابن مولانا نور الدین بن شیخ محمد حافظ قرآن فاضل محقق و مدقق در فن ریاضی دست رسا داشتہ بہمہ وجوہ لائق و در انشا و شعر از ہمہ فائق بود و بصحبت سلاطین و امرا رسیدہ از حصول خلاع فاخرہ و فیل مباہی شدہ در سال یکہزار و یکصد و پنجاہ و یک ہجری بمنصب قضای احمد آباد و از پیشگاہ شاہ دہلی سرفرازی یافتہ راجع وطن گردیدہ در اجراے احکام شرعیہ بذل جہد نمودہ در سن ہزار و یکصد و شصت و سہ ہجری بتخانہ کفار کہ اندرون شہر بمحلہ شاہ پور متصل مسجد احداث کردہ بودند وہنگام نماز و اذان ناقوس سے نواختند و مسلمانان را اذیت می رسانیدند باوجود غلبہ کفار بلا اعانت صوبہ دار با جماعت مسلمین بران بتخانہ تاختہ مسمار ساخت از استماع این خبر احمد شاہ بادشاہ دہلی خوش گردیدہ خلعت خاصہ و فیل مادہ فرستاد و دوازدہم ذیقعدہ سال یکہزار و یکصد و شصت و پنج ہجری از عالم فانی بسرای جاودانی رحلت فرمودہ در پہلوی پدر طرف شرقی مدفون شد رسالہ تفضیلت عالم و رسالہ میزان الساعۃ و تفصیل الفصول و رسالہ قہوہ و رسائل دیگر از ایشان یادگار ماندہ

شیخ نظام برہان پوری تلمیذ قاضی نصیر الدین برہانپوری ہر تبہ اولی کہ عالمگیر بنظم صوبہ دکن بعالم شہزادگی متعین بود شیخ را با خود ملازم گرفتہ شیخ قریب چہل سال بخدمتش ماندہ بمنصب ہزار و پانصدی سرفرازی یافتہ در فتاوی عالمگیری سعی فراوان نمود از کورنش و دیگر تکالیف معفو بود باآنکہ سنین عمرش از ثمانین تجاوز کردہ در قوی تفاوت نداشت

قاضی نظام بدخشی اصلش از بدخشانست شاگرد ملا عصام الدین نیز از ملا سعید مستفید شدہ اکثر علماء بدخشان و ماوراء النہر بود در تصوف بہرہ وافی داشت و بخدمت شیخ حسین خوارزمی

بیعت نموده نهم جمادی الثانی سال نهصد و هشتاد و دو هجری بمقام خان پور مضاف جونپور بملازمت
جلال الدین محمد اکبر بادشاه باریاب شده رعایت بی اندازه یافت ویرا اولا قاضی خان وثانیا
غازی خان خطاب دادند فصیح زبان وخوش بیان بود تصانیف معتبره دارد از انجمله رساله در علم
کلام وبیان ایمان تحقیقی وتصدیقی است وبر شرح عقائد حاشیه نوشته ودر تصوف رسائل متعدده
تصنیف وتالیف کرده وی اول کسی است که سجده تحیت پیش بادشاه در فتح پور ادا نموده اعوذ
بالله من شرور انفسنا وسن هفتاد سالگی سال نهصد ونود و دو هجری در اوده وفات یافت۔

مولوی نعمت الله فرنگی محلی بن ملا نور الله بن ملا محمد ولی بن قاضی غلام مصطفی تحصیل
علوم رسمیه بخدمت والد ماجد وعم خود ملا ظهور الله نموده در ابنای جنس سر برآورده بفنون عقلی و
نقلی خصوصا در حل ریاضیات ید طولی داشت وی از بس خفیف الجثه ونازک دماغ بود با آهستگی
تمام تکلم می فرمود که جلیس قریبش سخن او بدقت می فهمید ابتدا بعهد شاهی منصب عدالت فیض آباد
داشت بعده برای چندی بمقتضای اتحاد حکیم کاظم علی خان موهانی ونیز باستدعای رئیس سمت
بروده ملک گجرات تشریف برده درسن هزار ودو صد ونود هجری جهان بی بود را پدرود فرمود
رضوان الله علیه

مولوی نعیم الله بهرایچی علوی نسبا حنفی مذهبا محمدی مشربا بعد تکمیل علوم ظاهری بقصد اکتساب
طریق باطن کمر همت بسته بر آستانه فیض آشیانه حضرت مرزا مظهر جان جانان قدس سره جبین
نیاز سوده در مدت چهار سال اکتساب برکات طریقه علیه مظهریه نمودند وبمرتبه کمال رسیده
اجازت مطلقه یافته بوطن مالوف مراجعت فرمودند ورع وتوکل وقناعت شعار شان بود در
بلده لکهنو بمحله بنگالی ٹوله برخی از ایام اقامت فرمودند ومسجدی بنا کردند وبهدایت طالبان حق
می پرداختند از تالیفات اوشان کتاب معمولات مظهریه مشهور است وفات شان در بلده بهرایچ
بسال دوازده صد وبیست هجری اتفاق افتاده همانجا مدفون شدند رحمة الله علیه۔

مولوی نعیم الله فرنگی محلی ابن ملا حبیب الله ابن ملا محب الله فرنگی محلی برادر خورد مولوی
ولی الله تحصیل کتب درسیه بتکمیل رسانیده بعهده منشی بسر برده در علم حساب وفرائض مهارتی
کامل داشت شانزدهم شوال شب شنبه سال دوازده صد وهشتاد و دو هجری داعی اجل را

لبیک اجابت گفتہ بخلد برین شتافت مولوی لطف اللہ مادۂ تاریخ وفاتش چنین یافتہ

مصرعہ بقصر جنت الماواش دیدم

حاجی نعمت اللہ نوشہری از اولاد ملا مہدی علی کردی است شاگرد شیخ الاسلام امان اللہ شہید صاحب ورع و تقوی بود بسال یازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافت

مولوی نقی علیخان بریلوی ابن مولوی رضا علیخان ساکن بریلی روہیل کھنڈ غرۂ رجب سال چہل و ششم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ بخدمت والد ماجد خود تعلیم و تربیت یافتہ از استفادۂ علوم درسیہ فراغ حاصل کردہ ذہن ثاقب و رای صائب و ہشت خالق تعالی ویرا بعقل معاش و معاد ممتاز اقران آفریدہ بود علاوہ شجاعت جبلی بصفت سخاوت و تواضع و استغنا موصوف بود و عمر گرانمایہ خود باشاعت سنت و ازالۂ بدعت بسر بردہ اعلان مناظرۂ دینی مسمی بنام تاریخی اصلاح ذات بین ۱۲۹۳ بتاریخ بست و ششم شعبان سال دوازدہ صد و نود و سہ ہجری شائع فرمود و در مسئلۂ امتناع مماثلت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم سعی موفورہ بکار بردہ کہ رسالۂ تنبیہ الجہال بآن خبر میدہد بسال نود و چہارم صدی سیزدہم بخدمت سید آل رسول مارہروی بیعت نمودہ مثال خلافت و اجازت جمیع سلاسل جدیدہ و قدیمہ و سند حدیث حاصل کرد و بسال نود و پنجم صدی سیزدہم بزیارت حرمین شریفین شرف اندوز شدہ از سید احمد زین دحلان وغیرہ علمای مکۂ معظمہ مکرراً علم حدیث را استناد کردہ سلخ ذیقعدہ سال نود و ہفتم صدی سیزدہم ہجرت داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بروضۂ رضوان پیوست روح اللہ روحہ و نور ضریحہ تصانیفہ الفائقۃ الکلام الاوضح فی تفسیر الم نشرح مجلد بیست ضخیم وسیلۃ النجاۃ در سیر سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سرور القلوب فی ذکر المحبوب خلاصہ وسیلۃ النجاۃ است جواہر البیان فی اسرار الارکان در بیان صوم و صلوۃ وغیرہ ارکان دین اصول الرشاد تصحیح مبانی الفساد در ابطال بدعت نجدی ہدایۃ البریۃ الی الشریعۃ الاحمدیۃ در رد فرق متعددہ کہ درین زمان بفساد انگریزی انگشت نما اند اذاقۃ الاثام لمانعی عمل المولد والقیام ازالۃ الاوہام بر رد فرقۂ نجدیہ تزکیۃ الایقان فی رد تقویۃ الایمان فضل العلم والعلما الکواکب الزہرا فی فضائل العلم و آداب العلما الروایۃ الرویۃ فی الاخلاق النبویۃ النقادۃ النقویۃ فی الخصائص النبویۃ لمعۃ النبراس فی آداب الاکل و

اللباس التمکین[۱۸] فی تحقیق مسائل بالتزئین[۱۹] حسن الدعا لاداب الدعا[۲۰] خیر المخاطبة فی المحاسبة والمراقبه[۲۱] ہدایة المشارق الی سیر الانفس والآفاق[۲۲] ارشاد الاحباب الی آداب الاحتساب[۲۳] اجمل الفکر فی مباحث الذکر[۲۴] عین المشاہده لحسن المجاہده[۲۵] تشوق الاواة الی طرق محبة الله[۲۶] نہایة السعاده فی تحقیق الہمة والاراده[۲۷] اقوی الذریعه الی تحقیق الطریقه[۲۸] ترویح الارواح فی تفسیر سورة الانشراح

قاضی نوراللہ شوستری شیعی مذہب بصفت عدالت و نیک نفسی و حیا و تقوی و حلم و عفاف موصوف و بعلم و جودت فہم و حدت طبع و صفای قریحه معروف بود صاحب تصانیف لائقه از انجمله کتاب مجالس المومنین است توقیعی بر تفسیر مہمل شیخ فیضی نوشته که از حیز تعریف و توصیف بیرون است طبع نظمی داشت بوسیله حکیم ابوالفتح بملازمت اکبر بادشاه پیوست شیخ معین قاضی لاہور که بوجه ضعف پیرانه سالی معزول شده بجایش قاضی نوراللہ بعہدۂ قضاے لاہور از حضور اکبری منصوب گردید و انصرام آن عہده بدیانت و امانت کرده در سن ہزار و نوزده ہجری وفات یافت

اخوند نورالہدی کشمیری ابن اخوند عبداللہ مقیم السنة ملقب به علامة الوری در یازده صد و بست و نه ہجری ولادت یافته از والد خود و ملا سعد الدین صادق و شیخ رحمة اللہ تحصیل علوم کرده بمرتبۂ افادت رسید و مدام بنشر علوم و افادۂ طلاب بسر می برد ملا مقصود متو و میر نظام الدین و بابا اسد اللہ و ملا محمد ولی و شیخ الاسلام مولوی قوام الدین محمد وغیره علمای کشمیر از تلامذه و وینند رحمه اللہ ملا عبداللہ و ملا محمد انور را که ہر دو صاحب علم و فضیلت بودند عقب خود گذاشته بماه جمادی الثانی سال یازده صد و نود و نه ہجری رحلت کرد

مولوی نور احمد بدایونی ابن مولوی محمد شفیع ابن مولوی عبدالمجید بدایونی از اکابر علما و صلحای بدایون است بسال سی و دوم صدی سیزدہم ہجرت متولد شده تحصیل و تکمیل علوم عقلیه و نقلیه بخدمت مولوی فیض احمد بدایونی نموده مرید شاه عبدالمجید بدایونی بود غیر از تدریس و تعلیم طلبه کاری دیگر نداشت شمار تلامذه وی بالوف رسیده باشد وی صاحب برکت بود کسیکه سبقی از وی برگرفته از علم محروم نماند امروز در بدایون و اطرافش کسی کم یافته مے شود که از سلسله تلمذ وی بیرون رود بماه جمادی الاول سال دوم صدی چہاردہم ہجرت بخلد برین شتافت

ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان ۔

میر نور الہدی اورنگ آبادی ابن سید قمر الدین اورنگ آبادی تاریخ ہفتم ربیع الاول سال یکہزار و یکصد و پنجاہ و سہ ہجری در اورنگ آباد متولد شدہ شاگرد و مرید پدر خود بعمر شانزدہ سالگی از تحصیل علوم درسیہ فراغ حاصل کردہ قرآن مجید حفظ نمود و ہمراہ پدر بزرگوار بزیارت حرمین شریفین کامیاب شدہ بوطن مالوف واپس آمد عمر گرانمایہ بافادہ و تدریس گذرانیدہ و بر کتاب مظہر النور مصنفۂ والد خود شرحی نوشتہ سال وفاتش معلوم نیست احسن اللہ الیہ والی والدیہ

مولانا نور الحق دہلوی ابن مولانا الشیخ عبد الحق محدث دہلوی شاگرد والد خود و مرید خواجہ محمد معصوم مجددی است در عہد شاہجہان بادشاہ رونق بخش منصب قضای اکبرآباد بود وے را تصانیف بسیار اند از انجملہ تیسیر القاری فی شرح صحیح البخاری و شرح صحیح مسلم مشہور اند بعمر نود سالگی درسن ہزار و ہفتاد و سہ ہجری رحلت فرمودہ انا للہ وانا الیہ راجعون

ملا نور الحق فرنگی محلی خلف اکبر ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق عالم ظاہر و باطن خلیفۂ خاص والد ماجد خود بود بتدریس علوم و یاد الٰہی مشغول می ماند و بپاسداری خاطر بندگان خدا وانکسار نفس شہرتی داشت بست و سوم ربیع الاول شب یکشنبہ سال دوازدہ صد و سی و ہشت ہجری رحلت فرمودہ شعرای وقت تاریخ فوتش بسلک نظم کشیدند از انجملہ بسمل گفتہ **قطعہ** پئے تاریخ ترحیلش چو بسمل ؛ دم معنی بہ کلک فکر می سفت ؛ سروش غیب ناگہ بادل زار ؛ بسوی حق برفتہ نور حق گفت ؛ دیگری اینچنین گفتہ **قطعہ** آن نور کہ بود نور انوار ؛ در نور چو آن ظہور پیوست ؛ دل کرد خبر ز نور پاکش ؛ در جلوۂ نور نور پیوست ؛ شاعرے دیگر گفت **قطعہ** علامۂ عصر مولوی نور الحق ؛ جا زاجل سپرد ہیہات ایوای ؛ تاریخ وفات او نمودم مرقوم ؛ نور الانوار مرد ہیہات ایوای ؛

نور الدین محمد ترخان سفیدونی نوری تخلص جامع اقسام ہندسہ و ریاضی و نجوم و حکمت و کلام از جملہ مصاحبان ہمراز نصیر الدین محمد ہمایون شاہ بود بذل وجود و نثار و ایثار و خوش صحبتی داشت بنابران بخطاب ترخان مفاخرت یافت در اشعار دیوانی ترتیب دادہ چونکہ جاگیر دار پرگنہ سفیدون از توابع سرہند بود لہذا وی را سفیدونی می گفتند در اوائل عہد

جلال الدین محمد اکبر شاہ سال نہصد و ہفتاد و شش ہجری جوی آبی از دریای جمن کندہ از انجا
کوہ بجانب کرنال بردہ کہ مردم ازان آب زراعت کردند و باعث رفاہ عامہ رعایا گردید چون
آن نہر بقرب ہمان ایام کہ شاہزادہ سلیم بجانشین شیخ سلیم چشتی تولد یافتہ باتمام رسیدہ و اکبر شاہ شاہزادہ
سلیم را شیخو بابا میگفت آن نہر را باسم شیخونی موسوم کردند کہ ازان سال تا امش نیز بری آید و نی بکسر
نون و یای شناہ تحتانی معروف بزبان ہندی جوی را گویند زمانیکہ اکبر شاہ بر سر حکیم مرزا در سن
نہصد و ہشتاد و نہ ہجری لشکر کشید خان مذکور تخلف نمودہ از پنجاب باز گشتہ بجاگیر خود رفت
این معنی موجب بدگمانی بر وشد بعد از مراجعت بفتح پور رسیدہ وی را بپای حساب کتاب کشید
چند سال آزارش کردند آخر شکستگی تمام از روزگار نادرست بحال و راہ یافتہ چون اکبر شاہ بسال
نہصد و نود و چہار ہجری جانب اٹک تشریف فرما شد وی را تولیت مقبرہ ہمایون نامزد فرمود
ہمانجا بہمان سال وفات یافت

مولانا شیخ نور الدین احمد آبادی گجراتی ابن حاج الحرمین الشریفین شیخ محمد قدس سرہما

ولادت ایشان دہم جمادی الاولی سال یکہزار و شصت و سہ ہجری وقوع یافتہ از بدو فطرت
و اصل جبلت داعیۂ خدا طلبی و طلب علمی در سر داشتہ چنانچہ کتاب گلستان سعدی علیہ الرحمۃ
در صغر سن بامعانی پیش والدہ ماجدہ خود در ہفت روز خواندہ بود تحصیل اکثر علوم ظاہری از
اخوند مولانا احمد بن اخوند مولانا سلیمان نمودہ و علم باطنی و قرأت و حدیث در خدمت سید محمد
ابو المجد محبوب عالم باتمام رسانیدہ خلافت و ارادت سلسلۂ سہروردیہ و جمیع سلاسل از آنجناب
داشتند در علم عربیت یگانۂ آفاق بودند شہرۂ علم مولانا در تمام اطراف و اکناف عالم رسید
مردمان دور و نزدیک از اطراف رسیدہ در مدرسۂ موسومۂ ہدایت بخش سکونت ورزیدہ تحصیل
علم از مولانا مے نمودند و فراخور خود موظف مے بودند ہزارہا مردم از صحبت کثیر البرکت
ایشان بمرتبۂ کمال رسیدند بالجملہ ذات شریفش نمونۂ بزرگان پیشین بود علاوہ اوراد و وظائف
مقررہ روزانہ یک ختم قرآن مجید میکردند و ہر شب دو بار صلوٰۃ اللیل میگذاردند و ہر بار کہ پہلو
میگردانیدند ہزار بار درود شریف مے خواندند و از عمر پانزدہ سالگی تا آخر اربعین و اعتکاف
فوت نہ شدہ در ہزار و چہل و سہ ہجری بزیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفاً

وتعظیما مشرف شده بوطن خود مراجعت نمودند چون عمر گرامی بنود و یک سال کامل رسیده
بنصف النهار یوم سه شنبه نهم شعبان سال هزار و یکصد و پنجاه و پنج هجری بوصال ذوالجلال
پیوستند و بخانقاه خود متصل مدرسۂ هدایت بخش زیر زمین آسودند اعظم الاقطاب تاریخ وفاتش
یافته اند نور الله مرقده تصانیف و تالیف در هر علم دارند که شمارش یکصد و هفتاد و چند کتب
رسیده از انجمله تفسیر مختصر کلام الله و التفسیر النورانی للسبع المثانی دوازده هزار بیت و تفسیر
سورۂ بقر مسمی به تفسیر ربانی سی هزار بیت و حاشیه بر اوایل تفسیر بیضاوی و نور القاری شرح صحیح
بخاری و حاشیه قدیمه بر حاشیه قدیمه و حاشیه شرح مواقف و حل المعاقد لحاشیه شرح المقاصد و
حاشیه شرح مطالع و حاشیۂ تلویح و حاشیه عضدی و معول حاشیۂ مطول و حاشیۂ شرح وقایه
و حاشیه شرح ملای جامی بر کافیه و حاشیۂ منهل و حاشیۂ شمسیه در منطق و حاشیه تهذیب المنطق
و طریق الامم شرح فصوص الحکم لابن العربی مدرسه هدایت بخش محمد اکرم الدین مخاطب
شیخ الاسلام خان صدر صوبۂ احمد آباد که مرید و شاگرد مولانا بود بصرف یک لکه و چند هزار روپیه
برای مولانا موصوف در سن یکهزار و یکصد و دو هجری بنا نهاده و در سال یکهزار و یکصد و نه هجری تمام رسید

شیخ نور الدین رفیقی کشمیری ابن عبد الله بن مصطفی رفیقی کشمیری بسال دوازده صد و بست
و پنج هجری متولد شده و از عم زاد خود شیخ طیب بن احمد بن مصطفی علوم معارف اخذ کرده و
اکتساب دیگر علوم متعارفه بخدمت مولوی محمد حسن بن نظام الدین نمود و باکثر بلاد سیر و
سیاحت کرده بصحبت مشائخ وقت رسیده مستفید گشت و تمام عمر مجرد ماند و طبع موزون
داشت اشعار لطیفه و ابیات منیفه از و یادگار ماند نهم رجب سال دوازده صد و هفتاد
و هشت هجری رحلت کرد

ملا نور محمد کشمیری المشهور نور بابا تیلو شاگرد ملا عبد الستار کشمیری بود در دهلی از مولوی
حسام الدین محمد و قاضی مستعد خان و قاضی مبارک تحصیل علوم کرده بکشمیر آمده با فاده و افاضه
طلبه علوم بسر می برد ... مطول و خیالی تعلیقات نوشته چهارم ربیع الاول سال یازده صد و
نود و پنج هجری رحلت فرموده در مقبرۂ داتا گنج بخش واقع کشمیر مدفون گشت

حرف الواو

مولوی وارث علی سندیلی ابن شاہ امین اللہ بن شاہ وصف اللہ بن مولوی فضل اللہ بن شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ بسال دوازدہ صد و چہار ہجری متولد شدہ ابتدائے از مولوی احمد بخش سندیلی تعلیم نمودہ زان بعد بخدمت مولوی نور الحق لکھنوی و مولوی سراج الحق لکھنوی و مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈی و مولوی مظہر علی سوداگر لکھنوی و حکیم فرزند حسین فرخ آبادی تلمذ کردہ بہرہ وافی برداشت و بتدریس طلبہ و مطب مرضی کوشش بلیغ داشت مرید و خلیفہ جد خود و سجادہ نشین درگاہ مخدوم صاحب بود دہم رمضان سال دوازدہ صد و چہل و ہفت ہجری رحلت فرمودہ اندرون احاطہ درگاہ مخدوم صاحب واقع قصبہ سندیلہ بخاکش سپردند

شیخ وجیہ الدین علوی گجراتی بماہ محرم نہصد و یازدہ ہجری در چاپانیر مضاف گجرات متولد شدہ اکتساب علوم ظاہری بخدمت ملا عماد طارمی کردہ بحلقہ ارادت شیخ قاضی در آمدہ جامع کمالات ظاہر و باطن گردید حق سبحانہ و تعالی ویرا مظہر اسم شافی گردانیدہ بود ہر روز جمعے کثیر و جمی غفیر مرضی باستانۂ او آمدہ التماس دعا می نمودند و اثر آن زود می یافتند بالجملہ خلائق را پیوستہ از انفاس متبرکۂ او فیض میرسید و منزل او مقصد اقصی اکابر و اخیار روزگار بود با این ہمہ مداومت تدریس و شغل زمام تصنیف از دست نمی داد و در وضع و لباس امتیاز از احاد الناس نداشتہ بجامہ درشت اکتفا میکرد و ہرچہ از فتوحات بدو میرسید بذل و ایثار می نمود چون بعہد سلطان محمود گجراتی شیخ محمد غوث گوالیاری مصنف جواہر خمسہ بگجرات وارد شدہ شیخ علی متقی کہ از مشائخ کبار و علمای بزرگوار آن دیار بود فتوی بقتل شیخ محمد غوث نوشت سلطان محمود گجراتی نفاذ آن موقوف بر امضای شیخ وجیہ الدین فرمودہ شیخ وجیہ الدین گفت تا کہ او را نمی بینم درباب این فتوی حرفی نزنم ہرگاہ شیخ وجیہ الدین با شیخ محمد غوث دوچار شدہ دفعۃً شیفتہ جمال کمالش گردید و استفتا را پارہ پارہ کرد شیخ محمد غوث ازان مہلکہ نجات یافتہ مرجع انام و معتقد علیہ حکام آن دیار گشت شیخ وجیہ الدین تاریخ بست و نہم صفر روز یکشنبہ سن نہصد و نود و ہشت ہجری رحلت فرمودہ باحمد آباد گجرات مدفون گردید در آیہ کریمہ ولہم جنات الفردوس نزلا تاریخ فوتش یافتہ **تصانیفہ العالیہ** حاشیہ تفسیر بیضاوی، شرح النخبہ در اصول

حدیث۔ شرح عضدی۔ حاشیہ تلویح۔ حاشیہ بزدوی۔ حاشیہ ہدایت الفقہ۔ حاشیہ شرح وقایہ
حاشیہ مطول۔ حاشیہ مختصر۔ حاشیہ تجرید۔ حاشیہ اصفہانی۔ حاشیہ شرح عقاید تفتازانی۔ حاشیہ بر حاشیہ
قدیمہ محقق دوانی۔ حاشیہ شرح مواقف۔ حاشیہ شرح چغمنی۔ شرح تحفہ شاہیہ۔ شرح رسالہ
ملا علی قوشجی۔ حاشیہ فواید ضیائیہ۔ شرح ارشاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی۔ شرح
ابیات منہل۔ شرح جام جہان نما در تصوف۔ شرح کلید مخازن۔ رسالہ حقیقۃ محمدیہ صلعم۔ جاپانیر
بالفتح جیم معجمہ عربی و بای فارسی مفتوحہ بین الفین و کسر نون و یای تحتانی مجہول و در آخر رای مہملہ
شہریست از بلاد گجرات دکن۔

مولانا وجیہ الدین پایلی دانشمند متبحر و استاد وقت در زہد و ورع ممتاز بود و در آخر مرید
شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ شد و کمال اعتقاد باو داشت قبرش بر سر حوض شمسی در دہلی
است بحظیرہ قاضی کمال الدین حیدر خان و قتلغ خان کہ نسبت تلمذ بمولانا داشتند رحمۃ اللہ علیہ

مولوی وزیر علی سندیلی ابن مولوی انور علی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی
بمقام کلکتہ تحصیل علوم خصوصاً ادب عربی را کماحقہ بتکمیل رسانیدہ دستگاہی پیدا کرد و چند دیوان
اشعار عربی دارد بمدرسہ کلکتہ دو صد و پنجاہ روپیہ مشاہرہ مے یافت و مدرس بود بزمانیکہ نصیر الدین
حیدر [illegible] فرمانروای لکھنو بود بکلکتہ رحلت نمود

سید شاہ ولی [illegible] ابن سید ابو القاسم متصف بصفات بزرگی در فضیلت و حالت
نیک شاگرد مخدوم رحمت اللہ صوفی بود و در املا و انشا و شعر طبع صافی و کافی داشت از نتائج
طبع وقادش نسخہ جامع تحفۃ المجالس متضمن چند علوم یادگار ست در ہزار و یک صد و پنجاہ
ہجری بموضع جگت پور در گذشت

مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی نام نامیش و لقب گرامیش ولی اللہ بن عبد الرحیم العمری الحنفی
النقشبندی المحدث الدہلوی بروز چہارشنبہ وقت طلوع آفتاب تاریخ چہارم شوال سال
یازدہ صد و چہاردہ ہجری متولد شدہ اسم تاریخی وی عظیم الدین قرار دادہ اند لاکن اعدادش
یازدہ صد و پانزدہ می شوند در پنج سالگی بمکتب نشین شدہ بہفت سالگی قرآن شریف ختم نمود
و ہمین سال والد ماجدش بر وی نماز ایستادہ کرد و صوم رمضان امر فرمود بالجملہ کتب فارسیہ

ومختصرات عربیہ خواند وبعمر دہ سالگی شرح جامی آغاز کردہ ودر چہاردہ سالگی متدرج شدہ و بہ پانزدہ سالگی شرف بیعت بسلسلہ نقشبندیہ وخرقہ صوفیہ صافیہ وفراغ علمی از خدمت والد ماجد یافتہ مجاز درس گردید والد ماجدش بدین تقریب سامان ضیافت ہر خاص وعام اہل اسلام نمودہ طعام بسیر چشمی تمام خورانید وبہفدہ سالگی وی والد بزرگوارش ازین جہان رحلت فرمود بعد وفاتش سالی چند بدرس وارشاد بسر برد کہ فضائل ظاہر وباطن ویرا دست داد در طریق فقہای محدثین اختیار فرمودہ در سن یازدہ صد وچہل وسہ ہجری بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ زمانی دران دیار فیض آثار رخت اقامت انداختہ از تلمذ شیخ ابوطاہر مدنی وغیرہ علما ومشائخ حرمین شریفین حظی وافر برداشتہ ودر سال یازدہ صد وچہل وپنج ہجری بعد ادای مناسک حج از خیر البلدان بہندوستان مراجعت فرمود وبہدایت وارشاد خلائق شبا روزی خود صرف می نمود کہ در سال یازدہ صد وہفتاد وشش ہجری چار فرزند ارجمند کہ ہر یکی اولد سر لابیہ بودند عقب خود گذاشتہ رحلت فرمود رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

اولادہ العظام مولانا شاہ عبد العزیز مولانا رفیع الدین مولانا عبد القادر مولانا عبد الغنی قدس اللہ اسرارہم **تصانیفہ الشریفہ** فتح الرحمن ترجمہ فارسی قرآن۔ الفوز الکبیر فی اصول التفسیر المسوی شرح الموطا عربی۔ المصفی شرح الموطا فارسی۔ القول الجمیل فیوض الحرمین۔ انسان العین فی مشائخ الحرمین۔ عقد الجید فی احکام الاجتہاد والتقلید۔ ہمعات۔ الطاف القدس۔ مقالہ وضیہ فی النصیحہ والوصیۃ۔ الانصاف فی بیان سبب الاختلاف۔ لمعات۔ سطعات۔ المقدمۃ السنیہ فی انتصار الفرقۃ السنیہ۔ انفاس العارفین۔ شفاء القلوب۔ قرۃ العینین فی تفضیل الشیخین۔ البدور البازغہ۔ زہراوین۔ الخیر الکثیر۔ الانتباہ۔ الدر الثمین۔ حجۃ اللہ البالغہ ازالۃ الخفا عن خلافۃ الخلفا۔ تفہیمات۔ الجزء اللطیف فی ترجمۃ العبد الضعیف۔ وصیت نامہ۔ رسالہ دانشمندی۔ الفتح الخبیر فیما لا بد من حفظہ فی علم التفسیر۔ سرور المحزون۔ مکتوبات المعارف الاعتقاد الصحیح وغیرہا۔ وی رحمۃ اللہ علیہ در رسالہ دانشمندی استناد علم خود باین عبارت تحریر فرمود اما بعد فقیر ولی اللہ ابن عبد الرحیم فن دانشمندی از والد خود کسب نمودہ وایشان از میر محمد زاہد بن قاضی اسلم ہروی وایشان از ملا محمد فاضل وایشان از میرزا جان وایشان از

ملا محمود مشہور یوسف کوسج شیرازی و ایشان از ملا جلال الدین دوانی و ایشان از والد خود ملا اسعد بن عبد الرحیم و از ملا مظہر الدین گازرونی و ایشان ہر دو از ملا سعد الدین تفتازانی و از سید شریف جرجانی و ایشان از قطب الدین رازی و ایشان و ملا سعد الدین تفتازانی ہر دو از قاضی عضد و ایشان از ملا زین الدین و ایشان از قاضی بیضاوی و ایشان را سند بسیت تا ابو الحسن اشعری در کتب تواریخ مشہور و معروف انتہی بلفظہ

مولوی ولی اللہ برہانپوری ابن مولوی غلام محمد ابتدا ر اکتساب علوم متعارفہ از والد ماجد خود کردہ و استناد کتب احادیث بمکہ معظمہ از شیخ ابو الحسن آفندی محدث نمود و باز بوطن خود برہانپور معاودت نمودہ تا حیات والد ہمدر انجا بتدریس و افادہ طلاب مشغول بودہ بعد وفات پدر بہ بندر سورت قدم رنجہ فرمودہ متوطن گشت و بافادہ طالبین عمر گرانمایہ صرف کردہ در سن دوازدہ صد و ہفت ہجری رحلت فرمودہ بمحلہ سید پور محلات بلدہ سورت صورت تدفین یافت

مولوی ولی اللہ فرخ آبادی ابن سید احمد علی عالم باعمل و فاضل اجل تفسیر نظم الجواہر در سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری تصنیف فرمودہ فی الحقیقۃ نظم جواہر است و از نامش تاریخ تصنیف مفہوم می شود بسال چہل و نہم صدی سیزدہم رحلت فرمود برد اللہ مضجعہ

مولوی ولی اللہ لکھنوی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی مختصرات بخدمت والد ماجد خودش و از متوسطات تا مسلم الثبوت از عم بزرگوار ملا محمد مبین تحصیل نمودہ بعد فراغ از تحصیل تکمیل و تحقیق سعی بلیغ بکار بردہ عمر گرانمایہ بتدریس طلبہ علوم بسر بردہ کہ عالمے ازو فیضیاب شد وی جامع علوم عقلی و نقلی و حاوی فنون فرعی و اصلی بود تصانیف کثیرہ لائقہ ازو یادگار ماند ہم صفر سال دوازدہ صد و ہفتاد ہجری از دار فانی بعالم جاودانی بعمر ہشتاد و ہشت سالگی رحلت فرمود حکیم ظہیر الدین تخلص جواد فتحپوری تاریخ وفاتش چنین گفتہ

ے کز وفاتش شد نہ بی سرو پا ❊ ورع و شرع و فضل و علم و عمل ❊ تصانیفہ نفائس الملکوت شرح مسلم الثبوت۔ تفسیر معدن الجواہر۔ حاشیہ ہدایۃ الفقہ بر عبادات و معاملات۔ حاشیہ بر حاشیہ کمالیہ شرح عقاید جلالیہ۔ حواشی زواہد ثلثہ۔ حاشیہ صدرا۔ شرح غایۃ العلوم و معارج العلوم

تذکرۃ المیزان۔ تکملہ شرح سلم ملا احمد عبدالحق۔ تکملہ شرح سلم ملا حسن۔ رسالہ تشکیک۔ کشف الاسرار فی خصائص سید الابرار۔ مراۃ المومنین و تنبیہ الغافلین فی مناقب آل سید المرسلین آداب السلاطین۔ رسالہ عمدۃ الوسائل۔ رسالہ اغصان اربعہ

حافظ ولی اللہ لاہوری دانشمند متبحر فقیہ و مناظر و واعظ معتبر بود در عقاید نصاری ید طولی داشت علوم متداولہ از مولوی غلام رسول قلعہ والا و مولوی نور احمد ساکن کہای کوٹلی و مولوی احمد الدین بگوی حاصل کردہ مرجع مستفتیان لاہور بود در جامع مسجد لاہور ہر آدینہ وعظ میگفت مباحثہ دینی و صیانۃ الانسان عن وسوسۃ الشیطان و ابحاث ضروری از تصانیف وی یادگار اند بروز جمعہ وقت ظہر بست و چہارم جمادی الاولی سال دوازدہ صد و نود و شش ہجری بمرض اسہال رحلت فرمود

حرف الہاء

ہمایون شاہ نامش نصیر الدین محمد بن بابر بادشاہ موسس بنیان سلطنۃ تیموریہ در ہندوستان بادشاہی بود بہ ملکی ملکات پیراستہ و بجمیع فضائل و کمالات صوری و معنوی آراستہ و در علوم ہیأت و نجوم و سائر علوم عربیہ بی نظیر و مربی اہل فضل و کمال و مرجع اہل تقوی و صلاح یکدم بی وضو نبودی و نام خدا و رسول صلعم بی طہارت بر زبان نراندی و فحش و دشنام بر زبانش نگذشتی و بحالت نہایت خشم معتوب را بگفتن ای سفیہ کفایت کردی در خانہ و مسجد ہرگز بہ نہادن پای چپ سبقت نکردی حیا و مروت تمام داشت الغرض تاریخ ہفتم ربیع الاول سال نہصد و شصت و سہ ہجری شاہ دین پناہ بالای بام کتب خانہ برآمد و در عین فرود آمدن موذن بانگ نماز برزد بجہت تعظیم اذان بادشاہ بنشست و بوقت برخاستن عصا خطا کردہ پائش بلغزید و از چند زینہ باغلطیدہ بزمین افتاد و بیازدہم ماہ مذکور این عالم بیوفا را پدرود فرمود مولانا قاسم کاہی تاریخ رحلتش چنین گفتہ **قطعہ** ہمایون بادشاہی ملک معنی ؛ ندارد کس چو او شاہنشہی یاد ؛ ز بام قصر خود افتاد ناگہ ؛ وزان عمر عزیزش رفت بر باد ؛ پی تاریخ او کاہی رقم زد ؛ ہمایون بادشاہ از بام افتاد ؛ سنین عمرش پنجاہ و یک سال و مدت سلطنت بست و پنج سال و کسری بود انار اللہ مرقدہ ؛

حاجی ہاشم سندھی ولد عبد الغفور شاگرد مخدوم ضیاء الدین اقدم و اشہر علما برآمدہ بر اکثر علما

باقبال ونسق فائق گردیدہ ہر چند بعلمای عصر مثل مخدوم محمد معین وغیرہ در مخالفت میرداماد در تقویت دین سنت وجماعت واحیای سنن نادرہ زمان بود کارہای قوی کہ موجب پشتی دین مبین باشد در زمانش بسعی جستہ اللہ بانجاح میر سید بر مشرکین ومعاندین عملش خوب جریانی داشت بزمانش صدہا مردم از گروہ ذمیان بشرف ایمان رسیدند وبا سلاطین وقت مثل نادر شاہ واحمد شاہ راہ رسل ورسائل مفتوح داشتہ احکام تقویت دین باستدعائش حسب دلخواہ میر سید ندوحسن نفاذی یافتند بالجملہ ذاتش از مغتنمات بود در ہر علوم تصانیف کثیرہ دارد

بسال ہزار وصد وہفتاد وچہار ہجری جہان فانی را پدرود فرمود

مولوی ہادیعلی لکھنوی ابن شیخ حسین علی ولد شیخ مجیب الدین خلف شیخ غلام قادر از شیوخ لکھنؤ کہ بہ بجنوریان شہرت دارند ذہن بغایت ذہین وذکی فارغ التحصیل بود وبکار تصحیح کتب در مطابع لکھنؤ امتیازی وافر داشت نسخہ گہر منظوم کہ اسم تاریخی است در بیان خواص ابواب صرفیہ ودیگر رسائل از تالیف اوست در سال شصت وچہارم صدی سیزدہم ہجری جامع الاوراق بخدمتش رسیدہ رسالہ فوائد جلالیہ منظومہ خود بپیش کرد مستحسن او فتاد

حرف الیاء التحتانیہ

سید یاسین گجراتی از بنی اعمام سید شاہ میر اکثر کتب متداولہ در گجرات بخدمت میان وجیہ الدین خواندہ مرید شان گشت وبزیارت حج اسلام مشرف گردید وعلم حدیث در انجا حاصل کرد واجازت یافت وبازگشتہ بہندوستان آمد وچندگاہ در لاہور ماندہ پس بسرہند در لباس مشیخت گذرانیدہ خادمان کبود پوش خود را تربیت میکرد باز بجانب بنگالہ رفتہ

مولانا یعقوب شافعی سنجری جامع معقول ومنقول صاحب تصانیف بود از ولایت سنجر ہمراہ الف خان سنجر در نہروالہ گجرات تشریف آوردہ متوطن شد تفصیل این اجمال آنکہ چون سلطان سنجر الف خان سنجر را باہفتاد ہزار سوار وپیادہ برای تسخیر پٹن نہروالہ در زمان حکومت راجہ بیر دہول باگھیلہ فرستاد وتا مدت پنج سال ویازدہ ماہ مقابلہ ومحاصرہ باو ماند الف خان درین مدت مقابل قلعہ ارک مسجد سنگین ساخت ہنوز کارہا تمام نرسیدہ بود کہ خبر وفات سلطان سنجر رسید الف خان از راجہ مبلغہا گرفتہ بولایت خویش مراجعت نمود

۱۱۱۹م

مولانا یعقوب کہ ہمراہ الف خان تشریف آوردہ بود ندہمیشہ درین مسجد درس مے فرمودند الف خان وقت رخصت دہ ہزار تنگہ بخدمت مولانا گذرانید واین مسجد منیف درسال ششصد و پنجاہ و پنج ہجری بماہ ذیقعدہ اتمام یافت

مولانا یعقوب پٹنی بن خواجگی علوی مرید و خلیفہ قاضی زین الدین دولت آبادی چشتی بود کسب علوم ظاہر و باطن نمودہ واز برکت شیخ رجب فیض حاصل کردہ بتاریخ سیزدہم جمادی الثانی سال ہشتصد ہجری رحلت فرمود۔

قاضی یعقوب مانک پوری خویش قاضی فضیلت علم فقہ واصول فقہ را خوب میدانست خوش طبع و شگفتہ بود اشعار عربی در بحور ہندی میگفت کہ خالی از مضحکہ نبود در عہد محمد اکبر بادشاہ قاضی القضاۃ ہند بود بعدہ علی سبیل التنزیل بمنصب قضای بنگالہ مامور شدہ در مخالفت با معصوم کابلی شریک بودہ بدین وجہ اورا از بنگالہ طلبیدہ حکم حبس قلعہ گوالیار صادر شد در اثنای راہ گوالیار فوت گردید۔

شیخ یعقوب صرفی تخلص کشمیری خلف شیخ حسن گنائی عاصمی از اکابر کشمیر بود درسن نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری ولادت یافتہ در حداثت سن آثار فطانت و تیزفہمی و بزرگی از پیشانی او ظاہر بود در ہفت سالگی فضیلت حفظ قرآن مجید دریافتہ علوم متعارفہ بخدمت مولانا محمد شاہ آنی تلمیذ مولانا عبدالرحمٰن جامی و نیز بخدمت ملا نصیر اکتساب نمودہ و بزیارت حرمین شریفین شرف اندوز شدہ از شیخ حسین خوارزمی تعلیم باطن و سند حدیث از شیخ ابن حجر مکی گرفتہ و در لباس مشیخت سفرہا کردہ و اکثری از عظمای مشائخ عرب و عجم را ملازمت نمودہ فوائد کثیر اندوختہ رخصت ارشاد و ہدایت یافت مریدان وی بسیار بودند شب پنجشنبہ دوازدہم ذیقعدہ سال یکہزار و سہ ہجری رحلت فرمود **تصانیفہ** تفسیر قرآن مجید ناتمام ۔ مسلک الاخیار ۔ مثنوی وامق و عذرا ۔ مثنوی لیلی مجنون ۔ مغازی النبوت ۔ مقامات مرشد ۔ این ہر پنج کتب مقابل خمسہ مولانا جامی گفتہ ۔ مناسک حج ۔ شرح صحیح بخاری ۔ حاشیہ توضیح تلویح ۔ حاشیہ روایح ۔ حاشیہ رباعیات ۔ رسالہ اذکار وغیرہا

مفتی یعقوب علی ساکن راجمندری ابن مولوی فضل علی خان درسن دوازدہ

صد و ہفت ہجری متولد شدہ بخدمت قاضی ارتضا علی خان و مولوی تراب علی خیر آبادی علوم معقول و منقول اخذ کردہ چندی بعہدہ افتا از سرکار انگلشیہ نامور بود بعدہ ترک ملازمت نمودہ بشہر راجمندری محروسہ مدراس متوطن شدہ بافادہ طلبہ علوم می پرداخت اکثری از طلبہ مدراس بفیوض وی مستفیض شدند بستم رمضان سن دوازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری وفات یافتہ ببلدہ راجمندری مدفون گردید۔

شیخ یوسف دہلوی خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی عالم ربانی و ماہر حدیث و تفسیر قرآنی بود کتابے موسوم بہ تحفۃ النصایح مشتمل بر احکام فرائض و سنن و آداب نظم کردہ کہ حرف روی او رای مہملہ است بسال ہفتصد و ہفتاد و چہار ہجری وفات یافتہ غریق رحمت گشت

سید یوسف ملتانی ابن سید جمال حسینی جامع معقول و منقول شاگرد مولانا جلال الدین رومی بلخی از اجداد وی از مشہد بملتان آمدہ متوطن شد وی در عہد سلطان فیروز بلباس سپاہیانہ از ملتان بدہلی قدم آوردہ سلطان مذکور قابلیت و استعداد او ملاحظہ کردہ ویرا مدرس مدرسہ خود کہ بر حوض تعمیر کردہ بود مقرر ساخت وی تا چند سال بر مسند درس و افادہ متمکن بودہ عوام و خواص را مستفید گردانید و بر لب الالباب فی علم الاعراب مصنفۂ قاضی ناصر الدین بیضاوی کہ متنی است بس متین در نحو شرحی بسیط بنام یوسفی نوشتہ و توجیہ الکلام شرح منار در علم اصول ہم از تصانیف ویست بسال ہفتصد و نود ہجری وفات یافتہ بر حوض مذکور مدفون گشت

شیخ یوسف بدہ ایرجی آبای کرام وی از خوارزم بوسائط بعض حوادث روزگار بممالک ہندوستان آمدہ در خطہ ایرج متوطن شدند وی شاگرد و مرید و خلیفہ خواجہ اختیار الدین است و از خدمت سید جلال بخاری و شیخ راجو قتال نیز بہ نعمت خلافت و اجازت مشرف گشتہ وی تالیفات انیقہ مثل ترجمہ منہاج العابدین مولفہ غزالی و اشعار نیز دارد و صاحب تاریخ محمدی کہ از مریدان اوست می نویسد کہ روزی در خانقاہ خود سماع می کرد ہمدران حالت جان بحق تسلیم نمود این واقعہ در سن ہشت صد و سی و چہار ہجری بوقوع پیوستہ در صحن خانقاہ خود مدفون گشت سلطان علاء الدین منندی گنبدی عالی بر مرقدش

تعمیر کردہ رحمۃ اللہ علیہ

مفتی یوسف چک کشمیری در فقاہت بی ہمتا بود کہ ملا فاضل و ملا عبد الرزاق کشامیر بکمال وے مقر بودند وی اکثر بخدمت خواجہ محمود کشمیری حاضر آمدہ دقایق فقہ و تفسیر حل می کرد

خاتمۃ الکتاب

در اسمائے کتب ماخذ کتاب ہذا و اسمای معاونین شکر اللہ سعیہم و احوال مؤلف

الکتب المآخیذ

سبحۃ المرجان فی آثار ہندوستان مصنفہ حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی منتخب التواریخ ملا عبد القادر بدایونی اخبار الاخیار شیخ عبد الحق محدث دہلوی تاریخ جدولیہ منشی خادم علی سندیلی مفتاح التواریخ مسٹر بیل انگریز حدیقۃ الاقالیم اللہ یار عثمانی بلگرامی طبقات اکبری ملا نظام الدین احمد ہروی تاریخ فرشتہ محمد قاسم ہندوشاہ خزانہ عامرہ غلام علی آزاد بلگرامی طرب الاماثل فی تراجم الافاضل مولوی عبد الحی لکھنوی الاغصان الاربعۃ مولوی ولی اللہ لکھنوی آمد نامہ مولوی فضل امام خیرآبادی خزینۃ الاصفیا مفتی غلام سرور لاہوری تاریخ الاولیا مولوی سید اشرف علی عرف مفتی عبد الفتاح ساکن گلشن آباد ناسک سفینۃ الاولیا سلطان داراشکوہ گورگانے گنج تاریخ مفتی غلام سرور لاہوری تاریخ فیروزشاہی خواجہ ضیاء الدین برنی مسودہ مولوی محمد اشرف لکھنوی از کتب خانہ حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ ابجد العلوم مولوی سید صدیق حسن خان قنوجی بھوپالی تذکرۃ الکرام ابو الحسنات پھلواروی بحر زخار مولوی وجیہ الدین لکھنوی تذکرۃ الاصفیا شیخ رحمت اللہ عرف شیخ بری لکھنوی القول الجلی فی تذکرۃ المولوی سخاوت علی مؤلفہ مولوے محمد محفوظ ساکن بلیا حسرت العالم فی وفات مرجع العالم مؤلفہ مولوے عبد الحی لکھنوی کنز البرکات لمولنا ابی الحسنات مؤلفہ مولوی حفیظ اللہ اعظم گڈھی سیر المتاخرین غلام حسین طباطبائی حسنی حدائق الحنفیہ مولوی فقیر محمد جہلمی لاہوری واقعات کشمیر المعروف بتاریخ اعظمی مؤلفہ خواجہ محمد اعظم ابن خیر الزمان انوار الصفی مولوی حسین علی ردولوی آئینہ اودھ مؤلفہ سید شاہ ابو الحسن مانک پوری ہدیہ مہدویہ مؤلفہ مولوی محمد زمان خان شاہجہان پوری نجوم السماء فی تراجم العلماء از اہل تشیع انموذج الکمال و مطارح الاذکیا مصنفہ مولوی ہدیٰ حسن خان

کاکوروی عماد السعادت اَلجزءُ اللطیف فی ترجمۃ العبد الضعیف مصنفۂ شاہ ولی اللہ دہلوی
القول الجلی بذکر آثار الولی مؤلفہ شیخ محمد عاشق بارہوی مرآت احمدی تاریخ گجرات تحفۃ الکرام تاریخ سندھ

اسمای گرامی کسانیکہ حین تالیف کتاب بذریعۂ اجوبۂ مراسلات حقیر افادہ و امداد فرمودند شکر اللہ سعیہم

مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس اعظم قصبہ سندیلہ ضلع ہردوئی۔ مفتی سید عبد الفتاح عرف مولوی اشرف علی ساکن گلشن آباد ناسک۔ مولوی محمد ادریس نگرامی۔ مولوی شاہ عبد القادر بن شاہ فضل رسول بدایونی۔ مولوی محمد نعیم ابن مولانا عبد الحکیم فرنگی محلی۔ مولوی عبد الباقی فرنگی محلی۔ مولوی محمد شبلی ابن مولانا سخاوت علی جونپوری۔ سید شاہ ابو البرکات چشتی بہاری۔ مولوی حافظ عبد الکافی احمد آبادی۔ مولوی سید شاہ صدر الدین کاظمی کرّوی احمد آبادی۔ مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی۔ مولوی سید محمد عبد الحی ابن مولوی سید فخر الدین احمد ساکن تکیہ رای بریلی
مولوی شاہ محمد عادل شاگرد و جانشین مولانا محمد سلامت اللہ

احوال مؤلف

اُحِبُّ الصّالحینَ ولستُ منهم — لعلّ اللهَ یرزقنی صلاحا

فقیر حقیر راچہ یارا کہ از صف نعال ارباب علم تجاوز کردہ بہ پہلوی علما و فضلا نشیند وخود را در جرگۂ مؤلفین و مصنفین برگزیند لیکن بامتثال اما بنعمۃ ربک فحدث تحریک قلم ژولیدہ نگار لازم آمد پس مخفی مبادا کہ مؤلف اوراق محمد عبد الشکور عرف رحمان علی تجاوز اللہ عنہ ذنبہ الخفی والجلی بن حکیم الحکما حکیم شیر علی غفر اللہ لہ بروز جمعہ دوم ذیحجہ سال چہل و چہارم از صدی سیزدہم ہجرت از کتم عدم بعرصۂ وجود قدم نہادہ و بکنار رافت والد غفران مآب پرورش یافتہ بعد رسم تسمیہ خوانی کہ معمول مسلمانان ہندوستان است قرآن مجید ناظرانہ خواندہ کتب ابتدائے فارسے آغاز کردہ تا نصاب ابو النصر فراہی رسیدہ بود کہ سایۂ پدری از سرش رفت حکیم احسان علی خان کہ از برادران اعیانی کلان تر بودند بہ تربیت و تادیب این ہیچکارہ آمادہ شدہ بفتح پور مقر خود بردند درانجا از ضروریات فارسی فارغ گشتہ بخدمت مولانا محمد شکور مچھلی شہرے صدر الصدور ضلع فتحپور و مولانا ثابت علی بہکوی و مولوی سید حسین علی فتحپوری و مولانا عبد اللہ نسید پوری و مولانا شاہ محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری و مولانا قاری عبد الرحمن پانی پتی استفادہ

کتب درسیہ نمودہ تاریخ بیدہم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و شصت و ہفت ہجری بدستگیری برادر کلان خود مولوی حکیم امان علی خان مرحوم بریاست ریوان رسید چون بدربار بابو رگھوراج سنگھ خلف الصدق و ولی عہد مہاراجہ بشناتھ سنگھ والی ریوان آدم معزی الیہ مستفسر نامم شدند عرض کردم عبدالشکور فرمودند این لفظ بر زبان ما ثقیل می آید نام شما رحمان علی ہمونن نام برادر شما بہتر ہست تسلیمات بجا آوردم ازان روز ہمین نام مشہور شدم و درین ریاست بکار سفارت جی پور و منصرمی فوج تعینہ تادیب باغیان کہ شاہراہ دکن را مسدود کردہ بودند پیشی دیوان ریاست و منظمی ریمٹ و ڈپٹی مجسٹریٹی و سول ججی و مجسٹریٹی درجہ اول وقتاً فوقتاً مامور بودم در سال ہیزدہ صد و ہشتاد و چہار عیسوی ممبر کونسل ریاست باختیارات سکرتری مقرر شدہ بہمان عہدہ ممتاز ام شانزدہم فروری سال ہیزدہ صد و ہشتاد و ہفت عیسوی بتقریب جیوبلی قیصر ہند خطاب خان بہادر از بارگاہ گورنمنٹ ہند عطا شدہ میجر ڈی ڈبلیو کی بار صاحب بہادر پولٹیکل اجنٹ و سپرنڈنٹ ریاست بمقام ریوان بتاریخ بست و دوم اپریل ۱۸۸۷ء دربار عام منعقد فرمودہ بعد خواندن اسپیچ سند خطاب مہری گورنر جنرل بہادر ہند از طرف گورنمنٹ ہند و عصاے نقرہ مع چوبدار و خلعت از ریاست بدست خاص عنایت فرمودند درین قبل بسال دوازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری مسجدی بمقام ریوان از سنگ بنا کردم که مصارف آن از معائنہ مسجد ظاہر است و یہ معافی دوامے کہ از ریاست یافتہ بودم بنا بر صرف مسجد مذکور وقف کردم از آمدنی آن موضع تنخواہ موذن و پیش امام و صرفہ مرمت و جا نماز وغیرہ متعلقہ مسجد می شود چند قطعات تواریخ بنای این مسجد کہ جناب مولانا ابو الخیر سید معین الدین کاظمی منظومہ شعراے لکھنؤ فرستادہ بودند بنا بر ملاحظہ ناظرین زیب ترقیمے یابند و ہو ہذا

قطعہ تاریخ

حبذا مسجد کہ صحنش چون رخ حور از نور	ہر ستونش ساق عرش کبریا یا ساق حور
بہر تاریخ بنائش منشی فکر رسا	در رقم مسجد بنای قبلۂ عبد الشکور ۱۲۷۸ھ

دیگر در عربی

اسس العبد مسجد الفرق	مجزاہ المہیمن المطلق

ذلک المسجد الحرام بحق	تارخ الفکر ذاک مصراعًا

وبر صدر دروازہ مسجد این آیہ کریمہ کندہ است کہ ازان تاریخ بنائش می برآید۔ لیعبدوا اللہ مخلصین لہ الدین حنفاء ۱۲۷۹ و اجازت بیعت و خلافت ہر چہار خاندان بسلسلۂ چشتیہ صابریہ از حضرت مولائی و شیخی مولانا حافظ حاجی محمد حسین عمری محب اللٰہی الہ آبادی یافتم تالیفات خود را محط انظار اہل علم نمودن اتحاف مورہ و زنبیل است پیش خاقان بقول ؎ نم چشم قلم را شرم دارم ٭ کہ سوی چشمۂ حیوان فرستم ٭ تاہم انچہ از بضاعت مزجات با خود دارم مے نگارم

کتب مطبوعہ

فوائد جلالیہ منظومہ فارسی در اصول نحویہ ہموزن و قافیہ مائۃ عامل مطبوعہ دہلی تحفۂ مقبول در فضائل رسول صلعم بزبان اردو مطبوعہ مطبع نظامی طریقۂ محسنہ در ابیات مولد و قیام بزبان اردو مطبوعہ لکھنؤ۔ آداب احمدی در بیان سنن زوائد بعبارت اردو مطبوعہ بنارس۔ ریاض اللمرا تاریخ امیران اندرونی و بیرونی ہند کہ از گورنمنٹ ہند سلامی اتواپ می یابند اردو مطبوعہ لکھنؤ نخبۃ البحرین در بیان حفظ صحت مشتمل بر قواعد مسلمۂ اطبای یونان و ہندوستان اردو مطبوعہ لکھنؤ ابنیۃ الاسلام عبارت عربی در بیان ابنیۂ خمسۂ اسلام بطور شرح حدیث بنی الاسلام علی خمس الحدیث کہ بدار الخلافہ قسطنطنیہ مطبوع شدہ بحرمین شریفین و بغداد و مصر و بصرہ و شام و تونس وغیرہ تقسیم گشت۔ طب رحمانی بعبارت فارسی مشتمل بر معالجات قلیل الاجزا مطبوعہ آگرہ۔ صحت جسمانی عبارت اردو مشتمل بر بیان فصول سگانہ و خواص ماکول و مشروب مطبوعہ نظامی۔ ہر ہفت در بیان اشیای ہفتگانہ عبارت اردو مطبوعہ سیوان۔ کفارۃ الذنوب در بیان ادای کفارہ روزہ و نماز میت و طریق اسقاط فدیہ مطبوعہ آگرہ۔ عجالۂ نافعہ متضمن اقوال نصیحت آمیز بعبارت اردو مطبوعہ دہلی۔ تحفۂ خان بہادر در بیان کرسی نامہ قوم بگیل مطبوعہ الہ آباد

کتب غیر مطبوعہ

منیۃ اللبیب فیما یسر بہ الادیب نثر عربی۔ دریای لطافت بلطائف و ظرائف اردو۔ آفتاب حکمت اقوال حکمای سلف اردو۔ تواریخ بگیل کھنڈ اردو

کتب زیر تالیف اللہم تممہا

تاریخ التواریخ ۔ میزان الموازین ۔ جغرافیہ عرب ۔ تعلیم رحمانیہ ۔ ندیم الاطبا

تکملۃ الکتاب

آگاہ جلوہ ظہور پذیرد کہ تراجم کامل اعیان افاضل ذیل بحیز تحریر درآیند اسمای شریفہ آنہا بجمعی دیگر کہ بعد ازین قدم بر وزد در ساحت وجود نہند حوالہ نمودہ مے آید تا کسی موافق بہ تکمیل آن گردد و باللہ التوفیق وبیدہ ازمۃ التحقیق ۔ قاضی ابراہیم سندی ساکن دربیلہ مضاف سوسنان ملک سند از اکابر علما بود ۔ قاضی ابراہیم ٹھٹوی نبیرۂ مخدوم فیروز جامع کمالات صوری و معنوی برآمدہ در عہد شاہجہان بادشاہ افتای شاہجہان آباد و قضاے عسکر داشت ۔ میر ابو البقا صاحب تصانیف کثیرہ معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ ۔ ابو جعفر عمر لاہوری ابن اسحاق لاہوری بفضل و دانش طاق و در زہد و تقوی شہرۂ آفاق بود ۔ مولوی ابو الحسن ساکن کاندہلہ ۔ ملا ابو الحسن کشمیری معروف بشاہم بابا معاصر شہاب الدین محمد شاہجہان بادشاہ بود ۔ قاضی ابو الخیر بھکری ۔ محمد ابو الخیر ٹھٹوی در فتاوای عالمگیری شریک استنباط مسائل بود ۔ قاضی ابو سعید بھکری ولد قاضی زین الدین بوفور فضیلت و حضور قریحت از ممتازان روزگار بود ۔ ابو الفتح ولد شیخ الہداد خیرآبادی معاصر سلیم شاہ ابن شیر شاہ سور ۔ قاضی ابو القاسم بن ملا جمال الدین سیالکوٹی معاصر نور الدین محمد جہانگیر شاہ ۔ امیر ابو المعالی برادر امیر علاء الملک تفسیر سورۂ اخلاص و رسالۂ عدالت و انموذج العلم از مصنفات اوست در سال ہزار و چہل و شش ہجری بملک بنگالہ وفات یافتہ ۔ ملا احمد مثنی گجراتی ۔ ملا احمد ٹھٹوی شاگرد شاہ فتح اللہ در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ بود ۔ مولوی احمد حسن مصنف صراط الاہتداء وغیرہ ۔ مولوی احمد گل نائب مفتی بھوپال ۔ مولوی احمد شاہ سندی ۔ مولوی احمد کبیر ساکن قصبہ پھلواری ۔ مولوی سید ارشاد حسین ساکن پٹنہ ۔ مولوی ارشاد حسین رامپوری ۔ ملا اسحاق رامپوری ولد ملا احمد ولایتی ۔ ملا اسحاق بھکری ۔ مولوی اسد اللہ ساکن پٹنہ ۔ قاضی اسمعیل اصفہانی گجراتی معاصر سلطان محمود بیگڈہ ۔ قاضی اشرف حسین ساکن بھوند مضافات لکھنؤ ۔ مولوی اعز الدین سنبھلی ابن سید غلام اولیا مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوی حیدر علی سندیلی ہیچ ہم عصر

سال دوازده صد و پنجاه و شش ہجری فوت شد۔ مولانا افتخار الدین برنی معاصر علاء الدین خلجی۔ مولانا افتخار الدین گیلانی معاصر غیاث الدین تغلق۔ ملا افضل ٹٹو کشمیری بن ملا حیدر چرخے درعهد محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه بود۔ مولوی اکبر علی پشاوری۔ مولوی آل محمد ساکن قصبه پھلواری ضلع پٹنه۔ مولوی آل حسن موہانی مصنف رساله استفسار در رد عقاید نصاری۔ مولوی الفت حسین شیعی مصنف معجزه فرقان وغیره۔ ملا الہداد سہرندی معاصر بہلول لودی۔ مولوی الہداد ساکن کلکته۔ مولوی الٰہی بخش فیض آبادی مصنف عمدة المرام فی تحقیق الجملة والکلام۔ الیاس منجم آردبیلی استاد ہمایون بادشاه جاگیردار پرگنه موہان مضافات لکھنؤ۔ ملا امام الدین دہلوی در اصل لاہوری ہست ریاضی دان بود که بدہلی توطن گرفته شرح مختصر بر تشریح الافلاک مصنفه بہاء الدین آملی در سال یازده صد و سه ہجری نوشته که بنام التصریح فی شرح التشریح شہرت دارد۔ مولوی امام الدین ساکن ٹونک۔ سید امان قنوجی معاصر بہلول لودی۔ مولوی امین الله ساکن پھلواری۔ مولوی امین الله مدرس کلکته که قصیده غرا در نعت رسول مکرم صلعم از و مشہور ہست۔ مولوی امین احمد بہاری۔ سید امیر احمد نقوی سہسوانی۔ مولوی امیر حسن سہسوانی۔ مولوی امیر الدین ساکن کاری ضلع گیا۔ مولوی انوار الحق بنگلوری۔ مولوی انور علی لکھنوی مصنف انوار الحواشی۔ بابا خواجه قاضی اوجینی در عهد اکبر شاه بود۔ مولوی باب الله جونپوری۔ ملا باقر صباغ کشمیری شاگرد ملا باقر دامادؒ۔ ملا باقر للو کشمیری شاگرد ملا باقر صباغ۔ شیخ بایزید برہان پوری عالم متورع و فاضل متشرع بود خرقه خلافت از شیخ محمد معصوم سہرندی قدس سرہٗ داشت۔ مولانا بایزید مفتی لاہور درعهد اکبر شاه بود۔ مولوی بدر الدین ساکن قصبه پھلواری۔ مولانا بدر الدین واعظ درعهد علاء الدین خلجی اناوده بدہلی آمدی و تذکیر گفتی زاہد و متقی بود در تذکیر او جمعیت بسیار شدی و وعظ او در دلہا کارکردی و از بکا و رقت تذکیر او گرم شدی۔ بدر الدین بن شیخ ابراہیم سہرندی شارح خلاصۂ کیدانی۔ بده قوام نہروالی بهروچی۔ شیخ بده ساکن لکھنوتی که آنرا گوڑ ونڈیا هم گویند معاصر بہلول لودی۔ مولوی برکت الله آبادی۔ مولانا برہان الدین بھکری درعهد علاء الدین خلجی بود۔ مولانا برہان الدین بزاز معاصر سلطان غیاث الدین بلبن بود۔ مولوی بشارت حسین مدرس

مدرسہ رامپور = مولوی بشیر الدین قنوجی = مولوی بشیر الدین دہلوی = حکیم بقاء اللہ خان سندیلی
شاگرد حکیم ہیر علیخان موہانی ہفتہ ہم شوال سال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری وفات یافت
طبیب حاذق و نباض صادق بود = مخدوم بلال سندھی ساکن تلہی از مضافات سوستان
ملک سندھ در علم ظاہر شانی عظیم داشت = سید بندگی حسن بلگرامی از سادات ترمذی بلگرام ست
در عربی و فارسی و ہندی استعداد کلی داشت ایمان تخلص میکرد شاگرد میر عظمت اللہ بیخبر بود =
ملا بڈھن اٹھوی برادر ملا جیون = قاضی پیارہ ساکن لکھنوتی معاصر بہلول لودی = ملک
تاج الدین گنرامی در عہد جلال الدین خلجی بود = تاج الدین کلاہی و سید تاج الدین قاضی اودھ
در عہد جلال الدین خلجی بودند = شیخ تاج الدین دہلوی در عہد اکبر شاہ بود = ملا تقیا از فضلای عصر بود
در تاریخ مہارتی کامل داشت کتابی در ہیئت از مصنفات اوست اولا ملازم عبد الرحیم خانخانان
بود بعد ازان منظور نظر اکبر بادشاہ شدہ در عہد جہانگیر ترقی نمودہ بصدارت رسید و مورخ خان
خطاب یافت در سال ہزار و بست ہجری درگذشت = تقی الدین واعظ معاصر فیروز شاہ بود =
میر جان محمد بلگرامی عالم و فاضل و حافظ و قاری بی نظیر صاحب فکر رنگین بود بسال ہزار و یکصد و
چہل بزیارت حرمین شریفین و عتبات عالیہ شتافت = مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈے ناظم
نظم الفرائض = مولوی جعفر علی رامپوری = ملا جلال الدین معاصر سلطان شمس الدین التمش =
قاضی جلال الدین کاشانی ولد قاضی قطب معاصر سلطان غیاث الدین بلبن = خواجہ جلال الدین
امیر چہ و نائب وزیر = مولانا جلال الدین بہکری در عہد جلال الدین خلجی بودند = مولانا جلال حسام
درویش واعظ عہد علاء الدین خلجی تذکرش ممزوج خوف و خشیہ بودی و ہم سخنہای ظریف گفتی =
قاضی جلال الدین ولوالجی در عہد علاء الدین خلجی قاضی ممالک بود = مولوی جلال الدین رامپوری
مولانا جمال الدین شاطبی از علمای قرات در عہد علاء الدین خلجی بود = مولوی جمال الدین مونگیری
مولوی جمال الدین مدراسی = ملا جمال ملتانی دانشمند مستعد معاصر جلال الدین محمد اکبر شاہ =
ملا جمال لاہوری بسی مردم نیک در شاگردی وی بکمال رسیدند = مولوی جمال شاہ صرفی رامپوری
مولوی جمیل احمد سہسوانی = مولوی جمیل احمد بلگرامی = ملا حاجی بانڈی کشمیری شاگرد یعقوب صرفی
در عہد نور الدین محمد جہانگیر شاہ بود = ملا حاجی گنائی کشمیری عرف آبا رضوی در اکثر علوم دستی داشت

چون بایام شاهزادگی عالمگیر قصد خروج بر شاهجهان نمود فتوای آن از علمای اردوی معلی خواست همه تصدیق خروج کردند مگر ملا حاجی مذکور کناره کشی نموده گفت هرچند فسق و فجور از سلطان بظهور آید خروج که باعث فتنه است خاصةً بمقابله پدر جائز نیست — ملا حامد جونپوری اکثر کتب متداوله نزد محمد زاهد دیده و بعض علم در خدمت دانشمند خان استفاده نموده در عهد شاهجهان بسلک روزینه داران منسلک بود و در عهد عالمگیر داخل مؤلفین فتاوای شده بتعلیم شاهزاده محمد اکبر سرفرازی یافت — ملا حبیب در عهد جلال الدین محمد اکبر شاه مدرس بود — ملا حبیب کشمیری در عهد نورالدین محمد جهانگیر شاه میر عدل بود — مولانا حجت ملتانی معاصر علاء الدین خلجی — ملا حسام الدین سرخ لاهوری معاصر جلال الدین محمد اکبر شاه — مولانا حسام الدین اندرپتی معاصر غیاث الدین بلبن — مولانا حسام الدین سرخ و مولانا حسام الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی بودند — مولانا حسام الدین متقی ملتانی از اجلهٔ روزگار و کملای آن دیار در پاس آداب شرع نهایت اهتمام می ورزید اکثر اوقاتش در عبادات و افاده طلبه مصروف بود مرقدش بقریه حسام پور مضاف ملتان واقع است — مولوی حسن جان سندیلی پیش علمای سندیله و نیز بخدمت حافظ محمد شوکت علی مختصرات و مطولات گذرانیده قریب الفراغ است اللهم بلغه الی مأموله — شیخ حسین تبریزی در عهد جلال الدین محمد اکبر شاه مدرس دهلی بود — مولانا حمید الدین مخلص و مولانا حمید مقری از علمای قرأت معاصر علاء الدین خلجی بودند — مولانا حمید مفسر سنبهلی معاصر نصیر الدین محمد همایون شاه — شیخ حمید احمد آبادی معاصر جلال الدین محمد اکبر شاه — شیخ حمید سندی برادر شیخ رحمت الله ولد قاضی عبد الله بن قاضی ابراهیم ساکن در بیله بجا مد والا موصوف و در علوم عقلی و نقلی حظ وافی و در حدیث و تفسیر ید طولی داشت همراه خان اعظم کوکه بمکهٔ معظمه رفته مقتدای اهل حدیث شد — قاضی حماد عباسی ٹھٹوی در فضیلت و کمال اتم و در تقوی و تورع اکرم بود — حمید الدین مسعود لاهوری ابن سعد لاهوری حمید دهر و فرید عصر بود — مولوی خادم حسین سندیلی عرف بو علی ابن حکیم بقاء الله خان سندیلی بشانزدهم ذیقعده سال دوازده صد و شصت و پنج هجری بمقام بهوپال رحلت کرد — مولوی خدابخش پنجابی — مولوی خلیل الرحمن رامپوری محشی دائر الاصول — خواجه علی دانشمند از ماوراء النهر در عهد جلال الدین محمد اکبر شاه به هندوستان قدم آورده مورد مراسم خسروانه شد — مولوی سید خواجه احمد نصیر آبادی

از تلامذہ مولوی سخاوت علی در صورت و سیرت یادگار صلحای سلف بود و سے را در باندا دیدم رحمتہ اللہ علیہما ۔ خواند میر مورخ مصنف تاریخ حبیب السیر و خلاصۃ الاخبار و دستور الوزرا در عہد ظہیر الدین محمد بابر شاہ بود ۔ مخدوم خیر الدین برہانپوری ۔ مولوی خیر الدین مدراسی ۔ ملا داؤد سوستانی صاحب فضل و علم بود ۔ ملا داؤد مشکوتی کشمیری شاگرد خواجہ حیدر چرخی معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود ۔ ملا دانیال چوراسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوہ بود ۔ شیخ دانیال جونپوری ۔ ملا دراز پشاوری ۔ قاضی دنا سوستانی ولد قاضی شرف الدین المشہور بمخدوم راہو از علماے نامدار و قاضی القضاۃ بود بصحبت بسیاری از علمای باطن رسیدہ نظر فیض یافتہ و مدتی بخدمت پدر کسب فضائل نمودہ علم حدیث از مخدوم بلال آموختہ و اکثر علوم از خدمت مخدوم محمود المشہور بوہرہ و مخدوم عبد العزیز ہروی یافتہ ہیژدہ تفسیر قرآن مجید بمطالعہ آوردہ معانی و دقائق آن مستحضر ساختہ و از علم جفر وغیرہ علوم غریبہ نصیبی کامل اندوختہ حافظہ چندان داشت کہ اکثر کتب ما ظہر الغیب خواندی مرزا حسن شاہ از وی تلقینہا یافتہ و مخدوم عثمان ویرا اوستاد لقب دادہ بعد وفات بقریہ باغبان مدفون گشت ۔ سوستان از توابع سند ست ۔ ملا دوست محمد کابلی ابن ملا محمد امیر مؤلف رسالہ عین الاصابہ فی رفع السبابہ ۔ مولوی ذو الفقار علی ساکن دیوہ ۔ مولوی ذو الفقار علی ساکن کلکتہ ۔ مولوی ذو الفقار احمد ساکن بھوپال ۔ ملا رجب گنائی کشمیری در عہد محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود ۔ شیخ رحمۃ اللہ سندی ولد قاضی عبد اللہ ولد قاضی ابراہیم ساکن دربیلہ بفنون فضل و کمال آراستہ بی نظیر وقت بود سہ رسالہ مناسک حج از وی یادگار اند ۔ مولوی رحمت اللہ کرانوی مناظر پادری فنڈر مصنف ازالۃ الاوہام و اعجاز عیسوی و اظہار الحق وغیرہ نزیل مکہ معظمہ زادہا اللہ شرفا و تعظیما ۔ مولوی رستم علی رامپوری محشی میر زاہد رسالہ مولوی رشید احمد گنگوہی ۔ مولوی رضی الدین الہ آبادی ابن مولوی برکت ۔ رضی الدین احمد ساکن پھلواری ۔ مولانا رفیع الدین گازرونی معاصر سلطان غیاث الدین بلبن ۔ قاضی رکن الدین سامانہ معاصر سلطان غیاث الدین بلبن ۔ مولانا رکن الدین سنامی معاصر علاء الدین خلجی ۔ سید رکن الدین قاضی کڑا در عہد سلطان علاء الدین خلجی بود ۔ مخدوم روح اللہ بھکری ۔ ملا روح اللہ منور لاہوری از علماے اعلام وقت خود گذشتہ ۔ مولوی ریاضت حسین مؤلف

ریاض العرفان ۔ شیخ زین الدین حوالی معاصر ظہیر الدین محمد بابر شاہ ۔ مولوی زین العابدین قاضی
بھوپال ۔ مولانا سراج الدین سنجری معاصر غیاث الدین بلبن ۔ مولوی سراج الدین آلہ آبادی
شارح زبدۃ الصرف ۔ قاضی سراج الدین علی خان اقضی القضاۃ کلکتہ بسال دوازدہ صد و
بست ہجری کتاب جامع التعزیرات بزبان عربی تالیف کردہ باز بہ ترجمہ آن بزبان فارسی
پرداختہ نامش جواہر زواہر نہاد ۔ مولوی سراج احمد سہارنپوری شارح ترمذی ۔
مولوی سراج احمد سہسوانی ۔ قاضی سدید الدین معاصر غیاث الدین بلبن ۔ مولوی
سدید الدین دہلوی ۔ مولوی سعادت علی سہارنپوری ۔ مولوی سعادت علی بہاری ۔ ملا سعد اللہ
لاہوری با وجود فضیلت موفورہ روش ملامتیہ داشت ۔ ملا سعد سندی در فضیلت اتم
و در کمالات مرجع امم بود ۔ ملک سعد الدین منطقی در عہد علاء الدین خلجی صاحب طبل و
نقارہ بود ۔ ملا سلطان از مشاہیر مدرسین عہد اکبر شاہ بادشاہ بود ۔ شیخ سلیمان بلگرامی از
علماے عہد اکبر بادشاہ صاحب استعداد بود ۔ میران سیداخی قنوجی عالم مستعد معاصر بہلول
لودی ۔ سید محمد بن سعید خان دہلوی دانشمند مستعد معاصر بہلول لودی ۔ مولوی سید محمد
کالپوی مدرس سیہور محروسہ بھوپال ۔ مولوی سید میان ساکن سورت از اساتذہ مولوی
سید عبد الفتاح گلشن آبادی بود ۔ مولوی سیف الدین مدرس مدرسہ رامپور ۔ ملا
شاہ محمد شاہ آبادی ماہر ریاضی و نجوم معاصر اکبر شاہ ۔ مولوی شاہ محمد خان رامپوری ۔ شاہ امیر
از علمای صوفیہ آگرہ معاصر اکبر شاہ بود ۔ قاضی شایندہ سوستانی از اجلۂ علما و اتقیاے
روزگار بود شریعت را یار طریقت و طریقت را توامان حقیقت داشتہ خلف ارشدش
شیخ میر محمد المشہور بہ میان میر لاہوری است کہ بسال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرمود ۔
مولانا شرف الدین دلواجی معاصر غیاث الدین بلبن ۔ قاضی شرف الدین سرباہی معاصر
علاء الدین خلجی ۔ مولانا شہاب الدین خلیل در عہد علاء الدین خلجی بود در تذکیر طریقۂ خوف
وخشیہ را مراعات کردی و نظم خواندی و بیشتر تفسیر قرآن مجید بیان فرمودی و قصص و حکایات
سلوک و مآثر علمای آخرت گفتی و در تذکرا و جمعیت بسیار شدی و سامعان را رقتی تمام بودی
مولانا شہاب الدین ملتانی معاصر علاء الدین خلجی ۔ مولوی شہاب الدین احمد ساکن نہسہ

ضلع پٹنہ۔ خواجہ شمس الدین خوارزمی اوستاد مولانا نظام الدین اولیا قدس سرہٗ معاصر غیاث الدین
بلبن۔ مولوی شمس الدین بدایونی بن مولوے محمد علی عثمانی بدایونی محشی شرح وقایہ۔ قاضی
شمس الدین مراجی عالم متبحر معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولانا شمس الدین نم معاصر علاء الدین
خلجی۔ قاضی شمس الدین گازرونی معاصر علاء الدین خلجی۔ شیخ شمس الدین جونپوری برادر خرد
شیخ محمد ماہ جونپوری در عہد عالمگیر بدرس علوم وسلوک در جونپور اشتغال داشت۔ مولانا
شمس الدین باخرزی معاصر سلطان فیروزشاہ۔ شمس خان لاہوری ملای صاحب استعداد
معاصر اکبرشاہ۔ مولوی شمس الاسلام بدایونی عالم مستعد بود۔ ملا شیری لاہوری ابن قاضی
عبدالحی ساکن قصبہ کوکوال من اعمال پنجاب فاضل مستعد بود۔ ملا صالح سہرندی در عہد
سلطان بہلول لودی بود۔ خواجہ صادق کشمیری معاصر جہانگیر بادشاہ۔ مولانا صدر جہان از
اجلہ علماے گجرات است بورع وتقوی متصف ہموارہ بطلبہ علوم درس میداد۔ مولانا شیخ احمد
بن شیخ برہان از تلامذہ وی است۔ بحضرت سید محمد المشہور بشاہ عالم گجراتی انکاری داشت
کہ آخرش مبدل باعتقاد گشت۔ صدر جہان قنوجی از سادات رفیع الشان بامر فتوے
در عہد عالمگیر ممتاز بود۔ مولانا صدر الدین گنہک معاصر علاء الدین خلجی۔ مولانا صدر الدین
تاری معاصر علاء الدین خلجی۔ قاضی صدر الدین عارف در عہد علاء الدین خلجی صدر جہان بود۔ شیخ صدر الدین
ٹھٹوی اجل علما وافضل اتقیا معاصر نظام الدین شاہ سند بود جامعیت علوم بدان غایت داشت کہ ہزارہا
شاگرد را بمرتبہ کمال علمی رسانیدا ولا بورود سید محمد جونپوری مدعی مہدویت بمخاصمتش پیش آمدہ آخر
بدینش سید محمد داخل زمرۂ مریدان راسخ گردیدہ۔ سید صدر الدین قنوجی از اعاظم علمای بلدہ قنوج
بعہد سلطان سکندر لودی در سال شش صد وچہل ہجری بودہ مدام ملازم رکاب سلطان می بود
قاضی صدر الدین لاہوری در علوم عقلیہ ونقلیہ مہارت کامل داشت۔ سید صفای بہکری
صاحب علم وعمل سرآمد فضلای اجل وشیخ الاسلام بہکر بود در سال نہصد ونود ویک ہجری
درگذشت۔ بہکر شہریست از مضافات سند۔ مولانا صلاح الدین ستری معاصر علاء الدین
خلجی از مدرسین نامور بود۔ قاضی صوفی در عہد اکبرشاہ قاضی لاہور بود۔ مولانا ضیاء الدین بیانہ
در عہد علاء الدین خلجی صدر جہان بود۔ قاضی ضیاء الدین المخاطب بقاضی خان معاصر

قطب الدین مبارک شاہ بود - خواجہ ضیاء الدین واعظ مصنف مناقب ابرار وغیرہ - قاضی
ظہیر الدین معاصر سلطان غیاث الدین بلبن - مولانا ظہیر الدین لنگ - مولانا ظہیر الدین
بھکری معاصر علاء الدین خلجی بودند - ملا عالم بھکری عالم علوم ظاہر و باطن بود - قاضی عباس
برہانپوری ولد قاضی نصیر الدین دانشمند متبحر بود شاہجہان بادشاہ بفرمان اعزازش طلبید و
بعنایات شاہی مباہی شدہ بوطن مراجعت نمودہ درگذشت - شیخ عبد اللہ متقی ابن مولانا سعد اللہ
ساکن دربیلہ ممالک سند در علم تفسیر و حدیث بی نظیر وقت بود در سال نہصد و چہل و ہفت ہجری
بگجرات رفتہ از انجا برفاقت قاضی عبد اللہ ساکن دربیلہ بحرمین شریفین رفتہ اوقات عزیز تا آخر
رسانیدہ در ہمہ علوم تصانیف و رسایل خوب دارد - خواجہ عبد اللہ غازی کشمیری - ملا عبد اللہ
ملا رتی کشمیری در عہد شاہجہان از علمای نامور بودند - بابا عبد اللہ بن مسعود کشمیری معاصر
جہانگیر بادشاہ بود - مولوی عبد اللہ مصنف تحفۃ الہند - قاضی عبد اللہ سندی ولد قاضی ابراہیم
ساکن دربیلہ فضائل را از خدمت مخدوم عبد العزیز ابہری آموختہ تقوی کامل و ورع شامل داشت
بعد فتح شاہ بیگ اندربیلہ بہ باغیان لقتل نمودہ در سن نہصد و سی و چہار ہجری بگجرات دکن آمدہ
وازانجا بمدینہ طیبہ رفت و سکونت مدام اختیار فرمودہ درگذشت - ملا عبد اللہ سیالکوٹی بن ملا
عبد الحکیم بگرد آوری علوم از پدر فائق برآمدہ - مولوی عبد اللہ ساکن موضع بھکرا سواد بنون ممالک
پنجاب مصنف رسالہ کشف الحال عن التعزیر بالمال - مولوی عبد اللہ ٹنکی - مولوی عبد اللہ
دہلوی - مولوی عبد اللہ رامپوری - مولوی عبد اللہ سہارنپوری - مولوی عبد اللہ محمد آبادی
مصنف عرفان العرفان - مولوی عبید اللہ رامپوری - مولوی عبید اللہ مدرس جامع مسجد بمبئی
مولوی عبد الباری مصنف اعلام الاخبار وغیرہ - مولوی عبد الباری ساکن کلکتہ - مولوی
عبد الباری ساکن بردوان - ملا عبد الباقی بنگالی شاگرد ملا محمود جونپوری کہ ہمین صحبتش دانشمند
برآمد بعد رحلتش در جونپور ماند در اکثر علوم خصوصا در معقولات یگانہ بود و از علماے آنجا گوے
سبقت مے ربود بدرگاہ عالمگیر رسیدہ موضعی بجمع نہصد روپیہ سیورغال یافتہ مراجعت نمودہ
در آنجا بدرس طلبہ علوم عمر عزیزش بسر فرمودہ - ملا عبد الجلیل در عہد اکبر شاہ مفتی لاہور بود - مخدوم
عبد الجلیل ٹھٹوی در فضیلت اشہر ایام اصلش از بندر لاہری است در عہد شاہجہان بود

پسرانش ابوالفتح و محمد شریف و محمد شفیع ہر یک در فضیلت و قابلیت نامور بودند - مولوی عبدالحق کانپوری شمس العلما - مولوی عبدالحق پنجابی - مولوی عبدالحق سہارنپوری - ملا عبدالحکیم بن ملا عبدالکریم کشمیری در عہد عالمگیری بود - مولوی عبدالحکیم واعظ مصنف عشرۂ کاملہ وغیرہ - مولوی عبدالحلیم سہارنپوری - مولوی عبدالحمید رامپوری - شیخ عبدالحی ولد شیخ جمال کنبوہ دہلوی معاصر سلطان سلیم بود - میر عبدالحی خراسانی در عہد اکبرشاہ صدر الافاضل بود - مولوی عبدالخالق دیوبندی ملا عبدالرحمن ساکن سیکری معاصر بہلول لودی - مولانا عبدالرحمن لکھنوی در علوم عقلیہ و نقلیہ بی نظیر بود و بافادۂ دینی می پرداخت معاصر مرزا عیسی و مرزا باقی - ملا عبدالرحمن بوہرہ احمدآبادی و ملا عبدالرحمن لاہوری معاصر اکبرشاہ بودند - قاضی عبدالرحمن سندی از اجل علما و افضل فضلا از عہد شاہجہان تا عہد عالمگیر متولی نذور حرمین شریفین بوده جاگیر مشروط الخدمت داشت بمدینہ طیبہ رحلت فرموده در قبر محمد حیات سندی مدفون گردیده - مولوی عبدالرحمن ساکن پھلواری مولانا قاری عبدالرحمن پانی پتی - ملا عبدالرحیم کشمیری در عہد عالمگیر بود - مولوی عبدالرحیم رامپوری مولوی عبدالرحیم جونپوری - ملا عبدالرزاق پانڈی کشمیری و ملا عبدالرزاق محشی تحریر و مصنف رد محاکمات در عہد شاہجہان از علمای نامدار کشمیر بودند - ملا عبدالرزاق کشمیری شاگرد خواجہ حیدر چرخی در عہد عالمگیر بود - مولوی عبدالرسول سہارنپوری مصنف متن متین در نحو - ملا عبدالرشید ندگر کشمیری شاگرد محمد افضل چرخی در عہد عالمگیر بود - مخدوم عبدالرشید ساکن بالہ کنڈی ممالک سند از اجل علما و اکمل اتقیا بود جمع کلان ازو باستفادہ کمال علمی و عملی رشید روزگار شدند - مولوی عبدالسبحان پشاوری - ملا عبدالسلام ساکن دیوہ شارح تہذیب المنطق و منار اصول شاگرد ملا عبدالسلام لاہوری بود - مولوی عبدالسلام آروی - مولوی عبدالسلام پانی پتی - ملا عبدالشکور لاہوری در عہد اکبرشاہ قاضی جونپور بود - مولوی عبدالشکور فیض آبادی - مولوی عبدالصمد پشاوری - مولوی عبدالصمد سہسوانی - مخدوم عبدالعزیز کاہانی ساکن کاہان مضاف سوستان ملک سند محدث اہر عزیز مصر تبحر و تدقیق و برگزیدہ کشور تحقیق بادو پسر والا گہر سر بسر علم و ہنر اعنی مولانا اثیر الدین و مولانا یار محمد بزبان جام فیروز - بہ سبب خروج شاہ اسمعیل ماضی از ہرات بموضع کاہان قدوم آورده آن سرزمین را بنشر علوم منور ساختہ ہمدران جا رحل اقامت

اندا ختند وہمانجا چشم از مطالعہ نسخہ حیات پوشیدند تصانیف عربیہ چون شرح مشکوٰۃ وحواشے اکثر کتب متداولہ از انہا یادگار اند۔ مولوی عبد العزیز دریا بادی۔ مولوی عبد العزیز لکھنوی مؤلف پیغام محمدی وغیرہ۔ حافظ عبد العلی رام پوری بن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران در سال دوازدہ صدو نود وہفت ہجری وفات یافتہ۔ مولوی عبد العلی بن مولوی فضل الرحمن رامپوری۔ مولوی عبد العلی ساکن ڈومری ضلع پٹنہ۔ مولوی عبد العلی ساکن جالیس۔ سید عبد الفتاح گجراتی معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر۔ ملا عبد القادر اخوند معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ مولوی عبد القادر سندیلی از اولاد امجاد مولوی حمد اللہ شارح سلم نوزدہم ذیحجہ سال دوازدہ صدو ہفتاد ودو ہجری رحلت کرد۔ مولوی عبد القادر رامپوری۔ مولوی عبد القادر باعسکظہ ساکن بمبئی۔ مولوی عبد القادر ساکن تھانہ ضلع بمبئی۔ مولوی عبد القادر ساکن ہوگلی عالم با عمل صاحب تصانیف دہم ذیقعدہ سال سیزدہ صدو ہفت ہجری عبد الطاہر را عقب خود گذاشتہ رحلت کرد۔ مولوی عبد القدوس بنگلوری۔ میر عبد القدوس ٹھٹوی ابن سید عابد دانشمند کامل تحریر دقت صاحب شان دستثنی درابناے جنس برآمدہ در ہزار وصد وچہل وشش ہجری وفات یافتہ آیۂ کریمہ مکرمون فی جنات النعیم مطابق واقعہ است ملا عبد القوی احمد آبادی برہانپوری عالمگیر ویرا مخاطب باعتماد خان کرد واکثر وی را بلفظ اخوند خواندے مولانا عبد الکریم شروانی معاصر غیاث الدین تغلق۔ سید عبد الکریم قنوجی ابن سید محمد قنوجی در عہد عالمگیر مشغول بدرس متداولات بود۔ قاضی عبد الکریم کشمیری شاگرد ملا ابو الفتح در عہد عالمگیر بود۔ مولوی عبد الکریم ساکن ٹونک ناظم رسالہ سبیل الرسول فی الناسخ والمنسوخ۔ مولوی عبد الکریم رامپوری۔ ملا عبد اللطیف ساکن دربیلہ ممالک سند عالم بلیغ بود حاشیہ بر شرح ملا جامی دارد در بحث الکلام ما تضمن کلمتین حقیقۃ او حکما ای یکون کل واحدۃ منہما فی ضمنہ فالمتضمن اسم فاعل ہو المجموع والمتضمن اسم مفعول کل واحد من الکلمتین فلا یلزم اتحادہما دین دو بیت درج کردہ قام زید ہیئت مجموعیش بہ اسم فاعل را تضمن می شمر ودیگر خواہی اسم مفعولی از وہ ہیئت افراد یش را کن نظر۔ شیخ عبد اللطیف برہان پوری معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود۔ مولوی عبد اللطیف دیلوری۔ مولوی عبد اللطیف فقیہ رامپوری۔ مولوی عبد المجید برہان پوری۔

ملا علی الغنی کشمیری در عہد عالمگیر بود۔ مولوی عبد الوہاب ساکن سوات بنیرۂ قاضی عبد الوہاب دکنی ساکن قصبہ مونگی کہ در علم فقہ و اصول مہارت کامل داشتہ در عہد عالمگیر قاضی عسکر بود۔ ملا عثمان گجراتی از علمای قرأت و ملا عثمان سامانہ و ملا عثمان بنگالی سنبھلی از علمای نامور در عہد اکبر شاہ بودند۔ خواجہ عزیز الدین صوفی مؤلف تحفۃ الابرار فی کرامۃ الاخیار معاصر غیاث الدین تغلق بود۔ عزیز الدین خالد خانی مؤلف دلائل فیروزی در علم نجوم معاصر سلطان فیروز بود۔ ملا عصام الدین معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ علاء الدین تاجر و علاء الدین کرک و علاء الدین صدر الشریعۃ و علاء الدین مقری علمای نامدار در عہد علاء الدین خلجی بودند۔ مولانا علاء الدین اصولی بدایونی سید علاء الدین اودھی۔ امیر علاء الملک مرعشی در عہد شاہزادہ شجاع بود کتاب مہذب در منطق و انوار الہدی در الٰہیات و صراط الوسیط در اثبات واجب از تصانیف وے یادگار اند۔ مولانا علم الدین نبیرۂ شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی در عہد علاء الدین خلجی بود۔ مولوی علی اعظم ساکن پھلواری۔ مولوی علی اکبر آکبر آبادی مصنف فصول اکبری و اصول اکبری۔ ملا علی الماس کشمیری شاگرد ملا جوہر ناتھ در عہد شاہجہان بود۔ علی بن احمد غوری ساکن کرا کہ متصل مانک پور است از مریدان شیخ رکن الدین قدس سرہٗ بود و از تصانیف اوست کنز العباد فی شرح الاوراد مصنفۂ بہاء الدین قدس سرہٗ۔ خواجہ علی پنو کشمیری شاگرد ملا شمس پال در عہد جہانگیر شاہ بود۔ ملا علی لستک کشمیری معقولی میانہ قد بود جہانگیر شاہ او را لستک میگفت بہمان شہرت یافت چنانچہ سال فوتش ہم در مصرعہ وای لیست و بلند ہمت کو یافتہ اند۔ مولوی علی حبیب سجادہ نشین پھلواری۔ مولانا علی شاہ جاندارانا کابر علمای وقت و مرید شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہٗ بود کتاب خلاصۃ اللطائف در تصوف از تصانیف اوست۔ ملا علی قاری ٹھٹھوی در فضیلت افضل و در قرأت اکمل بعہد مرزا جانی بود۔ ملا علی گرد ملای مستعد معاصر اکبر شاہ بود۔ ملا عماد الدین معاصر شمس الدین التمش بود۔ مولانا عماد دانشمند متبحر در زمان سلطان محمد تغلق شاہ دہلی مردی بزرگ و راست گو و حق شناس بود میگویند کہ محمد تغلق در ایام غرور سلطنت خود گفتہ بود کہ فیض خدا منقطع نیست چرا باید کہ فیض نبوت منقطع شود اگر کسی حالا دعوی پیغمبری کند و معجزہ نماید تصدیق میکنید یا نہ مولانا عماد بر فور گفت کہ گہ خورچہ میگوئی محمد تغلق حکم کرد کہ او را ذبح کنند و زبانش برآرند رحمۃ اللہ علیہ

مولانا عماد الدین حسام در عہد علاء الدین خلجی تا بست سال تذکیر گفته ده تذکیر او معتبران و دانشمندان و کاملان و فاضلان و شاعران حاضر می شدند۔ مولانا عماد الدین محمد طارمی طارم در حوالی شیراز است از انجا بگجرات آمده بدست ملک قطب الدین که خلیفه خاص حضرت سید محمد المشهور بشاه عالم بودند مرید گشت چنانچه در علوم ظاہری نظیر آفاق بود در علم باطن ہم طاق گردید بارشاد و ہدایت خلق مشغول شد میان وجیه الدین گجراتی از ارشد تلامذه وی اند۔ سید عنایت الله مجددی بالاپوری عامل کامل و فاضل لاثانی مشهور و معروف وقت خود بود در سال یازده صد و ہفتده ہجری رحلت فرموده۔ مولوی عنایت احمد ساکن پٹنه۔ مولوی عنایت الله ساکن بردوان۔ مولوی عنایت حسین ساکن مونگیر۔ قاضی غضنفر سمرقندی در عہد جلال الدین محمد اکبر شاه بہندوستان قدوم آورده منصب اقضی القضاة ولایت گجرات یافته انصرام مہمات خود بدیانت میکرد در علوم متعارفه یگانه بود۔ سید غضنفر ابن سید جعفر نہروالی منسوب بنہرواله گجرات۔ مولوی غلام اکبر خان مصنف ہدایة المنکرین وغیره۔ غلام علی کور از اجلۂ افاضل عہد اکبر شاه بود۔ مولوی غلام حسین بنگالی۔ مولوی غلام سبحان قاضی القضاة کلکته۔ مولوی غلام نبی شاہجہانپوری محشی میر زاہد رساله۔ مولوی غلام علی ساکن مہری احاطه بمبئی۔ مولوی غلام احمد نصیر آبادی۔ مولوی غلام محمد ہوشیارپوری۔ ملا غوثی گجراتی۔ مولانا غیاث بہروچی۔ سید فاضل معاصر اکبر شاه بادشاه بود۔ حکیم فتح الله گیلانی از اطبای عہد جلال الدین محمد اکبر شاه بادشاه بود کتب طبیه بتحقیقات تمام خوانده و در ہیئت نیز ماہر بود و شرح قانون شیخ الرئیس بفارسی نوشته۔ قاضی فتح علی قنوجی شاگرد مولوی علی اصغر قنوجی در ہر علوم متداوله مناسبتی داشت حاشیه شرح تہذیب جلالی و شرح مقامات حریری از تالیف اینعفه اوست۔ مولوی فتح علی بردوانی۔ مولوی فتح علی جونپوری عالم مستعد عم مولوی معشوق علی جونپوری طبع موزون داشت خصوصاً در بدیہه گوئی تاریخ شہرۂ آفاق بود۔ قاضی فخر الدین در عہد جلال الدین خلجی علامه عصر بود۔ مولانا فخر الدین ہانسوی و مولانا فخر الدین مقاتل معاصر علاء الدین خلجی بودند۔ مولوی فخر الدین لکھنوی۔ مولوے فخر الدین علی خان شافعی المذہب قاضی چینا پٹن۔ مولوی فدا حسین ساکن ضلع پٹنه۔ فرید بنگالی دانشمند متبحر و محدث معاصر جلال الدین محمد اکبر شاه بود۔ ملا افضلی ملتانی از اکابر علمائے عصر خود بود۔ مخدوم

فضل الله ٹھٹوی نحریر وقت جامع فضائل قدسیه حاوی معارف انسیه محلی حلیه ورع و تقوی
همواره بدرس علوم اشتغال داشت معاصر مرزا عیسی و مرزا باقی ۔ مولوی فضل الله لکھنوی ۔
مولوی سید فضیلت حسین ساکن ضلع پٹنه ۔ مولوی فضل الله بنگلوری ۔ مولوی فصیح الدین
از علمای کاملین بلدهٔ قنوج بود عمر شریفش بدرس و عبادت بسر برد ۔ مولوی فیض الحسن لاهوری
که بتدریس علم ادب یگانهٔ روزگار بود بتاریخ دوازدهم جمادی الاول سال یکهزار و سه صد و چهار
هجری ازینجهان رحلت فرمود ۔ مولوی فیض الله پنجابی ۔ مولوی فیض الحسن سهارنپوری مصنف
تحفهٔ صدیقه در شرح حدیث ام زرع ۔ میان قادن پسر شیخ جونو دانشمند معتبر در عهد بهلول لودی
بود ۔ سید قادری بلگرامی ابن حافظ ضیاء الدین بلگرامی حاج الحرمین الشریفین فاضل و حافظ
و قاری قرآن بوده در وطن گوشه گرفته بعبادت معبود حقیقی اشتغال داشت بسال هزار و
یکصد و چهل و چهار هجری درگذشت ۔ قاسم ترمذی کشمیری در عهد عالمگیر از علمای نامدار وقت
ملا قاسم واحد العین قندهاری در عهد جلال الدین محمد اکبر بادشاه از عمده ترین مدرسین علوم عقلیه
و نقلیه بود ۔ مولوی قاسم علی سندیلی ابن مولوی حمد الله سندیلی شاگرد پدر خود مردی فاضل و کامل
کثیر الدرس بود و بزیارت بیت الحرام مشرف گشته ۔ مولوی قدرت الله برهانپوری ۔ مولانا
قطب الدین ناقله معاصر غیاث الدین بلبن ۔ ملک قطب الدین سهرندی در عهد بهلول لودی
بود ۔ شیخ قطب برهان پوری فاضل متورع حافظ جید تیرانداز مقری بود اشعار عرب بسیار بخاطر داشته
و خوب می خواند و باوجود وفور فضائل غربت و مسکنت مفرط داشته بماه رمضان پیش امامی
عالمگیر بادشاه معزز می بود و نیز بتعلیم شاهزاده معظم مفتخر بود در پنجم سال جلوس عالمگیر بدار الخلافه
شاهجهان آباد برحمت حق پیوست ۔ مولوی سید کاظم علی دریابادی بن سید قاسم علی چهاردهم
ربیع الاول سال سیزده صد و پنج هجری رحلت کرد ۔ ملا کبیر الدین مورخ در عهد علاء الدین خلجی بود ۔
مولوی کبیر خان قاضی محمد پور احاطه بمبئی ۔ شیخ کبیر ناگوری از اولاد شیخ فرید بن عبد العزیز بن شیخ
حمید الدین صوفی ناگوری است بزرگ صاحب مقامات جامع علم ظاهر و باطن کتاب ذهن که حاشیه
ضوء شرح مصباح است از تصانیف ویست بجهة تفرقه که در ناگور از دست کفار آن دیار واقع
شده بود بجانب گجرات رفت و همانجا توطن پذیرفت رحمة الله علیه ۔ شیخ کبیر والد ملا منور در صغر سن

بکمال رسیدہ واز پیران درگذرانیدہ اکثری کتب متداولہ در ملازمت پدر وخسر بزرگوار خویش کہ سعد اللہ
بنی اسرائیل بود تحصیل نمودہ طریق صحبت واختلاط رانیکو ورزیدہ بحکم جلال الدین محمد اکبر شاہ
بھراہی پدر در پرگنہ بجوارہ ودامن کوہ شمالی رفتہ بضبط وربط آن نواحی مشغول بود ۔ مولانا کریم الدین
در عہد علاء الدین خلجی تذکیر گفتی ودران تحمید ونعت نظیم جدید ومناسب آوردی چونکہ آواز خوش نداشت
سخنہای او در عوام نیعقادی وجمعیت کثیر ہم نبودی ۔ مولانا کریم الدین ٹھٹوی جامع فضائل وکمالات
قامع رذایل معضلات بزہد وتقوی نامور معاصر ملا عبد الرحمن ٹھٹوی بود ۔ مولانا کریم الدین جوہری
در عہد علاء الدین خلجی بود ۔ ملا کمال رامپوری بس نامور زیست ۔ مولانا کمال الدین کولی در عہد
علاء الدین خلجی بود ۔ مولانا کمال الدین اودھی وکمال الدین سامانہ در عہد فیروز شاہ از علمای نامور
بودند ۔ قاضی گھاسی الہ آبادی شاگرد وخلیفہ شیخ محب اللہ الہ آبادی ۔ شاہ گدای کشمیری در عہد
جہانگیر شاہ از علمای نامور بود ۔ مولوی گلزار علی پھلواری رالبس موزون است ۔ مولوی لطف حق
ساکن تیھاپور گجرات ۔ مولوی لطف علی ساکن ضلع پٹنہ ۔ مولانا لطیف مقری از علمای قرات
در عصر علاء الدین خلجی بود ۔ مولانا میران ماریکلہ معاصر علاء الدین خلجی ۔ مبارز خان سلطانپوری
معاصر ملا نظام الدین سہالوی رسالہ مبارزیہ در علم کلام از مولفات اوتقنی است بس متین ۔
ملا مجنون کشمیری معاصر شاہجہان بود شیخ محمد اشرف شطاری لاہوری بصلاح وفضیلت نامور
معاصر عالمگیر بود ۔ مولوی محمد ادریس سلہٹی محشی جمع الجوامع سیوطی ۔ مولوی محمد اسرائیل سلہٹی محشی تفسیر
بیضاوی وصدرا ۔ مولوی محمد علی ساکن تھانہ مولف کشاف اصطلاحات الفنون ۔
قاضی محمد افضل بھکری ۔ ملا محمد افضل کشمیری معاصر جہانگیر شاہ بود ۔ ملا محمد اکرم لاہوری متداولات
را بارہا درس گفتہ بحلم وبردباری وصلاح وپرہیزگاری موصوف معلم شاہزادہ کام بخش بود ۔
قاضی محمد احمد آبادی مرید حضرت قطب العالم احمد آبادی قدس سرہ بود ویراسہ پسر اند یکی قاضی حمید
کہ بقاضی چاپلندہ شہرت دارد پدر قاضی محمود دریای دوم قاضی العالم شاہ حماد سوم قاضی حامد
ہرسہ برادران مرید وخلیفہ حضرت شاہ عالم احمد آبادی قدس سرہ بودند ۔ قاضی العالم شاہ حماد
دوازدہ سال در طلب علم پیش مولانا میانجی گجراتی صرف کردند ودوازدہ سال بجہاد کفرہ در لباس
سپاہیان بسر بردند ودوازدہ سال ترک ہمہ کردہ بخدا مشغول شدند تا بدو شور اکل حلال وصدق

مقال لازم حال خیر مآل شان بود تا اینکه تقوی شان در مرکب شان ہما شر کردہ بود ہرگز کاہ و دانہ حرام نمی خوردند بشب خواب کمتر میکردند از بس کہ مظہر جلال بودند کسی را مجال نبود کہ بہ منظر شان بیاید اغلب اوقات در پردہ جا داشتند خادم طومار حاجات ارباب احتیاج از پس پردہ میخواند ایشان در جواب بعضی سفر مودند کہ میدہم و برای بعضی نمیدہم فرمودند لہذا علماے وقت فتوی بر قتلش دادند حاجی محمد افضل سیالکوٹی۔ خواجہ محمد امین ولی اللہی۔ ملا محمد امین کشمیری معاصر عالمگیر بود۔ ملا محمد باقر کشمیری معاصر شاہجہان بود۔ شیخ محمد بہروچی۔ ملا خواجہ محمد تو بیگ کشمیری معاصر عالمگیر بود۔ مولوی محمد جیلانی رام پوری مصنف جنگنامہ۔ قاضی محمد حسین جونپوری از علم و فضل نصیبی وافر داشت در عہد شاہجہان قاضی جونپور بود و در اوائل عہد عالمگیر بقضای الہ آباد ممتاز شدہ در سن ہفتم جلوس عالمگیر بحضور آمدہ باضافہ منصب و احتساب لشکر سرفراز گردید و در تالیف فتاوی عالمگیری بسی سعی نمودہ۔ مولوی محمد حسین مصنف اشاعۃ السنہ وغیرہ۔ مولوی محمد حسین مصنف تیغ فقیر و حربہ فقیر وغیرہ۔ مولوی محمد حسن امروہوی مؤلف تفسیر معالات الاسرار فی مکاشفات الاخبار معروف بتفسیر حضرت شاہی۔ مولوی محمد حسن اسرائیلی سنبھلی۔ ملا محمد داغی ٹھٹوی در عہد شاہزادگی پیش امام شاہجہان بادشاہ بود۔ شیخ محمد سعید سہرندی ابن حضرت شیخ احمد مجدد الف ثانی خلیفہ پدر خود بود فاضل متشرع و عالم متورع پیوستہ بارشاد طالبان خدا و درس علوم اشتغال داشتہ حاشیہ بر حاشیہ خیالے نوشتہ بصحبت عالمگیر رسیدہ رعایت کلی یافتہ مولوی محمد شاہ مصنف مدار الحق۔ ملا محمد صادق ٹھٹوی۔ ملا محمد صالح معاصر جہانگیر شاہ بود۔ ملا محمد صلاح گجراتی۔ مولوی محمد صدیق اصولی پشاوری۔ مولانا محمد صدیقی ملتانی گجراتی۔ مولوی محمد عادل از ابتدا تا انتہا کتب درسیہ بخدمت مولانا محمد سلامت اللہ گذرانیدہ الحال جانشین مولانا موصوف بکانپور ہستند و بہدایت و ارشاد خلائق صارف الاوقات اند سلمہ اللہ تعالی۔ شاہ محمد عاشق پھلتی با محمد عثمان کشمیری ابن شیخ محمد فاروق اند تلامذۂ ملا سعد الدین صادق وغیرہ علمای کشمیر بود و نیز بخدمت مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی رسیدہ اجازت حدیث و فقہ یافتہ مولوی محمد عمر دہلوی ابن مولوی کریم اللہ دہلوی دوازدہ صد و شصت و ہشت ہجری متولد شدہ و پیش والد ماجد خود تربیت و تعلیم علوم رسمی یافتہ بدرس و تدریس اشتغال دارد

سلمہ اللہ تعالی ۔ مولوی محمد علی ابن مفتی یار محمد دکنی مؤلف کواکب العرفان فی تحقیق السبحان ۔ مولوی
محمد علی نصیر آبادی مؤلف جلاء العیون نظم سرور المحزون ۔ مولوی محمد فصیح غازیپوری واعظ فصیح قامع
رسم قبیح ۔ ملا محمد قاسم استرآبادی بلقب ہندو شاہ شہرت داشت گلزار ابراہیمی مشہور بتاریخ فرشتہ
از تالیف وی است ۔ ملا محمد لاہوری از اکابر علمای لاہور است ۔ مرزا محمد صادق مؤلف صبح صادق
نسبت تلمذ باو دارد در عہد شاہجہان قضای بنگالہ داشت ۔ شیخ محمد لاہوری ابن عبد الملک
از فضلای نامور پیش علمای حجاز تفسیر و حدیث و فقہ آموختہ بوطن مراجعت نمود و بتدریس روزگار
گذرانید ۔ محمد لبیب کشمیری معاصر جہانگیر شاہ ۔ شیخ محمد ماہ جونپوری بعلم صوری و معنوی آراستہ بود
مولوی محمد مصطفی پنجابی ۔ مولوی محمد موسی ابن مولانا رفیع الدین دہلوی ۔ شیخ محمد واعظ لاہوری
از مشاہیر واعظین لاہور بود ۔ مولوی محمد وجیہ ساکن پھلواری ۔ شیخ محمد یحیی سہرندی ابن حضرت
شیخ احمد مجدد الف ثانی قدس سرہ باصلاح و تقوی موصوف اکثر اوقات خود بدرس علوم متداولہ
صرف میکرد و مشمول عواطف عالمگیر بادشاہ بود ۔ ملا محمد یزدی قاضی القضاۃ جونپور بجرم افتاے
خروج بر اکبر شاہ بادشاہ از عروج منصب خود بغرقاب فنا رسیدہ ۔ مولوی محمد یعقوب دہلوی
ابن کریم اللہ دہلوی برادر کلان مولوی محمد عمر پیش پدر خود اکتساب علوم کردہ بافادۂ طلبہ اشتغال
دارد سلمہ اللہ تعالی ۔ ملا محمود ثانی جونپوری تلمیذ دانشمند خان در اواخر عہد شاہجہان
درگذشت ۔ شیخ محمود بھکری از اجلہ علمای روزگار بود ۔ قاضی محمود علامہ عباسی ٹھٹوی معاصر
مرزا عیسی و مرزا جانی حکام سند در حقیقت و کمال از نوادر و در جامعیت علوم بغرائب اظہر
صاحب تصانیف کثیرہ بود منجملہ آن تذکرۃ الاولیا و حواشی متین بر کتب متداولہ است ۔
قاضی محمود دریای ولد قاضی چایلندہ بزرگی و خوارق ایشان عالم را فرو گرفت و خدمت
عالم آب ہم بایشان تعلق داشت اکثر در تباہی کشتیہا کہ یاد ایشان می نمودند بساحل مراد
مے رسیدند ازین سبب دریای لقب خاص مقرر گشت چون بہ شصت و ہفت سال رسید
بتاریخ سیزدہم شہر ربیع الثانی سال نہصد و چہل و یک جان بحق تسلیم نمود و مرقدش در بھیرپور
مضافات گجرات واقع است ۔ قاضی محی الدین کاشانی معاصر علاء الدین خلجی ۔ مخدوم جہان
سندی در عہد اکبر شاہ از علمای نامور بود ۔ سید مربی بلگرامی عالم عارف بود خلائق از و منتفع

می شدند بہزار و یکصد و ہفتاد ہجری وفات یافت ۔ سید مرتضی سوستانی در فضیلت اتم شاگرد
حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی بود ۔ مولوی مرتضی حسن ساکن پھلواری ۔ ملا مظہر ساکن کڑا
معاصر فیروز شاہ ۔ قاضی معمار الدین در عصر غیاث الدین تغلق بعہدۂ قضاے دہلی سربلند بود ۔
قاضی معروف بھکری معروف و مشہور زمان قاضی شہر بھکر بود بوفور علم و فضیلت و صلاح و تقوی
و لطف طبع و طیب مزاج اتصاف داشت بسمع جام سنجر مرزبان سند رسانیدند کہ قاضی از مدعی
و مدعا علیہ اخذ اجر میکند جام اورا طلبیدہ پرسید قاضی گفت بلی اکثر بخاطر میگذرد کہ از گواہان ہم چیزے
گرفتہ شود اما پیش از انفصال دعوی بخانہ خود میروند جام ازین حرف بغایت منبسط شد چون جام را
خوش یافت گفت تمام روز بانفصال دعاوی می پردازم و توابع کثیر من بفاقہ میگذرانند این
حال کی روا باشد جام برای او ادراری لائق مقرر فرمود ۔ مولانا معز الدین اندپتی معاصر علاء الدین
خلجی ۔ مولانا معین الدین لونی معاصر علاء الدین خلجی ۔ قاضی مغیث الدین بیانہ ۔ سید مغیث الدین
ساکن کیتھل در عہد علاء الدین خلجی بودند ۔ مولوی مقبول احمد گوپاموی مؤلف رسالہ تنبیہ الانسان
در بیان حلت و حرمت حیوان ۔ ملا مقیم در عہد اکبر شاہ مدرس دہلی بود ۔ سید منتخب الدین ساکن
کیتھل برادر سید مغیث الدین معاصر علاء الدین ۔ شیخ منصور لاہوری از شاگردان شیخ اسحاق
کاکو است و بیشتر تحصیل علوم در ملازمت ملا سعد اللہ نمودہ و مصاہرت باو داشت دانشمند
متبحر بود و در ہمہ علوم عقلی کہ در ہندوستان متعارف اند استحضاری تام و مرجعیت انام داشت
از عہد اکبر شاہ چندگاہ قاضی القضاۃ ملک مالوہ بود بعدہ بخدمت ضبط و ربط پرگنہ بجور و حدود
دامن کوہ مامور شد ۔ ملا منور تلمیذ شیخ اسحاق کاکو در عہد اکبر شاہ بود ۔ مولانا منہاج الدین جرجانی
در عہد غیاث الدین بلبن بود ۔ مولانا منہاج الدین تلنبی معاصر علاء الدین خلجی ۔ ملا موسے
احمد آبادی در عصر اکبر شاہ بود ۔ ملا مومن جیل کشمیری معاصر عالمگیر بود ۔ ملک موید جاجرمی در عصر
جلال الدین خلجی بود ۔ شاہ مہدی عطا ابن شاہ حسین عطا ابن شاہ بناہ عطا سلونی کریمی اشرفی
اڈھنی از اولاد امجاد شیخ اڈھن جونپوری قدس سرہ بسال دوازدہ صد و شصت و شش ہجری
ولادت یافتہ علوم باطن از جد و پدر خود آموختہ خرقۂ چشتیہ در بر کشید و در علوم ظاہر شاگرد مولوی نور احمد
پنجابی بغایت علم دوست و شاغل تدریس طلبہ رونق بخش سجادہ سلون اند سلمہ اللہ تعالی بالمیر شاد

حرف النون

کشمیری معاصر عالمگیر بود ۔ ملا ناصر در عہد اکبر شاہ قاضی آگرہ بود ۔ مولوی ناصر علی غیاثپوری مؤلف مناصر الحسنات و عناصر البرکات وغیرہ ۔ ملا نازک کشمیری در عہد عالمگیر بود ۔ مولوی نجف حسین سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری بمقام اجمیر رحلت کرد ۔ مولانا نجم الدین دمشقی شاگرد مولانا فخر الدین رازی معاصر غیاث الدین بلبن ۔ مولانا نجم الدین انتشار معاصر علاء الدین خلجی ۔ مولانا نجیب الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی ۔ مولوی نذیر حسین محدث مصنف معیار الحق وغیرہ ۔ ملا نسیم منطقی رام پوری ۔ مولانا نصیر الدین غنی و مولانا نصیر الدین ساکن کڑا و مولانا نصیر الدین صابونی در عہد علاء الدین خلجی علمای نامور بودند ۔ سید نظام الدین ٹھٹھوی در فقہ ادق انام و در علوم اعلم کرام بر آمدہ بجذبۂ طبع گرائیدہ سوی شاہجہان آباد شتافت و در تالیف فتاوے عالمگیری بسی مشکلات حل کردہ ۔ ٹھٹھہ شہریست از توابع سند ۔ مولانا نظام الدین کلاہی معاصر علاء الدین خلجی ۔ مولانا نظام الدین علی معاصر بابر بادشاہ ۔ ملا نظام الدین ہروی مصنف طبقات اکبری ۔ شیخ نظام تھانیسری ابن شیخ عبد الشکور باوجودیکہ تتبع متداولات نمودہ و از کتب صوفیہ مطالعہ نکردہ بود نسخۂ در تصوف تصنیف فرمودہ کہ جملہ پسند عارفان است و نیز تفسیری املا کردہ کہ معنی آن ہمہ در قالب تصوف ریختہ ۔ قاضی نعمت اللہ عباسی ٹھٹوی نسبش بآل عباس رضی اللہ عنہ منتہی می شود وی از احفاد واماندگان عہد گماشتگان خلفاے عباسیہ در عہد جام صالح الدین بن جام تماجی بادشاہ سند اقدم علما و اکرم اتقیا بود ۔ مولوی نعیم الدین ابن مولوی نصیح الدین قنوجی تلمیذ مولوی عبد الباسط قنوجی شرح تصدیقات سلم العلوم و حاشیۂ صدرا از تصانیف اوست ۔ شیخ نور الدین کنبوہ لاہوری ملا مستعد در عہد اکبر شاہ بود ۔ مولوی نور کریم دریابادی

حرف الواو

ملا نور محمد بھکری ۔ مولوی واجد علی مؤلف رسالہ معروف العرفان ۔ مولانا وجیہ الدین ملہو و مولانا وجیہ الدین پائلی و مولانا وجیہ الدین رازی علمای عہد جلال الدین خلجی اند ۔ مولوی وحید الحق بہاری بست و چہارم صفر سال ہزار و دو صد ہجری وفات یافتہ کتاب زاد الآخرت و شرح کلمۂ طیبہ و ذکر الصلاۃ و قرۃ العاشقین فی حلیۃ سید المرسلین و رسالۂ تحقیق الایمان از و یادگار اند رحمۃ اللہ علیہ مولوی وحید الزمان بن مولوی مسیح الزمان لکھنوی مؤلف نور الہدایہ ترجمہ شرح وقایہ ۔ مولوی وکیل احمد مؤلف رسالہ حد العرفان ۔ قاضی ولی اللہ خان ساکن بڑودہ ۔ ملا ہاشم کنبوہ معاصر

حرف الہاء

جلال الدین محمد اکبر شاہ۔ میر ہاشم منور آبادی شاگرد ملا حمید کشمیری معاصر عالمگیر۔ مولوی سید یار علی مشہدی کڑوی فقیہ وقت بود۔ مولوی سید یار علی مصنف ہادی المضلین۔ مفتی یار محمد ملیباری دکنی محشی شرح تہذیب یزدی۔ ملا یار محمد بھکری مشہور بملا یاری۔ شیخ یاسین قنوجی از اعیان فضلای بلدہ قنوج کامل مکمل بود خلق کثیر بفیضان تلمذ او بانتہای فضائل رسید ند از انجملہ سید مربی بلگرامی و ملا نیفی امروہی از مشاہیر فضلا ہستند۔ مولوی یعقوب علیخان رامپوری۔ ملا یوسف کادسو کشمیری و ملا یوسف چک کشمیری در عہد شاہجہان نامی بودند۔ مولوی یوسف علی سندیلی الاصل گوپاموی مولدا لکھنوی وطنا شارح نظم الفرائض۔

بعد ختم کتاب مجی محمد ابراہیم خان رسالہ دار سنٹرل انڈیا ہارس کہ مرد متدین و محب الاسلام والمسلمین اند ترجمہ مولوی شاہ محمد رمضان شہید بغرض اندراج کتاب بمن ہیچمدان داد ند چونکہ صاحب ترجمہ بسن ناموروعالم باعمل بود وبحالت اشاعت دین متین شرف شہادت یافتہ ذکرش درین کتاب خالی از زمین و برکت نخواہد بود وہو ہذا

مولوی شاہ محمد رمضان مہیمی

از شیوخ قصبہ مہیم عالم عامل واعظ کامل فخر سرزمین ہریانہ بخصایل حمیدہ و شمایل جیدہ شہرت عام کالبدر التام دارد کافۂ راجپوتان مسلم کہ بنام رانگڑ در ملک ہریانہ مشہور اند از ذات بابرکات آیاتش براہ راست قدم اتباع شریعت نہادہ مشارٌالیہ متبعان سنت و جماعت ہستند تذکیرش عجیب اثری داشت کہ سامعین بہزار جان مطیع و منقاد می شدند و عبدۂ اصنام تار زنار را ہچو بار دوش افگندہ حلقہ بگوش باسلام میگردیدند بالجملہ وی رحمۃ اللہ تعالی بعد زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفًا و تعظیمًا براہ بندر بمبئی مراجعت وطن فرمودہ بہر مقامی کہ میرسید حسب عادت خود لب وعظ و تذکیر می کشود و ہدایت اتباع شریعت بآہالے آن مقام می نمود تا انیکہ بمقام مندسور رونق افروز شدہ بہ مسجد آن بلدہ محفل وعظ گرم کرد قوم بوہرہ کہ خلاف مذہب اہل سنت اند درعین گرمی تذکیر بسر کردن بنادیق بر وحملہ آوردہ تا بضربت بندقہ آن فرقہ ضالہ بمرتبہ شہادت فائز گشت این واقعہ در سال دوازدہ صد و چہل ہجری بظہور پیوستہ رفقای آن مبرور نعش مغفور را ہمدران جا بزمین سپردند بعد از شش ماہ برادر عینی وے تابوتش بقصبہ مہیم آوردہ مدفون نمود شاعرے تاریخ شہادتش چنین یافتہ

قطعہ تاریخ

جناب شاہ رمضان قطب آفاق — سراپا معرفت عرفان مآبے
ظہور از بہر تاریخ شہادت — خرد گفتہ خسوف آفتابے ۱۲۴۷

دیگرے گفتہ

درخلد چو رفت شاہ رمضان — وے شیخ شہید گفت رضوان ۱۲۴۷

تصانیفہ المفیدہ آخرگت۔ بلبل باغ۔ عقاید عظیم۔ رنگیلے۔ مندسور بمیم مفتوح و نون ساکن وودال مہملہ موقوف وسین مفتوح واو مجہول ورای مہملہ شہریست بسرزمین مالوا مہیم بمیم مفتوح وہای ہوز مکسورہ بعدش یای تحتانی مجہولہ ومیم موقوف قصبہ ایست بمرز بوم ہریانہ متعلقہ ضلع رہتک

مولوی امام الدین کالوڈی

ولد مراد خان عالم باعمل بورع وتقوی موصوف بود جم غفیر از خلائق بہدایت وارشادش براستی پیوستند وی رحمۃ اللہ علیہ بسال دوازدہ صد وسی وہفت ہجری ولادت یافتہ در سال سیزدہ صد ہجری چہار عقب گذاشتہ رحلت فرمود ازان جملہ حافظ غریب اللہ را دیدہ ام بدیانت وتقوی مصداق الولد سر لابیہ ہست کالوڈ قصبہ ایست محروسہ ریاست پٹیالہ کہ فی الحال بعلم مندگڑھ شہرت دارد

اعجوبۃ الزمان

مولوی ببر دہلوی ومولوی دہومن سہارنپوری

ہر دو حرف نشناس لوح دانش ملازم صحبت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی قدس سرہ بودند قوت حافظہ چندان داشتند کہ انچہ از مولانا می شنیدند بلفظہ یاد میگرفتند بکرات ومرات وعظ قرآن مجید از زبان مولانا موصوف از ذکر شنیدہ بودند ہرگاہ کسی میگفت چیزے بفرمایند میگفتند آیتی از قرآن بخوان اگر قاری غلط خواندی انابۂ غلط نمودہ ترجمہ وتفسیر آن مالہ وما علیہ مشرح ومفصل بیان میکردند مفتی محمد اسد اللہ الہ آبادی مرحوم میفرمودند باری بدہلی رفتم ودران زمان مولوی ببر زندہ بود بشنیدن آوازۂ اوصافش مشتاق لقاے او شدم ونماز جمعہ بمسجد شاہجہانی گذاردم بعد نماز مجلس تذکیر منعقد گشت بعض مردم گفتند ہمین مولوی ببر اند کہ وعظ میگویند بتوجہ تمام بیان شان اصغا کردم ازانچہ شنیدہ بودم زائد یافتم

بعد فراغ از وعظ با مولوی بہر سلام گفت مصافحہ کردم و آیۂ کریمہ وزینا السماء الدنیا بزینۃ ن الکواکب خواندہ پرسیدم ماسوائے سبعہ سیارہ جملہ کواکب بر فلک الافلاک ثبت اند کہ ثبوت آن از احادیث نبویہ میشود پس تزئین سماء دنیا بہ کواکب چہ معنی دارد مولوی بہ جوابم گفت شنیدہ باشید مردمان مے گویند کہ فلان بمکان از شیشہ آلات وغیرہ چہ خوش آراستہ است حال آنکہ شیشہ آلات بسقف وحیطان آن مکان چسپان و آویزان می باشند و انان در حقیقت تزئین مکان مقصود است ہمچنین کواکب گو بفلک الافلاک منوط و مربوط اند لاکن در حقیقت از ان کواکب سماء دینار از زینت و روشنی حاصل است بدین وجہ وزینا السماء الدنیا فرمودہ اند ع صحبت صالح ترا صالح کند

خاتمۃ الطبع از جانب کارپردازان مطبع

بعد حمد و نعت بر سالکان مسالک تحقیق و رہروان منازل تدقیق مخفی و محجب مبادکہ از بدو آفرینش عالم تا این دم وقتی از اوقات زمانہ از وجود باجود انبیاء مرسلین و اوصیاء کاملین و علمای شرع متین و حامیان دین مبین خالی نماندہ تا گمرہان بوادی ضلالت از بدرقہ ہدایت و ارشاد آنہا بمنزل مقصود رسند و تشنگان سراب غوایت از سرچشمہ مواعظ شان زلالے چشند ہمچنین ہر یکی از خلاف جانشین اسلاف شدہ در اکناف و اطراف عالم بہدایت خلق مشغول ماندند و نیز ابدال و اقطاب اطیاب ہم برین منوال از جانب حق مامور شدند چون زمانہ رسالت بعد حضرت خاتم النبیین سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم سپری شد خلفاء راشدین و ائمہ طاہرین رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین در ترویج دین و ہدایت کافۂ مسلمین سعیہاے وافرہ وجہدہای متکاثرہ فرمودند چنانکہ باید در تلقین احکام و تعلیم انام دقیقہ از دقائق فروگذاشت نمودند بعدازان جوق جوق علمای اعلام و کملائے تمام بہ نیابت آنہا برخاستند و ہمگی ہمت والا نہمت خود ہا بر ہمین کار خیر برگماشتند تا اینکہ خلاق عالم نظر بحمایت دین خویش در تکثیر ملت ایشان چنان برکتی عطا فرمود کہ در ہر بقعۂ زمین نجم افاضات ایشان طلوع نمود چنانچہ اکثر کتب از حالات سنیہ و مقامات علیہ این خیل ربانی مملو و مشحون است و ہم بجیز طبع درآمدہ در ہر دیار و امصار اشاعت پذیر لیکن عجب اتفاق کہ ہما این قسم کتب را دیدیم مگر از کوائف و سوانح عمری مشائخ و علمائے ہندوستان معرا یافتیم آری اگر دین کار ستر گ کسی ہمت نمی گماشت و در تدوین اسامی و حالات این اصحاب اخیار ہم برین طریق تہاون و تکاسل راہ می یافت چہ عجب کہ از صفحۂ روزگار نام نامی این حضرات بمرور دہور حک میشد از آنجا کہ از مبدء فیاض

حصهٔ هر یکے جداگانه بهم میرسد انعام این امر اهم خالق اکرم از فضل اتم موقوف بر ذات بابرکات عالم
عدیم النظیر فاضل خبیر محسود اقران و امثال محقق باکمال ماهر رموز خفی و جلی جناب مولانا حضرت مولوی
رحمان علی صاحب عم فیضه ممبر کونسل مقام ریوان داشته بود که ایندم بظهور رسید و شاهد عابر منصهٔ
شهود جلوه گر گردید که حضرت مصنف ممدوح کتابی نایاب و مخزنی کمیاب متضمن حالات و اسامی
علمای هندوستان تالیف و تصنیف فرمودند و نامش اسم بامسمی تذکرهٔ علمای هند گذاشتند
حضرات شائقین را مژده باد که درین ایام برکت انجام بنهایت اهتمام صحیفهٔ مسبوق الذکر حسب
تحریک حضرت مصنف در مطبع نامی و گرامی مشهور نزدیک و دور منشی نولکشور واقع لکهنو
بحسن انتظام بابو منوهر لال بهارگو بماه نومبر ۱۹۱۴ء مطابق ماه ذی الحجه ۱۳۳۲ھ بار دوم
نقش انطباع پذیرفت ایزد منان مقبول عالم و عالمیان کناد بحرمة النون و الصاد فقط
